

ئىزدىنىش

2020 - يىللىق 4 - سان ئومۇمىي 12 - سان

داڭلىق يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار ۋە ئەسەرلىرى

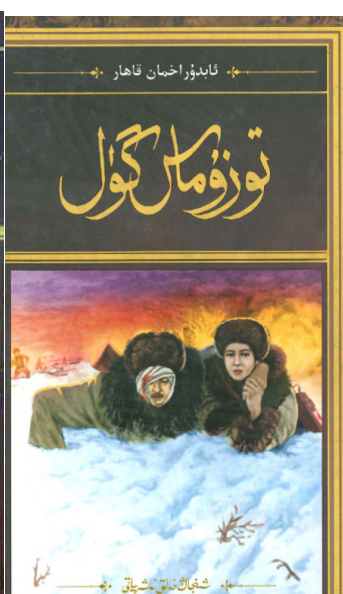
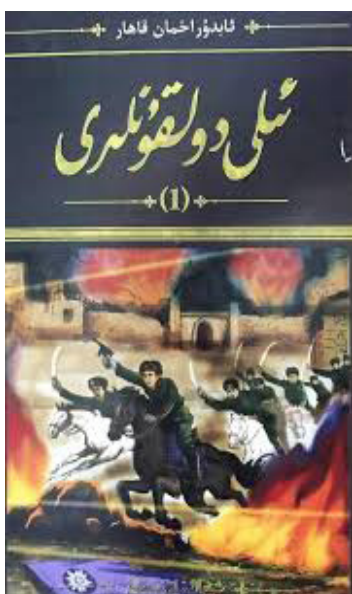

ئوڭدىن: مۇھەممەتجان راشىدىن، ئابدۇراخمان قاھار ۋە شۆھرەت نىغمەت يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار

يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن بىللە

يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار

يازغۇچىنىڭ بىر قىسىم نادىر رومانلىرى

ژۇرنالىمىز ھەققىدە

مەزكۇر ژۇرنال ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى كلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەرنى ئوقۇرمەنلەرگە تەقدىم قىلىش، ئۇيغۇر تىلىدا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كەسىپ ئىگىلىرى ۋە ھەۋەسكارلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىش، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ۋە ئەدەبىي تىلىنى باشقا تۈركىي مىللەتلەرگە تونۇشتۇرۇش، شۇنداقلا ئۇيغۇر تىلىدىكى بىر ژۇرنالنى مەزمۇن ۋە سۈپەت جەھەتتىن تەرەققىي قىلدۇرۇپ، خەلقئارادىكى سۈپەتلىك ئەدەبىي ژۇرناللارنىڭ سەۋىيەسىگە يەتكۈزۈشنى مەقسەت قىلىدىغان پەسىللىك ئەدەبىي ژۇرنال.

مەزكۇر ژۇرنالدا پەقەت ئەدەبىي ئەسەرلەرلا ئېلان قىلىنىدىغان بولۇپ، بىۋاسىتە ئۇيغۇرچە يېزىلغان ياكى باشقا تىللاردىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەر قوبۇل قىلىنىدۇ.

ژۇرنالغا قوبۇل قىلىنىدىغان ئەدەبىي ئەسەرلەر:

1. ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدىكى كلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەر؛
2. ئىجادىي ئەسەرلەر؛
3. باشقا تىللاردىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەر؛
4. خەلق ئارىسىغا تارقالغان ئەقىلىيە سۆز، ماقال-تەمسىل، چۆچەك، قوشاق، يۇمۇر قاتارلىقلار؛
5. ئۇيغۇرلار تەسۋىرلەنگەن رەسىملەر، فوتو-سۈرەت، ھەجۋىي رەسىملەر؛
6. مەلۇم رايوندىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا قوللىنىلىدىغان سۆزلەر (لۇغەت)؛

ئەسەر ئەۋەتىش ھەققىدە:

1. ئەسەرلەر uyjournal@gmail.com ئادرېسى ئارقىلىق قوبۇل قىلىنىدۇ.
2. كلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەر ھەققىدىكى ئۇچۇرلار (ئاپتورى، ژانىرى، ئېلان قىلىنغان ژۇرنال، كىتاب، يىلنامە قاتارلىقلار) ئېنىق ئەسكەرتىلىشى كېرەك.
3. مەنبە قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ ئەسلى تىلى ھەققىدىكى ئىزاھات ۋە ئەسلى تېكىستى تەمىنلىنىشى كېرەك.
4. ئىجادىي ئەسەرلەرنىڭ ژانىرى ئەسكەرتىلىشى كېرەك.
5. ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردە ئەۋەتكۈچىلەرنىڭ (ئاپتورلار ۋە نەشرگە تەييارلىغانلار) ئىسمى يېزىلماسلىقى كېرەك.

ئەسەرنىڭ باھالىنىشى ۋە قوبۇل قىلىنىشى:

1. ژۇرنالغا ئەۋەتىلگەن بارلىق ئەسەرلەر ژانىرىغا قاراپ ئۈچ باھالاش ھەيئىتىگە ئەۋەتىلىدۇ.
2. قوبۇل قىلىنىشى ئۈچۈن ئەسەر ئاز دېگەندە ئىككى باھالاش ھەيئىتىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتۈشى كېرەك. ئەسەرلەرنىڭ ئادىل باھالىنىشى ئۈچۈن، ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردە ئاپتورلارنىڭ ئىسمى ياكى كىملىكى ھەققىدىكى ئۇچۇرلار بىلدۈرۈلمەيدۇ.
3. ئەسەرلەر ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى بىلەن، تىل- يېزىق ئىملا قائىدىسىگە رىئايە قىلىنغان ئاساستا يېزىلىشى كېرەك.
4. مەزمۇن جەھەتتىن ژۇرنالنىڭ قوبۇل قىلىش دائىرىسى ئىچىدە بولۇش كېرەك.
5. ئەسەر قوبۇل قىلىنسا، ئەسەر ئاپتورىدىن ئىسىم، تەخەللۇس (ئەگەر ئىشلىتىدىغان بولسا) ۋە قىسقىچە تونۇشتۇرۇش (ئەگەر ئاپتور تەمىنلەشنى خالىسا) تەلەپ قىلىنىدۇ.
6. ئەسەر قوبۇل قىلىنمىسا، قوبۇل قىلىنمىغانلىقى ئۇچۇرى تەكلىپ ۋە پىكىرلەر بىلەن ئەۋەتىلىدۇ.
7. ئەسەرلەرنىڭ قوبۇل قىلىنىشى پۈتۈنلەي باھالاش ھەيئىتىنىڭ قارارى بىلەن بولىدۇ.

ژۇرنالنىڭ ئېلان قىلىنىش شەكلى:

ژۇرنال پەسىللىك تور ژۇرنالى بولۇپ، ئەرەب ھەرپلىرى، لاتىن ھەرپلىرى، سىلاۋىيان ھەرپلىرى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىقىدا ۋە (باشقا تۈرك مىللەتلىرىنىڭمۇ ژۇرنالىمىزدىن پايدىلىنىشى ئۈچۈن) بىرلىككە كەلگەن تۈرك ئېلىپبەسىدە بولۇپ جەمئىي تۆت نۇسخا ئېلان قىلىنىدۇ. يىلدا بىر قېتىم تۆت سان بىرلەشتۈرۈلۈپ يىللىق توپلام شەكلىدە نەشر قىلىنىپ، ئۈنۈپۈرسىتىپ ۋە ئاممىۋىي كۈتۈپخانىلارغا ھەقسىز تارقىتىلىدۇ.

ھۆرمەت بىلەن: «ئىزدىنىش» ژۇرنالى تەھرىرلىك ھەيئىتى

www.izdinish.org

ئىزدىنىش

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا بېغىشلانغان ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال
Уйғур Әдәбиятиға Бәғишланған Универсал Әдәбий Журнал
Uyghur Edebiyatigha Béghishlanghan Uniwersal Edebiy Jurnal
www.uighuredebiyati.net

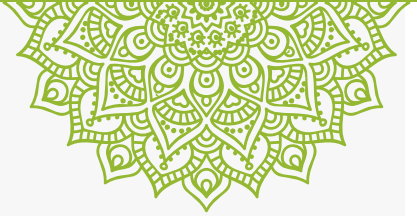
ئۇستازىم ئابدۇراخمان قاھارنى ئەسلەيمەن..... مېزەخمەت مۇھەممەت (شۋېتسىيە) 7
ئاناتولىيەدىكى ئۇيغۇر رايونى ئۈستىدە تەكشۈرۈش..... ئابدۇكېرىم رەھمان 9
نەشرگە تەييارلىغۇچى ئابدۇجېلىل تۇران (تۈركىيە)

پارىژدىكى مۇشۇك رەنا غوپۇر (ئاۋسترالىيە) 26
قىز قەلئەسىدە ئىككى ئەتىراپ مەمەتئېلى نىياز ئۇيغۇر بەگ (گېرمانىيە) 31
ۋېلسىيىتىچى شۇبۇرشۇن..... ئالبس كارليوكبۇنچ (بېلارۇس) 47
رۇسچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى ئەخمەتجان ئىسراپلوۋ (قازاقىستان)
مېنىڭ قىزىم..... ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت (شۋېتسىيە) 49
موزدۇز ئۈستام ئە. ئازات 53
مېھمان ئاۋۇت مەسىموۋ (قازاقىستان) 65
قايتىش ئابدۇلھەكىم ئايدىن 84

كىتابخانغا مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجىم 19
مەجنۇنگۈل رىۋايىتى سەرۋى (ئامېرىكا) 21
شېئىرلار نەسرېن (تۈركىيە) 22
تەرسا بوۋاي..... دېۋ گرىفس (ئامېرىكا) 25
ئىنگلىزچىدىن دىلدۇز تېلمان تەرجىمىسى (ئامېرىكا)
2020 - يىللىق نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتى ساھىبى لۇيس گىلوك Louise Gluck ۋە ئۇنىڭ
شېئىرلىرى..... لۇيس گىلوك (ئامېرىكا) 33
شېئىتچىدىن راھىلە كامال تەرجىمىسى (شۋېتسىيە)
تارىم قىزى زەينۇرە ئىيسا (تۈركىيە) 35
شېئىرلار راھىلە كامال (شۋېتسىيە) 36
چۈمۈلە..... بىرھان كەسكىن (تۈركىيە) 37
تۈركچىدىن ئەركان ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان (تۈركىيە)
دوغاچى بالا باھارى (ئاۋسترالىيە) 38
ئىككى شېئىر گابرىللا مېستىرال (چىلى) 39
ئەرەبچىدىن ئەركان تەرجىمىسى (تۈركىيە)

2020 - يىللىق 4 - سان
ئومۇمىي 12 - سان
ISSN: 2602-389X

ژۇرنال مەسئۇلى، مۇھەررىرى
مۇرات ئورخۇن

تەھرىر ھەيئىتى

ئالىمجان ئىنايەت (تۈركىيە)
ئادەم تۆگەر (تۈركىيە)
زۇلھايات تۆتكۈر (شۋېتسىيە)
مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگىلىيە)
رىدۋان تۆزتۈرك (تۈركىيە)
ئەكبەرجان باۋۇدۇن (قىرغىزىستان)
مەغمەرەت كامال (تۈركىيە)
راھىلە قەشقەرى (تۈركىيە)
دىل رەيھان (فرانسىيە)
مولوتجان توختاخىنوۋ (قازاقىستان)
سابىرەم ئەنۋەرۇۋا (قازاقىستان)
دىلدۇز تېلمان (ئامېرىكا)

خەتتات

نۇر ئەفۋان

بەتچىك

ئالىمجان ئىبراھىم

- 39 مەن تارتقان ئەلەملەرگە..... مەمەتئېلى نىياز ئۇيغۇر بەگ (گېرمانىيە)
- 58 بولالماسمەن ئۇلاردەك..... گۈلنار ئابلىز (قازاقىستان)
- 59 شېئىرلار..... ئاخىپتوۋا ئائىدا بەختىيار قىزى (قازاقىستان)
- 61 شېئىر يازمايمەن ئەمدى..... باھارىستان
- 62 ئىككى شېئىر..... ئەرکان (تۈركىيە)
- 63 مۇناجات..... ئابدۇسالام تەكلىماكان (تۈركىيە)
- 63 ئىككى شېئىر..... ئىمران سادائىي (تۈركىيە)
- 64 شېئىرلار..... مۇھەممەت يارۇق (تۈركىيە)

غۇنچىلار قەلىمىدىن

- 46 مېنىڭ ئانام-مۇئەللىم..... تۇرغۇنجانۇۋ بەھرەمجان توغۇلۇقجان ئوغلى (قازاقىستان)
- 46 بەخت- ئۇ ئائىلىدىن باشلىنىدۇ..... ئاخىمۇللاپۇرا رانىنا (قازاقىستان)
- 48 ئاتا- ئانام..... تۇرسۇنۇۋا رۇمىلەم (قازاقىستان)
- 48 ئەمگەك - ساخا ئەمەك..... ئاۋايدۇللاپۇرا دىلنارا (قازاقىستان)

دۇنيا سەھنىسىدە ئۇيغۇرلار

- 40 پالۋانلار ئېيتىدۇ: يىقىلغان جايىمىزدىن دەست تۇرالايمىز!..... سەلىمە. ئا. كامال (ئاۋستىرالىيە)

ئەۋلاد تەربىيەسى

- 50 بالىلارغا قانداق كىتاب تاللايمىز؟..... ئايكۈن (ئامېرىكا)

ماقالە ۋە ئوبزورلار

- 55 ئاجىزلىق پىسخىكىلىرىغا تاقابىل تۇرۇڭ!..... ئەمىرە ھاشىم (ئىراق)
ئەرەبچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: تاھىرجان ئابباس (تۈركىيە)
- 80 سىز زىيادە سەزگۈرمۇ؟ ئۆزىڭىزنى ئۆزگەرتىشىڭىز كېرەكمۇ-يوق..... دوكتور مەرۋە ئازاب (ئامېرىكا)
ئىنگىلىزچىدىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغۇچى سەرۋى (ئامېرىكا)
- 90 شېئىر قانداق ئوقۇلىدۇ؟..... مەردان ئەھمەتئېلى
- 93 رەنا غوپۇر قەلىمىدىكى «باھارغا خەت» ناملىق ھېكايە ھەققىدە..... ئابدۇراخمان سادىق (شۋېتسىيە)

دۇنيادا ئۇيغۇر مەدەنىيىتى

- 77 ئەجنەبىيلەرنىڭ يەنە بىر ئۇيغۇر دوستى- ئابدۇرېھىم- زۇلھايات ئۆتكۈر (شۋېتسىيە)
- 73 ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي بالىلار ئويۇنلىرى..... روزىبۇگا گۈلجېرە سېلىماخۇن فىزى (قازاقىستان)
- 77 جەنۇبىي ئاۋسترالىيە ئۇيغۇر تىلى مەكتىپىدە ئۇيغۇر مەدەنىيەت بايرىمى..... ماھىي ئاي

سالامەت بولۇڭ

- 69 ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ ساقلىقنى ساقلاپ، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەققىدىكى كۆرسەتمىلى..... مۇتەللىپ ئەلى ھاجى ئەمچى (تۈركىيە)

تەپەككۈر كۆزىنىكى

- 87 ئەقلىيە سۆزلەر..... مەجھۇل تەييارلىغان (گېرمانىيە)

خەلق ئەدەبىياتى

- 88 ياغاچچى بىلەن بوياقچى..... ئا. ئازات تەييارلىغان

كىتاب ۋە پائالىيەت ئۇچۇرلىرى

- 2 - قېتىملىق «مەن - ناتىق» ئۇيغۇر غۇنچىلىرى نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسى توردا ئۆتكۈزۈلدى..... خەندان (تۈركىيە) 94
- ئاۋسترالىيەدە ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى تونۇشتۇرۇش ۋە كۆرگەزمە قىلىش پائالىيىتى- «مىراس» داۋاملىشىۋاتىدۇ.....
- 95 ئاۋسترالىيە ئۇيغۇر جەمئىيىتى «سەدىي خانىم - قىزلار» گۇرۇپپىسى (ئاۋسترالىيە)
- 98 شائىر بوغدا ئابدۇللاننىڭ «سالغا تېشى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى قازاقىستاندا نەشر قىلىندى..... خۇرشىدەم ئىزموۋا (قازاقىستان)
- 99 دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى شۋېتسىيەدە رەسمىي تىزىمغا ئېلىندى..... دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى ھەيئىتى
- 100 ئۇيغۇر كىتاب تورى ۋە ماقالىلەر ئامبىرى 21 مىڭ 500 پارچە ماتېرىيال بىلەن ئوقۇرمەن ۋە تەتقىقاتچىلار كۈتۈپ تۇرماقتا.....
- 101 ئۇيغۇر مىللىتى..... ئابدۇۋەلى ئايۇپ (نورۋېگىيە)
- 103 دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى..... ھەسەنجان ئابدۇۋاپىت
- 104 ھايات تۇتۇشلىرى..... ئابدۇجېلىل تۇران (تۈركىيە)

مۇقاۋىدا: ئۇيغۇر رەسسام مەمەت ھېيىتنىڭ «پىزا بازىرى» ناملىق ئەسىرى (مايويۇق، 94 x 164 cm، 2011 - يىلى، ئۈرۈمچى)

ئارقا مۇقاۋىدىكى سۈرەتلەر ۋە ھۆسنىخەتلەر ئابلىكىم ئەمەتكە ئائىتتۇر

ئاپتورلىرى يېزىلمىغان ئەسەرلەر «ئىزدىنىش» ژۇرنىلى تەھرىراتى تەرىپىدىن تەييارلانغان

ئۇستازىم ئابدۇراخمان قاھارنى ئەسلەيمەن

مىرزەخمەت مۇھەممەت (شۋېتسىيە)

ئاكىلىرىمىز ياكى ساۋاقداشلىرىمىز ئوقۇۋاتقان كىتابلارغا ئۆچرەت تۇرۇپ، كىتابنىڭ ئىگىسى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن بىر ھەپتىلىك ياكى ئۇزۇن بولسا ئون كۈنلۈك ئارىيەت ئالاتتۇق. شۇڭا جىن چىراغنىڭ يورۇقىدا كېچىلەپ ئوقۇپ تۈگىتەتتۇق. ئۇ چاغلاردىكى كىتابلار ئاساسەن خىتاي ئاپتورلار يازغان كىتابلار بولۇپ بۇ كىتابلارنىڭ كۆپىنچىسىدە پارتىزانلىق ئۇرۇشلار ياكى باي پومىشىكلارنى تەنقىد قىلىدىغان، يەر ئىجارىسىنى كېمەيتىشكە ئوخشاش مەزمۇنلار ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ئىدى. كېيىنچە قولۇمغا «باھادىر شاھ لى زىچىڭ»، «سۇ بويىدا»، «قىزىل پۇپۇكلۇك نەيزە» دېگەندەك كىتابلار چۈشتى. ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندا ئۇيغۇر ئاپتورلارنىڭ ھېكايىلەر توپلىمى، مەسەل- چۆچەكلىرى ۋە دەرسلىك كىتابقا ئاللاپ كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلىرىنى ئوقۇيالايدىغان بولدىق. كىتاب ئوقۇشقا قىزىققانسىمۇ بۇنداق كىتابلارنى قانداق ئادەملەر يازدىغاندۇ؟ دەپ ئويلايتتىم. ئۇ چاغلاردا ئاپتورلارنىڭ تەرجىمىھالى ئاساسەن بېرىلمەيتتى. شۇڭا يازغۇچىلار بەكمۇ سىرلىق كۆرۈنەتتى. شۇ ۋەجىدىن بولسا كېرەك «ئىلى دولقۇنلىرى» نىڭ ئاپتورىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالغىنىمغا بەك خۇشال ئىدىم.

مەكتەپتە خىتاي تىلى ئۆگىنىش ۋاقتىمىز توشۇپ كەسپكە چۈشتۇق. يېزىقچىلىق دەرسىگە ئابدۇراخمان قاھار مۇئەللىم كىردى. ھازىر ئويلىسام مۇئەللىمنىڭ 50 ياشقا يېقىنلاشقان ۋاقىتلىرى ئىكەن. مۇئەللىمنىڭ مىجەزىدىكى ئېغىر-بېسىقلىق، يۈرۈش تۇرۇشىدىكى تەمكىنلىك، ئوقۇغۇچىلارغا بولغان مېھرىبانلىق، بولۇپمۇ كەمتەرلىكى ئوقۇغۇچىلارنى تېزلا ئۆزىگە جەلپ قىلغانىدى. ئۇ دەرسلەرنى قىسقا، مېغىزلىق سۆزلەيتتى. ھەر سائەتلىك دەرس تە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، ئۇيغۇر تارىخىغا ئائىت بىز بىلمەيدىغان لېكىن بىلىشكە ئىنتىلىدىغان تارىخى ۋە نەزەرىيەۋى بىلىملەردىن

2020-يىلى 13-دېكابىر فەيسىبۇكتىن يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھارنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم بەك يېرىم بولدى. چۈنكى مەن مىللىي ئىنقىلابىمىز ۋە ئۇنىڭ غەلىبىلىرى، نادەم ۋە رىزۋانگۈلدەك قەھرىمانلىرىمىزنىڭ باتۇرلۇقلىرىنى ئابدۇراخمان قاھارنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىغان ئوقۇغۇچىلىرىدىن بىرى ئىدىم.

1983 - يىلى ئىلى پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتىنىڭ تىل ئەدەبىيات كەسپىگە قوبۇل قىلىندىم. ساۋاقداشلىرىم ئىلى ئوبلاستىنىڭ شۇنداقلا ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كەلگەن بولۇپ يېڭىلىققا ئىنتىلىدىغان، بىلىم ئېلىش ئىستىكى كۈچلۈك بولۇپمۇ، ئەدەبىياتقا ئوتتەك ئىشتىياق باغلىغان بالىلار ئىدى.

ئوقۇش باشلاپ بىرىنچى ھەپتىسى مەن مەكتەپ كۈتۈپخانىسىدىن «ئىلى دولقۇنلىرى» رومانىنىڭ بىرىنچى قىسمىنى ئارىيەت ئېلىپ ئاجايىپ قىزىقىش ئىچىدە ئوقۇپ تۈگەتتىم. سىنىپىمىزدا بۇ روماننى ئوقۇغان ساۋاقداشلىرىمۇ بار ئىكەن. شۇڭا بىز روماندىكى باش قەھرىمان نادەم ۋە مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقى توغرىسىدا مۇنازىرىلىشىپ كېتەتتۇق. مېنى ھەممىدىن بەكرەك ھاياجانغا سالدىغىنى بۇ كىتابنىڭ ئاپتورىنىڭ مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى ئىكەنلىكى ئىدى. ئۇزۇن ئۆتمەي «ئەنە ئاۋۇ كىشى ئابدۇراخمان قاھار مۇئەللىم بولىدۇ» دەپ كۆرسىتىپ قويدى شەھەرلىك بىر ساۋاقداشلىقىم ئوتتۇرا بوي، بۇغداي ئۆڭ، كۆزلىرى يوغان 50 ياشلار چامىسىدىكى بىر كىشىنى.

مەن باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئاخىرقى يىللىقلىرىدا كىتاب ئوقۇشقا بەك قىزىقىپ قالغان ئىدىم. ئۇ چاغلاردا كىتابخانلار شەھەر ياكى ناھىيە مەركەزلىرىدىلا بولاتتى. ماڭا ئوخشاش يېزىدا ياشايدىغان بالىلار

مەكتەپكە قايتتۇق. نېمىشقىدۇر مۇئەللىمىمۇ بىز بىلەن بىللە مەكتەپكە ماڭدى، ھازىر ئويلىسام مۇئەللىم بىزنىڭ بىخەتەرلىكىمىزدىن ئەنسىرىگەن بولسا كېرەك. كەچ كىرىپ، كۆز باغلانغان ئىدى. بىز ئىككى تەرىپى كۆك تېرەك بىلەن قاپلانغان «ئەخمەتجان» كوچىسىدىكى «ئىلى گېزىتى» ئىدارىسىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتتۇق. مۇئەللىم بىز دۇكاندىن چىقىپ كېتىۋاتقان بىرەيلەننى:

– ھەي مالىك، – دەپ چاقىردى. ئېگىز بوي، سېمىزەك كەلگەن بۇ كىشى بۇرۇلۇپ بىز تەرەپكە كەلدىدە، مۇئەللىم بىلەن ناھايىتى قىزغىن كۆرۈشتى ھەم مۇئەللىمگە:

– يۈرۈڭلار ئاشخانغا، مەن مېھمان قىلاي، – دېدى.

– رەھمەت، بىز خېلى كۆپ، ئاشخانغا كىرسەك سېنى بەك ئۇرۇۋېتەرمىزىكىن، ھېكايەڭدىمۇ ئاغىنەڭ ئۆيۈڭگە كەلسە ئاران بىر تەخسە قورۇما چىقىرىپ، ئەڭ ئەرزان ھاراقنى قۇيغان تۇرساڭ. ھېكايە بولغاندىن كېيىن خەسسىلىك قىلماي، ئۈچ، تۆت تەخسە قورۇما، ئالىي سورتلۇق ھاراق بىلەن ئولتۇرساڭلار بولمامدۇ، – دېدى.

ھەممىمىز قاقاقلاپ كۈلۈشتۇق. شۇ ئارىدا مۇئەللىم

بىزگە:

– بۇ مالىك كىۋىر دېگەن يازغۇچى ئاكاڭلار بولىدۇ، – دېدى بىزگە تونۇشتۇرۇپ. ئەتىسى مەن مەكتەپ كۈتۈپخانىسىدىن مالىك كىۋىرنىڭ «ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلىغا بېسىلغان ھېلىقى ھېكايىسىنى ئوقۇپ چىقتىم. شۇ كۈندىن باشلاپ مەن يەنە بىر ئۇيغۇر يازغۇچىسىنى ئارتۇق تونۇغان ئىدىم.

1987 – يىلى مەن مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، دەسلەپتە ئوقۇتقۇچى، كېيىن گېزىتخانىدا مۇخبىر بولۇپ ئىشلىدىم. مۇئەللىمىمۇ 1988 – يىلى كەسپىي يازغۇچى بولۇپ ئۈرۈمچىگە يۆتكىلىپ كەتتى. كېيىن مەن مۇئەللىمنىڭ ئەسەرلىرىدىن «كەچۈر مېنى نازاكەت»، «ئادەملەر ماڭا رەھىم قىلماڭلار» قاتارلىق پۈۋېست ۋە ھېكايىلىرىنى ئوقۇدۇم. ئۇ كەسپىي يازغۇچى بولغاندىن كېيىن «كۆڭۈل»، «ھايات سىرى»، «ئاۋات شەھەرنىڭ يېڭى پۇقراسى» قاتارلىق 20 دىن ئارتۇق كىتابى نەشر قىلىنىپتۇ. ئۇنىڭ مەن ئوقۇغان ئەسەرلىرىدە ھۆرلۈك، مۇستەقىللىق ئۈچۈن باشلانغان ئىلى ئىنقىلابى قەھرىمانلىرىنىڭ ئوبرازى، ئىلى خەلقىنىڭ باتۇرلۇقى تەسۋىرلەنگەن بولۇپ، ئەسەرلىرى خەلقىنى ئويغىتىش، يېتەكلەش روھىغا ئىگە ئىدى.

مەن 15 يىللىق مۇخبىرلىق ھاياتىمدا ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەرنىڭ يىغىنلىرى ۋە يىغىلىشلىرىغا كۆپ قاتناشتىم، ئەمما بۇ سورۇنلاردا ئابدۇراخمان قاھارنى پەقەتلا ئۇچراتمىدىم. ئۇنىڭ روھىغا سىڭگەن كەمتەرلىك ئۆزىنى ئاممىۋىي سورۇنلار ئارقىلىق خەلققە تونۇتۇش خاھىشىغا يول قويمىغان بولسا كېرەك.

2021 - يىلى 1 - يانۋار، سىتوكھولم

چۈشەنچىلەرنى بېرەتتى. دەرىستە ياخشى ئوقۇغۇچىلارنى ماختاپ، ناچارلىرىنى تەنقىد قىلمايتتى. ئوقۇغۇچىلارنى دادىل پىكىر قىلىشقا، كۆپ سوئال سوراشقا يېتەكلەيتتى. بەزى كۈنلىرى ئۆتۈۋاتقان دەرىسدىن ھالقىپ شۇ زاماندىكى زامانداش ئاپتورلارنىڭ ئەسەرلىرىنى تونۇشتۇراتتى، ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ يېزىلىش ئارقا كۆرۈنۈشلىرىنى دەپ بېرەتتى. بۇنداق چاغلاردا سىنىپنىڭ ئىچى تىمىتاس بولۇپ، ھەممىمىز ئىخلاس بىلەن ئاڭلايتتۇق. بىر كۈنى ئۇ زۇنۇن قادىرنىڭ «چېنىقىش» ھېكايىسىدىكى باش پېرسوناژ مەتنىيازنىڭ ھۇرۇنلۇقىدىن ئېتىزدا ئۆزى ئورنىغان بىر باغ قىچىنى ئاستىغا قويۇپ ئولتۇرغان ھالەتلىرىنى ناھايىتى قىزىقارلىق سۆزلەپ بەرگەندى. كۆپىنچە ھاللاردا سىنىپتا يېزىقچىلىق مەشىقى قىلاتتۇق. بۇ چاغدا ھەممەيلەن ئۆز ئىشىمىز بىلەن ئالدىراش بولۇپ سىنىپنىڭ ئىچى جىمىپ قالاتتى. بۇنداق پەيتلەردە مۇئەللىم دېرىزىدىن يىراقلارغا قاراپ خىياللارغا چۆكەتتى. يېزىقچىلىق دەرىسىمىز ئاساسەن ئۈچىنچى، تۆتىنچى سائەتلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولغاچقا، بەزى كۈنلىرى مۇنازىرىلەر قىزىپ كېتىپ، دەرىستىن چۈشىدىغان ۋاقىتنىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىمۇ سەزمەي قالاتتۇق.

1985 – يىلى ماي ئايلىرى بولسا كېرەك، سىنىپتىكى بەشىمىز بىر يەكشەنبە كۈنى مۇئەللىمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، سۇ تۇرۇبا يولىنى كولاشقا ياردەملەشتۇق. مۇئەللىمنىڭ ئۆيى ئېسىمدە قېلىشىچە، غۇلجا شەھىرىنىڭ دۆڭمەھەللە 9 - كوچىسىدا ئىدى. چۈشلۈك تاماقتا مۇئەللىم ھەر بىرىمىز بىلەن تەپسىلىي تونۇشۇپ چىقتى. ئۆچرەت ماڭا كەلگەندە ياماتۇدىن كەلگىنىمنى ئېيتتىم.

– ھە، مۇنداق دە، – ياماتۇ قىشلاقتامغا قوشنا مەھەللە. 1944 - يىللىرىدىكى ئىلى ئىنقىلابىدا قىشلاقتامدىن زېھرۇللا نادىروف دېگەن بىر قەھرىمان چىققان. ئۇ ھەرەمباغ ۋە شىخۇ ئۇرۇشلىرىدا ئاجايىپ باتۇرلۇق كۆرسەتكەن قەھرىمان ئىدى. ئۇ پىلىموتچى بولۇپ قاتناشقان ئۇرۇشلىرىدا نۇرغۇن دۈشمەننى يەر چىشىلىتىپ ئۇرۇشنى غەلبە بىلەن تۈگەتكەن. بىر قېتىملىق ئۇرۇشتا دۈشمەن ئايروپىلانى ئەسكەرلىرىمىزنى كۆپ چىقىمدار قىلىدۇ، بۇنىڭغا چىداپ تۇرالمىغان زېھرۇللام ئالدىدا تۇرغان كۆتەك ھارۋىنىڭ شوتىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، چاقىنى ئوڭدا قىلىپ ئۈستىگە پىلىموتىنى قويۇپ ئايروپىلانغا شىددەتلىك ئوت ئېچىپ، ئاخىرىدا دۈشمەن ئايروپىلانىنى يەكسان قىلىدۇ. ھەم ئۇ «كۈرەش قەھرىمانى»، «ئازادلىق ئۈچۈن» قاتارلىق ئالتۇن ئوردېن بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ. ئىنقىلاب ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ئۇ بۇيرۇققا بىنائەن يەرلىككە قايتىپ، قورغاس ناھىيەسىنىڭ كۆكتالا دېگەن يېرىدە ياشىغان، ئەمما ئۇ قان كېچىپ قىلغان ئىنقىلابنىڭ بىكارغا كەتكەنلىكىنى تولۇق ئويلاپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا چۈشكۈنلىشىپ كەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. شۇ چاغدا مەن بىلەن بىر يۇرتلۇق قەھرىمانىمىزدىن پەخىرلەنگەن بولسام ئۇنىڭ ئاخىرقى ھاياتىغا بەكلا ئېچىنغان ئىدىم. شۇ كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن بىز

ئاناتولىيەدىكى ئۇيغۇر رايونى ئۈستىدە تەكشۈرۈش

ئابدۇكېرىم رەھمان*

قىسقىچە تەرجىمىھالى

ئابدۇكېرىم رەھمان (تولۇق ئاتىلىشى ئابدۇكېرىم ئابدۇرەھمان) 1940 - يىلى 12 - ئاينىڭ 18 - كۈنى قەشقەر شەھىرىگە قاراشلىق نەزەرباغ يېزىسىنىڭ بۇچى كەنتىدە تۇغۇلغان. 1959 - يىلىدىن 1964 - يىلىغىچە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىدا ئوقۇغان. ئوقۇش پۈتكۈزگەندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىدا ئوقۇتقۇچى بولغان. 1984 - يىلىدىن 1992 - يىلىغىچە تىل - ئەدەبىيات فاكولتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ۋە مۇدىرى بولۇپ خىزمەت قىلغان. 1987 - يىلى دوتسېنت، 1991 - يىلى پروفېسسور ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن.

1987 - يىلى ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى كەسپى بويىچە ماگىستىر تەربىيەلەش يېتەكچىسى بولغان. 1995 - يىلى شىنجاڭدىكى تۇنجى دوكتورانتلار يېتەكچىسى بولۇپ، خەلق ئەدەبىياتى ۋە فولكلور كەسپى بويىچە 35 تىن ئارتۇق ماگىستىر ۋە 18 نەپەر دوكتور تەربىيەلىگەن. 1989 - يىلىدىن ھازىرغىچە جەمئىي بەش قارار ئاپتونوم رايونلۇق مۇتەخەسسەس، 1992 - يىلى گۇۋۇبۇەنىنىڭ ئالاھىدە تەمىناتىدىن بەھرىمەن بولىدىغان تۆھپىكار مۇتەخەسسەس شەرىپىگە ئېرىشكەن. 1964 - يىلىدىن تاكى 2012 - يىلىغىچە جەمئىي 47 يىل ئالىي مائارىپ سېپىدە ئوقۇتۇش ۋە ئىلمىي تەتقىقاتنىڭ 1 - سېپىدە خىزمەت قىلىش جەريانىدا مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ئىجتىمائىي پەن تەتقىقات تۈرلىرىدىن ئون چوڭ تۈرگە يېتەكچىلىك قىلغان. «جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت قامۇسى»، «جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر سەنئەت لۇغىتى»، «جۇڭگو خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى: شىنجاڭ تومى» (ئۈچ توم)، «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»، «ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى» قاتارلىق يىرىك تۈرلەرنى يېزىشقا ۋە تۈزۈشكە قاتناشقان.

ئۇنىڭدىن باشقا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسلىرى» (مۇھەممەد زۇنۇن بىلەن ھەمكارلىشىپ)، «ئەدەبىيات نەزەرىيەسى» (كوللېكتىپ)، «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى نەزەرىيەسى»، «ئەدەبىيات ھەققىدە»، «ئۇيغۇر فولكلورى ھەققىدە بايان»، «ئۇيغۇر پەلسەپە تارىخىغا ئائىت مەسىلىلەر»، «يىپەك يولى بويىدىكى ئەيسانە - رىۋايەتلەر»، «فولكلور ۋە يازما ئەدەبىيات»، «مەدەنىيەت ئىزلىرىدىن تۇغۇلغان ھېسار»، «ئۇيغۇر مۇقام پېشىۋالىرى»، «ئۇيغۇر ئۆرپ - ئادەتلىرى»، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخى» (خەنزۇچە)، «يىپەك يولىدىكى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىگە نەزەر»، «20 - ئەسىر ئۇيغۇر ماددىي مەدەنىيىتى»، «ئۇيغۇر فولكلورى» (تۈركچە)، «ئۇيغۇرلارنىڭ قىسقىچە مەدەنىيەت تارىخى» (خەنزۇچە)، «ئەزىزانە قەشقەر» (ئىككى توملۇق)، «قەشقەر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى»، «قەشقەر فولكلور مەدەنىيىتى»، «قەشقەر قول ھۈنەرۋەنچىلىكى»، «قەشقەر بىناكارلىق سەنئىتى» قاتارلىق نەزەرىيەۋى ئىلمىي ئەسەرلىرى، «ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى»، «ئۆزبېك خەلق داستانلىرى»، «ئۇيغۇر بېيىتلىرى»، «ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى»، «ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى»، «نۇزۇگۇم»، «تاھىر - زۆھرە» قاتارلىق خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا ئائىت توپلاملىرى ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە، تۈركچە، رۇسچە ۋە ئىنگلىز تىللىرىدا نەشر قىلىنغان. ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى، فولكلور، مەدەنىيەت شۇناسلىق، سوتسىيولوگىيە، ئانتروپولوگىيە قاتارلىق پەنلەرگە ئائىت 180 پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي ماقالىلىرى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى نوپۇسلۇق ئىلمىي ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان.

ئوقۇتۇش ۋە ئىلمىي تەتقىقات جەھەتتىكى ئالاھىدە نەتىجىلىرى 15 قېتىمدىن ئارتۇق مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم

* ئابدۇكېرىم رەھمان: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى، دوكتور يېتەكچىسى.

رايون دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى گېزىت - ژۇرناللاردا مەزكۇرنىڭ ئىش - ئىزلىرى ۋە تۆھپىسى كۆپ قېتىم تونۇشتۇرۇلغان. ئۇ ھازىر «جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقاتى جەمئىيىتى» ۋە «جۇڭگو ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە مۇقام جەمئىيىتى» نىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ئابدۇلكەرىم رەھمان 2020 - يىلى 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئۈرۈمچىدە ئالەمدىن ئۆتكەن.

قىسقىچە مەزمۇنى: بۇ ماقالىدە، تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاناتولىيە (كىچىك ئاسىيا دەپمۇ ئاتىلىدۇ) قىسمىدىكى ئاماسىيا (AMASYA) ۋىلايىتىگە ئورۇنلاشقان «ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» دىكى ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەجدادلىرى تەرىپىدىن قۇرۇلغان «ئاناتولىيە ئەراتنا بەگلىكى» (مىلادىيە 1327 - 1981) نىڭ قىسقىچە تارىخىي سەرگۈزەشتىلىرى تونۇشتۇرۇلدى.

جۇمھۇرىيىتى «ئاناتۇرك كۈلتۈر، تىل ۋە تارىخ يۈكسەك قۇرۇمى» نىڭ باشقانى (رەئىسى) پىروفېسسور، دوكتور سادىق تۇرال ۋە كورپىيەدىن كەلگەن پىروفېسسور، دوكتور جاڭ يۇڭجۇن بىلەن يىغىن ئارىلىقىدىكى بىر قېتىملىق سۆھبىتىدە قىزىقارلىق بىر ئىلمىي ئۇچۇرغا ئىگە بولدىم.

رەھىم بەگ، سىلەرنىڭ ئەجدادلىرىڭلار تارىختا ئۆز بېشىدىن ئاجايىپ قىسمەتلەرنى كەچۈرگەن بىر جەڭگىۋار خەلق ئىكەن، - دەپ سۆز باشلىدى، سادىق تۇرال خوجا.

قانداق دەيسىز؟ - دېدىم، سوئال نەزىرى بىلەن.

مەن 90 - يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدا تارىخ قۇرۇمى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «ئەراتنالار» (ERATNALI-LAR) ناملىق بىر تارىخ كىتابىنى ئوقۇغان ئىدىم. بۇ كىتاب بۇنىڭدىن 700 يىللار ئىلگىرى ئاناتولىيە¹ دە بەگلىك قۇرغان ئەراتنا ئىسىملىك ئۇيغۇر ئەمىرىنىڭ يېرىم ئەسىرلىك تارىخىي پائالىيىتىگە بېغىشلانغان. ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى ھازىرمۇ ئۇيغۇر ئېتنونىمى بىلەن ئاناتولىيەدە ياشاۋېتىپتۇ.

بىزنىڭ كورپىيەدىمۇ ئاشۇ دەۋرلەردە يەرلىكلەشكەن ئۇيغۇرلار بار. ئۇلار ئەڭ دەسلەپ چىڭگىزخاننىڭ نەۋرىسى قۇبلايخاننىڭ شەرققە يۈرۈش قىلغان قوشۇنلىرى تەرىپىدە كورپىيەگە بېسىپ كىرىپ، كېيىنچە ئۇلارنىڭ بىر قىسمى كورپىيەنىڭ جەنۇبىي قىسمىدا ئولتۇراقلىشىپ قاپتىكەن. ھازىر 1000 دىن كۆپرەك ئۇيغۇر بىر يېرىدا توپلىشىپ ياشايدۇ. مەن ئۇلارنى تەكشۈرۈپ ئىككى پارچە مونوگرافىيە ئېلان قىلغان ئىدىم. لازىم تېپىلسا سىزگە ئەۋەتىپ بېرىم. ناۋادا قىزىقىشىڭىز كورپىيەگە كېلىپ بۇ ئەجدادلىرىڭىزنى زىيارەت قىلىڭ. مەن سىزگە ياردەمدە بولىمەن، - دېدى، كورپىيەلىك تىلشۇناس دوستىمىز جاڭ يۇڭجۇن ئەپەندى.

بۇ ئىككى ئۇچۇر مېنى بەكمۇ جەلپ قىلدى. تۈركىيەدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان بىر قىسىم ۋەتەنداشلاردىن بۇ ھەقتە سورىسام بۇ ئۇچۇردىن ھېچقايسىسىنىڭ خەۋىرى يوق ئىكەن. «توۋا، بىر زېمىندا ياشاپ تۇرۇقلۇق ئۇ يەردىكى قېرىنداشلىرىڭىزنىڭ تارىخىي سەرگۈزەشتىلىرىدىن

2007 - يىلى 9 - ئاينىڭ 10 كۈنىدىن 15 - كۈنىگىچە تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى ئەنقرە شەھىرىدە 89 دۆلەتتىن كەلگەن 1500 دىن كۆپرەك ئالىم - مۇتەخەسسسلەر قاتناشقان «ICA-38» NAS خەلقئارا ئىلمىي كونفرېنسىيىسى ئېچىلدى.

«ICANAS» دېگەن بۇ ئاتالغۇ «خەلقئارا ئاسىيا ۋە شىمالىي ئافرىقا ئىلمىي كونفرېنسىيىسى» (Internati-onal Congress Asian and North African studies) دېگەن ئىلمىي تەشكىلات نامىنىڭ باش ھەرىپلىرىدىن قۇراشتۇرۇلغان قىسقارتما سۆز بولۇپ، بۇ تەشكىلات 1874 - يىلى فىرانسىيەنىڭ پايتەختى پارىژ شەھىرىدە قۇرۇلغان. «ICANAS» ئۇنىۋېرسال ئىلمىي تەشكىلات بولۇپ، ئۇنىڭدا تىل، تارىخ، ئەدەبىيات، دىن، پەلسەپە، ئانتروپولوگىيە، مەدەنىيەت (كۈلتۈر)، ئارخېئولوگىيە، ئىقتىساد، سەنئەت، مۇزىكا، ئەل ئىچى تېبابىتى، فولكلور، ئېتنوگرافىيە، ھۈنەر - كەسىپ، خارىجىي ئىشلار (خەلقئارا ئالاقە)، ساياھەت قاتارلىق كۆپ خىل سالونلار بويىچە مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىلىدۇ. ئومۇمەن «ICANAS» نامىدىكى بۇ خەلقئارا كونفرېنسىيە دۇنيادىكى ھەرقايسى دۆلەت، مىللەتلەرنىڭ ماددىي مەدەنىيەت ۋە غەيرىي ماددىي مەدەنىيەت مىراسلىرىنى ئورتاق قوغداش ۋە ئېچىشنى نىشانلىغان. «ICANAS» ئۆزىنىڭ قارارىغا ئاساسەن ھەر ئىككى يىلدا بىر قېتىم ئەزا دۆلەتلەر ئارا نۆۋەت بىلەن خەلقئارا ئىلمىي كونفرېنسىيە ئۇيۇشتۇرىدۇ. «ICANAS» نامى بىلەن ئاتالغان بۇ ئىلمىي تەشكىلات ئۆزىنىڭ 134 يىللىق تارىخىي مۇساپىسىدە ئاسىيا ۋە شىمالىي ئافرىقا دائىرىسىدىن ھالقىپ ئالتە قىتئەدىكى مۇتلەق كۆپچىلىك دۆلەت ۋە مىللەتلەرنىڭ ئالىم - مۇتەخەسسسلرى ئىشتىراك قىلىدىغان دۇنياۋى ئىلىم سورۇنىغا ئايلاندى. 38 - نۆۋەتلىك «ICANAS» نىڭ ساھىبخان دۆلىتى تۈركىيە بولۇپ، 28 دۆلەتنىڭ ئىلىم يېتەكچىلىرىدىن تەركىب تاپقان تەييارلىق كومىتېتى يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلدى. بۇ قېتىمقى كونفرېنسىيەگە «ICANAS» نىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن ئېلىمىزدىن سەككىز نەپەر ئىلمىي خادىم قاتناشتى. «ICANAS.38» نىڭ مۇدىرى تۈركىيە

¹ ئاناتولىيە - ئاسىيانىڭ غەربىي قىسمىغا جايلاشقان تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاسىيا قىسمىنىڭ نامى. ئۇ پۈتۈن تۈركىيە يەر مەيدانىنىڭ 96.9 نى تەشكىل قىلىدۇ، تۈركىيەنىڭ ياۋروپا قىسمى «تراكيە» دەپ ئاتىلىدۇ. قەدىمكى زاماندا ھازىرقى كىچىك ئاسىيا يېرىم ئارىلى «ئاناتولىيە» دەپ ئاتالغان.

خەۋەرسىز ياشاپتۇ - دە، ئۇلار» دەپ پىچىرلىدىم ئىچىمدە. يۇقىرىقى ئىككىيلەننىڭ پارىڭى مەندە كۈچلۈك قىزىقىش قوزغىدى. نەتىجىدە چوقۇم پۇرسەت چىقىرىپ ئۇلارنى زىيارەت قىلىش قارارىغا كەلدىم. ۋەھالەنكى، بىز 17 - سېنتەبىر ئىستانبۇلدىن ئۈرۈمچىگە ئۇچىدىغان ئايروپىلان بېلىتىنى ئالدىن سېتىۋالغانلىقىمىز ئۈچۈن، بۇ قېتىمقى سەپىرىمدە سەپىرىمدە ئەراتنا ئەۋلادلىرى ئولتۇراقلىشىپ قالغان رايونلارغا بېرىپ تەكشۈرۈش ئىمكانىيىتى بولمىدى. كۆڭلۈمگە پۈككەن بۇ پىلاننى ئىككى ئايدىن كېيىن، يەنى 2007 - يىلى 11 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن 16 - كۈنىگىچە تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى «ئاتاتۈرك كۈلتۈر، تىل ۋە تارىخ يۈكسەك قۇرۇمى» (تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى) رىياسەتچىلىكىدە ئېچىلغان «6 - نۆۋەتلىك خەلقئارا ئاناتاتۈرك ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى»²غا قاتنىشىش جەريانىدا ئىشقا ئاشۇردۇم. بۇ قېتىمقى يىغىن ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، تۈركىيە پەنلەر ئاكادېمىيەسى يېنىدىكى «تارىخى قۇرۇمى»غا بېرىپ، ئۇلار تەمىنلىگەن يىپ ئۇچى بويىچە مۇئەللىپ KEMALGODE (كامال گودە) نىڭ 1994 - يىلى تۈرك تارىخ قۇرۇمى باسمىخانىسى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «ERATNALILAR» (ئەراتناليلار) ناملىق بىر تارىخ كىتابىنى تاپتىم. ھەمدە تۈركىيەدىكى بىر قىسىم ئالاقىدار خادىملار ماڭا ئاناتولىيەنىڭ غەربىي شىمال قىسمىدىكى ئاماسيا ۋىلايىتىدە بىر «ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» (ئۇيغۇر رايونى) بار ئىكەنلىكىنى، ھازىرغىچە «ئۇيغۇر» نامى بىلەن بۇ رايوندا ياشاپ كېلىۋاتقان خەلقلەر ئۇيغۇر بېگى ئەراتنانىڭ جەمەتىدىن بولۇشى مۇمكىنلىكىنى تونۇشتۇردى. مۇشۇ يىپ ئۇچىغا ئاساسەن پىروفېسسور، دوكتور سادىق تورال خوجىنىڭ ياردىمى بىلەن ئەنقەرەدىن 700 نەچچە كىلومېتىر ئۇزاقلىقتىكى قارا دېڭىز بويىغا جايلاشقان تاغلىق شەھەر ئاماسياغا يۈرۈپ كەتتىم.

ئاماسيا قارا دېڭىزدىن باشلانغان تاۋۇز تاغلىرىنىڭ بويلىرىغا جايلاشقان ئۆزى كىچىك، ئەمما ئىستراتېگىيەلىك ئورنى مۇھىم تارىخىي شەھەر ئىكەن. شۇڭا، تۈركىيە تارىخىدا «پادىشاھلار ۋە شاھزادىلەر شەھىرى» دەپ سۆيۈپ تىلىنىدىكەن. تاغ جىلغىسىدىكى بېلىق شەكىللىك بۇ شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر دەريا ئېقىنى بولۇپ، دەريانىڭ ئوڭ تەرىپى ئېگىز تاغ بىلەن قورشالغان، تاغنىڭ ئەڭ بۈيۈك چوققىسىغا جايلاشقان «ئاماسيا قەلئەسى» بۇ شەھەرگە سىرلىق تۈس بېرىپ تۇرىدىكەن، بۇ قەلئەلەر سالجۇقلار خانلىقى (1031 - 1157) دەۋرىدە رىم ۋىزانتىيە ئىمپېراتورلىقىنىڭ ھۇجۇمىدىن مۇداپىئەلىنىش مەقسىتىدە تۈرك سالجۇقلار خانلىرى تەرىپىدىن بىنا قىلىنغان تارىخىي مىراس بولۇپ، ئۇ ھازىر تۈركىيەدىكى قوغدىلىدىغان ماددىي مەدەنىيەت مىراسلىرى تەركىبىگە كىرگۈزۈلگەن. بۇ قەلئەلەر تىك قىيالىق تاغنىڭ قاپتىلىدىن كېمىر ئۆي شەكلىدە قىرام

تاشلارنى ئويۇپ ياسالغان. بۇ تاشقۇرۇقنىڭ تۆت تېمىغا كۈنگۈرە قويۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن شەھەرنىڭ تۆت ئەتراپى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. تاغنىڭ باغرىدا دەريا ئېقىنىغا يۆلەپ سېلىنغان تۈرك ئۇسلۇبىدىكى ھەيۋەتلىك بىنالار، مېھمانسارايلىرى، ئۈچ - تۆت قەۋەتلىك شەخسىي ئۆيلەر، كۆك گۈمبەزلىك مەسچىت مۇنارلىرى قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. دەريانىڭ سول تەرىپىگە شەھەرنىڭ ئاساسىي گەۋدىسى جايلاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ مەركىزىدە 1485 - يىلى سېلىنغان مەخمەت پاشا بۈيۈك جامەسى ۋە كۈمۈش جامەسى بار. جامەنىڭ ئالدىدىكى مەرمەر يانتۇقۇلغان دەريا لېۋىدىكى مەيدانغا ئاماسيادا تۇغۇلغان ۋە شۇ يەردە پائالىيەت ئېلىپ بارغان ئوسمان ئىمپېرىيەسى سۇلتانلىرىدىن بايەزىد 2 (7 - ئەسىرنىڭ باشلىرى)، مەخمەت پاشا (1558 - يىللار)، سۇلتان سەلىم 1 ياۋۇز (1519 - يىللار)، سۇلتان 1 سۇلايمان قانۇنى (1560 - يىللار)، سۇلتان 2 سەلىم (1573 - يىللار)، سۇلتان 3 مۇرات (1587 - يىللار)، سۇلتان 1 ئەھمەت (1617 - يىللار)، سۇلتان 2 مۇستاپا (1699 - يىللار) ۋە سۇلتان 3 ئەھمەت (1709 - يىللار)³ قاتارلىق 9 نەپەر پاشانىڭ ئالتۇن ھەللىك ھەيكىلى قاتۇرۇلغان. مېنى ھەممىدىن جەلپ قىلغىنى مۇشۇ ھەيكەل باغچىسىنىڭ باش تەرىپىدىكى «FERHAT ILE ŞIRIN» دەپ خەت ئويۇلغان «پەرھات بىلەن شېرىن» نىڭ ھەيكىلى بولدى. ئېگىزلىكى 2.5 مېتىر، كەڭلىكى 5.4 مېتىر كېلىدىغان مەرمەر تاشلىق بۇ ھەيكەلدە قولدا جوتۇ تۇتقان پەرھاتنىڭ بېستون تېغىنى يېرىپ ئۆستەڭ قېزىۋاتقان قىياپىتى بىلەن ئەرمەن مەلىكىسى شېرىننىڭ بىر ھېجىر سۈنى ئاشىقى پەرھاتقا ئىككى قوللاپ سۇنۇۋاتقان قىياپىتى سۈرەتلەنگەن. ھەيكەلنىڭ ئاستىدىكى خاتىرە تاشقا ئويۇلغان چۈشەندۈرۈشتە، ئەرمەن مەلىكىسىگە شېرىنغا ئاشىق بىقارار بولغان پەرھات، ئەرمەن پادىشاھىنىڭ شەرتىگە ئاساسەن قارا دېڭىز بويىدىكى قورام تاشلىق ئاقتاغنى يېرىپ ئۆستەڭ قېزىپ يۇرتقا سۇ باشلاش ئىرادىسى بىلەن بۇ يەرگە كەلگەنلىكى، ھەمدە ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇق ئازابىغا بەرداشلىق بېرىپ مىڭ بىر جايدا بېستون تېغىنى يېرىپ غەلىبە قىلغانلىقى، ئاماسيادىكى مۇشۇ دەريا پەرھات قازغان ئۆستەڭنىڭ نەق ئۆزى ئىكەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. شۇڭلاشقا ئاماسيالىقلار بۇ ئۆستەڭنى «پەرھات ئۆستىڭى» دەپمۇ ئاتىغان ئىكەن. دېمەك، دۇنياغا كەڭ تارقالغان «پەرھات - شېرىن رىۋايىتى» بۇ تاغلىق شەھەردە رېئال تارىخقا ئايلىنىپتۇ. ئېھتىمال بۇ گۈزەل رىۋايەتنى 8 - ئەسىرلەردە تەڭرىتاغ ئېتەكلىرىدىن ھالقىپ ئاناتولىيەگە كېلىپ يەرلىكلەشكەن ئۇيغۇرلار ئېلىپ كەلگەن بولۇشى مۇمكىن. «ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» ئاماسيا ۋىلايىتىگە قاراشلىق 29 بەلەدىيەنىڭ بىرى بولۇپ، ئاماسيا شەھىرى بىلەن بولغان ئارىلىقى 42 كىلومېتىر كېلىدىكەن.

بىز ئاماسيا شەھىرىنى بىر كۈن زىيارەت قىلغاندىن

² تۆت يىلدا بىر قېتىم ئۇيۇشتۇرۇلىدىغان ئەڭ چوڭ خەلقئارالىق ئىلمىي پائالىيەت.

³ تىرىناق ئىچىدىكى يىلنامىلار ئاشۇ ناملىق كىشىلەرنىڭ ئوسمان ئىمپېرىيەسى دەۋرىدە تەختكە چىققان يىلنى كۆرسىتىدۇ.

بولغان كەڭلىكى 7 - 8 كىلومېتىر، شىمالدىن جەنۇبقىچە بولغان ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 18 - 20 كىلومېتىر ئەتراپىدا بولۇپ، ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتكەن ئاماسيا - توكلات ئاسفالت يولى بۇ رايوننى ئىككىگە ئايرىپ تۇرىدۇ. بۇ يول قارا دېڭىز ساھىلىغا جايلاشقان مەشھۇر تارىخىي شەھەر سامسۇنغا تۇتۇشىدۇ. سامسۇن شەھىرى بىز تۇرغان بۇ رايوندىن 210 كىلومېتىر يىراقلىقتا بولۇپ، قەدىمكى نامى ئامسوس (Amisos) دېيىلىدىكەن، بۇ شەھەر 13 - ئەسىردىن بۇرۇن ۋىزانتىيلىكلەرنىڭ باشقۇرۇشىدىكى سودا ۋە مەدەنىيەت مەركىزى بولۇپ، 13 - ئەسىردە سالىجۇق تۈرۈكلىرى بۇ يەرگە يەرلىكلەشكەندىن كېيىن ئىسمى سامسۇنغا ئۆزگەرتىلگەن. 1428 - يىلى بۇ شەھەر ئوسمانلىلار تەرىپىدىن ئىگىلەنگەندىن كېيىن تۈركىيەنىڭ قارا دېڭىز بويىدىكى ئەللىرى بىلەن سودا، مەدەنىيەت ئالاقىسى ئېلىپ بارىدىغان مۇھىم پورتىغا ئايلانغان ھەمدە ئاماسيا، توكلات، سىۋاس قاتارلىق قارا دېڭىز ساھىلىدىكى شەھەر - رايونلارنىڭ مەركىزى بولغان. بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى دەۋرىدە بۇ شەھەر كۈچلۈك جاھانگىرلەر تەرىپىدىن بومباردىمان قىلىنىپ ئېغىر ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان. 1919 - يىلى 19 - مايدا تۈركىيە خەلقىنىڭ مىللىي قەھرىمانى مۇستاپا كامال پاشا سامسۇنغا كېلىپ مىللىي مۇستەقىللىق ئىنقىلابى قوزغاپ، جاھانگىرلارنىڭ تۈركىيەنى مۇنقەرز قىلىش خەۋپىدىن ساقلاپ قالغان. ئاناتولىيە ئېگىزلىكىنىڭ قەدىمكى ۋە ھازىرقى تارىخىغا شاھىت بولغان بۇ گۈزەل پورت بىلەن بۇ رايوندىكى ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمىزنىڭ زىچ تارىخىي ۋە مەدەنىيەت ئالاقىسى بارلىقى مەلۇم. بىز تەكشۈرۈش ئوبيېكتى قىلغان بۇ «ئۇيغۇر بەلەدىيە» سىنىڭ باشقانى ھەسەن ئەرنىڭ تونۇشتۇرۇشىغا ئاساسلانغاندا، ھازىر بۇ رايوندا 5200 كىشى بولۇپ، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەۋلادلىرى دەپ ھېسابلايدىكەن. شۇڭلاشقا ھۆكۈمەت تەرەپىمۇ ئۇلار ئولتۇراقلاشقان بۇ رايوننىڭ نامىنى «ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» دەپ ئېتىراپ قىلىپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ قولىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان بىر پارچە پارچە يېزىلغان شەجەرە بولۇپ، ئۇنىڭدا ئوسمانلىلار سۇلتانلىقىنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا بۇ رايونغا ئۇلارنىڭ ماكانلاشقانلىقى خاۋاتىرلەنگەن. بۇ شەجەرەنى ئەتىۋارلاپ ساقلاپ كېلىۋاتقان مۇشۇ يۇرتنىڭ ئاقساقىلى ۋەلىيوللا ئىمام بىزگە ئۆزلىرىنىڭ نەسەبىنى تونۇشتۇرۇپ، مۇنداق دېدى:

- بىزنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمىز ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ شەرق تەرىپىدىكى تەڭرىتاغ ئېتەكلىرىدىن چىڭگىزخاننىڭ غەربىي ئاسىياغا يۈرۈش قىلغان قىسىملىرىغا ئەگىشىپ ئاناتولىيە ئۆلكىسىگە كەلگەن ئىكەن. شۇڭا بىز ئۆزىمىزنى دەسلەپ قارا دېڭىز، ھەزەر دېڭىز بويلىرى ئارقىلىق سامسۇننىڭ لاردىك (Lardik) يېزىسىغا كېلىپ ماكانلاشقان سېپىت ئەخمەت ئەۋلادلىرى دەپ قارايمىز. بوۋىمىز سېپىت ئەخمەت كەبىر رۇملار بىلەن بولغان

كېيىن، ئەتىسى سەھەردە ۋالىي ئىشخانا مۇدىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا «ئۇيغۇر رايونى»غا قاراپ يولغا چىقتۇق. ماشىنا بىلەن يېرىم سائەت يول يۈرگەندىن كېيىن، تۆمۈر بىلەن ياسالغان ئەگمىنىڭ ئۈستىدىكى «Uygur Be-lediyesi» دەپ خەت يېزىلغان تاختىغا كۆزۈم چۈشتى. «ئۇيغۇر رايونى» مانا مۇشۇ چېگرادىن باشلىنىدىكەن، ئۇ يەردىن بىر كىلومېتىر ئىچكىرىدە ئاسفالت يولغا يانداپ سېلىنغان بىر ماي قاچىلاش پونكىتى بار ئىكەن. بۇ پونكىتنىڭ ئۈستىدىكى قىزىل تاختىغا يېزىلغان «Uygur petrol» (ئۇيغۇر ماي قاچىلاش ئورنى) دېگەن ۋىبۇنىسكا ئېسىلىپتۇ. ھەتتا پونكىت ئالدىدىكى ھەر بىر ماي تۇڭىنىڭ ئۈستىگىمۇ ئاشۇ ماركا ئېنىق يېزىلىپتۇ. 13 - 14 جى ئەسىرلەردە تەڭرىتاغ ئېتەكلىرىدىن ئايرىلىپ، 20 نەچچە مىڭ چاقىرىم يىراقلىقتىكى ئاناتولىيە زېمىنىنىڭ بۇ خىل ۋەتەن قاپتىلىدا ماكانلىشىپ ياشاپ كېلىۋاتقان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئۆز ئېتىۋانىمىنى ئۇنۇتماي «ئۇيغۇر» ماركىسىنى ۋىبۇنىسكا ئورنىدا ئىشلىتىۋاتقانلىقىدىن چوڭقۇر تەسىرلىنىپ، ۋىبۇنىسكا ئالدىدا بىر پارچە خاتىرە سۈرەتكە چۈشتۈم. شۇ ئەسنادا قارشى تەرەپتىن بىر كۈل رەڭ پىكاپ ئالدىمىزغا كېلىپ توختىدى. ماشىنىدىن سالاپەتلىك ئىككى ئەر چۈشۈپ ئىززەت - ئىكرام بىلەن:

- «Hoş geldiniz!» (خۇش كەپسىز)، دەپ، مەن بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى، ئارقىدىن مېنىڭ يولباشلىغۇچىم ئۇلارنى تونۇشتۇردى.

ئۇلارنىڭ بىرى مۇشۇ «ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» نىڭ پېشقەدەم باشقانى ھەسەن ئەر، يەنە بىرى، توكلات ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تارىخ ئوقۇتقۇچىسى دوتسېنت ھۈسەيىن ئەپەندى ئىكەن. ھەر ئىككىلىمۇ مۇشۇ رايوندا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئۇيغۇرلاردىن ئىكەن. باشقان ئەرنىڭ تەكلىپى بىلەن ئۇنىڭ ماشىنىسىدا ئولتۇرۇپ كەنتىنىڭ ئىچىگە يۈرۈپ كەتتۇق. ھەسەن ئەر مېنى ئوڭ تەرەپتىكى تاغ يولى بىلەن ئۆرلەپ «ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» (رايونلۇق ھۆكۈمەت ئىشخانىسى)غا ئېلىپ باردى. ئىككى قەۋەتلىك بۇ ئىشخانا بىناسىنىڭ ئالدىدىكى مەيداندا بەش ئاپتوبۇس ۋە ئىككى كومبايىن رەتلىك تىزىلىق تۇرۇپتۇ. بۇلارنىڭمۇ ئالدى - ئارقىسىغا «ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» دەپ تۈركچە خەت يېزىلىپتۇ. بىز بىنانىڭ 2 - قەۋىتىدىكى باشقان (مۇدىر) ئىشخانىسىغا چىقىپ، ئۇسسۇزلۇق ئىچكەچ پاراڭلاشتۇق. مەن ئۇيغۇرچە بىلەن تۈركچە ئارىلاش تەلەپپۇزدا بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقسىتىمنى ئېيتقاندىن كېيىن، رايون باشلىقى ھەسەن ئەر «ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» نىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇردى.

بۇ رايون جۇغراپىيەلىك تۈزۈلۈش جەھەتتىن ئوڭ ۋە سول تەرىپىنى ئىككى تاغ ئوراپ تۇرغان بېلىق شەكىللىك خىلىۋەت ئارال ئىكەن. ئۇنىڭ شەرقىدىن غەربكە

⁴ تۈركىيەلىك ئوسمان بەگ كىچىك ئاسىيا (ئاناتولىيە) نى يادرو قىلغان ھالدا ئاسىيادىن ھالقىپ ئافرىقىغا، ياۋروپا رايونلىرىدا قۇرغان دۇنياۋى ئىمپېرىيەنىڭ نامى بولۇپ، ئۇ «تۈرك سۇلتانلىقى» دەپمۇ ئاتالغان. بۇ سۇلتانلىق 623 (1299 - 1922) يىل ھۆكۈم سۈرگەن.

ئۈچ قەۋەتلىك بىر ئارامگاھ بولۇپ، ئۇنىڭ 2 - قەۋىتى چايخانا، قەھۋەخانا ۋە ئادەتتىكى يېمەكخانا ئىكەن. 3 - قەۋىتى ئالدى ئۇچۇق لەمپە شەكىللىك ساراي بولۇپ، سۇپا ئۈستىگە گىلەم سېلىنغان، گىلەم ئۈستىدە يېكەنداز ۋە يۆلەنچۈك ياستۇق قويۇلغان بولۇپ، ئۇ يەردە كىشىلەر ئىختىيارى پائالىيەت ئېلىپ بېرىپ كۆڭلىنى ئاچىدىكەن. بەزىلىرى قارتا ئوينىسا، بەزىلىرى دامكا، شاھمات ياكى بىليارت ئوينىشىدىكەن. بەزىلىرى سازغا تەڭكەش قىلىپ ناخشا ئېيتسا، بەزىلىرى تۈركچە «قارا كۆز»⁵ ئويۇنى ئوينىدىكەن. بۇ ئارامگاھ تۈپىلىك ئۈستىگە جايلاشقانچا، 3 - قەۋىتىنىڭ لەمپىسىدىن قارىسىڭىز يېشىللىق بىلەن پۈركەنگەن بۇ رايون سىزنى ئىختىيارسىز مەپتۇن قىلىدىكەن. مەن ھاياجانلىق ئىچىدە بوستانلىقنىڭ غەربىي چېتىدىكى قورۇق تاغقا كۆز تىكىنىم. گىياھ ئۆسمىگەن بۇ تاغنىڭ باغرىدا يەنە بىر مەھەللە - يۇرت كۆرۈمگە چېلىقتى. يېنىمدا تۇرغان ھەسەن ئەردىن سورىدىم:

— ئاۋۇ يىراقتىكى مەھەللە- يۇرتىمۇ «ئۇيغۇر بەلەدىيە» سىگە تەۋەمۇ؟

— ياق، ئۇ «تاتار كۆيى» دەپ ئاتىلىدىغان ئايرىم يۇرت، ئۇلار تاغنىڭ قارشى تەرىپىدە چارۋا باقىدۇ، دېدى.

«بۇمۇ بىر خىل پىسخىك تاللاش» - دېدىم، ئۆز ئۆزۈمگە پىچىرلاپ. دەرۋەقە، ئۇيغۇر قەيەرگە ماكانلاشسا، شۇ يەردە باغ بىنا قىلىدىغان ئۇدۇمنى بۇ يەرگىمۇ ئېلىپ كەپتۇ. ئوخشاش جۇغراپىيەلىك مۇھىت ئىچىدىكى بۇ ئىككى يۇرتنىڭ سېلىشتۇرمىسى ئۇنىڭ جانلىق مىسالى. بىز «ئارامگاھ» تىن ئايرىلىپ ئەتراپتىكى بىرقانچە ئۆيىنى زىيارەت قىلدۇق. ئىككى، ئۈچ قەۋەت قۇرۇلمىلىق بۇ دېھقان ئائىلىلىرىنىڭ 2 - قەۋىتى مېھمانخانا بولۇپ، ئۆي ئىچى يورۇق ۋە ئازادە، ئۇنىڭ جاھازىلىرى ۋە بېزەكلىرى بىزدەك زىيالىيلارنىڭ ئۆيلىرىدىن پەرق قىلمايدۇ. ئەگەر پەرق بار دېيىلسە، ئۇلارنىڭ دېرىزىلىرىدىن ئەگىپ تۇرغان ئالما، ئانار، گىلاس شاخلىرى بىزنىڭ بىنالىق ئۆيلىرىمىز ئەتراپىدا يوق. بۇنداق گۈزەل مۇھىت ئاشۇ دېھقان باغۋەنلەرگىلا نېسىپ بولغان. ئۇلارنىڭ ئاشخانىسى مېھمانخانا ئۆيىدىنمۇ كەڭرى ئىكەن. ھەممە ئائىلە سۇيۇقلاندۇرۇلغان گاز ئىشلىتىدىغان ئوچاقتا تاماق ئېتىدىكەن. تۇرۇبا سۈيىنىڭ جۈمكى ئوچاقتىڭ يېنىغىلا ئورۇنلاشتۇرۇلغان. بولسا پىشۇرىدىغان توك دۇخوپكىسى ، توڭلاتقۇ، قاچا - قومۇچ تىزىدىغان ئىشكاپلار رەتلىك قويۇلغان. ئۇلار بىزگە ئوخشاش مېھماندوستلۇق ئادىتىنى يوقاتماپتۇ. بىر ئائىلىگە تۇيۇقسىز كىرگەن ئىدۇق، بۇ ئائىلىدىكىلەر بىزنى غىزالىنىشقا تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. ھەش - پەش دېگىچە شىرە ئۈستىگە ئۆزلىرى تەييارلىغان ھەرخىل مېۋە شەربەتلىرى، بىرقانچە خىل تۈرك قورۇمىلىرى ۋە شورپىلىرى تىزىلدى. بېشىغا ياغلىق ئورۇنغان، ئۇزۇن بوغما ئىشتان كىيگەن ۋە كۆيىنەك ئۈستىگە تۈركچە جىلىتكە كىيگەن ئوتتۇرا ياشلىق

سوقۇشتا شېھىت بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئوغۇللىرى سېپىت خېلىل، سېپىت سادىق، سېپىت سۇلايمانلار ئۆز جەمەتلىرىنى باشلاپ مانا مۇشۇ «ئۇيغۇر بەلەدىيە» سىگە كېلىپ ماكانلاشقان ئىكەن. شۇنىڭدىن بۇيان ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى بۇ تۇپراقتا بىر ئەل بولۇپ ياشاپ كېلىۋېتىپتۇ. ئاتا - بوۋىلىرىمىز دائىم «بۇ تۇپراق بىزنىڭ ئىككىنچى ۋەتىنىمىز، ئەسلى زاتىڭلارنى ئۇنۇتماڭلار. ئانا ۋەتەننى قايتا كۆرۈش بىزگە نېسىپ بولمىدى. ئۆمۈرلۈك ئارزۇ - ئۈمۈدلىرىمىز سىلەرگە قالدى...» دەپ ۋەسىيەت قىلاتتى. بىز گەرچە ئۆزىمىزنىڭ ئۇيغۇر نەسلىدىن ئىكەنلىكىمىزنى ئۇنۇتمىغان بولساقمۇ، لېكىن بۇ قوۋمنىڭ قەيەردە ۋە قانداق ياشايدىغانلىقىنى، تارىخنىڭ قانداق سوغۇق شاماللىرى بىزنى بۇ يەرگە ئۇچۇرۇپ كەلگەنلىكىنى ئېنىق بىلمەيمىز. پەقەت غايىۋانە بىر سۆيگۈ مۇھەببەت بىزنى ئۇيغۇر ئېتىۋىنىمىغا باغلاپ تۇرىدۇ. يىراق ئانا يۇرتتىن تۇنجى قېتىم بىزنى يوقلاپ كەلگەن ئۆز قېرىندىشىمىزنى كۆرۈش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولغانلىقىمىزدىن ئىنتايىن خۇشالمىز. بىز ھەسەن ئەر باشقانىڭ تەكلىپى بىلەن سۆھبىتىمىزنى ۋاقىتلىق توختىتىپ، بۇ رايوننى زىيارەت قىلىشقا ماڭدۇق. بۇ يۇرت ماڭا قەشقەردىكى بەشكېرەم باغلىرىنى، تۇرپاننىڭ بۇيۇق يېزىسىنى ئەسلەتتى. ھەممە يەر باغۇ - بوستانلىق، كۆچمە مەھەللىلەر، تۈرك ئۇسلۇبىدا ياسالغان ئىككى، ئۈچ قەۋەتلىك ئۆيلەر، ھەممە ئۆيلەرنىڭ ئالدى - كەينى مېۋىلىك باغ بولۇپ، ئالما، ئانار، بېھى، گىلاس، ئامۇت زەيتۇن قاتارلىق نۇرغۇن مېۋىلەرنى تاپقىلى بولىدىكەن. مېۋىچىلىك جەھەتتە ئاناتولىيە بويىچە داڭلىق ئىكەن. ۋەتىنىمىزنىڭ قەشقەر رايونىدىلا بىر قەدەر كەڭ ئومۇملاشقان كۆك ئامۇت بىلەن بېھىنىڭ بۇ ئۇيغۇر رايونىدا ئومۇميۈزلۈك كەڭ تارقالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ يەردىكى بېھى بىزنىڭ يۇرتىمىزنىڭ تېرىسى قوتۇرماچ بولماستىن، ئالمىدەك سىدام ۋە سىلىق بولىدىكەن. ئەمما تەمى ئوخشاش ئىكەن. بۇ رايوندىكى كىشىلەر دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك، چارۋىچىلىقتىن ئىبارەت ئۈچ خىل ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن. «بېغى يوقنىڭ جېنى يوق» دېگەن تەمسىل بۇ يۇرتقا تازا ماس كېلىدىكەن. بۇ يۇرتنىڭ مەركىزىگە ئورۇنلاشقان «ئۇيغۇر بەلەدىيە مەكتىپى» باشلانغۇچ ۋە تۇلۇقسىز ئوتتۇرىنى ئاساس قىلغان بولۇپ، 800 ئوقۇغۇچى ئوقۇيدىكەن. بۇ مەكتەپتە سەككىز يىل ئوقۇغاندىن كېيىن، تولۇق ئوتتۇرىنى ئاماسيا شەھىرىدە ئوقۇيدىكەن. شەھەرگە بېرىپ ئوقۇيدىغان تولۇق ئوتتۇرا ئوقۇغۇچىلىرىنى ھەر كۈنلۈكى بەلەدىيەنىڭ تۆت ئاپتوبۇسى مەكتەپكە ئاپىرىپ ئەكىلىدىكەن. بۇ رايوننىڭ باشقۇرۇشىدا يەنە بىر دوختۇرخانا ۋە چارۋا مەھسۇلاتلىرى پىششىقلاپ ئىشلەش فېرمىسى بار ئىكەن. بۇ رايوندا بېقىلغان قوي ۋە كالىلارنىڭ گۆشى تۈركىيە بويىچە داڭلىق بولۇپ، بازىرى ئىتتىك ئىكەن. دوختۇرخانا دېھقان - چارۋىچىلارنى ھەقسىز داۋالايدىكەن. بۇ رايوندا ياغاچتىن راۋاق شەكىلدە ياسالغان

⁵ «قارا كۆز» ئويۇنى - تۈركلەر ئارىسىدا كەڭ ئومۇملاشقان ئەنئەنىۋى بېيىت ئېيتىش شەكلىدىكى فولكلورلۇق سەنئەت.

«ئۇيغۇر بەلەدىيە» سىنى زىيارەت قىلىش جەريانىدا مېنىڭ ھەممىدىن بەكرەك قىزىققىنىم ئۇلارنىڭ تارىخىي يىلتىزىنى قېزىپ بېقىش ئىدى، ۋەھالەنكى، پېقىر تارىخچى بولمىغانلىقىم ئۈچۈن بۇ ھەقتە كۆپ ئۇچۇرغا ئېرىشەلمىدىم. ماڭا ھەمراھ بولغان مۇشۇ يۇرتنىڭ ئوغلانى ھۈسەيىن ئەپەندى ئالىي مەكتەپنىڭ تارىخ ئوقۇتقۇچىسى بولغاچقا، ئۇ مەن قىزىققان بۇ تېما ئۈستىدە ئىزدىنىپ، ئاناتولىيەدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ تەكلىپىگە ئائىت خېلى كۆپ تارىخىي ھۆججەتلەرنى توپلايتىۋ. ئۇنىڭ تونۇشتۇرۇشىچە، سالجۇقلار ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى موڭغۇل ئىمپېرىيەسى باشقۇرۇشىدىكى ئىلخانلار ھاكىمىيىتى دەۋرلىرىدە بىر مەزگىل ئۇيغۇر بەگلىرى ئاناتولىيەدە ھۆكۈمرانلىق قىلغان. شۇ دەۋرلەردە ئاناتولىيە تۇپرىقىنىڭ مەركىزىدىكى قەيسەرى شەھىرىدە ئۇيغۇرلار خېلى كۆپ. لېكىن، ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى ئۇزاق زامانلار مابەينىدە مەدەنىيەت ئانتروپولوگىيىسى جەھەتتە بىر مەنبەلىك بولغان تۈركلەرنىڭ ئارىسىغا ئاسانلا سىڭىشىپ كەتكەن.

تارىخىي مەنبەلەرگە ئاساسلانغاندا، ئوغۇز قەبىلىلىرى قاتارىدا ئۇيغۇرلارنىڭ غەربىي ئاسىيا، يەنى ئاناتولىيەگە دەسلەپ كىرىشى بۈيۈك سالجۇقلار خانلىقى دەۋرىدىن باشلانغانلىقى مەلۇم.

مەلۇمكى، سالجۇقلار خاندانلىقى تۈركىي قەبىلىلەرنىڭ «ئوغۇزلار» دەپ ئاتالغان بىر تارمىقى تەرىپىدىن قۇرۇلغان، «ئوغۇزلار» قەدىمكى تارىخنامىلەردىن «سۈيىنامە» دە تىلغا ئېلىنغان «乌护» (ۋۇخۇ) ياكى «乌鹞» (ۋۇگۇ)، «古思» (غۇر) دەپ ئاتالغان خەلقلەردۇر. بۇ ناملار ئەرەب مەنبەلىرىدە بىردەك «ئوغۇز» (乌古) دېيىلگەن، ئوغۇزلار مىلادىيە 6 - ئەسىردىن بۇرۇن تەڭرىتېغىنىڭ شەرقىي قىسمىدىكى رايونلاردا ياشىغان. «سۈيىنامە ھەققىدە قىسسە» دە خاتىرىلىنىشىچە، ئوغۇزلار ئېۋىرغۇلنىڭ غەربىي، قارا شەھەرنىڭ شىمالى ۋە ئاقتاغنىڭ ئەتراپىغا جايلاشقان. كېيىنچە ئۇلارنىڭ بىر قىسمى ئىسسىقكۆل ئەتراپلىرىغا كۆچۈپ كەتكەن. 10 - ئەسىرلەردە ئۇلار زور بېيىپ كاسپى دېڭىزىدىن تارتىپ سىر دەريا ساھىلىدىكى ئىسپىجان ئۆلكىلىرىگىچە، غەربتە گاسارلار ۋە بۇلغارلار زېمىنىگىچە، شەرقتە قارلۇقلار زېمىنىگىچە، شىمالدا موڭغۇل دالىلىرىگىچە بولغان كەڭ زېمىنلارنى كونترول قىلغان. ئۇلار مۇشۇ دەۋرلەردە ئوتتۇرا ئاسىيادىكى زور سىياسىي ئىجتىمائىي گەۋدىگە ئايلىنىپ، تارىختا مەشھۇر ئوغۇز سالجۇقلار خانلىقى (1031 - 1157) نى قۇرغان. سالجۇقلار بىر مەزگىل سامانىلار بىلەن بىرلىشىپ خوراساندىكى كۈچلۈك غەزنىۋىلەر خانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىغان، ئاندىن سالجۇقلارنىڭ سەردارى توغرۇل خوراساننىڭ ئالىي ھۆكۈمرانى بولغان، ئۇلار 1042 - يىلى خارەزىم ئۆلكىسىنى غەزنىۋىلەردىن تارتىپ ئالغاندىن كېيىن، يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ پۈتكۈل پارس زېمىنىنى بويسۇندۇرغاندىن كېيىن، 1055 -

خانم ئىززەت - ئىكرام بىلەن چايغا تەكلىپ قىلدى. تاماقتىن كېيىن دۇئا قىلىپ بۇ ئۆيدىن قوزغالماقچى بولدۇق، ئۆي ئىگىلىرى، ھەتتا بۇ ئائىلىنىڭ چوڭ - كىچىك بالىلىرى بىزنى يول بويىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى.

دەرۋەقە، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئادەتلىرى، قائىدە - يوسۇنلىرى، رەڭگى - رۇخسارى پۈتۈنلەي تۈرۈكلىشىپ كەتكەن. ئۇلار دىنىي ئېتىقاد جەھەتتىن ئىسلام دىنىنىڭ ئەلپۇيىيە⁶ مەزھىپىگە تەۋە ئىكەن. شۇڭا بۇ يۇرتتىكىلەر نامازنى جامە ئىچىدە ئوقۇمايدىكەن (چۈنكى ھەزرىتى ئەلى جامەدە قەتلى قىلىنغان)، مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، تۈركىيە كوردلىرى بىلەن قوشۇلۇپ%15 ئەتراپىدىكى (تەخمىنەن ئوننەچچە مىليون) تۈركىيە ئاھالىسى ئەلپۇيىيە (شىئە) مەزھىپىگە ئېتىقاد قىلىدىكەن. ئاناتولىيەدە ماكانلىشىپ قالغان بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ ئەلپۇيىيە مەزھىپىدە بولۇشىنىڭ سەۋەبىنى مېنىڭچە چۈشىنىشكە بولىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ قەدىمكى ئەجدادلىرى ئوغۇزلار تەرىپىدىن قۇرۇلغان سالجۇق خانلىقىنىڭ دەسلەپكى باسقۇچلىرىدا خوراساندا خېلى ئۇزاق تۇرغان. شۇ دەۋرلەردە ئالدى بىلەن پارس يۇرتلىرىدا ئومۇملاشقان ئەلپۇيىيە مەزھىپىنىڭ تەسىرىنى قوبۇل قىلغان بولۇشى مۇمكىن. بۇ ھەقتىكى تارىخىي كەچۈرمىشلەرنى ماقالىمىزنىڭ كېيىنكى سەھىپىسىدە بايان قىلىمىز.

ئىستاتىستىكىنىڭ «مىللەت نەزەرىيەسى» دە، تىل ئومۇمىيلىقى مىللىي پەرقنى شەكىللەندۈرىدىغان تۆت خۇسۇسىيەتنىڭ ئىچىدىكى بىرىنچى خۇسۇسىيەت ئىكەنلىكى تەكىتلەنگەن ۋە بۇ قاراش ماركسىزىملىق مىللەت نەزەرىيەسى سۈپىتىدە قوبۇل قىلىنغان. لېكىن دۇنيانىڭ بۈگۈنكى رېئاللىقىدا تىل ئومۇمىيلىقىنى مىللىي تەركىبلىرىنى ئايرىشنىڭ بىردىنبىر شەرتى قىلىۋېلىشنىڭ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەسلىكى ئىسپاتلانماقتا. ئالايلۇق، ھازىر دۇنيادا 3 مىڭدىن ئارتۇق مىللەت بار، ئەمما ئۇنىڭغا مۇناسىپ 3 مىڭ خىلدىن ئارتۇق تىل بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. تۈركىيەدىمۇ 38 مىللەت بارلىقى مەلۇم، ئەمما بىر تىل، يەنى ئوسمانلى تۈرك تىلى تۈركىيەنىڭ ئورتاق تىلى ھېسابلىنىدۇ. جۈملىدىن مەن زىيارەت قىلغان بۇ رايوندىكى خەلق گېنالوگىيە جەھەتتىن ئۆزلىرىنىڭ «ئۇيغۇر» ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشىمۇ، لېكىن تىلى پۈتۈنلەي تۈركلىشىپ كەتكەن. ناھايىتى ئاز بىر قىسىم ئاتالغۇلىرى ھازىرقى زامان تۈرك تىلىدىكى شۇ خىل ئاتالغۇلاردىن پەرقلىنىدۇ. مەسىلەن، بۇ رايوندىكى خەلق «ئالما» (تۈركلەردە «ئەلما»، «ئانار» (تۈركلەردە «ئەنار»، «گۆش» (تۈركلەردە «ئەت»، «نان» (تۈركلەردە «ئەكمەك»، «مەن» (تۈركلەردە «بەن»، «بار» (تۈركلەردە «ۋار»، «بالا» (تۈركلەردە «چۈجۈك»، «مەكتەپ» (تۈركلەردە «ئوقۇل») ... دېگەنگە ئوخشاش پەرقلىق تەلەپپۇز قىلىشىدۇ. مەن تەكشۈرۈش جەريانىدا ئۇلارنىڭ ئىستېمال تىلىدا پارسچە ئاتالغۇلارنىڭ ھازىرقى زامان تۈرك تىلىغا قارىغاندا كۆپرەك ساقلىنىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

⁶ «ئەلپۇيىيە مەزھىپى» - ئىسلام دىنىنىڭ شىئە مەزھىپىنى كۆرسىتىدۇ. ئەلپۇيىچىلار ھەزرىتى ئەلىنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن كېيىنكى پەيغەمبەر، دەپ ھېسابلايدۇ. ئاللاھنىڭ بىرلىكىگە ئىشىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ئېتىقاد سىستېمىسىدا مەۋلانە جالالىدىن رۇمىنىڭ تەسەۋۋۇپ پەلسەپەسىنىڭ تەسىرى ناھايىتى قويۇق.

«ERATNALILAR» (ئەراتناليلار)⁷ ناملىق نوپۇزلۇق تارىخىي ئەسىرىدىكى ئەتراپلىق مۇلاھىزىلەرگە، ھەمدە تارىخچى ۋاڭ جىلەي ئەپەندىنىڭ شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1999 - يىلى نەشر قىلغان ئىككى توملۇق «ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخى» ناملىق ئەسىرىدىكى مۇناسىۋەتلىك مەلۇماتلارغا سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق يېڭىچە بايقاشلارغا ئېرىشتىمۇ. ئەرتەننىڭ كىملىكى ۋە ئۇنىڭ ئاناتولىيەگە ماكانلىشىش تارىخىنى بىلىشتە گەپنى چىڭگىزخاننىڭ غەربكە يۈرۈش قىلىش تارىخىدىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ.

13 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا شىمالىي قۇملۇقتا يېڭىدىن باش كۆتۈرگەن تېمۇچىن مىلادىيە 1206 - يىلى ھەرقايسى موڭغۇل قەبىلىلىرىنى يىغىپ ئونان دەرياسى بويىدا چوڭ قۇرۇلتاي چاقىرىپ، چىڭگىزخان دېگەن بۈيۈك نامنى قوبۇل قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن موڭغۇل قەبىلىلىرى چىڭگىزخان بايرىقى ئاستىدا بىرلىككە كېلىدۇ. بۇ مەزگىللەردە پۈتۈن غەربىي رايوننى بويسۇندۇرغان غەربىي لىياۋ سۇلالىسى (قىتان خانلىقى)⁸ سىياسىي جەھەتتە كۈنساين چىرىكلىشىشكە يۈزلەنگەن بولۇپ، موڭغۇللارنىڭ قەد كۆتۈرۈشى ۋە ئۇلارنىڭ غەربكە يۈرۈش قىلىشى نەتىجىسىدە، غەربىي لىياۋ سۇلالىسى گۇمران بولۇپ، بىر مەزگىل خارازمشاھ دۆلىتى قايتىدىن باش كۆتۈرۈشكە باشلايدۇ. چىڭگىزخان ئۆزىنىڭ كونا رەقىبى كۈچلۈك خاننىڭ يىمىرىلىشىگە باشلىغان غەربىي لىياۋ سۇلالىسىنى قايتا تىرىلدۈرۈش نىيىتىدىن تولمۇ خاتىرجەمسىزلىك ھېس قىلغاچقا، ئۇنى يوقىتىش ئۈچۈن غەربكە جازا يۈرۈشى قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن چىڭگىزخاننىڭ غەربنى ئىستېلا قىلىش پىلانىنىڭ مۇقەددىمىسى ئېچىلىدۇ. 1200 - يىلى قۇجۇدىكى ئۇيغۇر ئىدىقۇت خانلىقىنىڭ خانى بارچۇق ئارتىكىن چىڭگىزخاننىڭ ئالدىغا ئەلچى ئەۋەتىپ، ئۆزلىرىنىڭ موڭغۇللارغا ئەل بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ھېچقانداق قارشىلىقسىزلا موڭغۇل قوشۇنلىرى ئۇلارنىڭ زېمىنلىرىنى ئوڭۇشلۇق ئىگىلەيدۇ. ئارقىدىن بالقاش كۆلىنىڭ جەنۇبىدىكى قارلۇقلارمۇ چىڭگىزخانغا باش ئېگىدۇ، بۇنىڭ بىلەن چىڭگىزخانغا قارشىلىق قىلىۋاتقان غەربىي لىياۋ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى كۈنى كۈچلۈك قەشقەر ئارقىلىق بەدەشخانغا قېچىپ كېتىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا چىڭگىزخان تەرىپىدىن قويۇلغان قەشقەرنىڭ بېگى ئىسمائىلخان قوشۇنلىرى كۈچلۈكخاننى بەدەشخاندا تۇتۇپ، موڭغۇللارغا تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. بۇ خىزمىتى ئۈچۈن چىڭگىزخان ئىسمائىلخانغا نۇرغۇن ئىنئام بېرىدۇ. «چىڭگىزخان گەرچە ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلمىسىمۇ، ئەمما ئۇ شۈبھىسىزكى، بىر قۇدرەتلىك، ئاقىلانە ھەمدە تۈرلۈك دىنىي ئېتىقادلارغا يول قويىدىغان ھۆكۈمدار ئىدى»⁹. دەرۋەقە، چىڭگىزخاننىڭ ئىستېلاچىلىق سىياسىتى ئومۇمەن ئۆزلۈكىدىن ئەل

يىلى توغرىلۇ باشچىلىقىدىكى سالجۇق قوشۇنلىرى باغدادقا بېسىپ كىرگەن، توغرىلۇ ئۆزىنى سۇلتان دەپ ئاتىغان. ئارقىدىن بالقان يېرىم ئارىلىغا يۈرۈش قىلىپ ئەزەربەيجاننى بېسىۋالغان، ھەمدە ئەينى دەۋردە رىم ۋىزانتىيە ئىمپېراتورلىقىغا تەۋە بۈگۈنكى تۈركىيەنىڭ ئاناتولىيە رايونىغا كىرىپ، ئوتتۇرا ئاسىيادىن تاكى ئوتتۇرا دېڭىزغىچە بولغان كەڭ تېرىتورىيەسى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىمپېرىيەگە ئايلانغان. مىلادىيە 1063 - يىلى سۇلتان توغرىلۇ ۋاپات بولۇپ، ئورنىغا جىيەن ئوغلى ئارىسلان 1063 - يىلىدىن 1072 - يىلىغىچە تەختتە ئولتۇرغان. ئۇ قاراخانىيلار بىلەن يېقىن قۇدا - باجلىق مۇناسىۋەت ئورناتقان. ئالىپ ئارىسلان ۋاپات بولغاندىن كېيىن، سالجۇقلارغا مالىك شاھ (1073 - 1093) سۇلتان بولغان. ئاشۇ مەزگىللەردە قاراخانىيلار خاندانلىقى بىر مەزگىل سالجۇقلارنىڭ بېقىندىسىغا ئايلىنىپ قالغان. سالجۇقلارغا ئائىت تارىخىي ئۇچۇرلارغا ئاساسلانغاندا، سالجۇقلار خانلىقى 12 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن كېيىن ئاجىزلىشىشقا ۋە بۆلۈنۈشكە باشلىغان بولۇپ، ئاساسىي ھاكىمىيەت كۈچى كىچىك ئاسىيا دائىرىسى بىلەن چەكلەنگەن. ئۇلارنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يىلتىزى سۈرگۈن ئاناتولىيەدىكى ھۆكۈمرانلىقى مىلادىيە 1308 - يىلى ياكى بەزى مەنبەلەردە 1318 - يىلى ئومۇميۈزلۈك ئاخىرلاشقان. ئۇلار ئاناتولىيەگە ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىللەردە دەسلەپ كونييا شەھىرىنىسا، كېيىنچە قەيسەرى شەھىرىنى مەركەز قىلغان. بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەندەك، دەسلەپكى ئوغۇز سالجۇقلىرى تەركىبىدە تەڭرىتاغ بويلىرىدا ياشىغان ئۇيغۇر قوۋملىرى بەلگىلىك ساننى تەشكىل قىلغان. شۇڭا سالجۇقلار ئەڭ ئۇزاق ھۆكۈم سۈرگەن ئاناتولىيە رايونىغا سالجۇق قوشۇنلىرى تەركىبىدىكى بىر قىسىم ئۇيغۇرلارنىڭ يەرلىكلىشىپ قالغانلىقىنى نەزەردىن ساقىت قىلىشقا بولمايدۇ. ئەمما سالجۇقلار دەۋرىدە ئاناتولىيەگە كېلىپ ماكانلىشىپ قالغان ئۇيغۇرلار ھەققىدە ئېنىق مەلۇمات يوق، چۈنكى سالجۇقلار ئۆزلىرىنى «ئوغۇز تۈركلىرى» دېگەن ئورتاق نام بىلەن ئاتىغان. بىزنىڭ پىكىر مەركىزىمىزدىكى «ئۇيغۇر بەلەددىيەسى» نامى بىلەن ياشاپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادلىرى موڭغۇل ئىمپېرىيەسىنىڭ ئوتتۇرا دېڭىز بويلىرىدىكى ھاكىمىيەت تەشكىلى بولغان ئىلخانلارنىڭ ۋارىسى سۈپىتىدە ئاناتولىيەدە قۇرۇلغان «ئەراتنا ئۇيغۇر بەگلىكى» بىلەن بىۋاسىتە تۇتۇشىدۇ.

ئۇنداقتا «ئەراتنا» زادى كىم؟ بۇ قىزىقارلىق، ئەمما مۇرەككەپ بىر تېما بولۇپ، بىز ئاساسىي ۋىلايىتىدىكى «ئۇيغۇر بەلەددىيەسى» نى زىيارەت قىلىش جەريانىدا ئېرىشكەن بۇ ھەقتىكى ئاغزاكى تارىخىي ئۇچۇرلارنى تۈركىيە تارىخچىسى كامال گودە (KEMAL GODE) نىڭ

⁷ بۇ ئەسەر «ئانا تۈرك مەدەنىيەت نىل ۋە تارىخ بۈكسەك قۇرۇمى» تەرىپىدىن 1994 - يىلى ئەنقەرەدە نەشر قىلىنغان.

⁸ ۋاڭ جىلەي: «ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخى»، 2 توم، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ئۇيغۇرچە، 1999 - يىل.

⁹ «چىڭگىزخاننىڭ تەرجىمىھالى»، ئىنگىلىزچە تەرجىمە نۇسخا، 115 -، 116 - بەتلەر، ۋاڭ جىلەينىڭ «ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1999 - يىل ئۇيغۇرچە نەشرى، 2 توم، 193 - بەتتىكى نەقىلدىن.

(1316 - دەۋرىدە ئۇيغۇرلاردىن ئەمىرسەۋىنچ ئاكا خاننىڭ ئەڭ مۇتەۋەز ئەمىرلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇ ئولجايتۇ تەرىپىدىن خوراساننىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلەنگەن، يەنە بىر ئۇيغۇر بېگى ھەسەن قۇتلۇقمۇ ئولجايتۇنىڭ ئەڭ يېقىن بەگلىرىدىن ئىدى. ئىلخانلار ھاكىمىيىتى دەۋرىدە ھىلاكوخان ئوردىسىدا ئۈنۈملۈك خىزمەتلەرنى قىلغان ئۇيغۇر ئەمىرلىرى ئىچىدە، ھەممىدىن ئىشەنچلىك ۋە يۇقىرى ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان ئەمىرلەردىن ماقالىمىزنىڭ بېشىدا تىلغا ئالغان ئەراتناما فامىلىلىك ئۇيغۇر بېگى ۋە ئۇنىڭ ئاكىلىرى تارىم تاج (؟) ۋە سۈنۈك تاج (؟) لار ئىدى. ئەراتناما بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپلا ئىلخانلارنىڭ خانلىق ئوردىسىدا ئۆسۈپ چوڭ بولغان. ئۇ ناھايىتى ئەقىل - پاراسەتلىك، قەددى - قامەتلىك، جەسۇر ۋە قۇدرەتلىك بولغاچقا ياشلىق دەۋرىدىلا «نويان»¹¹ شەرىپىگە ئېرىشىپ، ئىلخانلارنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ئەمىرى بولغان. ئىلخانلار ئاناتولىيەنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن ئەراتنامانىڭ دادىسى (ئەخمەت بارچۇقنىڭ ئوغلى) چاپپار بەگ¹² قەيسەرىيەنىڭ ھاكىمى بەگلىكىگە تەيىنلەنگەن. ئەراتناما ئاشۇ مەزگىلدە قەيسەرىيە شەھىرىدە تۇغۇلغان.

سالجۇقلارنىڭ ئاناتولىيەدىكى ھۆكۈمدارلىقى ئومۇميۈزلۈك ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئىلخانلاردىن ئەمىر چوبان ئوغلى ئەمىر تۆمۈر تاش ئاناتولىيە رايونىنىڭ باش ۋالىيلىقىغا تەيىنلەنگەن. ئۇ ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندىن كېيىن ئىلخانلارنىڭ يەرلىك بەگلىرى قارشىلىق قىلىپ ئاناتولىيەدە بىر مەيدان ئىچكى جەڭ باشلانغان. دەل مۇشۇ پەيتتە ئۇيغۇر بېگى ھەسەن قۇتلۇقنىڭ قېرىندىشى كوربوغا، دىيار بەگى ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى سۇتاي نوياننىڭ ئوغلى بورانباي قاتارلىقلار بىرلىشىپ تۆمۈر تاشقا قارشى ئاتلانغان ۋە ئۇنىڭ دادىسى ئەمىر چوباننى ئۆلتۈرگەن. دادىسىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان تۆمۈر تاش 1327 - يىلى ئاناتولىيەدىكى ھاكىمىيەت ئورنىنى ئۆزىنىڭ يېقىن بۇرادىرى ۋە قېرىندىشى ئەمىر ئەراتناماغا تاپشۇرۇپ، ئۆزى مىسىر مەملىكەتلىك خانى مەلىك ناسىرنىڭ يېنىغا كەتكەن. مەلىك ناسىر تۆمۈر تاشتىن گۇمانلىنىپ، ئالدىغا كەلگەن بۇ ئاناتولىيە پادىشاھىنىڭ كالىسىنى ئېلىپ، 1328 - يىلى ئۇنى ئىلخانلار شاھىنشاھى ئەبۇسەئىدكە ئەۋەتىپ بەرگەن. شۇنىڭ بىلەن تۆمۈر تاشنىڭ ئاناتولىيەدىكى 10 يىللىق ھۆكۈمرانلىقى ئاخىرلىشىپ، ئۇيغۇر ئەراتنامانىڭ يېڭى ھاكىمىيەت دەۋرى باشلانغان.

ئاناتولىيە سالجۇقلىرى زېمىنىدا ئىلخانلارنىڭ سىياسىي ۋارىسى سۈپىتىدە ئەمىر ئەراتناما تەرىپىدىن قۇرۇلغان بۇ بەگلىك ئۆزىنىڭ قۇرغۇچىسىنىڭ نامى

بولغانلارغا كەڭچىلىك قىلىش، ئۇلارنى ئۆز قوشۇنلىرى تەركىبىدە ئىشلىتىش، قارشىلىق قىلغانلارنى قاتتىق باستۇرۇش تەدبىرىنى ئاساس قىلغاچقا، دەسلەپ بەيئەت قىلغان ئۇيغۇر رايونلىرىدىن ئۆزىگە كۆپلەپ ئەسكەر قوبۇل قىلغان. ھەتتا ئەينى دەۋردە، ئۇيغۇرلارنىڭ تېخى كۆچمەن چارۋىچىلىق تۇرمۇشىدا ياشاۋاتقان موڭغۇللاردىن مەدەنىيەت جەھەتتە كۆپ ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان چىڭگىزخان، ئوردا ئەقىلدارلىرىنى ۋە بىر قىسىم ھەربىي قوماندان، قوشۇن سەركەردىلىرىنى ئۇيغۇرلاردىن تەيىنلىگەن. بولۇپمۇ ئوتتۇرا ۋە غەربىي ئاسىيا مۇسۇلمان ئەللىرىنى ئىستېلا قىلىشتا ئۇيغۇرلاردىن كۆپ پايدىلانغان. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن خارەزم، خوراسان ھەتتا كىچىك ئاسىيا رايونلىرىغا كۆپلىگەن ئۇيغۇر قوۋملىرى كۆچۈرۈلگەن. چىڭگىزخان ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا ئۆز ئىشغالىيەتچىلىكى بىلەن زېمىنلارنى تۆت ئوغلىغا سۈيۈرغال قىلىپ بەرگەندىن كېيىنمۇ، ئۇنىڭ ئوغۇللىرى چىڭگىزخاننىڭ كېڭەيمىچىلىك سىياسىتىگە ۋارىسلىق قىلىپ كېڭەيمىچىلىك ئۇرۇشىنى تېخىمۇ شىددەت بىلەن ئېلىپ بارغان. بۇ جەريانلاردا ئۇلارمۇ ئۇيغۇرلارنى ئەتمۇرلاپ ئىشلەتكەن. مەسىلەن: چىڭگىزخاننىڭ ئىككىنچى ئوغلى چاغاتاي خانلىقىنىڭ بارلىق مەۋزىي ئىشلىرىنى خوجا باھاۋىدۇن ئىسىملىك ئۇيغۇرغا تاپشۇرغان، ئۇنىڭ ئانىسى قاراخانىيلارنىڭ خان جەمەتىدىن كېلىپ چىققان ئىكەن. چاغاتاي خان يەنە خوراساننىڭ ھاكىمى بەگلىكىگە ئۇيغۇرنى بەلگىلىگەن¹⁰. چىڭگىزخاننىڭ 3 - ئوغلى ئۆگدەيخاننىڭ 6 - خانىشى ئۇيغۇر نەسلىدىن بولۇپ، ئۆگدەيخان 1241 - يىلى ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ تەختىگە ئولتۇرغان كۆيۈكخان ئۇنىڭ ئاشۇ ئۇيغۇر ئايالىدىن بولغان تۇنجى بالىسى ئىدى. چىڭگىزخاننىڭ 4 - ئوغلى تۆلوخاننىڭ 10 ئوغلى بولۇپ، 3 - ئوغلى ھىلاكوغا غەربىي ئاسىيانى بويسۇندۇرۇش ۋەزىپىسى بېرىلگەن. ھىلاكونىڭ چوڭ قوشۇنى 1253 - يىلى 10 - ئايدا ئوردوگەنتتىن يولغا چىقىپ پېرسىيەدىكى ئىسمائىلىيە مەزھىپىدىكىلەرنى بويسۇندۇرۇپ، غەربىي ئاسىياغا تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ يۈرۈش قىلىدۇ. ھىلاكونىڭ بۇ چوڭ قوشۇنىنىڭ سەردارى چىڭگىزخاننىڭ مەسلىھەتچىلىرىدىن بولغان ئەخمەت بارچۇق ئىسىملىك ئۇيغۇرنىڭ ئوغلى ئەمىر راتناما ئىدى. 1258 - يىلى ھىلاكونىڭ بۇ قوشۇنى باغدادنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، غەربىي ئاسىيا ۋە كىچىك ئاسىيانىڭ بىپايان زېمىنىدا مەشھۇر ئىلخانلار ھاكىمىيىتىنى تىكلەدى. بۇ ھاكىمىيەت 1258 - يىلىدىن 1388 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈردى. ئىلخانلار دەۋرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ رولى تېخىمۇ كۆرۈنەرلىك بولدى. موڭغۇل خانلىرىدىن غازانخان (1294 - 1304) ۋە ئولجايتۇ (1304

¹⁰ ۋاڭ جىلەي: «ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1999 - يىل، ئۇيغۇرچە نەشرى، 2 توم، 248 - بەت.

¹¹ «نويان» ياكى «نويىن» موڭغۇلچە سۆز بولۇپ، شاھزادە ياكى سۇلتانلارنىڭ يېقىن قېرىنداشلىرىغا تەۋە بۈيۈكلىرىگە بېرىلىدىغان ئۇنۋان.

¹² كامال گودەننىڭ «ئەراتنامىلار» ناملىق كىتابىنىڭ 26 - بېتىدە «ئەراتنامىنىڭ دادىسى، قەيسەرىيەنىڭ ھاكىمى بېگى چاپپار بەگ موغۇل بەگلىرىدىن ئىدى» دېگەن مەلۇمات بار. شۇنداقلا، زەكى ۋەلىدى توغاننىڭ «ئومۇمىي تۈرك تارىخىغا كىرىش» ناملىق ئەسىرىدىكى «ئەراتناما ئوغۇللىرى» قىسمىدا «ئەراتناما - ئۇيغۇر بېگى چاپپارنىڭ ئوغلى» ئىكەنلىكى مۇئەييەنلەشتۈرۈلدى. يەنە بەزى تارىخىي مەنبەلەردە «ئەراتنامىنىڭ دادىسى ئىلخانلار خانى ئاباكاخان (1265 - 1282) نىڭ ئەڭ يېقىن ئادەملىرىدىن بىرى بولغان ئۇيغۇر تەيجۇ (؟) باخشى نامىدىكى بىر ئەمىر ئىكەن.

مىلادىيە 1327 - يىلىدىن مىلادىيە 1381 - يىلىغىچە ئاناتولىيەنىڭ باش ۋالىيسى سۈپىتىدە يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ھاكىمىيەت سۈرگەن ئەراتنا ۋە «ئەراتنا ئۇيغۇر بەگلىكى» ھەققىدە تارىخىي ئەسەرلەرنى يېزىپ قالدۇرغان. مەسىلەن: ئاناتولىيە سالجۇق دۆلىتى دەۋرىگە تەئەللۇق تارىخىي ئەسەرلەردىن ئەپلاكى (Eflaki) نىڭ «مەناكىبول ئارىفىم» (Menakibul - arifim)، ئەستە رەبادىنىڭ «بەزىم ۋە رەزم» (Bezim Ve Rezm)، شىكارىنىڭ «كارامان ئوغۇللىرى» (karaman oğullari) قاتارلىق ئەسەرلىرىنى، ئىرانلىق مۇئەللىق شەبان قارىنىڭ «مەجمۇئول ئىنساپ» (Mecmaul - ensab) ناملىق ئەسىرىنى، ئەرەب مەنبەلىرىدىن ئىبن خەلدۇننىڭ «كىتابۇل ئىبەرى» (Kitabul - Iberi) ۋە قالقاشاندىنىڭ «سۇبھۇل ئاشا» (Subhul - Aşa)، ماكىرىنىڭ «كىتابۇل سۇلۇك» (Subhul - Aşa Kta - bul - sülük)، ئەينىنىڭ «ئىكولول جۇمانى» (bul - sülük mesalikul)، ئۆمەرنىڭ «مەسالقۇل ئېيسارى» (cumani ed - Ebsari)، ئىبن خەجەرىنىڭ «ئەددە رەرول قامىنە» (Ebsari - kamine - durerül) قاتارلىقلارنى، ھەمدە ئوسمانىيلار دەۋرىگە تەئەللۇق مەنبەلەردىن «تارىخىي تەقۋىمىلەر»، زادە ئەلىنىڭ «سالجۇقنامە»، ئىنايتۇللاھ ئەپەندىنىڭ «ئەراتنا تارىخى»، زەكى ۋەلىدى توغاننىڭ «ئومۇمىي تۈرك تارىخىغا كىرىش» ناملىق ئەسىرىدىكى «ئەرتەنە ئوغۇللىرى» قىسمى قاتارلىق يىرىك ئەسەرلىرىنى مىسال قىلىپ كۆرسىتىش مۇمكىن. بولۇپمۇ 1994 - يىلى تۇنجى نەشر قىلىنغان كامال گۆدەنىڭ «ئەراتنالار» ناملىق يىرىك مونوگرافىيەسىدە «ئەراتنا بەگلىكى» ھەققىدە ئەتراپلىق مەلۇمات بېرىلگەن (بىر يىرىك ئەسەر مۇئەللىپ تەرىپىدىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنىۋاتىدۇ). يۇقىرىدا ئىسمى زىكىرى قىلىنغان پارسچە، ئەرەبچە ۋە تۈركچە يېزىلغان بىر قىسىم ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە تارىخىي ئەسەرلەردە ئىلخانلار دەۋرىدە ئۇيغۇرلار فامىلىە سۈپىتىدە قوللانغان «ئەراتناما» دېگەن ئۇ ئىسىم «ئەرتىنى»، «ئەرتەنى»، «ئەردەنى»، «ئەرتەنا»، «ئەردەنا»، «ئەرتانە»، «ئەرتەنە»، «ئەرتەنە»، «ئەرتەنا»، «ئەرتانە»، «ئاراتنە» قاتارلىق كۆپ خىل شەكىللەردە پۈتۈلگەن بولۇپ، تۈركلەر ئومۇملاشتۇرۇپ «ئەراتنا» دەپ قوبۇل قىلغان. بۇ ئىسىمنىڭ يىلتىزى ئەسلىدە سانسىكىرت تىلىدىن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن «راتنا» بولۇپ، مەنىسى «ئۇنچە - مەرۋايىت»، «جاۋاھىرات»، «دۇررى مارجان» دېمەكتۇر. بۈيۈك تىلشۇناس مەھمۇت قەشقەرى

بىلەن تارىختا «ئەراتنا بەگلىكى» دەپ ئاتالغان. بۇ بەگلىك يۇقىرى ئاناتولىيەدە 1327 - يىلىدىن 1381 - يىلىغىچە 54 يىل ھۆكۈم سۈرگەن. ئۇيغۇر بېگى ئەراتنا دەۋرىدە ئاناتولىيەدىكى ئىچكى نىزالارغا خاتىمە بېرىلىپ، بىر مەھەل تىنچ ۋەزىيەت شەكىللەنگەن. ئەمىر ئەراتنا مىسىردا قۇرۇلغان مەملۇك تۈرك سۇلتانلىقى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەت ئورناتقان. يەنە بىر تەرەپتىن، ئاناتولىيەدىكى ئوغۇز سالجۇقلىرى بىلەن ئەراتنا ئۇيغۇرلىرى (ئىلخانلار دەۋرىدە ئاناتولىيەنىڭ توكات، ئاماسيا، چورۇم، سىۋاس، كىرشەھىر، قەيسەرى قاتارلىق شەھەر - رايونلارغا كۆپلىگەن ئۇيغۇرلار ماكانلاشقان بولۇپ، ئوغۇز سالجۇق تۈركلىرى ئۇلارنى «ئەراتنا ئۇيغۇرلىرى» دېگەن ئومۇمىي نام بىلەن ئاتىغان __ ئاپتوردىن) ئارىسىدىكى زىددىيەتلەرگە خاتىمە بېرىلىپ، ئۇلار ئارىسىدىكى بىر ئەجدادلىق يېڭى مىللىي بىرلىك ۋۇجۇدقا كەلگەن. ئۇيغۇر بېگى ئەراتنا ئىلخانلارنىڭ ھاكىمىيەت تۈزۈلمىسىنى سالجۇق تۈركلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى سىياسىي تۈزۈلمىسىگە ماس قەدەمدە ئىسلاھ قىلىپ، ئۆزىنىڭ موڭغۇل ئىمپېرىيەسىگە تەۋەلىك مۇناسىۋىتىدىن پايدىلىنىپ، ئاناتولىيەنى موڭغۇللارنىڭ ۋەيران قىلىشىدىن ساقلاپ قالغان. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئاستا - ئاستا ئىشخانلار ھاكىمىيىتىدىن چېگرا ئايرىپ، مۇستەقىل ھالدا ئاناتولىيەدە يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن. ئەراتنانىڭ بۇ ئىجابىي خىزمەتلىرى ئوسمانىيلارنىڭ پۈتۈن كىچىك ئاسىيانى بىرلىككە كەلتۈرۈشىگە پايدىلىق بولغان. شۇڭا ئۇنىڭ ئادىل سىياسىتى تۈپەيلى، ئۆزى كوسا بولغاچقا ئەل ئىچىدە «كوسا پەيغەمبەر» دەپ سۆيۈلۈۋالغان. ئەراتنا ۋاپاتىدىن كېيىن سېپىت بورھانىدىن ئەخمەت ئەراتنا بەگلىكىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بېگى بولغان. ئاماسيا ۋىلايىتىنىڭ «ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» دەپ ياشاۋاتقان بۈگۈنكى ئۇيغۇرلار ئەنە شۇ سېپىت ئەخمەتنىڭ ئەۋلادلىرى بولسا كېرەك¹³. («ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» دېگەن ساقلاپ كېلىۋاتقان شەجەرىدە شۇنداق يېزىلغانلىقى مەلۇم).

دېمەك، بۇ رېئال تارىخىي قىسسە موڭغۇل ئىمپېرىيەسى دەۋرىدە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ غەربكە يۈرۈش قىلغان چىڭگىزخان قوشۇنلىرى تەركىبىدە ئۇيغۇرلارنىڭ خېلى چوڭ سالماقنى ئىگىلىگەنلىكى، بولۇپمۇ ھىلاكو قۇرغان ئىلخانلار ھاكىمىيىتى دەۋرىدە «ئەراتنا» فامىلىلىك ئۇيغۇر جەمەتلىرىنىڭ يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشىپ ئاناتولىيەدە بىر مەزگىل ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تارىختا ئۆچمەس ئىز قالدۇرغانلىقىدىن دالەت بېرىدۇ. شۇڭلاشقا كۆپلىگەن تارىخچىلار، بۇ ھەقتە، بولۇپمۇ

¹³ ئەراتنا بەگلىكىنىڭ ئاخىرقى خانى سېپىت ئەخمەت جالاير ئۇرۇقىدىن بولۇپ، ئۇ موڭغۇل ئىمپېرىيەسى دەۋرىدە چىڭگىزخاننىڭ نەۋرىسى ھىلاكوغا ئەگىشىپ غەربىي ئاسىيانى ئىگىلىگەن ئەخمەت بارچۇقنىڭ (لەقىبى - راتنا) نەۋرىسى. ئۇ كېيىن موڭغۇل خانلىقى تەرىپىدىن باغدادنىڭ سۇلتانلىقىغا تەيىنلەنگەن. تېمورىيلەر ئىمپېرىيەسى ئۇنى بۇ رايوندىن قوغلاپ چىقارغان. شۇنىڭ بىلەن ئەخمەت ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ سۇلتانى بەيازىد 2 نىڭ ھۇزۇرىغا قېچىپ بارغان. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان تېمورىيلەر ئۇنى قوغلاپ ئاناتولىيەگە كىرىپ، 1402 - يىلى ئەنقەرەدە بايەزىد 1 بىلەن قاتتىق ئۇرۇشقان. بىر كۈنلۈك قاتتىق جەڭدىن كېيىن بايازىد 1 چېكىنىش قارارىغا كەلگەن ۋە ئوغلى بىلەن ئەسىرگە چۈشكەن. ئاقساق تۆمۈر ئۇنىڭغا ئەدەپلىك مۇئامىلە قىلغان بولسىمۇ، بايازىد 1 نومۇس كۈچىدە پۇچىلىنىپ، 1403 - يىلى 3 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئاقشەھىردە ۋاپات بولغان. شۇنىڭدىن كېيىن كىچىك ئاسىيانىڭ بىر قىسمى بىر مەھەل تېمورى ئىمپېرىيەسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكەن.

خاتىمە

چىڭگىزخان ئىستېلاسى دەۋرىدە، موڭغۇل قوشۇنلىرى تەركىبىدە مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئۈنۈملۈك پائالىيەت ئېلىپ بېرىپ، شۇ جايلاردا يەرلىكلىشىپ قالغان ئۇيغۇرلار ھەققىدە بىزدە تېخى ئەتراپلىق ۋە يېتەرلىك تەتقىقاتلار ئېلىپ بېرىلمىدى. بۇ بىر پۈتۈن ئۇيغۇر مەدەنىيەت تەتقىقاتى تارىخىدا تەتقىق قىلىشقا ئەرزىيدىغان ئەھمىيەتلىك بىر تېما ھېسابلىنىدۇ. مەن بۇ تېمىغا قىزىققانلىقىم ئۈچۈن، دەسلەپكى قەدەمدە قۇبلايخانغا ئەگىشىپ ئوتتۇرا ۋە جەنۇبىي جۇڭگونى بىرلىككە ئۇرۇشلىرىدا ئاجايىپ جەڭگىۋارلىق كۆرسەتكەن «جىيەن» فامىلىلىك ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى بولمىش تاۋيۇەن ئۇيغۇرلىرى ھەققىدە بىر پارچە تەكشۈرۈش دوكلاتى يېزىپ، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىلمىي ژۇرنىلىنىڭ 2007 - يىللىق 2 - سانىدا ئېلان قىلغان ئىدىم. ئۆتكەن يىلى تۈركىيەدە ئېچىلغان خەلقئارالىق ئىلمىي يىغىنغا قاتنىشىش جەريانىدا ئېرىشكەن ئۇچۇرلارغا ئاساسەن، تاۋيۇەن ئۇيغۇرلىرى بىلەن زامانداش بولغان ئاناتولىيەدىكى يەنە بىر ئۇيغۇر رايونىنى تەكشۈرۈش پۇرسىتىگە ئېرىشىپ، ئۆگىنىش نەتىجىسى سۈپىتىدە مەزكۇر ماقالىنى يېزىپ چىقتىم. بەزى تارىخىي ئۇچۇرلارغا ئاساسلانغاندا، 13 - ئەسىردىكى موڭغۇل ئىمپېرىيەسى دەۋرىدە ئېلىمىزنىڭ شەرقىي - جەنۇبىي دېڭىز رايونلىرىدا، جۈملىدىن كورپىيە، ھىرات، كەشمىر... قاتارلىق چەت ئەل رايونلىرىدا ئولتۇراقلىشىپ قالغان ئۇيغۇرلارمۇ خېلى سالماقنى ئىگىلەيدىغانلىقى مەلۇم. شارائىت يار بەرسە، ئۇلار ئۈستىدە بىۋاسىتە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، بۇ قېرىنداشلارنىڭ تەكتى ۋە تارىخىي سەرگۈزەشتىلىرىنى ئۆگىنىش ۋە ئېنىقلاشنى ئارزۇ قىلىمەن.

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئابدۇجېلىل تۇران (تۈركىيە)

ئۆزىنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» ناملىق ئەسىرىدە بۇ ئىسىمنى «ارتىنى» (Ertini) ئىملاسى بىلەن يازغان بولۇپ، «قىممەتلىك ئۈنچە كەبى بەدەن ساھىبى» مەنىسىنى بېرىدىغانلىقىنى كۆرسەتكەن¹⁴. بۇ ئىسىم ھەرخىل تىللاردا قانداق تەلەپپۇزدا قىلىنىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنىڭ تەكتى قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئىسىم ئىكەنلىكى شۈبھىسىز. بۇ سۆزنىڭ مەنىسى كونا ئۇيغۇرچىدا جۈملىدىن موڭغۇلچىدا «ساپ ئۈنچە مەرۋايىت» دېمەكتۇر. «ئۈنچە - مەرۋايىت» مەنىسىدىكى «راتنا» نىڭ ئۆزلۈك شەكلى «ئەراتنا» دەپ ئات قويۇش قەدىمكى ئۇيغۇرلاردا دائىم مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغان بىر قائىدە ئىدى. «ئۈنچە - مەرۋايىت» سۆزى خاس ئىسىم سۈپىتىدە زامانىمىزدىمۇ قوللىنىلماقتا¹⁵.

بۇنىڭدىن شۇنداق خۇلاسىگە كېلىش مۇمكىنكى، بۇ خاس ئىسىم سانسكىرىتچە مەنبەلەردە «راتنا»، قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋە موڭغۇلچە مەنبەلەردە «ئاراتنا» شەكلىدە يېزىلغان بولۇپ، ئىلخانلار دەۋرىدە ئاناتولىيەدە ھۆكۈم سۈرگەن ئۇيغۇر نەسەبلىك بەگلەر ئۇ ئىسىمنى سىلىقلاشتۇرۇپ «ئەراتنا» شەكلىدە فامىلە قىلىپ قوللانغان. بىز زىيارەت قىلغان «ئۇيغۇر بەلەدىيەسى» دىكى ئۆزلىرىنى «ئۇيغۇر» دەپ كېلىۋاتقانلار ئەنە شۇ «ئەراتنا بەگلىكى» دەۋرىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئەۋلادلىرى بولۇپ، باشقا شەھەر - رايونلاردىكى ئۇيغۇرلار ئاناتولىيە تۈركلىرى ئارىسىغا سىڭىشىپ كەتكەن. ئۇلار ئەسلىدىكى ئانا تۇپرىقى - تەڭرىتاغ ۋادىلىرىدىن ھالقىپ ئاناتولىيە رايونىغا بېرىپ ماكانلاشقىنىغا 800 يىلدىن ئاشتى. بۇ جەرياندا ئۇلار نۇرغۇن تارىخىي قىسمەتلەرنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرۈپ، بۈگۈنكى كۈندە تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ تولۇق ھوقۇقلىق پۇقراسى سۈپىتىدە تۈركىيەنىڭ ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا ئۆزلىرىنىڭ تېگىشلىك تۆھپىسىنى قوشماقتا.

ئالىملار چىملىق - سازلىققا ئوخشاش بولىدۇ. قەيەرگە ئاياغ باسسا، (شۇ يەردىن) سۇ چىقىپ تۇرىدۇ.

«يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ نەسەتلىرى (1001 ھېكمەت)» ناملىق كىتابدىن ئېلىندى

¹⁴ كامال گودە: «ئەراتنالار»، 1994 - يىل، ئەنقەرە، تۈرك تارىخ قۇرۇمى نەشرى، 18 - بەتكە قاراڭ.

¹⁵ مەھمۇت قەشقەرى: «تۈركىي تىللار دىۋانى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1981 - يىل، 1 توم، 96 - ۋە 126 - بەتلەر.

كىتابخانغا

مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجىم

پاراغەت ئىستىراغەتتىن كېچىپ تىنماي ئۆگەنمەستىن،
قېلىپ غەپلەتتە ئاغرىنما بىلىم سەندىن قاچار بولسا.

جاھالەت دەشتىدىن قاچتىم بەدە ر نۇرانە يول ئىزدەپ،
كامالەت ۋەسلىگە يەتكەي كىشى ھەق يول تاپار بول.

نادانلىق بىرلە ئاڭسىزلىق كىشىگە بىداۋا دەردتۇر،
نە قىلغاي دىل كۆزى كور بىداۋا دەركە دۇچار بولسا.

ئىلىم ئەھلى ماكان تۇتتى كامالەت تەختىدە ھەر چاغ،
ئىلىمىزىلار زەبۇنلۇقتا پېقىرۇ خاكسار بولسا.

زۇھۇر ئەيلەپ ئەدەم سەھراسىدىن يىگانە بىر قامۇس،
تەبەسسۇم ئەيلەبان ناز ئىلكىدە سىزگە باقار بولسا.

ئېچىلغاي زەر چېچىلغان مەنىلەردىن توزۇماس گۈللەر،
تەخۇشتۇر رەڭمۇرەڭ گۈللەر مۇئەتتەر ھىد چاچار بولسا.

ئارامبەخىش باغچىدۇر قامۇس ئېچىلغان غۇنچىدۇر ھەر سۆز،
تۇرارمۇ يايىرماي دىللار چىمەنلىك مۇرغىزار بولسا.

بولۇر ھەر مۇشكۇلاتلار دەرمەھەل قامۇسنى ئاقتۇرساڭ،
كۆڭۈل رىشتىڭ ئۈزۈلمەستىن كىتاپقا باغلىنار بولسا.

دىماغلار يايىرىغاي يىلداپ مۇئەتتەر ھىد ئېلىپ ھەردەم،
شامال تارقاتقىنى بەدبۇي ئەمەس خۇشبۇي ئىپار بولسا.

كىتاب كۆرسەڭ مۇھەببەتدۇر قولۇڭدا رەھنەما قامۇس.
داۋان ئاشماق بولۇر ئاسان يولۇچى شەھسۇۋار بولسا.

كىتاب - قەغەز، سۆيۈملۈكتۇر ماڭا ھەر جايدا يار بولسا،
نادانلار ئالدىدا قەغەز - قەلەم بىئېتىبار بولسا.

كىتابقا ئاشىنا بولدۇم ئىلىمنىڭ پەيزىنى سۈردۈم،
سۆيۈنمەمدۇ كىشى دىلدىن بەخت - ئىقبالغا يار بولسا.

بىلىم ئىشقىدا يانغانمەن بولۇپ مانەندە پەرۋانە،
يۈرەكتىن سۆيگىنىم سۆيگەن كىتابتەك خۇش نېگار بولسا.

قەلەم - قەغەز بىلەن سىرداش بولۇپ خىلۋەتتە ئۈن - تىنسىز،
نى كۈيلەر كۈيلىمەس ئىنسان بىلىمگە دىل خۇمار بولسا.

گۆدەكلىك چاغلىرىمدىنلا بىلىمگە مەھلىيا بولدۇم،
دەمى ئايرىلمىقىم مۇشكۇل، بىلىمدەك گۈلتۇزار بولسا.

ئارامگاھىم كىتابىمدۇر ئۇنىڭسىز ھېچ ئارامىم يوق،
ئارامبەخىش قۇرلىرى دىللار ئارا چاقناپ تۇرار بولسا.

سۈكۈناتقا چۆمۈلگەن كائىنات تۈن ئىچرە مەن تەنھا،
نە تەنھا ئۆلپىتىم دىلكەش كىتابىم ياندا بار بولسا.

بولۇپ خىلۋەتتە كۈلبەم ئىچرە مەزھەر جىلۋە ئى جانان،
نە جاھان ھەر ۋەرەقتىن يۈز تەجەللى ئاشكار بولسا.

تىنىمىز ئىنتىلىش روھى راۋانىمدۇر بەدەن ئىچرە،
خىرەد ئەھلىگە خاس غەيرەت دىلىمدا جۇش تۇرار بولسا.

نېسىپ بولماس كىشىگە نوكتىدە دانلىق ئەجر - مېھنەتسىز،
كېچىپ ۋاز ئىستىقامەتتىن بېھۇش ئۇخلاپ ياتار بولسا.

لاتاپەت بايىدا يەكتا لۇغەتلەر غۇنچە رەناسى.
تولۇپ ھېكمەتكە ھەر قۇر شۇنچە چوڭقۇر مەنىدار بولسا.

يېزىپ ھەر سۆزنى مىڭ دەڭسەپ دۇرۇس مەنانى قوغلاشتم.
قىزىقمايدۇ خېرىدارنىڭ مېلىڭ ئۆتمەس تاۋار بولسا.

قاناق قاققاي خىيال كەپتەرلىرىم ئۆرلەپ ساما ئۆزۈرە.
قەلەم جەۋلان قىلىپ ئىلھاملىرىم سەلدەك تاشار بولسا.

لۇغەتتۇر يار دىلخاھى ئۇنى سەن تۇتىيا بىلگىن.
بولۇپ شوتنا نىشانغا ئۆرلىمەككە ئەسقاتار بولسا.

خىرام ئەيلەيدۇ قۇرلار ئىچرە سۆزلەم ئىشىۋە ناز بىرلە،
نە خۇش زېھنىڭنى سۆزلۈكلەر قۇياشتەك يورۇتار بولسا.

ئىلىم سەھراسىنى كەزگىن بولۇپ قامۇسقا چىن مەپتۇن،
ئويۇن سەيناسىدا يۈرمەك خالايدىق ئىچرە ئار بولسا.

بۇدۇر ئابى ھايات يا ئابى كەۋسەردۇر ئوقۇر تەھسىن،
ئىلىم تەشنىسى چاڭقۇقلار ئىچىپ كەۋسەر قانار بولسا.

تاماملانماي تۇرۇپ قامۇس قاچان كۆڭلۈم تاپار تەسكىن،
كىتاپخان تەلمۈرۈپ تېزىرەك كۆرۈشكە ئىنتىزار بولسا.

ئوقۇرمەن زوقلىنىپ خۇشتار بولۇر ھەرچاغدا قامۇسقا،
تىرەن مەنالىدىن ھەر بەتتە ئاھۇلار شىكار بولسا.

خىيالىم كەزدى مەنالەر بايايانىنى تىنماستىن،
ساڭا يەتمەمدۇ ھەر بەت ئىچرە مول مەنا ياتار بولسا.

ھۇمايۇن قۇشلىرى قونغاى بېشىغا تۆھپىكارلارنىڭ،
ئۇلاردا ئىجتىھات، غەيرەت، ئىرادە، ئىقتىدار بولسا.

تالاي يىللار رىيازەتتە ئىلىم گىردابىدا ئۆزۈم،
جاۋاھىرلار سۈزۈپ تىنماي، غەزەز دۇرلار نىسار بولسا.

كىشى ئاجىز ئىكەن زەپمۇ نەپەستىن قالسا يوق ئىنسان،
ھاياتتۇر كەتسىمۇ ئىنسان ھەقىقىي تۆھپىكار بولسا.

بېرىلدىم ئىلىمۇ ئىرپانغا بوشاشماي ئىزدىنىپ شۇنچە،
نىشانغا يەتمىگەي ئىنسان يۈرەردە بىمادار بولسا.

لۇغەت مەستانىسى بولدىم چېكىپ كۆپ رەنجۇ مېھنەتلەر،
يېنىڭدىن ئايرىما ھەرگىز لۇغەت قۇتۇلۇق تۇمار بولسا.

چاچار بەتلەر ئارا دۇردانە سۆزلۈكلەر جۇلاسىنى،
تېپىپ قامۇستا چىن مەنا بۆلەكتىن جانلىنار بولسا.

تەپەككۈر قۇشلىرىم ساقى بولۇپ خۇش پەيتتە قوش قوللاپ،
ۋىسال جامىغا شەرىپەت تولدۇرۇپ بىردەك تۇتار بولسا.

پاچاقلاپ مۇشكۇلاتلارنى بولۇرمەن شىرى يەزداندىكە،
سېزەرمەن مىڭ ھۇزۇر دىلدىن توساقلار تارمار بولسا.

مۇئەممىلار بەسى كۆپ دۇچ كېلەر ماڭدامدا بىر مۇشكۇل،
نىھان سىرلار ئايان بولماس كۆڭۈللەر بىقارار بولسا.

شاياتونلار بولۇرمىش خەستە دىللار ئاھىغا بائىس.
ئەقىل ئىدارا كىچىك گۇمراھلىق بېتىپ يولدىن ئازار بولسا.

پەرى پەيكەر بولالماس دىلبەرى ئەبىيارە ناز ئەيلەپ،
ئوقۇپ ئەپسۇن دەمادەم ئىشقى بازارىدا زار بولسا.

يورۇقتۇر ھەر زامان كۆڭلۈم ئويى خۇرشىدى تاباندىكە،
تىلەكلەر ھەل بول بېشەك كۆڭۈللەر بىغۇبار بولسا.

بولۇرمەن گاھى ناشاد، گاھى شاد باشىمدا مىڭ سەۋدا،
جاھان غەۋغالىرىدىن بىباھا ئۆمرۈم بىكار بولسا.

كېتەر يىللار ئۆتەر ئايلا پەسىللەر ئالمىشىپ بىر - بىر،
نەۋا ئەيلەر ھامان بۇلبۇل خازان بولماس باھار بولسا.

چىچەكلەپ بەختۇ ئىقبالىم ھاياتىم مەنىلىك ئۆتكەي،
ۋەتەن ئەل ئىشقى قەلبىمدە بولۇپ ئاتەش يانار بولسا.

دىيارىم قەرزى زىممەمدە ئۆمۈرۋايەت ئادا بولماس،
ھېلىغۇ تەندىكى بىر جان تۈمەننىڭ جان نىسار بولسا.

بىكاردۇر ئەلگە خىزمەتسىز بېھۇدە ئۆتكۈزۈپ چاغنى،
تەبەسسۇم ئىلكىدە دەۋران سۈرۈپ مىڭ يىل ياشار بولسا.

ئۆمۈر يۇلتۇزلىرىم ساقىپ تۈگەپتۇ بەرق ئۇرۇپ بىر - بىر،
مۆكۈنگەي كۆكتىكى ئەختەر كېتىپ شەب، گەر، نەھار بولسا.

قاراپ باقسام تۇرۇپتۇ كۆز ئوڭۇمدا شۇنچە كۆپ ماۋزۇ،
نىتەي ساقىندى ئۆمۈرۈمدە قەلەم چارچاپ يازار بولسا.

بېرىلگەي ئىلىمۇ ئىرپانغا قەدەمدە قالدۇرۇپ ئىز،
كىمكى روھى ئەجداتلارغا بەرھەق ئىز باسار بولسا.

كىتاب يازدىم ئۈمىد شۇكى جاھاندا قالدۇرۇپ كەتسەم،
نىشانەم قالسا ئەۋلادلارغا مەندىن يادىكار بولسا.

تەمەيىم يوق مۇكاپاتتىن پەقەت ئالەمچە بەختىمدۇر،
ئىشىم مەقبۇل بولۇپ دىللاردا نامىم يادلىنار بولسا.

ئىزاھات: ئۇستازنىڭ «ئەرەبچە-ئۇيغۇرچە چوڭ قامۇس»
ناملىق ئەسىرىدىن ئېلىندى

مەجنۇنگۈل رىۋايىتى

سەرۋى (ئامېرىكا)

(1)

بەلكى روھلىرىمىز تونۇشقاندۇر روزا مىساقىتا،
شۇڭا بەك تونۇش تۇيۇلدۇق باشتا.

بىلىپ بىلىمەي كۆڭۈل بېرىشتۇق،

كۆزلىرىمىز ئۇچراشقان تۇنجى نىگاھتا.

بىلەلمىدۇق پەقەتلا نېچچۇن،

مىليون قېتىم، مىليارد قېتىم، تىرىليون قېتىم،

رەنجىشتۇق، ئايرىلدۇق، يەنە كېلىشتۇق،

ئىككى مەجنۇن شۇنداق تېپىشتۇق.

ئاخىرى سىرلىق بىر يىپىتا،

چەمبەرچاس باغلىنىپ قالدۇق.

بەلكىم ئانىلار تىلىگەندەك،

قاچۇرانىڭ يىلىمدەك چاپلىشىپ قالدۇق.

بەلكىم ئانىلار تىلىگەندەك،

باشلىرىمىز باش، ئاياقلىرىمىز تاش بولۇپ قالدۇق.

شۇڭا قوشۇلغان ئىككى دەريادەك،

ئاق تۇق بىرلىكتە نامەلۇم دۇنياغا قاراپ.

گاھىدا شاۋقۇنلاپ، گاھى ياۋاشلاپ،

ئېقىپ قۇيۇلدۇق پايانىسىز قۇملۇق قوينىغا.

تەڭرىنىڭ فەزلى ھەم رەھىمىتى بىلەن،

تەقدىر يازمىسىنىڭ قەلىمى بىلەن،

قۇملۇق قوينىدا رەڭدار تاۋلىنىپ.

بىر تال مەجنۇن گۈل بولۇپ ئېچىلدۇق،

رەڭلىرىمىز مەجنۇن،

بەرگىلىرىمىز مەجنۇن،

غوللىرىمىز مەجنۇن،

ياپراقلىرىمىز مەجنۇن.

ھەئە، تىكەنلىرىمىزمۇ مەجنۇن.

بىر بەرگى سەن، يەنە بىر بەرگى مەن،

بىر ياپىرقى سەن، بىر ياپىرقى مەن.

سەن بىلەن بىرگە ئەجەب تولۇقمەن.

سەدەپ قوينىدىن چېچىلغان مەرۋايىت كەبى،

بېتىمىزدە تىترەيدۇ ئاشىقانى شەبنەم.

تىكەن سەن تىكەن، تىكەن مەن تىكەن،

بىر-بىرىمىزگە سانجىلدۇق جەھلىمىز بىلەن،

رەقىبىلەرنىڭ يالڭىچانلىغى قىلىچىلىرىدەك.

(2)

بىر مەجنۇن بۇلبۇل كەپتۇمىش،

مەجنۇن گۈلنىڭ شېخىغا قونۇپ مۇنداق دەپ سايىراپتۇمىش:

مەجنۇن گۈلنىڭ ئەس-ھۇشى يوق ئىمىش،

مەجنۇن گۈل ئەسلى گۈل ئەمەسمىش.

چۈنكى رەڭگىگە قارىغان كىشى،

بىردەم يىغلاپ بىردەم كۈلۈپ يۈرەرمىش.

ھىدىلىرىنى پۇرسا ئەگەر،

مەجنۇن بولۇپ ئەقلى يۇقارمىش.

ئازغۇن شاماللىر بەرگىلىرىنى ئۇچۇرسام دەرمىش،

شەبنەملىرىنى قۇرۇتسام دەرمىش.

تىكەنلىرىنى سۇندۇرسام دەرمىش.

مەجنۇن گۈل زۇۋان سۈرمەسمىش،

بىراق قۇملۇق دەپتۇمىش:

بىرگە ئاققان دەريانىڭ سۇلىرىدىن ئۇنگەن گۈل،

ھەمراھىچۇن ئۆزىدىن، بارلىقىدىن كەچكەن گۈل.

ئاچچىق-چۈچۈك كەچمىشتىن بەرگى مىڭ خىل تاۋلىنار،

نىگاھ تاشلاپ ھەركىشى بەرھەق يىغلاپ كۈلگەن گۈل.

ھەربىر ھىجران پەيتىدە كۈتكەچ ۋىسال شادلىقى،

ھىدىلىرىدا ئەقىللەر ئوغۇرلىنىپ يۈتكەن گۈل.

بىر چۈپ ئاشىق-مەشۇقنىڭ يالقۇنلىغان ئوتلىرى،

تەڭرى قۇدرەت قولىدا مەڭگۈلۈك بوپ ئۆسكەن گۈل.

ئاشىق-مەشۇق مېھرىدىن ۋە يا جۇنۇن-قەھرىدىن،

قىيامەتكە مەڭگۈلۈك سۇلماس بولۇپ ئۇنگەن گۈل.

تەلۋە ئازغۇن شامالغا ئېيتىپ قويغىن بۇلبۇلۇم،

مەجنۇن گۈل ئۇ ئەسلىدە تەڭرى فەزلى چۈشكەن گۈل.

ئالەم ئارا مەجنۇن گۈل ئوخشىشى يوق بىر تاللا،

ئۆچۈپ-يانغان ئاشىقنىڭ مۇڭلىرىدىن پۈتكەن گۈل.

ئاشىقچۇن مەڭگۈلۈك ساداقەتلىك مەشۇقنىڭ،

مەجنۇنلۇقى مەڭگۈلۈك رىۋايەتكە كۆچكەن گۈل.

شېئىرلار

نەسرەن (تۈركىيە)

بەك گۈزەل ئاسمان

يېزىلىشتىن ئىلگىرى،
 ئۆرۈلمىگەن چۈش؛
 كۈتۈلمىگەن ئىلھام ئىدى.*

كۆڭۈلنى ئاۋۇندۇرغۇچى تەمكىن رەڭلەر
 قارىغانچە مەيىنلىشىۋاتقان رەڭ خاندانلىقى
 كىرىستاللىق پۈركىگەن مۇزدەك ئەتىر
 بېيجىرىم قاناتلار ئۆزلەۋاتقان ئۇپۇق تورۇسى
 پورەكلەۋاتقان سەنئەتنىڭ نۇر تېزلىكىدە كېڭىيىشى
 قايماق تەملىك بۇدۇرۇق بۇلۇتلارنىڭ جىيەكلىرى
 قانرەڭگە مايىل سۆسۈن سېزىم بىلەن ئىنچىكە گىرۋەكلەنگەن.
 ئاسمان تەسۋىرى دولقۇنلاپ، ئىپادە قىلىنىشتىن ئاجىز كەلگەندە،
 كۆزۈمگە لىق تولغىنى
 ھۈجەيرىلىرىمگە تاراپ كەتكىنى
 سۆسۈن پايانسىزلىق*

« بەك چىرايلىق ئاسمان...!.. » دېدى بىر يىگىت.
 ئۇ ئۈمىدلىرىنى جاكارلىدىمۇ؟
 ئاسمىنىمىزنى سۈپەتلىدىمۇ؟
 پەرۋازغا ئايلانغان بىر پارچە سۈرەتكە قاراپ تۇرۇپ.
 «بەك گۈزەل ئاسمان...!..» نى كۆزداش، قۇلاقداش، يۈرەكداش بولۇپ
 بىللە كۆردۈم بىلمەي تۇرۇپ.*

ئەڭ كىچىك بۇرچەكلىرىڭىچە ئۇنتۇلۇپ قېلىنمىسۇن دەپ خاتىرىلەشكە ئالدىرىغاندەك
 ياشاشغىرىغان خۇشاللىق
 رېئاللىققا ئىتتىردى چاناقلىرىمنى...*

ئۇنتۇلۇپ كېتىلگەن «چۈشۈمگە ئالدىنىش پوزىتسىيەم»،
 ئون يىلدىن بۇيان ياخشى چۈش سوراپ باقمىغانلىقىم،
 «چۈشۈمگە ئالدىنلايمەن» دېگەن جۈملىدەك
 تاڭ پەيتىدىكى ئىجابەتلىكتىن كېيىن ئېسىمگە چۈشتى.
 چۈش ئىچىدىكى مىسرا ھويلاغا ئاتلاپ چىقتى.
 نەچچە كېچە، نەچچە كۈندۈز ئۇخلاتمايدىغان ھاياجاننى، ھاياجانلىنىشىنى
 قانچە دانە ئوقۇرمەن تەسەۋۋۇر قىلالايدۇ؟*

تاپالمايدىغان ئۇيقۇمنى بىمەزگىل تېپىۋېلىشىم چۈش كۆرۈشۈم ئۈچۈنمىدى؟
 ئۇنتۇلۇپ كېتىلگەن مەن،
 مېنى مەن قىلغانلىرىمنىڭ خاتىرىلەنگەن ھامان
 يېپيېڭى بىر شېئىر ئىكەنلىكىنى ئەسلىتىش ئۈچۈنمىدى؟
 ئاچقۇچلارنىڭ بوينۇمغا ئېسىلىشىغا ئوخشىغان
 فىردەۋسكە ئۇلىشىدىغان

كېچىلىرىمىنىڭ كۆنەلگۈسى بولۇش ئۈچۈنمىدى؟*

ھەقىقىي شېئىر «سۆسۈن چۈش» تەك زورۇقۇلماي يېزىلسۇن.
قەلىمىمنى قويدۇم،
كۆرۈمنى يۇمدۇم.
مەن ئاسمانغا ماڭدىم، ئاسمانغا...

ئاخىرقى شېئىر

بۈگۈن قۇياش بېشىڭ ئۈستىگە ئۆرلىمەيدۇ
قەدەملىرىڭ يەرنى ئاۋۋالقىدەك دەسسەمەيدۇ
مەغرۇرلۇقۇڭنىڭ ئەسلىدە مەن ئىكەنلىكىنى
بېقىشلىرىڭدا قىيا ئىكەنلىكىمنى تۇنجى قېتىم سېزىسەن
ئۆزۈڭ ئۆزۈڭگە چوڭ كېلىپ قالسىەن
ئەينەككە قارىغىنىڭدا باشقا بىرىنى كۆرسەن ..

پۈتۈك ئىچىدىكى قىممەت ئىدىڭ ئۆمرۈم بىلەن يوشۇرغان
ئەركىڭگە يۈتۈپ كەتتىڭ.
ئەمدى سۈكۈت ئۈنلۈك توۋلاپ يۈرمەيدىغان بولدى
باھارىم توقۇپ چىققان كۆۋرۈك جۈپ تۇرنىنى كۈتمەيدىغان بولدى
مەن يامغۇر بولۇپ ياغمىغان كۈندە
بېغىشلاش سۆزلىيەلمىگەن ۋاز كېچىش چاقماق بولۇپ چېقىلىدىغان بولدى.

«بارچە ئاقلىق سېنى سۆيۈپ ئاقىرىدىغان چاچلىرىمغا يېتەلمەس»
«شائىر مەغرۇرلۇقىنى سۆيگۈنىگە بېرىپ، ئۆزى غۇرۇرسىز قالىدۇ»
«مەن كېتىپ قالغان شۇ كۈنى ئەڭ كىچىك ئېھتىماللىقلارمۇ بىللە كېتىدۇ» دېمىگەنمىدىم؟
سۆزلىرىمگە مەلىكە بولدۇم ئەي شاھزادە..

ئاق رەڭنى بەكلا ياخشى كۆرەتتىم
قۇندۇزدەك چاچلىرىمىدىكى بىرنەچچە تال ئاق بىلەن شائىرلىقىمىدىن كېچىپ ئۇزماقتىمەن
بارماقلىرىڭغا سىغمايسەن
ئىچ ئىككى ھاياتىڭنىڭ ئالقىنىنى
سېنى ساڭا قالدۇردۇم .

دۇئا

ئۇنتۇشقا مەجبۇرلانغان كۈنۈمنىڭ ئاخىرىنى ئىزدەپ
چوڭايتىۋالغان سىغىمىڭنى ئەسلىگە قايتۇرۇش ئۈچۈن
كىملىك تامچىتىۋاتقان ئىدىيەمنىڭ جۈمىكىنى ئاستىلىتىپ قويدۇم
ئەسلىمىلەرنى ئەھدىلىرىڭدىنمۇ كىچىك بىر قۇتىغا سېلىپ قويغىنىمنى ئېتىراپ قىلىمەن
تاۋۇشلار ئىجاد قىلغان ئەپسانە دۆلىتىنى
ئۆلۈم پورەكلىگەن ئىشغالىيىتىڭنى رەت قىلىمەن
كوكۇلامغا توقۇلۇپ قالغىنى
مەندىن سۆكۈۋالغانلىرىڭ
تۈنلەر بىلەن ئىچىمنى تىرناۋاتقىنى
يۈزى توپىغا مېلەنگەن سەييارىنىڭ ئوربىتىسى
كەلمىگىنىڭ ئۈچۈن ئاھالەم بولغان تۇيغۇ
كەلگىنىڭ ئۈچۈن سۈرگۈن بولۇپ ئېتىقادىمغا خائىن بولماقتا
نۇرغۇن قىزلارنى ياراتماي
مېھرى بىلەن مېنى باغرىغا باسقان خامۇشلۇق ۋە دېۋەڭلىكىڭ

مەزمۇت بىلەن كىلىرى ئارىسىدا قىمىرلىيالمىغىنىمغا توقسان توققۇز كۈن بولغاندا سەندىن ئازاد بولۇشنى توقسان توققۇز ئىسىمدىن تىلەيمەن.

ھالقىش

بىر كۈن كېلىدۇ ئەتىرىلىرىنىڭ ئېسىلى ئۆلۈم بولىدۇ.
 مەستخۇش بولۇپ قايرىلىپ قارىساڭ، يىراققا قېچىپ،
 ئالدىڭغا بۇرۇلساڭ بۇرۇنۇڭ ئۈستىگە قونۇپ سېنى مەسخىرە قىلىپ ئوينىدايدۇ.
 بۇ مۇساپىر ئۆلۈمنىڭ كۆڭۈل ئېچىش پەيتى بولۇشى مۇمكىن.*

تۇيۇقسىز يورۇغان بىر ھەقىقەتتىن ھودۇقۇپ كېتىسەن،
 سەندىن باشقا مېنى سېغىندۇرالايدىغان يەنە بىر نەرسە باركىنا؟!*

ئۆلۈمنىڭ غالىبلىقىنى سۈرۈۋاتقىنىمدا،
 پۈتۈمغا ئېسىلىۋالغىنى ئاپرىلىنىڭ يوغان بېشى،
 چۈشۈپ قالغىنى غالىبلىقنىڭ قاسرىقى.

شېئىرنىڭ ئاقىۋىتى

ئۇ بۇ شېئىرنى يېزىۋاتقاندا
 دۆۋە-دۆۋە كىشىلەر بىلەن مۇناسىۋەتسىز ھالدا
 ئۆز ئۆيىدە، ئۆز دۇنياسىدا ئىدى.
 بۇ ھاياجاننى بېرەلمىگەندەك ھېچكىم تارتىۋالمايتتى.
 بىللە ئويغىنىپ كېتەلمىگەن چۈشكە رىزىقداش تۇيغۇ ئالدىرايتتى
 قىزىلدىن كېيىنكى يېشىل چىراغلارغا.*

بارمىقى بەختلىك ئىدى
 قەلىمى بەختلىك ئىدى
 ئۇ بۇ شېئىرنى يېزىۋاتقاندا.
 شۇنچە ئۇرۇنۇپمۇ ئەينى تەسۋىرلەشكە قۇربى يەتمىگەچ؛
 كۆزىنى يۇماتتى خىيال سۈرەتتى
 ئاچاتتى، شېئىر يازاتتى.
 ئاخىرقى مىسرادىكى ئاخىرقى سۆزگە چېكىت قويغۇسى كەلمەي
 «چوقۇم بىركۈنى...» دېگەن سۆزنىڭ چارىسىزلىقىدەك كۆپ چېكىتلەرگە تاپشۇرۇپ قويماقچى بولدى.*

شېئىر يازدىم دېدى ئۇ مۇشۇكىگە
 شېئىر يازدىم دېدى كۆز ئەينىكىگە.
 شېئىر ئۇنىڭغا ناندەك ئىشەنچلىك
 سەھەردەك ئىللىق تۇيۇلۇپ كەتتى.
 -بۈگۈن ئاسمانمۇ باشقا
 -مەنمۇ باشقا! دېدى ئۇ
 «باشقا» بولۇشتىن ئىلگىرىكى ھەممىنى
 بۈگۈن ۋە بۈگۈندىن كېيىن قىلماسلىققا قەسەم قىلدى
 ئۆيىدىن چىقتى.*

كېيىنكى بېكەتتە:
 «يېزىلغان شېئىرلار ئوقۇلماسلىقى ئۈچۈن»
 «يېزىلمىغان شېئىرلار بىركۈنى ئوقۇلۇشى ئۈچۈن» دېگەن يول بەلگىسىنى ئۇچراتتى.
 قايتتى، ئىشىكىنى ياپتى.
 ئۇيغۇغا كەتتى...

تەرسا بوۋاي

دېۋ گرىفس (ئامېرىكا)

قىرىق ياشلاردا بۈركۈنلىرىم ئۇچۇپ كەتتى ئۇۋىدىن،
يېنىمدىكى سۆيگۈنۈم ساقلاپ قالدى يىغىدىن.

ئەللىكلەردە قۇچۇغۇم تولدى بوۋاقتا يەنە،
نەۋرىلەرگە كۆيۈپ باقتۇق ھەمراھىم بىلەن بىرگە.

قارا كۈنلەر چۈشۈپ باشقا، ئايرىلدىم جان-جېنىمدىن،
كەلگۈسىگە باققىنىمدا تىتىرىدىم غايىب قورقۇدىن.

پەرزەنتلىرىم ئالدىراشتى قوزىلىرى كويىدا،
مەنمۇ چۆكتىم ئۆتكەن يىللار، خاتىرىلىرىم قوينىغا.

مانا ئەمدى مەن بىر بوۋاي، ھايات بەك رەھىمسىزكى،
قىزىلارنى دۆت كۆرسىتىش پەقەت ئۇنىڭ چاقچىقى.

تىك قامتىڭ ئېگىلىپ، سېھرىڭ ھەم كۈچۈڭ كەتكەن،
يۈرىكىمنىڭ ئورنىغا يوغانغىنە تاش چۈشكەن.

ئەمما بۇ كونا تەندە ئۇ ياش يىگىت ھەم ياشار،
بۇ تۈگەشكەن يۈرىكىم بەزەن بەزەن جۇش ئۇرار.

خۇشاللىقلار ئېسىمدە، قايغۇلار ھەم زېھنىمدە،
مەن تەكراردىن ھاياتنى قۇچاقلاپ، سۆيگۈنۈمدە.

يىللار ئۇ قەدەر ئازكى، شىددەتلىك كېچىپ كېتەر،
قوبۇل ئەتتىم ھەرنېمە ھامان بىر كۈنى پۈتەر.

ئۇ ۋەجىدىن ئېچىڭلار كۆزۈڭلارنى قېنى،
يېقىنراق كېپ كۆرۈڭلار، كۆرۈڭلار مېنى.

كۆزۈڭلار نېمە كۆردى، ھەمىشە بىلەر، نېمە كۆردى؟
ئەقلىڭلاردىن نەلەر كەچتى كۆز كۆرگەندە شۇدەم مېنى؟

بىر تەرسا بوۋاي... يوقالغان ئېسى،
ئادەتلىرى تاشلاپ قاچقان، نۇرسىز كۆزلىرى.

تامىقىنى ئېزىپ يەپ، جاۋابمۇ بەرمەس،
ئۈنلۈك، ئۈنلۈك ئېيتساقمۇ «يەپ كۆرۈڭ قېنى!»

گويا ئۇندا مۇستەسنا ئىشىڭلارغا سەپ سالماق،
يۈتتۈرگىنى يۈتتۈرگەن بىر پاي ئاياق يا پايپاق.

قارشىلىقى بولسىمۇ گەر شۇ ھارغىنلىقتا،
يۈيۈپ-تاراشلارغا ئۇ ماسلاشقان شۇنداق.

بۇمۇ كەچتى ئەقلىڭلاردىن، كۆرگىنىڭلار بۇلىما؟
كۆزۈڭلارنى ئېچىڭلار، كۆرمەسكە سالماي ئۇنداق.

ئېيتىپ بېرەي كىملىكىمنى، جىمجىتقىنا ئولتۇرۇپ،
بۇيرۇقلارغا بوي سۇنغاچ تامىقىمنى يەپ تۇرۇپ.

مەن ئون ياشلىق بالا ئىدىم، ئاپام دادام قوينىدا،
ئىناق-ئىتتىپاق قېرىنداشلار مېھرىلىك بىر ئارىدا.

قاناتلانغان پۇتلىرىم ئون ئالتىلىق يېشىمدا،
چۈشلىرىمدە مۇھەببەتنىڭ تۇنجى ھاياجانىدا.

يىگىرىمدە كۈيئوغۇللىق بوسۇغىدا تۇرغاندا،
تېپىرىلغان يۈرىكىم ۋەدەم ئۇرغۇپ قېنىمدا.

يىگىرمە بەشتە مانا بولۇپ ئوز پەرزەنتلىرىم،
قىيغىتىشىپ ئۆيىمىزدە، قارايتتى ھەردەم ئاغزىمغا.

ئوتتۇز ياشتا قوزىلىرىم تېز-تېز ئۆستى، چوڭ بولدى،
بىر-بىرىگە ئىچەكشىپ، قېرىنداشلىق ئۇلغايىدى.

2019 - يىلى 20 - سىنتەبىر

ئىنگىلىزچىدىن دىلدۇز تېلىمان تەرجىمىسى (ئامېرىكا)

پارىژدىكى مۈشۈك*

ھېكايە

رەنا غوپۇر (ئاۋسترالىيە)

8

يېنىپ كەتتى. دېمەك مېنىڭ ئارمىنىمۇ ئىشقا ئېشىشى مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن يەنە بىر كېچە ئۇخلىماي سوفيەگە يالۋۇرۇشنى باشلىدىم. ئۇ ئۇيقۇسىزلىققا بەرداشلىق بېرەلمەي مېنىڭ ئاغزىمنى يۇمۇش بەدىلىمگە ماڭا موماينىڭ ئادىسىنى تېپىپ بېرىدىغان بولدى. بۇ كېچە تاتلىق چۈش كۆرۈپتىمەن. سىياسىتىنىڭ ئۆيىدە، ئۇنىڭ چوڭ كارىۋىتىدا ئۇخلاۋېتىپتىمەن. تاڭ سەھەردە سىياسىتىنى بىلىكىمنى ئاستا سىلاپ مېنى ئويغىتىپتىمەن. توغرا بىلىكىمنى. مەن بىر ئىنسان، بىر قىز ئىكەنمەن. تامدىكى رەسىمدىكى قىز - كىلورىس.

ئەتىسى چاشكا بىلەن سىرتقا چىقىشىمىز سىياسىتىنىڭ بىزگە قاراپ كېلىشىگە توغرا كەلدى. ئۇ يۈگۈرگىنىچە كېلىپ مېنى كۆتىرىپ باغرىغا باستى. ھەم ئۆزىنىڭ مەنىدىن ئەنسىرىگىنىنى، ئىككى كۈن ئىزدىگىنىنى، بۇيەردە تېپىلماي قالسام قانداق قىلىشىنى بىلمەيدىغىنىنى سۆزلىدى. ئۇنىڭ مەن ياخشى كۆرىدىغان ئۇزۇن بارماقلىرىنى مېنى سىلايتى. باشلىرىمغا سۆيەتتى. مەن ئۇنىڭ ئىللىق پۇرىقىنى قانغىچە سۈمۈرۈپ راھەتتىن كۆزلىرىمنى يۇمۇۋالدىم. ئۇ مېنى كۆتىرىپ ئۆيگە ماڭغىنىدا كۆزۈم يۈزلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ تۇرغان سوفيەگە چۈشتى. ئۇنىڭغا ماڭا بەرگەن ۋەدىسىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىنى ئەسكەرتتىم.

9

ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن بۇيان سىرتقا چىقالمىدىم. سوفيەدىن ئاڭلىماقچى بولغان خەۋىرىمگە بولغان ئىنتىزارلىقىم ئىچىمنى تىت - تىت قىلاتتى.

ئۇ كېچە پارىژ پارىژ بولغاندىن كېيىنكى ئەڭ ئۇزۇن، ئەڭ سوغۇق كېچە بولدى. تاڭ ئېتىشى بىلەن ئۇ ئالۋاستىنىڭ سىياسىتىنى ئويغانماستىن بۇرۇن كەتمەكچى بولۇپ ئىشىكىنى ئېچىپ بولۇپ، ئاندىن يەنە قايتىپ قەستەن بىر پاي ھالقىسىنى كىرىپسىلونىڭ بىر بۇلۇڭىغا تاشلاپ قويۇش ئارقىلىق سىياسىتىنى قايتا ئىزدەش پۇرسىتى ياراتماقچى بولغان ھىلىگەزىملىكىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈۋاتقاندا، مەن ئوچۇق قالغان ئىشىكتىن ئاستا چىقىپ كەتتىم.

سوفيە بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇ تېپىپ بەرگەن خالى جايىدا بىر كۈن ئۇخلاپتىمەن. كۆزۈمنى ئاچقىنىمدا گۈڭۈم بولۇپتۇ. سوفيە بىلەن بولكىخاندىن ئۇنى بۇنى سورىماي ئېلىپ يەپ قورساقنى توقلىدۇق. سوفيە مەندىكى كۆڭۈلسىزلىكنى سەزدى. ئۇ «ساڭا بىر ئىش بوپتۇ، كۆڭۈلسىز ئىش» دېدى. مەن ئۇنىڭغا ئۇ ئۆيگە كۆچكەندىن كېيىنكى تۇرمۇشىمنى ھەم تۈنۈگۈن كەچ بولغان ئىشنى ئېيتىپ بەردىم. ھەسرەتتىن يوشۇرۇپ قالالمىدىم بولغاي سوفيە «ۋاي بىچارە بايقۇش. دېدىمغۇ ساڭا. ئىنسانلار كۆڭۈل بېرىشكە ئەرزىمەيتتى. ئىت باقىدىغان مەخلۇقلارغا قانداق ئىشەنگىلى بولسۇن.» دەپ كۆڭلۈمنى ياسىغان بولدى. بۇ كېچە مۇشۇ يەردە قونماقچى بولدىم. سوفيە تۇيۇقسىز بىر ئىشنى دەپ قالدى. پارىژنىڭ بىر يېرىدە بىر سېھىرگەر موماي بار ئىمىش. ئۇ ھاجەتمەنلەرنىڭ سورىغىنىنى ئەمەلگە ئاشۇرالايدىكەن. ئەمما ئەڭ قىممەت نەرسىسى بىلەن تېگىشىش كېرەك ئىكەن. بۇنى ئاڭلاپ كۆزۈم قايتىدىن

* بېشى ئۆتكەنكى ساندا.

تېخىمۇ يامىنى ھېلىقى «ئالۋاستى» قايتىپ كەلدى.

ئەمەلىيەتتە ئۇنى «ئالۋاستى» دېيىشىم توغرا ئەمەس. ئۇ بىر چىرايلىق ئىنسان. ئاپئاق تېرىسى بار، ساغۇچ بۇدۇرە چاچلىرى پارقىراپ تۇرىدۇ. يۈزىدە ئازراق سەپكۈنى بار. ئۇنىڭ بويى ئېگىز، قامەتلىك، ھالبۇكى قوپال. گەۋدىسى سىياسىي ئىنساندىن كۆپ پەرقلەنمەيدۇ. بۇ مېنى بىئارام قىلىدۇ. چۈنكى سىياسىي ئىنسان نەپىس ھەم نەپىس نەرسىلەرگە لايىق. قىزنىڭ قول پۇتلىرى چوڭ، بويىغا لايىق. ئايىقىغا مەن پاتىمەن.

ئەلۋەتتە قىز «چۈشۈپ قالغان» ھالقىسىنى ئىزدەپ كەلگەن ئىدى. ھەم كەچكىچە كىرىپىسلودا تېپىلغان ھالقىسىنى قولىدا ئويىناپ ئولتۇرغاچ ئەھمىيەتسىز گەپلەرنى قىلىشىپ ئولتۇردى. مەن يەنە كونا جايىمدا تۆمۈر مۇنارغا قارىغاچ ئىلاجىسىزلىقىمنى غەزەپلىرىم بىلەن ئېلەشتۈرۈپ ئولتۇراتتىم. قاراڭغۇ قويۇقلاشتى. دېمەك ئۇ يەنە قونۇپ قالىدۇ. دېگىنىم بولۇۋاتىدۇ. ئۇلار يەنە قۇچاقلاشقىنىچە ياتاق ئۆيگە مېڭىشتى. مەنمۇ ماڭدىم. شۇنداق، مەنمۇ ئەگىشىپ كىردىم ۋە كارىۋات ئايىقىغا قويۇلغان كىرىپىسلوغا چىقىپ قەددىمنى تىك كۆتۈرۈپ كارىۋاتقا، تېخىمۇ ئېنىقى ئۇلارغا قاراپ ئولتۇردۇم.

ئۇ ئىككىسى قاراڭغۇلۇققا تولغان ئۆيدە چاقناۋاتقان كۆزۈمدىن چىقىۋاتقان سوغۇق نۇرنى ئاخىرى ھېس قىلدى ۋە مەشغۇل بولۇۋاتقان پائالىيەتنى توختىتىپ ماڭا قارىدى. مەن بېشىمنى سەل پەل قىيپاش قىلىپ «داۋاملىق» دەپ مېياڭلىدىم. سىياسىي ئىنسان مېنى كۆتۈرۈپ تالغا چىقىرىۋەتتى ھەم ئىشىكنى يېپىۋالدى. مەن ئىشىكنىڭ يېنىدا ياتقاچ تىرىنىم بىلەن ئىشىكنى تاتىلاشقا باشلىدىم. ئاستا ئەمما ئىزچىل. ئاندىن بۇنىڭغا تەڭكەش قىلىپ ئۆزۈم بىلىدىغان قايغۇلۇق كۈيلەردىن بىرنى ئېيتىشقا باشلىدىم. بەكمۇ قايغۇلۇق، يۈرەكنى ئېزىدىغان.

بىر چاغدا ئىشىك ئېچىلىپ قىز چىقىپ كەلدى. ئۇ ماڭا ئۆچمەنلىك بىلەن بىر ئاللىبۇتتىپ كېتىش ئۈچۈن ئىشىككە ماڭدى. مەن ئۇنىڭ كەينىدىن «بىرەر نەرسىڭىزنى ئۇنتۇپ قالدىغانسىز خان؟» دەپ سورىدىم. سىياسىي ئىنسان ئۈمىدسىزلىك قاپلىغان بىر يۈز بىلەن چىقىپ كەلدى ۋە مۇنچىغا كىرىپ كەتتى. مەن بولسام چىرايلىق مېڭىپ كارىۋاتنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ياتتىم. سوفىيە ياخشى كۆرىدىغان نەرسىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىمسا ئۇنىڭ ئۆزى مېڭىپ كېلىپ قالمايدىغانلىقىنى دېگەن ئىدى.

ئۇ مۇنچىدىن چىقىپ مېنى كۆردى. ھەم باشلىرىنى سۈرتكەچ ماڭا قاراپ تۇردى. مەن كۆزۈمنى چىڭ يۇمۇپ ئۇخلىغان قىياپەتتە يېتىۋالدىم ۋە ئۇنىڭ مېنى كارىۋاتتىن چۈشۈرۈۋېتىشىنى ساقلىدىم. ئون، توققۇز، سەككىز، يەتتە، ئالتە، بەش، تۆت..... ئۇ مېنى چۈشۈرۈۋەتمىدى، ئەكسىچە يېنىمدا يېتىپ چىراغنى ئۆچۈردى. ئۇنىڭ ئۇزۇن بارماقلىرى ئۇچامنى سىلاشقا

باشلىدى. مەن قاراڭغۇدا كۆزۈمنى ئاستا ئېچىپ كۆز ئاپتېنىدەك، سىم - سىم يامغۇرنىڭ تامچىسىدەك، سەھەردىكى شەبنەمدەك، تورت ئۈستىدىكى قايماقچە تاتلىق كۈلۈمسىرىدىم. بۇ كۈلۈمسىرەشتىن كۆزلىرىم يۇمۇلۇپ كەتتى. ئاندىن ئۇنىڭدىن كېلىۋاتقان ھارارەت، يېقىملىق پۇراقلار ئارىسىدا ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئەتىسى قۇياش نۇرى قېلىن دېرىزە پەردىسىنى تېشىپ ئۆتۈپ مېنى ئويغاتقىنىدا، مەن ئۆزۈمنىڭ تېخىچە بۇ كارىۋاتتا ئۇخلاۋاتقانلىقىمغا ئىشەنمەي قالدىم. خۇشاللىقتا سەكرەپ تۇرۇپ ئۇنىڭ يۈزلىرىنى يالاشقا باشلىدىم.

10

تۇرمۇشۇمدىن قىسمەن رازىمەن دەپ ئېيتالايمەن. شۇ كۈندىن باشلاپ مەن ياتاق ئۆيىدە ئۇخلايمەن. ئۇنىڭ ھارارىتىنى، يېقىملىق پۇرىقىنى ھېس قىلغان ھالدا ئۇخلاپ، تاڭ ئېتىشى بىلەن ئويغىنىپ ئۇنىڭ قوينىغا كىرىپ ئۇنىڭغا قاراپ ياتىمەن. بەزىدە ئۇ ئويغانغۇچە يەنە ئۇخلاپ قالىمەن. بىرلا ئىشتىن ئەندىشەم بار. ئۇنىڭ ئاۋازدا خورەك تارتىپ سالارمەنمۇ؟

شۇنداق تىنچ ئارامدا ئۆتۈۋاتقان ھاياتىم بىر كېچىدە قايتا بۇزۇلدى. بۇ كېچە ئۇ ئۆيگە قايتمىدى. مەن يېرىم كېچىگىچە ئۆينى ئايلىنىپ ئۇنى ساقلىدىم. ئۇنىڭ كىيىملىرىنى تاتىلاپ باقتىم. كارىۋاتنىڭ ئۈستىدە دومىلاپ باقتىم. ھاخەتخانىنىڭ قەغىزىنى چۈۋۈپ باقتىم ئۇنى ساقلاپ ئەكبەلەمدىم. كېچىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ھېلىقى نەس باسقان كۆرپىچەكنىڭ ئۈستىدە مۇنارغا قاراپ يېتىپ ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئەتىگەن تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن زالغا قارايدىغان كىچىك دېرىزىنىڭ ئىلغۇچىنىڭ قۇلۇپلانمىغانلىقىنى بايقاپ، ئۇنى مىڭ بىر جاپا مۇشەققەتتە ئېچىپ زالغا چۈشتۈم. سوفىيەنى ئىزدىشىم كېرەك.

سوفىيە يۈزلىرىنى يۇيۇپ تارىنىۋاتقان ئىكەن. مېنى كۆرۈپ كۆزلىرىنى ئالايىتى. «سېينا، كىرىپىتىنىڭ ھەققىدە بۈگۈن كەلمىسەڭ ئۇ ئادىرىسىنى ئۇنتۇپ قالاتتىم. مەن ياش ئەمەسمەن. گەرچە شۇنداق بولۇشقا تىرىشىمامۇ. شۇڭا ماڭا بەك چوڭ ئۈمىد باغلىمىغىنىڭ ياخشىراق». ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاشقا تاقىتىم يوق. ئادىرىسىنى سورىدىم. ئۇ «تۇرۇپ تۇر. ئادىرىسىنى ئېلىپ ئۇ يەرگە بېرىشتىن بۇرۇن شەرتىنى بىلىۋال. ئۇ موماي بىر جادىگەرمىش. نەچچە ياشقا كىرگىنىنىمۇ بىلىدىغان ئادەم يوقمىش. بەلكىم پارىژ بىلەن تەڭ بولۇشى مۇمكىن. ئۇ باشقىلارغا ياردەم قىلىش بەدىلىگە ئۇلارنىڭ ئەڭ قىممەتلىك نەرسىسىنى سورايدىكەن. مۇشۇكتىن نېمە سورايدىكەن بىلەمسەن؟ سەككىز جاننى. شۇنىڭ بىلەن مۇشۇك بىرلا جان بىلەن قالىدىكەن. ئۇ سەككىز جان ئۇنىڭ يېشىغا قوشۇلۇپ موماي بۇ ئەسىردىن يەنە بىر ئەسىرگە قوشۇلۇپ ياشاۋېرىدىكەن». بۇنىڭغا بەك ھەيران قالمىدىم. بۇنى قىياس قىلغان ئىدىم. ئەمما بىرەر ئىككى جاننى سورامىكى دەپ ئويلاپتىكەنمەن. سەككىزى قانداق بولار؟؟؟

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى موماينىڭ سېھرى راستلا يامان ئىكەن. مەندە ئۇ دېگەن ئىشلار ھەقىقەتدە ھېچقانداق ئەسلىمە قالماپتۇ. ئەمدى قانداق قىلىشىمنىمۇ بىلمەيمەن. ئەڭ ئاخىرقى بىر ئۈمىد چىرىغىم شامالدا قالغان جىن چىراغىدەك بىر پىلدىرلاپ ئۆچۈپ قالدى. خوشلىشىپ يېنىپ چىقتىم.

كۈچىغا قايتتىم. سوفييا بىرنەچچە مۈشۈك بىلەن پاراڭلىشىپ تۇرۇپتىكەن. يىراقتىن مېنى كۆرۈپ قولىنى پۇلاڭشىتتى. مەن ئۇنىڭغا بىردەم قاراپ قويۇپ كەينىمگە ياندىم. ئۈمىدسىزلىك قاپلىغان يۈزۈمنى ئۇنىڭغا كۆرسەتكىم يوق. ئۆيگە قايتىپ چىققان دېرىزەمدىن كىرىپ كۆرىپچەككە چىقىپ ياتتىم.

سىياسىتىم چۈشتىن كېيىن بىلەن پەيدا بولدى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ ئادىتىم بويىچە ئۇنى ئىشىك ئالدىدا كۈتىۋالغان مېنى كۆرىپچەك ئۈستىدە بايقاپ يېنىمغا كەلدى ۋە قولىنى بېشىمغا ئۇراتتى. مەن چاققانلىق بىلەن بېشىمنى تارتتىم. دۈمبەمگە ئۈزىتىۋېدى، ئورنۇمدىن سەكرەپ تۇرۇپ كېتىپ قالدىم. ئۇ بۇنى قانداق چۈشەندى بىلمىدىم. مۇنچىغا كىرىپ كەتتى. ياخشى بولدى. مەن پۇراققا سەزگۈر، ئۇ غەلىتە پۇراپ قاپتۇ.

تۇرمۇشىمىز داۋاملىشىۋەردى. ئۇ ئىشلەيدۇ. مەن قاليمەن. ئۇ قايتىپ كېلىدۇ. تاماق يەيمىز. ئۇخلايمىز. بەزى كېچىلىرى ئۇ قايتىپ كەلمەيدۇ. مەن مۇنارغا قاراپ ياتىمەن.....

بىرلا يېڭىلىق بار. ئۇ بولسىمۇ تامدىكى قىزنىڭ رەسىمىگە ئۇزۇندىن ئۇزۇن قارايدىغان بولۇپ قالدىم. ئۇ تونۇش ھەم ناتونۇش. بەختلىك ھەم بەختسىز. ھايات ھەم ئۆلۈك.

سوفييا بىلەن قايتا ئۇچراشقنىمدا ئۇ:

— سورىمىساممۇ ئارزۇيۇڭنىڭ ئىشقا ئاشىمىغىنىنى بىلىپ تۇرۇپتىمەن، — دەپ سۆز باشلىدى. مەن ئۇنىڭغا موماينىڭ سۆزىنى ئېيتىپ بەردىم. ئۇنىڭ كۆزلىرى پارقىراپ كەتتى:

— بىلەتتىم مۇشۇنداقلىغىنى. زادى بىر قىلىقلىرىڭ بىزگە ئوخشىمايدۇ. ئەمما شۇنچە يولنى بېسىپ بارغاندىكىن نېمىشقا قانداق قىلساڭ بولىدىغىنىنى سورىۋالدىم؟ — دېدى.

— دېدىغۇ شۇ، تېگىشىدىغان نەرسە بولمىسا ئامال يوق دەپ. بولدىلا، باشقا گەپ بولسا قىلىشايلىچۇ، — دېدىم. ئۇ بۇ ئىشنى ئۇنىڭغا قويۇپ بېرىشىمنى ئېيتتى. مەن ئۈچۈن قانداقلا بولسا ئوخشاش بولغاچقا ماقۇل بولدۇم.

12

يامغۇرلۇق بىر شەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن. سىياسىتىم بىلەن مەن كىرىپسولدا ئولتۇرۇپ دەم ئېلىۋاتاتتىم. ئۇ كىنو كۆرۈۋاتقان. مەن ئۇنىڭ يېنىدا

سوفييا ياسىنىشىنى داۋاملاشتۇردى. «ئەگەر قارارىڭ ئېنىق بولسا ئېيتىپ بېرى. بولمىسا بۇگەپ ئوتتۇرىمىزدا دېيىلمىگەن بولسۇن» كەسكىن بىر كۈرەشتە قالدىم. مەن بۇلارنى ئويلاپ تېگىگە يېتەلمىگۈدەك بىر مەۋجۇدات ئەمەس. نېمىگە تايىنىپ قارار چىقىرىشىمنىمۇ بىلمەيمەن. ئەمما قارار چىقاردىم « دەپ بېرىشىڭ كېرەك ». سوفييا يۈزىنىڭ تۈكلىرىنى تاراۋاتقان يېرىدە توختاپ قالدى، ئاندىن قولىنى ئاستا چۈشۈرۈپ ماڭا ئادىرىسىنى دەپ بەردى. مەن يولغا چىقتىم.

تەلىمىگە بەكمۇ يىراق ئەمەسكەن. ئەمما قىش بولۇپ كەتكەچكە دۈگدەرەپ يۈرۈپ ئاران تېپىۋالدىم. بىر قالايمىقان ئارقا كۈچىدىكى قوش قاناتلىق ئىشىكىنىڭ ئالدىدا توختىغىنىمدا سوغۇقتىن جاقىلداپ تىترەيتتىم. قېتىپلا قالاي دېگەن قولۇمنى ئۈزۈپ ئىشىكىنى تاتلىدىم. خېلى ئۇزۇندىن كېيىن ئىشىك غىچىلداپ ئاستا ئېچىلدى. ئىشىكىنى ئاچقىنى مەن پۈتۈن ئۈمىدىمنى باغلاپ ماڭا ياردەم قىلالايدۇ دەپ ئىزدەپ كەلگەن موماي ئىدى.

ئۇزۇن بىر كۆينەك، بېشىدا ياغلىق، نۇرى ئۆچكەن يۈزلىرىنى قورۇق باسقان دۈمچەك بىر موماي قىچقىزىل بويالغان تىرناقلىق قوللىرىنى ماڭا ئۈزۈپ مېنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ بەدىنىدىن بىر خىل دورا پۇرىقى تارقىلاتتى. ئۇ «خۇش كەلدىڭ قوزام» دەپ ئىشىكىنى يېپىپ مېنى كۆتۈرۈپ ئىچكىرىسىگە ماڭدى. بۇ ئۆي گۈردەك قاراڭغۇ ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بەكمۇ غەيرى نەرسىلەر بىلەن بېزەلگەن ھەم قويۇق دورا پۇرايتتى. ئۇ مېنى بىر يۇمىلاق ئۈستەلنىڭ ئالدىغا قويۇلغان ئورۇندۇققا قويدى. ئۆزى ئۇدۇلۇمدا ئولتۇردى. ئوتتۇرىمىزدا سۈرلۈك نۇر تارقىتىدىغان بىر ئەينەك شارچە، قەرت، بىر نەچچە تاش، قۇشنىڭ پېيى قاتارلىق نەرسىلەر قويۇلغان ئىدى. ئۇ كۆزلىرىمگە تىكىلىپ «كىلورىس، بۇ يەرنى تاپقىچە بەك قىينالىمىغانسەن؟ بۇ سېنىڭ بىرىنچى قېتىم كېلىشىڭ بولمىغاندىن كېيىن» دېدى. مەن ئاغزىمنى يوغان ئاچقىنىمچە ئۇنىڭغا قاراپ قېتىپلا قالدىم.

11

موماي كۆزلىرىمگە تىكىلىپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— كىلورىس، سەن مېنى بىر يىل ئىلگىرى بىر ئىزدەپ كەلگەنتىڭ. ئۇ چاغدا كېسىلنىڭ ئېغىرلىشىپ ئاخىرقى باسقۇچقا بېرىپ قاپتىكەن. بىرىسىگە بەرگەن سۆزۈك بويىچە بىر مۈشۈك بولۇپ ئۇنىڭ يېنىغا قايتىشىڭغا ياردەم قىلىشىمنى سورىدىڭ. مەن ياردەم قىلدىم. سەن سەككىز جېنىڭ بىلەن نەتىجىنى تېگەشكەننىڭ. ئەمدى يەنە بىر ھاجەت بىلەن كەپسەن. ئەمما سەندە مەن بىلەن تېگىشكۈدەك ھېچ نېمە قالمايدى. مەن ساڭا بىكارلىق ياردەم قىلالمايمەن تاتلىقىم. قويۇق بىر تۇماننىڭ ئىچىدە قالغاندەك بولدۇم.

ئۇخلاۋاتقان، ئۇنىڭ قولى مېنىڭ دۈمبەمنى سىلاۋاتقان ئىدى.

–كىلورىس، – دېدى ئۇ. بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇ ماڭا قاراۋېتىپتۇ ئەمما تامدىكى رەسىمدىكى ماڭا.

– بۈگۈن سېنى يوقىتىپ قويغىنىمغا 400 كۈن بولدى. يۈز كۈندىن تۆتى بولدى. ھاياتىڭنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلىرىدا ساڭا بەرگەن ۋەدەم بويىچە بۇ مۇشۇكىنى بېقىۋالدىم ھەم ئىسمىنى كىلورىس دەپ قويدۇم. ئاندىن بۇرۇنقىدەك تۇرمۇشۇمنى داۋاملاشتۇرماقچى بولدۇم. بۇ ئاسان ئەمەسكەن. ھەربىر قىزنى سەن بىلەن سېلىشتۇرۇمەن. دېيىشكەن سۆزلىرىمىزنى خۇددى كىتاب ئوقۇغاندەك قايتا-قايتا ئوقۇپ چىقىمەن. ھەتتا سېنىڭ ئىسمىڭنى چاقىرىپ سالىمەن. يەنە قانچىلىك ۋاقىتتىن كېيىن سەن يوق ھاياتقا كۆنۈپ قالارمەن؟ قاچان چۈشلىرىمگە كىرمەس بولىسەن؟ - ئۇ بۇلارنى دەۋاتقاندا مەن كۆزۈمنى ئېچىپ يېتىپ ئاڭلاپ ياتتىم. قۇربىتىم يەتسە ئۇنىڭ بېشىدىن قۇچاقلاپ چاچلىرىدىن سۆيگۈم بار. ئەمما بۇ ھاياتىمدا بۇ ماڭا نېسىپ بولمايدىغان ئوخشايدۇ.

–كىلورىس، مەن باشقا يەرگە كۆچۈپ كېتىش قارارىغا كەلدىم. بەلكىم بۇنىڭ ئاز - پاز ياردىمى بولۇپ قالار. ۋاقتى كەلگەندە مۇشۇكىنى ھەم بۇ رەسىمنى ئېلىپ كەتمەيمەن.

نېمە؟ كېتىمەن؟ مېنى تاشلاپ قويۇپ؟ بېشىمنى ئىتتىك كۆتۈردۈم. بۇنىڭ ئالدىنى ئېلىشىم كېرەك.

ئەتسى بىر ئامال قىلىپ سوفىيانى ئىزدەپ باردىم. ھەم ئۇنىڭغا ئەھۋالنى چۈشەندۈردۈم. ئۇ مەن بىلەن بىللە موماينىڭ يېنىغا بېرىشقا ماقۇل بولدى.

ئىككىمىز موماينىڭ ھېلىقى ئۆڭكۈردەك قاراڭغۇ ئۆيىدىكى يۇمىلاق ئۈستەلدە ئولتۇرغىنىمىزدا سىياسىتىمىز كۆچۈپ كېتىشىنىڭ تەييارلىغىنى باشلاپ بولغانىدى. موماي سوفىياغا قارىۋېتىپ سۆزىنى باشلىدى:

–تېگىشكۈدەك بىر نەرسە بولغىنىدا ساڭا ياردەم قىلىشنى خالايمەن. مېنىڭ مەۋجۇتلۇقۇممۇ شۇنىڭ ئۈچۈن. ئەمما قايتا ئىنسانلىققا قايتىشىڭ مۇمكىن ئەمەس. بەلكىم ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىشىڭگە ياردەم تېگەر.

– ياق. ئۇنى ئۇنتۇپ كەتكۈم يوق. ئۇنىڭغا ئېرىشكىم بار، – دېدىم.

– ئەگەر كىلورىسنى ئادەمگە ئايلاندۇرالمىساق، سىياسىتىمىزنى مۇشۇكىگە ئايلاندۇرالمىدۇق؟ – سوفىيا سۆز قىستۇردى. موماي ئىككىمىز ئۇنىڭغا بۇرۇلدۇق.

–كىلورىس مۇشۇك پېتى قېلىۋەرسە، سىياسىتىمىز مۇشۇكىگە ئايلانسىچۇ؟ ئۇلار بىللە بولالايدىغۇ؟

–مۇمكىن. ئەمما بۇنىڭ ھەققىنى قانداق تۆلىمە كىسىلەر؟

سوفىيا ماڭا قارىدى. مەن ھەربىر تال مويىمدىن ئۈمىدسىزلىك، ئىلاجسىزلىق، يېلىنىش تەپچىرەپ چىقىۋاتقان بىر بىچارە ھالدا ئىدىم.

–سىلەر ئىنسانلار بەكمۇ غەيرى مەخلۇقلار ئىكەنسىلەر. تاشقى قىياپىتىڭلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئوخشاشلا بىر جانلىققۇ ئۇ ئەركىشى دېگىنىڭ. روھى دەپ تۇرۇپلىشىلىرىڭ قىزىق تە. نېمە ئۇ روھ دېگەن؟ قانداق شەكىلدە، قانداق رەڭدە، قانداق تەمىدە؟ نېمىگە پايدىسى بار؟ ساڭا يولۇققىنىم ھاياتىمدىكى ئەڭ چوڭ تەلەپسىزلىكىم ئوخشايدۇ. مەن سەككىز جېنىم بىلەن ئۇ چىرايلىقنىڭ سېنىڭ قولۇڭغا تۇتقۇزاي.

–ياق سوفىيا، بۇنىڭغا قوشۇلالمايمەن. سېنى بۇنداق قىلىشۇن دەپمۇ ئۈمىد كۈتمىگەندىم. بۇ مېنىڭ ئىشىم. ئۆزۈم ھەل قىلاي.

–بولدىلا. قانداق ھەل قىلىسەن؟ كۈندە ئۈلۈكتەك ياشاپمۇ؟ قېنى مەن بىر كۆرەي بۇ مۇھەببەت دېگىنىڭلارنىڭ قانداق بولىدىغىنىنى. ئەمما ئەزىمەت بىر نەرسە بولۇپ قالدىغان بولسا...

خۇشاللىقتا سوفىياغا ئۆزۈمنى ئاتتىم. موماي كۈلۈپ كەتتى. ئاندىن ئەسۋابلىرىنى ئېلىپ چىقىپ سېھىرنى ئوقۇشقا باشلىدى. (ئۈگىنىۋالمايلىقلىرى ئۈچۈن تەپسىلاتى بېرىلمەيدۇ)

سوفىيا بولكا دۈكىنىغا، مەن ئۆيگە قايتتىم. سىياسىتىم نەرسىلىرىنى بېشىكىگە قاچىلاۋېتىپتىكەن. مېنى كۆرۈپ:

–كىلورىس، بەك تولا يوقاپ كېتىدىغان بولۇپ قالدىڭ. مەن ماڭغىچە سەن بىلەن ئۇزاقراق بىللە بولىۋالغىم بار ئىدى، –دېدى.

–كىم بىلىدۇ مەڭگۈ تۇرۇپ قالامسەن تېخى، –دەپ مياڭلىدىم.

13

ئاخىرقى نەچچە كۈن سىياسىتىمىزنى قانغۇچە پۇرىۋالدىم. ئەگەر بىر كۈنى ئۇ مۇشۇك قىياپىتىدە كۆز ئالدىمدا پەيدا بولسا پۇراپ بولسىمۇ تونۇۋېلىشىم كېرەكتە. ئۇنىڭ تەييارلىقلىرى پۈتتى. ھېلىقى رەسىمنى رامكىدىن چىقىرىپ بىر يەرگە ئەۋەتىۋەتتى. بىر جۈمە كۈنى چۈشتىن كېيىن سىياسىتىمىز مېنى كۆتۈرۈپ بۇرۇنقى ئورنۇمغا ئەكىلىپ قويدى. يولدا ئۇ مېنى قوينىغا سېلىۋالدى ھەم بىر دەم بىردەم بېشىمغا سۆيۈپ قوياتتى. مەنمۇ تۇمشۇقۇمنى ئۇنىڭ ئېڭىكىگە، يۈزىگە تەگكۈزۈپ قوياتتىم. ئۇ مېنى قاۋاھخاننىڭ ئالدىغا قويۇپ كەينىگە بۇرۇلۇپ كەتكىنىدە سوفىيا يېنىمدا ئىدى. سىياسىتىمىزنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇرغىنىمدا سوفىيا:

– بۇ يېڭى كەلگەن مۇشۇك ئىكەن. ئىسمى كولىي،
– دېدى. سوفىيا ئىككىمىز بىر بىرىمىزگە قارىۋەتتۇق.
مەن ئاستا مېڭىپ كولىيىنىڭ يېنىغا كەلدىم ۋە ئۇنىڭ
ئەتراپىنى ئايلانغۇچ ئۇنىڭغا ياخشى سەپ سالدىم.
ئاندىن ئۇنى ئاستا پۇراپ باقتىم. بۇرۇنۇمغا ئىشەنمەي
يەنە پۇرىدىم. سەزگۈرۈمنىڭ مېنى ئالدىمىغىنىغا
جەزىم قىلغاندىن كېيىن سوفىياغا مەنلىك قاراپ
قويدۇم. دە، مەغرۇر ھالدا كولىيغا بۇرۇلۇپ:

– ئىسمىڭنى ياقىتۇرمىدىم. سىياسىتىڭنى
دەپ ئۆزگەرتەيلى، – دېدىم. ئۇ ماڭا قاراپ:
– خالىغىنىڭ بولسۇن، – دەپ كۆزىنى قىستى.

تۈگىدى

– يىغلىما جۇمۇ، چۈنكى مەن ئايرىلىش قايغۇسىدىكى
ئادەمگە قانداق تەسەللى بېرىشنى بىلمەيمەن، –
دېدى. مەن يىغلىمىدىم. چۈنكى ئۇ قايتىپ كېلىدۇ.

تۇرمۇش ئۆز رېتىمىغا چۈشتى. مەن قايغۇ
ئىچىدە غەيرى نورمال تۇرمۇش كەچۈرمىەن. ئۇنىڭغا
بولغان سېغىنىشىم ھەم ئۇنىڭ قايتىپ كېلىشىگە
بولغان ئەندىشەم نەپەسلىرىمگىچە سىڭىپ كەتتى.
سوفىيا مەندىن ھېچنېمە سورىمىدى. ئۇنىڭمۇ
بۇخىل ھالەتنى بۇزغۇسى كەلمىدى بولغاي.

بىر كۈن، ئىككى كۈن، ئۈچ كۈن، تۆت كۈن مەن
بىلىدىغان سانلار دائىرىسىدە ساناقنى ساناپ بولدۇم. ئۇ يوق.

سوفىيا ئىككىمىز موماينىڭ بىزنى ئالداپ قويغىنىغا
پۈتۈنلەي ئىشەنگەن كۈنلىرىمىزنىڭ بىرىدە، جېدەلخور لېئو
بىر ناتونۇش مۇشۇكىنى باشلاپ يېنىمىزغا كېلىپ قالدى:

ئىككى دوستۇڭ بولسۇن: بىرى كىتاب كۆرگەن،
يەنە بىرى جاھان كۆرگەن بولسۇن. كىتاب كۆرگەن
بىرى سېنى توغرا يولغا يېتەكلەيدۇ، نادانلىقتىن خالىي
قىلىدۇ، خاتالىقتىن ساقللايدۇ. جاھان كۆرگەن بىرىنىڭ
كۆزى توق ھەستەن نېرى بولىدۇ، بۇ ئىككى بىر بولسا
ھايات يولۇڭ تۈز گۈزەل بولىدۇ. قەلبى گۈزەل ئىنسانلار
بىلەن دوست بول، گۈزەللىكتىن بىر ئولۇش بېرىلمىمۇ
بىر خىل خىلى ئوقىدۇ.

خەتتات ئابباسمىت

قىز قەلئەسىدە ئىككى ئەتىرگۈل

مەمەتئېلى نىياز ئۇيغۇر بەگ (گېرمانىيە)

كەلدۇق ۋە بۇيەردىن قىسقا مۇساپىلىك يولۇچىلار پاراخوتىغا چىقىپ، ئىستانبۇلنىڭ ئاسىيا تەرىپىدىكى دېڭىز ياقىسىغا جايلاشقان ئۈسكۈدار پورتىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق.

«ئىككى قىتئەنىڭ ئارىلىقى ئاران 12 مىنۇتلىق يول،- دېدى دوستۇم چايكىلارنىڭ چىرقىراشلىرى، سۇلارنىڭ پاراخوت ماتورىغا ئورۇلۇپ چىقىرىلغان شاۋقۇنلار ئىچىدە ئۇرۇۋاتقان پاراخوتقا يەرلىشىپ بولۇپ، ئالدىنقى قېتىم سائەتكە قاراپ ماڭغان». مەن كۈلۈمسىرەپ قويدۇم. دوستۇم بىلەن تونۇشقىلى مانا 17 يىلدىن ئاشتى، نۇرغۇن ئىشلارنى كۆردۈم، نۇرغۇن جايلارنى كەزدىم، ئەمما بىز ھېلىمە دوست، بىز كۆرۈشكەن جايلار، پاراڭلاشقان تېمىلىرىمىز، يېگەن تاماقلارمىز ساناقسىز، بىر ناھىيەدىن ئوخشىمىغان شەھەرگە، ئوخشىمىغان ئۆلكىگە بۆلۈنۈپ كەتتۇق، ئىستانبۇلدا تېپىشتۇق، تەكلىماكاننىڭ گىرۋەكلىرىدىن ئاناتولىيەگە ئۇچۇپ كېلىپ ئۇچراشقان دوستلار بولغانىكەن بىز ناھايىتى بەختلىكتۇق، تەلەپلىكتۇق. مەنغۇ ئۇنىڭ يېنىمدا بولغىنىغا خوش، مەنچە ئۇمۇ مەندىن خوش. بىلمەيمەن، ئۇ كۆڭلىدە قانداق ئويلاۋاتىدىكىن؟

ئەلەقسىسە، بۇرۇنقىدەك تاغدىن-باغدىن، ئەمما راھەت پاراڭلىشىپ قىز قەلئەسىنى چۆرىدىگەن دېڭىز ياقىسى قېشىغا كەلدۇق. قىز قەلئەسى ئەنە كۆزۈمنىڭ ئالدىدىلا. قىز قەلئەسى دەپ ئەينى چاغ تۈركىيە چۈشىنى كۆرۈپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىمدا تۈركچە شېئىرلاردىن،

دوستۇم بىلەن ئىستانبۇلنىڭ ئاسىيا بۆلۈكىگە جايلاشقان قىسىمغا ئۆتۈشنى تۇيۇقسىز قارار قىلىپ قالدۇق، ئىككىلىمىز قارارسىز ئىدۇق، مەقسىتىمىز پەقەت ئۆزىمىز تولا ئاڭلاپ كەتكەن، ئەمما ئاڭلاشقا خۇشتار قۇرۇق پاراڭلارنى قىلغىچ، يېقىنقى بىر نەچچە ھەپتىدىن بىرى ئۆتكەن مەنىسىز، زېرىكىشلىك كۈنلىرىمىزدىن بىرىپەس بولسىمۇ قۇتۇلۇش ئىدى. مەنزىلىمىز ئىككىمىز قەيەرگە بېرىش ھەققىدە تاللىشىپ قالدۇق، مېنىڭ ئايىغىم بىزنى ئادەملەر سەلدەك ئاقىدىغان، مەقسەتسىز ئارىلايدىغان كىشىلەرگە تولۇپ كەتكەن تاكىسىمغا سۆرەيتتى، دوستۇم بولسا پاراخوتقا چىقىپ، ئىككى قىتئەدىن ھالقىپ ئۆتكەن تۇيغۇغا، شۇنداقلا دېڭىزنىڭ لەرزىنى شامىلىنىڭ يۈزلىرىگە ئۇرۇلغان ھەمدە دېڭىز قۇشلىرىنىڭ پاراخوت ئارقىسىدىن لەڭگەك قوغلىغان بالىلاردەك قوغلىغاندەك ئۇچۇۋاتقان كۆرۈنۈشلەرگە ئامراق ئىدى. راستىنى دېسەم، ئىچىمدىن كەلگەن كىچىككىنە ھاكاۋۇرلۇق تۇيغۇسى تۈپەيلى كۆڭلۈمدىكىنى دوستۇمغا دېمىگەن بىلەن مەنمۇ دېڭىزنى سۆيەتتىم، دېڭىزنىڭ پايانىسىز چەكلىرىگە، كىشىگە ئەركىنلىك، ئازادلىق، ئارامبەخش بېغىشلايدىغان ئاشۇ ھېسلىرىغا ئامراقىتىم، دېڭىزغا سەكرەپ كىرگەن چاغلىرىمدا كۆزلىرىمگە، ئېغىزىمغا كىرىپ كېتىدىغان تۇزلۇق سۇلىرىنىڭ ئاچچىقلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، دېڭىزدىن پەخىرلىنەتتىم، دېڭىزنى سۆيەتتىم، دېڭىزنى سېغىناتتىم، شۇڭلاشقا يالغاندىن تاكىسىمغا تارتىشقان بولۇپ، دوستۇمنىڭ ئارقىسىغا ئەگىشىپ ئەمىنئۆنۈ پورتىغا

كەچۈرۈۋاتقان خەلقنىڭ قىزلىرى ئىدى. مەنچە بولغاندا ئەتىرگۈل بىز تاپاۋەت يولى ئىدى. شۇ خىيالىنى قىلىپ تۇرغىنىمدا، مەندىن ئانچە يىراق بولمىغان جايدا ئەتىرگۈل سېتىۋاتقان سىڭان ئايالغا دىققەت قىلىپ قالدۇم.

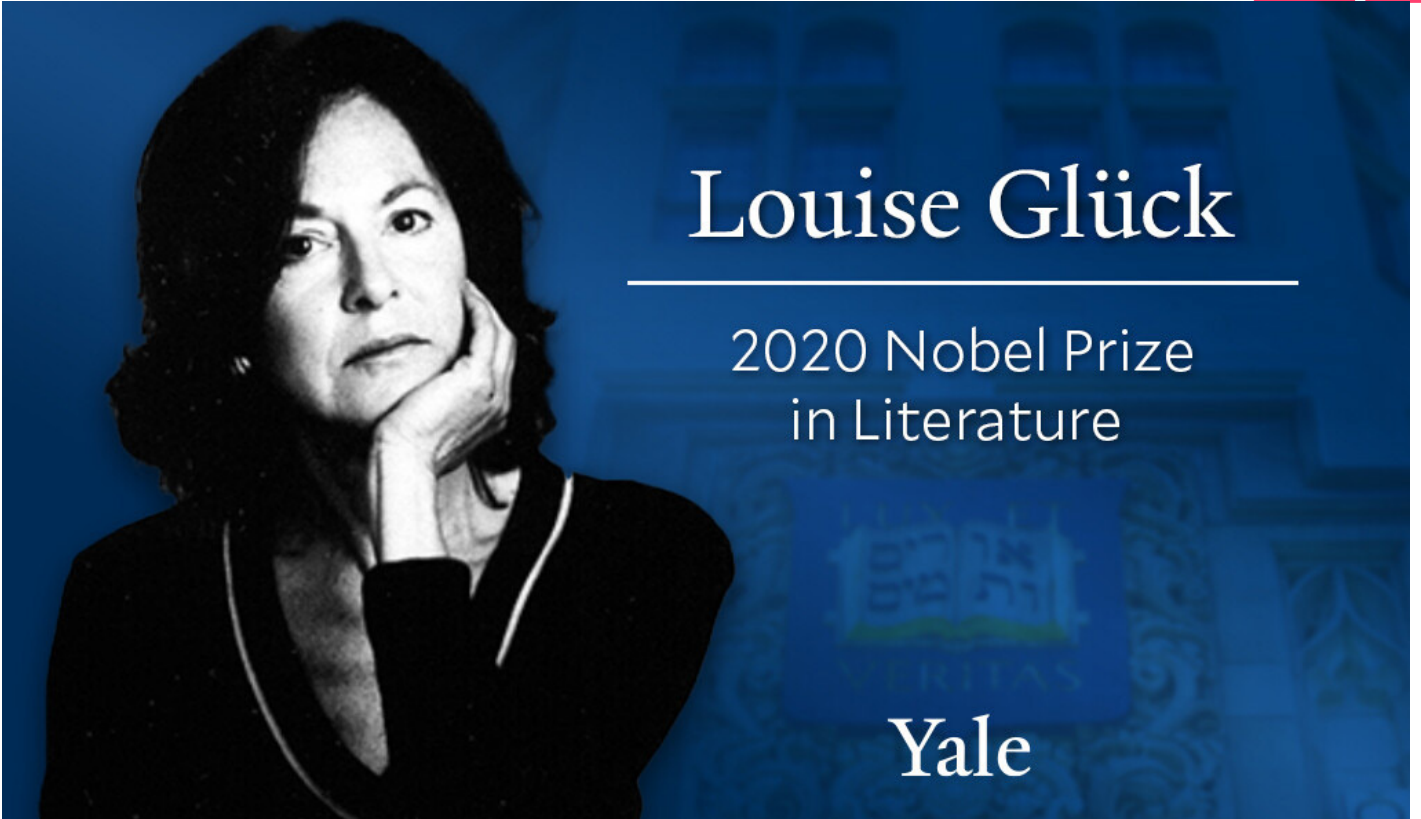
دوستۇم ھەدەپ كىچىك ۋاقىتلىرىمىزدىكى ھېكايىلەرنى ئېيتاتتى. دوستۇمنىڭ ھېكايىلىرىگە ئەگەش قىلىپ بىر قانچە ئىشلارنى ئەسلىشىپ بەرگەندىن كېيىن، بايقىقى قىزنىڭ قولىدىكى ئەتىرگۈلگە يەنە دىققەت قىلىپ قالدۇم. كەچكى شەپەقنىڭ نۇرلىرىنىڭ تەسىرىدىن، قىزنىڭ شۇ تاپتىكى بەخت تۇيغۇسىغا سەۋەب بولۇۋاتقان بۇ ئىككى تال گۈل تېخىمۇ قىزىرىپ، تېخىمۇ جۈللىنىپ تۇراتتى. شۇ قىزىللىققا مەپتۇن بولۇپ، نۇرغۇن قىزىللىقلارنى ئويۇمدىن كەچۈرۈپمۇ ئۈلگۈرۈدۈم، دۆلىتىمىزنى بېسىۋالغانلارنىڭ بايرىقىنىڭ ئانا رەڭگىمۇ قىزىل ئىدى، ئۇيغۇرلارنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلىۋەتكەن سوۋېت رۇسىيەسىنىڭ بايرىقىمۇ قىزىل ئىدى، ئۈچ ۋىلايەت زامانىمىزدا كۈرەش قىلغان شەھىد جەڭچىلىرىمىزنىڭ ئوق تېشىپ ئۆتكەن مەيدانلىرىدىن بۇلدۇقلاپ ئاققان قانلارمۇ قىزىل ئىدى، باشلانغۇچنىڭ ئۈچىنچى سىنىپىدا مەغرۇرلۇق بىلەن تاقىغان پىيونېرلىق گالىستۇكىمىنىڭ رەڭگىمۇ قىزىل ئىدى، تۇنجى قەلەم ھەققىمگە ئالغان ئاياقمۇ قىزىل رەڭدە ئىدى. ھە توغرا، ئوقۇتقۇچىلىرىمىزنىڭ مېنىڭ 100 نومۇر ئېلىش پىلاننىمى ۋەيران قىلغان قەلەمنىڭ سىياھىمۇ قىزىل رەڭدە ئىدى.

ئۆزۈمنىڭ ھەسرەتلىك ئويلارغا تولغان چىرايمىنى دوستۇمنىڭ كۆزلىرىدىن ئېلىپ قېچىش ئۈچۈن يىراق ئۇيۇققا قارىدىم، دېڭىزنىڭ تېگىگە چۆكۈۋاتقان ئاۋۇ قۇياشنىڭ رەڭگىمۇ قىزىلغا ئايلىنىپتۇ، شۇ تاپتا، ئەتراپىمدا قۇياش ۋە ئاۋۇ قىزىل قولىدىكى ئىككى تال ئەتىرگۈلدىن باشقا قىزىللىقنى تاپالمىدىم. مەن قىزىل رەڭدىن قورقاتتىم، چۈنكى قىزىل رەڭ ماڭا باشقىلاردىن تايىق يەپ كېتىپ، بۇرۇنۇمدىن ئېقىۋاتقان قانلىرىمنى، مەن تۇجۇپىلەپ باققان توخۇ، كەپتەر، ئۆردەك دېگەندەك ھايۋانلىرىمىزنىڭ مەندىن خەۋەرسىز قۇربانلىق قىلىۋېتىلگەنلىكىنى خەۋەر تاپقاندا كۆرگەن قانلىرىنى ئەسلىتەتتى. ئىشقىلىپ، ھازىر قىزىل رەڭگە ئۆچ بولۇپ قاپتىمەن، ئەمما نېمىشقا بۇ گۈلنىڭ قىزىل رەڭگىگە مەپتۇن بولۇپ قالدۇم.

دوستۇم بىر زامانلاردا بىر قىزچاقنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقى ۋە ئۇنى باشقا ئوغۇلدىن كۈنلەپ ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىنى ئېيتىپ بېرىۋاتاتتى، ئۇنىڭ دېيىشىچە ئۇ قىزلارنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇشنى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن شۇ ئەڭ ئاخىرقى قېتىملىق كۈرەشتە مەغلۇپ بولغانىدى. «كاشكى، بىرەر تال ئەتىرگۈلنى سوۋغا قىلغان بولساڭ...» دېيىشنى كۆڭلۈمدىن ئۆتكۈزۈپ ئۈلگۈرۈدۈم. چۈنكى، قىزنىڭ قولىدا ئىككى تال چوغدەك قىزىل ئەتىرگۈل بار ئىدى...

ناخشىلاردىن تولا ئاڭلايتتىم، تېئوماننىڭ «ئىستانبۇلدا كۈز» ناملىق مۇڭلۇق ناخشىلىرىدا تىلغا ئېلىنغان قىز قەلئەسى ھەققىدە نۇرغۇنلىغان ئەپسانىلەر تارقىلىپ يۈرمەكتە، بەزىلىرى قەلئەنى يۇنانغا باغلانسا، بەزىلىرى ۋىزانتىيە ئىمپېرىيەسىگە باغلايتتى، مەن بولسام ئوسمان ئىمپېرىيەسىگە ئائىت قىسسىسىنى بەكرەك ياخشى كۆرەتتىم، رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، ئوسمانلى زامانىدا ئىستانبۇلنى مۇھاسىرىگە ئالماق ئۈچۈن كەلگەن باتتال غازى ھېچبىر نەتىجە قازىنالماي، قىز قەلئەسىنىڭ ئالدىدىكى قىرغاققا قاراڭگەھ قۇرىدىكەن ھەمدە يەتتە يىل شۇ جايدا قالدىكەن. ھېكايىلەرگە كۆرە باتتال غازىنىڭ بۇ قەدەر ئۇزۇن سۈرۈ بۇ يەردە قېلىشىنىڭ ئەسلى سەۋەبى ئۈسكۈدار بېگىنىڭ قىزىغا ئاشىق بولغانلىقتىن ئىكەن. باتتال غازىنىڭ ھەيۋىتىدىن قورققان ئۈسكۈدار بېگى قىزىنى غەزىپىدىكى بارلىق بايلىقلىرى بىلەن بىر قەلئەگە يوشۇرۇپ قويىدىكەن. ئەمما قىزغا ئاشىق بولغان بەگ مىڭبىر مۇشەققەتلەرنى كېچىپ، ئاخىرى ئۆزى چاپقان قېيىققا ئولتۇرۇپ، قەلئەگە ئۇزۇپ بارىدىكەن ھەمدە قىزنىڭ كۆڭلىنى فەتھى قىلغاندىن كېيىن، قىزنى ئېتىغا مىندۈرۈپ ئۈسكۈداردىن كېتىدىكەن...

ئەللىقىسىسە، ھېكايىمىزنى مۇشۇ يەردە توختاتساق. شۇ تاپتا بولسا شۇ قىز قەلئەسى ماڭا شېئىرىي تۇيغۇلارنى سۇنۇپ كۆز ئالدىمدا تۇرماقتا ئىدى. ئىككى تال ئەتىرگۈل كۆتۈرۈۋالغان بىر تۈرك قىزىنىڭ بەختكە چۆمۈلگەن چىرايى، شۇ بەختلەرنى ئەكس ئەتتۈرۈپ كۈلۈۋاتقان كۆزلىرىگە قاراپ، ئۆزۈمنىڭ بىر زامانلاردا «شائىر» بولغانلىقىمنى ئېسىمگە ئالدىم، ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنى، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنى بېسىپ چىقىمەن دەپ ئۆزۈمگە ۋەدە بېرىپ يۈرگەن ئىدىم، ھەتتا قاملاشمىسىمۇ شېئىر يېزىپ باقتىم، شۇنچە شېئىرلارنى يازدىم، ئويلاپ باقسام ئەتىرگۈل ھەققىدە شېئىر يېزىپ باقمىپتىمەن. دوستۇمنىڭ گەپلىرىگە قۇلاق سالغۇچ، ئۆلۈپ كەتكەن شېئىرىي تۇيغۇلىرىمىزدىن ئەتىرگۈلنىڭ مەندىكى شېئىرىي مەنىسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئويلاپ باقتىم، ئەپسۇسكى ھېچنېمىنى بىلمەيدىغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. ئەمما خاتىرىمىنىڭ كىچىككىنە روھىمىزگە ساقلىنىپ قالغان ئەسلىمىگە كۆرە، كىچىك ئاكام بىلەن بىر يامغۇر ئارىلاش قار ياغقان ئىنتايىن سوغۇق بىر كۈندە، ئاشىق-مەشۇقلار ئۈچۈن ئەتىرگۈلنى كىچىككىنە بىر سولياۋ چېلەككە تاشلاپ، كوچىمۇ-كوچا يۈرۈپ سېتىپ باققان ئىدىم. شۇ سوغۇق كۈندە غال-غال تىترەپ، سۇ ئۆتۈپ كەتكەن ئايىغلىرىمدا يېنىدا سۆيگۈنى بار يىگىتلەرنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ، تارتىنىپراق «گۈل ئالامسىز؟» دەپ سوراپ يۈرۈپ خېلى پۇل تاپقان ئىدۇق. ئەلۋەتتە، ئۇ ۋاقىتتا مەن ساتقان ئەتىرگۈللەرنىڭ بەرگى ئۇ قىزنىڭكىدەك قىزىل ئەمەس ئىدى، پەقەت بىزنىڭ گۈلىمىزنى سۆيگۈندىن تاپشۇرۇپ ئالغان قىزلارنىڭ چىرايى بۇ قىزنىڭكىگە ھېچ ئوخشىمايتتى. بىرلىرى تارىمنىڭ قىزلىرى ئىدى، بىرلىرى بولسا ئاناتولىيەلىكلەر، يەنە كېلىپ بىزدىن چىقىپ، بىزدىن ياخشى كۈن

2020 - يىللىق نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتى ساھىبى لۇيس گىلۇك Louise Gluck ۋە ئۇنىڭ شېئىرلىرى

لۇيس گىلۇك «كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان قۇسۇرسىز، گۈزەل شېئىرىي ئاۋازى بىلەن يەككە ئىنساننىڭ مەۋجۇدلىقىنى ئىپادىلىگەنلىكى» ئۈچۈن 2020 - يىللىق نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

لۇيس گىلۇك كىم؟

ئامېرىكىلىق شائىرە، يازغۇچى، پروفېسسور لۇيس گىلۇك 1943 - يىلى 4 - ئاينىڭ 22 - كۈنى نيۇيوركتا تۇغۇلغان. ھازىر يالى ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات پروفېسسورى. ماسساچۇسېتس ئىشتاتىنىڭ كامبىرىج شەھىرىدە ياشايدۇ.

گىلۇكنى نۇرغۇن كىشىلەر «ئامېرىكىنىڭ ئەڭ ئىقتىدارلىق ھازىرقى زامان شائىرى» دەپ، قارايدۇ. گىلۇك شېئىرىي ماھارىتىنىڭ يۇقىرىلىقى، سەزگۈرلۈكى شۇنداقلا شېئىرلىرىدىكى تەنھالىق، ئائىلە مۇناسىۋىتى، ئايرىلىش ۋە ئۆلۈمگە بولغان تونۇشى بىلەن تونۇلغان. شائىر روبېرت خاس Robert Has ئۇنىڭغا «ھازىرقى ئەڭ ساپ ۋە ئەڭ ئىقتىدارلىق لىرىك شائىرلارنىڭ بىرى» دەپ باھا بەرگەن. 2020 - يىلى ئۇ «كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان قۇسۇرسىز، گۈزەل شېئىرىي ئاۋازى بىلەن يەككە ئىنساننىڭ مەۋجۇتلىقىنى ئىپادىلىگەنلىكى» ئۈچۈن نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى پوستمۇدېرنىزم ئەدەبىياتىنىڭ ئىنقىلابىي شېئىرىيىتىگە تەۋە بولسىمۇ بىراق ئۇ بۇنىڭدىن ھالقىپ كەتكەن. گىلۇك شېئىرلىرىدا ئاساسلىقى ھايات، ئۆلۈم، بەختسىزلىك ۋە مۇھەببەت باش تېما قىلىنغان بولۇپ بالىلىق دەۋرى ۋە ئاتا - ئانا، قېرىنداشلىق مۇناسىۋەتلەر پىسخىكىلىق تەپەككۈرلەر ئارقىلىق يورۇتۇلغان. ھازىرغىچە ئۇنىڭ 12 پارچە شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىنغان. مەسىلەن، «تۇنجى بالا» (1968)، «مارشاندىكى ئۆي» (1975)، «باغچە» (1976) «تۆۋەنلەۋاتقان شەكىل» (1980) «ئاچىللىقنىڭ غەلبىسى» (1985)، «ئازارات» (1990)، «ياۋا پىچەكگۈل» (1992)، «يەتتە ئەسىر» (2001)، «ئاۋېرنو» (2006)، «سەھرادىكى ھايات» (2009)، «1962 - 2012 - يىللىرىدىكى شېئىرلار» (2012)، «سادىق ۋە پەزىلەتلىك كېچە» (2014) قاتارلىقلار بار.

لۇيس گىلۇكنىڭ شېئىرلىرى ئۇيغۇر تىلىغا كۆپ تەرجىمە قىلىنمىغانلىقتىن شائىرە ئۇيغۇر ئوقۇرمەنلىرىگە بەك تونۇش ئەمەس. بۇ قېتىم بۇ بوشلۇقنى نەزەردە تۇتۇپ چامىمىنىڭ يېتىشىچە ئۇنىڭ بىر قانچە شېئىرلىرىنى تەرجىمە قىلىپ باقتىم. تىل قابىلىيىتىمىدىكى يېتەرسىزلىك ۋە تەجىربىسىزلىكىم تۈپەيلى شائىرەنىڭ شېئىر يېزىش ماھارىتىدىكى ئالاھىدىلىك، پىكىرلىرىدىكى چوڭقۇرلۇق، ئۆزگىچىلىكىنى ياخشى يورۇتۇپ بېرەلمىگەن بولسام ئەپۇ سورايىمەن.

شېئىرلار

تېلېسكوپ

قىسقا بىر دەقىقىدىن كېيىن
باشقا ياققا قارايسەن،
قەيەردىلىكىڭنى ئۇنتۇپسەن،
پەقەت ئۆزۈڭنى
كېچە ئاسمىنىڭ جىمجىت باغرىدا سېزىسەن.

بۇ دۇنيانى تۈگەتسەڭ

باشقا بىر جايدا -

كىشىلىك ھايات

ھېچنېمە بىلدۈرمەيدىغان جايدا ياشايسەن.

سەن تېنىڭدىكى مەخلۇق ئەمەس.

يۇلتۇزلارنىڭ يارقىنىدەك مەۋجۇدسەن.

يۇلتۇزلارنىڭ سۈكۈناتىنى، كەڭلىكىنى ھەممەھىرلەيسەن.

بۇ دۇنياغا قايتقىنىڭدا،

سالقىن بىر كېچىدە، تاغ باغرىغا

بىر تېلېسكوپ ئورنىتىسەن.

ئاندىن

يالغان كىشىلىك مۇناسىۋەتلەرگە باققاندا

سەن كۆرگەن مەنزىرىنىڭ ساختا ئەمەسلىكىنى

تېخىمۇ بەكرەك ھېس قىلىسەن.

شۇنىمۇ چوڭقۇر بىلىسەنكى

نەرسىلەرنىڭ ئارىلىقىدا

قانچىلىك يىراقلىقنىڭ بارلىقىنى.

كېچە يۇلتۇزى

ئۇزاقتىن بۇيان تۇنجى رەت بۇ ئاخشام،

زېمىننىڭ گۈزەل ھەيۋىتىدىن

ۋەھىي ئالدىم.

كېچە ئاسمىنى شۇنداق ئويلايدۇ:

يۇلتۇز شۇنچە چاقنار،

زېمىن قاراڭغۇلاشقانچە.

نۇر، ئۆلۈمنىڭ نۇرى

زېمىنغا قايتىدىغاندەك قىلاتتى

يەر يۈزى تۈم قاراڭغۇ بولالمىغانچە.

تەسەللىنىڭ كۈچى ئاشىدۇ،

پەقەت مەن نامىنى بىلىدىغان

يۇلتۇزدىن باشقىسى كۆرۈنمىگەنچە.

ۋېنېرا،

كېچىنىڭ نۇرلۇق يۇلتۇزى،

مەن ئىلگىرىكى ھاياتىمدا

ئۇنىڭغا ئازار بەرگەنتىم.

مەن بوشلۇقتىن ئالغان ۋەھىينى،

ساڭا بېغىشلايمەن.

سېنىڭ نۇرۇڭدا،

مېنىڭ خىياللىرىم

تېخىمۇ يورۇيدۇ.

يامغۇرلۇق سەھەر

بۇ دۇنيانى سۆيمەيسەن.

سۆيسەڭ، شېئىرلىرىڭدا يازاتتىڭ.

جون دۇنيانى سۆيگۈچى،

جوننىڭ بىر ھېكمەتلىك سۆزى بار:

«باشقىلارغا ھۆكۈم قىلمىساڭلا، ھۆكۈم قىلىنمايسەن».

ئۇنىڭ بۇ ھېكمىتىدە،

بىر ئادەمنىڭ رەت قىلىشىنى سۆيىمىكى،

رەت قىلىشىنى بىلىشى

ئىنكار قىلىنغان.

سۆزلەشنى رەت قىلىش،

بىلىشىنى چەكلەش مۇمكىنسىزدۇر.

باق جونغا! تېشىدىكى دۇنياسىدا،

بۈگۈنكىدەك بەختسىز كۈنلەردىمۇ يۈگۈرۈشىگە ھەتتا.

ئۆزۈڭنى پاكىز، قۇرۇق تۇت،

خۇددى ئۆلگەن قۇشلارنى ئوۋلايدىغان

مۈشۈكنىڭ ھەۋىسىدەك

ئېچىنىشلىق قىزىقىشىڭدىن.

كۈز، يوقىتىش، زۇلمەت، ۋە باشقىلىرى

نەپسىڭدىكى روھىيەت تېمىلىرىغا نەقەدەر ئۇيغۇن.

كۆزلىرىمىزنى يۇمغانچە

ھەممىمىز ھەسرەتلىرىمىزنى يازالايمىز.

باشقىلارغا ئۆزۈڭنى كۆپرەك ئاشكارىلا.

قەلبلەرگە پىنھان ئىشتىياقىڭنى جاكارلا.

سادا

مەن بىر جىنايەتچىگە ئايلاندىم

سېنى سۆيۈپ قالغاندىن كېيىن.

ئۇندىن بۇرۇن بىر تەنناز ئىدىم.

سەن بىلەن چىكاكوغا بارغۇم يوق.

سەن بىلەن توي قىلىپ، ئايالىڭنى قىيىنسام،

ئايالىڭنىڭ ھاياتىنى ھەسرەتلىك دىراممىلارغا تولدۇرسام.

بۇ ئېسىل ئادەمنىڭ ئويىمۇ؟
جاسارىتىمگە قايىلمەن!

قاراڭغۇ ئايۋىنىڭنىڭ بوسۇغىسىدا ئولتۇرۇپ
ھەممىنى ئېنىق بىلىدىم:
ئەگەر ئايالىڭ كېتىشىڭگە ئۈنمىسا،
ئېنىقكى، ئۇ سېنى سۆيىمەيدۇ.
سېنى سۆيسە ئىدى،
بەختىڭنى تىلەر ئىدى.

ئەگەر ئىلگىرى ئۈنچە ھېسسىياتچان بولمىغان بولسام
تېخىمۇ ياخشى ئادەم بولالايتتىم، دەپ ئويلايمەن.
ئۇ چاغلاردا سەككىز قەدەھ كۆتۈرلەيدىغان
ئاجايىپ نازىنى ئىدىم.

ساڭا چۈشلىرىمنى كۆپ ئۆرۈپ بەرگەن ئىدىم.
كېچە چۈشۈمدە:
بىر ئايال قاپقاراڭغۇ ئاپتوبۇستا ئولتۇرغۇدەك،
ھەم يىغلاۋاتقۇدەك،
بىر قولىنى پۇلاڭلىتىپ خوشلىشىۋاتقۇدەك،
يەنە بىر قولى بىلەن
بوۋاقلارغا تولغان بىر يەشىكنى سىلاۋاتقۇدەك،
ئاپتوبۇس يىراقلاغا كېتىۋاتقۇدەك.

بىراق بۇ ئايال چۈشتىن ئويغىنالمىتتى.

شېئىر

ئۇ يېزىق ئۈستىلىدىن سەھەردە،
مۈكچە يىگەن گەۋدىسىنى ئاستا كۆتۈرگەندە
كۆز ئالدىدا قىزىل گۈل كۆتۈرگەن
بىر ئايال بولىدۇ ئايان،
ئەينەكتە ئايالىنىڭ چېھرىگە پۈتۈلگەن

ئەتىرگۈل غولىنىڭ يېشىل ئۈنلىرى بايان.
سۈزۈك پەنجىرىلەر ئېچىلار ھامان
تاكى تومۇرلار كۆپۈپ،
قەلەمنىڭ سىياھى پۈتكەنگە تامان.
بۇ ئازابلىنىشنىڭ بىر خىل جەريانى.
ئەمدى ئۇلارنى قانداق تۇتۇشنى،
كۈلرەڭ ئۆيگە قانداق سولاشنى،
يۈرمەكتىدۇر ئويلاپ ھەر زامان.
بۇ باھاردۇر،

يۇمران ئاق چېچەكلەرگە تولغان نەشپۈت دەرىخىدۇر.
شۇڭا ئۇ ئۇلارنىڭ ھاياتىغا چوقۇم كىرىدۇ.

قار ئۇچقۇنلىرى

بىلەمسەن؟ مەن نېمە، قانداق ياشىدىم؟
بىلەمسەن ئۈمىدىسىزلىكنى؟
زېمىستاننىڭ ھەم مەنىسىنى؟

كۈتمىگەن ئىدىم ھايات قېلىشنى،
تۇپراق باسماقتا مېنى.
كۈتمىگەن ئىدىم شۇنداقلا يەنە،
ئويغىنىپ، ھېس قىلماقنى.
نەم تۇپراقتىكى تېنىمنىڭ،
جاۋاب قايتۇرۇپ، ئەسكە ئېلىشنى.
ئۇزۇندىن كېيىن باش باھاردا،
بىر سوغۇق نۇرنىڭ چېچىلىشنى.

قورقىمەن شۇنداق، خۇشاللىقنىڭلارغا جور بولۇپ.
يىغلايمەن شۇنداق، خاتىرەڭلارغا جور بولۇپ.

يېڭى دۇنيانىڭ پىشىمىغان شامىلىدا.

شۈبھىچىدىن راھىلە كامال تەرجىمىسى (شۈبھىسىيە)

تارىم قىزى*

زەينۇرە ئىيسا (تۈركىيە)

چاقماق دېمەك ئۇ چېقىلغاننى،
ئاشۇ قىزنىڭ غەزەپ قەھرىدۇر.
گۈلدۈرماما بولۇپ ئاڭلانغان،
ياۋغا قارشى تارتقان نەرىدۇر.

ۋولقان دېمەك ئۇ ئېتىلغاننى،
تارىم قىزى يۈرەك ئاھىدۇر.
لەختە-لەختە ئۇنىڭ جىگىرى،
گۈل بەرگىدىن چۈشكەن لالىدۇر.

1986 - يىلى، ئىستانبۇل

* شائىرەنىڭ «تارىم قىزى» ناملىق شېئىرلار توپلىمىدىن ئېلىندى.

شېئىرلار

راھىلە كامال (شۆبىتىسىيە)

توي باغقى

بۇلاقلاردا ئاشىقنىڭ كۆزى بار، دېدى،
 ۋىسالىسىز سۆيگۈنىڭ سۆزى بار، دېدى ،
 مۇھەببەتنىڭ پەردىسىز يۈزى بار، دېدى ،
 ھىجرانلاردىن ماڭا قالارسەن!

ئوتتا شەيتاننىڭ سىماسى بار، دېدى ،
 يا رەب! شەيتاننىڭمۇ لىباسى بار، دېدى ،
 ۋە لېكىن كۆيگەن يۈرەكنىڭ زىباسى بار، دېدى ،
 زىبالاردىن ماڭا يانارسەن!

ناخشا

ئېھ! ناتونۇش قەدىرلىكىمىسەن!
 سېنى كۈتۈپ ياشىدىم ئۇزاق.
 ئۇچراشمىدۇق، ئۇچراشتۇق بەلكىم،
 كۈتۈش ئىكەن ئەسلىدە شۇنداق.

ياپراقلارنىڭ شىلىدىرى كەبى،
 ئانا قىلىدىڭ مەيىن بىر قاراش.
 بولۇپ قالدىم مۇڭلۇق، خىيالچان،
 قەدىردانىم مەن ساڭا ئوخشاش.

بىر ناخشىنى بىلىمەن تولۇق،
 ئېيتالمايمەن ئەمما بىمالال.
 يۈرىكىمدە ھەردەم جارائىلىق -
 چىقىمىس ئۈنۈم ئەپ قاچار شامال.

يۈكسەكلىك

چۆكمەيمەن سىلەرگە ھارغىن يۇلتۇزلار،
 نىجاتلىق تىلىكىم بولسا پەرىشان.
 يۇلتۇزلار جىلۋەڭلار بولسىمۇ خىرە،
 مېھرىمدىن نۇر بېرىپ باقىمەن ھامان.

تۇتقۇنغا ئايلىنماس قەيسەر يۈرىكىم،
 شاھلىقىم قولۇمدىن كەتمىدى ئۇچۇپ.
 بىر مېنى ياقىتۇرغان ئاپئاق كېچىلەر،
 ئىشقىمدىن قۇياشقا قوياي نۇر توقۇپ.

پەرىشتە ئەمەسمەن ئۆزۈمگە، ھەتتا -
 ھەم ئۆچلۈك قىلمايمەن خانالىرىمغا.
 ئايالىمەن، ئۆزۈمگە شېئىر يازمەن.
 تۆكۈمەن ئىچىمنى يازغانلىرىمغا.

قاناتلىرى ئاپئاق بەك ئاپئاق،
 بىر قۇش كەلسە ئۇچۇپ بۇ ياققا،
 تىترەپ كېتەر جىمى نازۇكلۇق،
 يۈرىكىنى يېقىپ بىر ئوتقا.

تويىنىڭ چۈشى قۇشنىڭ پەرۋازى،
 قۇش سىياقتا توي باغقى ھەم.
 بارغاق دەسلەپ تىترەڭگۈ كۆكرەك،
 ئۇلۇغ قىزغا ئايلىنار بۇ دەم.

قىز قۇش دېمەك، قۇش ئۆزى بىر قىز،
 خىيال قىزدۇر، قىز پۈتمەس خىيال.
 قۇش خىيالغا، خىيال قىزغا ئايلىنار بەك تېز،
 توي باغقى بولالماس ساختا،
 رېڭى دەردتۇر، تېڭى مۇھەببەت.

قاناتلىرى ئاپئاق بەك ئاپئاق،
 بىر قۇش كەلدى ئۇچۇپ بىز تامان،
 قېنى شۇنى قوغلاپ تۇتقۇدەك،
 كىمىنىڭ قولى ھەممىدىن چاققان.

چارىسىزلىق

نېچۈن ساڭا كۆرسىتەلمەيمەن
 نۇرلۇق قۇياشنى؟
 نېچۈن ساڭا كۆرسىتەلمەيمەن
 باھاردىكى يۇمران گىياھىنى؟

دۇئايم

سۆيۈپ قانمىغان كۆك رەڭ بار، دېدى،
 كۆيۈپ ئۆچمىگەن كۆك دەرد بار، دېدى،
 كۈيلەپ ھارمىغان كۆك جەڭ بار، دېدى،
 كۆكتىن ماڭا باقارسەن!

تاغلاردا ئاللاھنىڭ جامالى بار، دېدى،
 ئەزان پەيتىدە تىلەكنىڭ كامالى بار، دېدى،
 باغلاردا قۇشلارنىڭ ناۋاسى بار، دېدى،
 خىسەتلەردىن ئاڭا ئاقارسەن!

سارغايغان بىر ياپراق كەچكۈزدىن دېرەك

سارغايغان بىر ياپراق كەچكۈزدىن دېرەك ئالتۇنرەك قۇياشتا چاقنىدى لېكىن. تىكىلدى كۆزۈمگە خىياللىرىمدەك، ئەسلىسەم يىراقتا، يىغلىسام يېقىن.

قورقىمەن ياپراقتىن باردەك بىر تۇزاق، بۇ سېرىق ياپراقلار سېنىڭ كۆزۈڭدەك، باقىدۇ كۆزۈمگە غەمكىن ھەم ئۇزاق. بەربىر بۇ كۈزدە كەلمەيسەن يانا، چۈشلەردە، خىيالدا توپىماي مۇڭداشساق.

يېشىل، سېرىق ياپراقلارنى سۆيەتتىڭ ھەتتا، ئەمدى ئۈمىدلىرىڭ ئۆچكەنمىكىن تاڭ! نېچۈن سارغايدىڭ؟ ئۇنىڭ ئاستا، ئەزىزىڭ ئۆمرۈڭدىن يۈتكەنمىكىن تاڭ!؟

تەنھامەن شۇقەدەر يوقتۇر ھېچكىم، بارلىقىم قەدىرىڭگە يېتىشىم كېرەك. ئۆزۈمگە پىچىرلىدىم ئاڭلىماس ھېچكىم. سەبىرنىڭ قولىغا ئۇلاشتى تىترەك، ئاھ! مېنىڭ مەپتۇنكار سېرىق چېچىكىم

چۇۋۇلغان چېچىمنى بولۇپ ئۇچۇرماق سارغايغان چېبىرىمنى بولۇپ يوشۇرماق، ئاسمانغا قارىدىم يالغاندىن كۈلۈپ، يەنىلا ئاسماندا سانسىز يوپۇرماق..

تىۋىنغان تەلۋىلىك يۈتسۇن غەزىپىڭ، كەچۈرۈش گۈزەلدۇر، كەچۈرمەسلىك ھەم. بوپ قالغىن شۇ خىلۋەت ساھىلغا تارىخ، دىل ئازار يېمىسۇن مۇقەددەس ئەنەم.

قوڭغۇراق ئۇنى

زىل ھەم لەرزىلەر قوڭغۇراق ئۇنىنى، ئاڭلايمەن بەزىدە چۆچۈپ يا كۈلۈپ. بىلىمىم ئەڭ نازۇك، نازۇك ئۇنىنى، ئەڭ نەپىس جىمغىلداش كېتەر يوقۇلۇپ.

كۆرگەندەك بولىمەن لەرزىلەر ئاھاڭدا، مەن تامان سوزۇلغان بىر نۇرلۇق قولىنى. كىم ئۆزى كۆرمىدىم سىرلىق چېبىرىنى، يەنىلا كۆرمەسلىك لازىم بىر يولى.

يېنىمدا سايرايدۇ ئوماق بۇلبۇلۇم، شۇ نەپىس ئاھاڭدەك تىترىتىپ مېنى. ئاھ شۇ يۇمران ئالغىنى بىلەن، دەھشەتلەر ئىچىدىن ساقلار چېنىمىنى.

قوڭغۇراق ئۇنىدىن تۆكۈلەر مىنۇت، قالمايدۇ سائىتىم شۇندىمۇ توختاپ. ئاشۇ ئۇن ئىچىرە قايغۇ، شادلىقىم، مەڭزىمدە چاقنايدۇ بولۇپ زەر ئاپتاپ.

چۈمۈلە

بىرھان كەسكىن (تۈركىيە)

كىم چۈشىنەر بۇ كور ئىشارەتلەرنى؟ ھېچكىمنىڭ تىلىدىن ئوقۇلمىسۇن ئىچىمدە پارچىلانغان. تۈزلەڭلىكتە ۋە تاغدا يوشۇرۇنغان بىر كۆك ئۇچۇن چىققان يولدا، مېنىڭ ناتونۇش بىر پەربادىم بار ئىدى. ئۇزۇن زامان بولدى، بەردىم ئۇنى شامالغا.

قىشقا كىردۇق، قىشتىن چىقتۇق شۇندىمۇ ئۆزگەرمەس ئىنسان چۈمۈلە دۇئاسى* دېيىشىدۇ توقىغان يولۇمنى...

ئىزاھات: * بەرىكەت دۇئاسى

روھىمدىكى سەبىر، قەلبىمدىكى سۆيگۈ بىلەن قۇراشتۇردۇم، كور چىلتەكلىك بۇ يولنى، ئورمان ئاستىدا، ئوقۇغىن ئۇنى.

سېنىڭ كۆرگىنىڭ قوۋزۇمدا تۇرغان دۇئا، مەن پۇتلىرىم ئاستىدىكى تۇپراققا تۈككەن كۆز يېشىغا ئىشەندىم. دۇنيا شۇ قەدەر ئۇزۇنكى؛

بەرداشلىق بېرىشكە، تۈگۈلۈشكە، ئېچىلىپ- يۈگىنىشكە مۇمكىن بولار بىر ئۆمۈر يول ياساش ۋە يول مېڭىشقا.

ئاھ، يەنىلا ھېچكىم بىلىمىسۇن يولۇمدىكى قايغۇمنى، چوڭ بولسۇن، قىرانلاشسۇن، قاپلىمىسۇن ئۆمرۈمنى ئۇزۇندىن بېرى ئىشىكى ئېتىك، دېرىزىسى دەرغەزەپ.

تۈركچىدىن ئەركان تەرجىمىسى (تۈركىيە)

دوغاچى بالا

(ئاۋسترالىيە)

«تونۇردەك قىزىپ كەتكەن قەشقەر شەھىرىدە سەئىدىيە دۆلىتىنىڭ كاتتا شەھەرلىرىگە خاس قاينام - تاشقىنلىق ھايات داۋاملاشماقتا. بولۇپمۇ دوغاچى، باققاللارنىڭ بازىرى چاپ - چاپ، دوغچىلار سايۋەنلەر ئاستىغا توختىتىۋالغان دوغ غالتىكى ئۈستىدىكى تۈگمەن تېشى يۇغانلىقتىكى خىرۇستالدەك سۈزۈك مۇزلارنى تۆمۈر ۋاشاق بىلەن گۈرۈچتەك - گۈرۈچتەك تاراشلاپ سول قولىدىكى ھېچىر تاۋاقلارغا زايە قىلماي چۈشۈرۈپ، كۈپتىكى پاكىز سۇ بىلەن چايقاپ، خېرىدارلارنىڭ تەلىپى بويىچە، ساراڭ دوغ، شىرنە دوغ، قېتىق دوغ، كاشكاپ دوغ، شەرىت دوغ... لارنى چاققانلىق بىلەن تەييارلاپ، قوشۇق بىلەن قوچۇپ، بېشىدىن ئىككى - ئۈچ گەز ئېگىزلىككە ئېتىپ، ئىككى - ئۈچ قېتىم سۈرۈپىتى. تولىمۇ سەنئەتلىك سۈرۈلغان دوغلار بىر تېمىمۇ زايە بولماي، يەنە ھېچىرغا قۇيۇلاتتى»
«جاللات خېنىم»

مۇشۇ بەتلەرنى ئوقۇۋاتقان كۈنلىرىمدە، دوغاپ سۈرۈۋاتقان بالىنىڭ ۋېدىئوسىنى كۆرۈپ قالدىم. دوغاچى بالا قايناق بازىرىدا «تولىمۇ سەنئەتلىك» ھالدا دوغاپ سورىماقتا. «جاللات خېنىم» رومانىدا تەسۋىرلەنگەندەك «دوغاچى بىر تېمىمۇ زايە بولماي» تى، لېكىن دوغاچى بالىنىڭ چىھرىدە «قىل» چىلىكىمۇ شاتلىق كۆرۈنمەيتتى...

قارا كۆزلىرىڭ،
شاتلىقتىن يىراق،
مۇڭۇڭغا قاراپ،
ئۆزلىدى يىراق.
قېنى بالىلىق؟
دوغاچى بالا!

ئاق مۇز، ئاق قېتىق،
چىۋەر قولۇڭدا،
ئويىنىدى ئۇسۇل،
قەشقەر سازىغا.
دوغاپ تەييارمۇ؟
دوغاچى بالا!

زەنجىرلىنىپتۇ،
قىڭراق - پىچىقنىڭ،
«يۈتمىسۇن» دىدى،
تايىن باشلىقىڭ.
ياق! «ئوغرى» ئەمەس،
سەن «ئوغرى» بالا!

قارا چېچىڭدا
ئاق - قارا دوپپا،
تونۇيمەن ئۇنى،
ئۇ - بادام دوپپا.
ئۇيغۇر بالىسى -
دوغاچى بالا!

يۈتمەيدۇ سەندىن
غۇرۇر - جاسارەت،
قەشقەر بالىسى
مەغرۇر، ياشاپ كەت!
سېغىندىم سىنى
دوغاچى بالا!

ئاق كانۋاي كۆينەك،
قارا بۇرۇلكا،
مەكتەپ فورمىسى
ئەمەستۇ بۇلا؟!
مەكتەپنىڭ قېنى؟
دوغاچى بالا!

ئىككى شېئىر

گابرىللا مېستىرال (چىلى)

مەن بۆشۈك تەۋرىتىۋاتىمەن

دېڭىز تاشقىنىلىتىدۇ مىليونلارچە
دولقۇنىنى يېغا- زار بىلەن
مەن دېڭىز شاۋقۇنلىرىنى تىڭشىغاچ،
بالامنى تەۋرىتىۋاتىمەن.

*

شامال بۇغداينىڭ مەشۇقى
تەۋرىتىدۇ ئۇنى مېھرىبانلىق بىلەن.
مەن شامالنىڭ ھۇشقۇپىتىشىنى تىڭشىغاچ،
بالامنى تەۋرىتىۋاتىمەن.

*

تەڭرى تەۋرىتىدۇ مىليونلارچە
دۇنياسىنى تىنچلىق ئىچىدە.
مەن تەڭرىگە قۇلاق سالغاچ
بالامنى تەۋرىتىۋاتىمەن.

ئەنسىرەش

بۇلبۇل بولۇشىنى خالىمايمەن
بىر كۈنلەردە قىزىمنىڭ.
ئۇ ئۇچۇرما بولسا
قونمايدۇ مېنىڭ كەپەمگە،
چاڭگا تىزسا ئورمانلارغا

تارىيالىمايمەن ئۇنىڭ چېچىنى.
بۇلبۇل بولۇشىنى خالىمايمەن
بىر كۈنلەردە قىزىمنىڭ.

*

مەلىكە بولۇشىنى خالىمايمەن
بىر كۈنلەردە قىزىمنىڭ.
بىر كىچىك قىز بىر چۈپ ئالتۇن ئاياغ بىلەن
يايرىيالايدۇ ئېتىزلاردا؟
مەن بىلەن بىر كېچە ئۇخلىيالايدۇ
بىر كارىۋاتتا؟
مەلىكە بولۇشىنى خالىمايمەن
بىر كۈنلەردە قىزىمنىڭ.

*

نېمە بولۇشتىن قەتئىينەزەر، خانىش بولۇشىنى
خالىمايمەن
بىر كۈنلەردە قىزىمنىڭ.
ئۇلار ئۇنى تەختكە ئولتۇرغۇزىدۇ
بارالىمايمەن ئۇنىڭ قېشىغا.
كېچىدە، ئۇندىن كېيىن، راستتىنلا ،
ئۇنى تەۋرىتەلمەيمەن بۆشۈكىدە...
خانىش بولۇشىنى خالىمايمەن
بىر كۈنلەردە قىزىمنىڭ.

ئەرەبچىدىن ئەرکان تەرجىمىسى (تۈركىيە)

مەن تارتقان ئەلەملەرگە

مەمەتئېلى نىياز ئۇيغۇر بەگ (گېرمانىيە)

كارۋان بوپ چىقاي دېسەم ھەمراھىم يوق
يالغۇز بۇ مەنزىلىمگە مادارىم يوق
نشانىمدىن ئادىشىشقا قارارىم يوق
چىقاي دېسەم سەپەرلەرگە، سەپەرلەرگە

ئەي شائىر، ھايات ئېيتقىن ئىقرارىڭغا
ھېچكىم تۇيماس-قۇلاق سالماس پىغانىڭغا
بولۇپ نادان، سۇلتان بولما خىيالىڭغا
چۇقان سالما تەقدىرلەرگە، تەقدىرلەرگە...

توغراق كەبى قەددىم ھەم چۆرۈپ كەتتى
مەن تارتقان ئەلەملەرگە، ئەلەملەرگە
مەن ئۇنلۇق ئوكيانىم قۇرۇپ كەتتى
مەن تارتقان ئەلەملەرگە، ئەلەملەرگە

قەيەرلەردە سەرگەرداندۇر ئىلھاملىرىم
زىندانلارغا ئەسىرىمدۇر خىياللىرىم
سىياھداندا قۇرۇقىمدۇر سىياھلىرىم
تەلپۈنسىم قەلەملەرگە، قەلەملەرگە

تىكەنلەر ئۈنۈپ چىقتى يوللىرىمغا
قاداقلار پېتىپ كەتتى قوللىرىمغا
ھاردۇقلار پېتىپ كەتتى تۈلپىرىمغا
ئانلانسام جەڭگاھلارغا، جەڭگاھلارغا

2020-يىلى 11-نويابىر،

مىيۇنخېن

پالۋانلار ئېيتىدۇ: يىقىلغان جايىمىزدىن دەست تۇرالايمىز!

سەلىمە. ئا. كامال (ئاۋسترالىيە)

پالۋانلار تېرىپنېرنىڭ قىزىرىپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان!
ئۇ سۆزىنى باشلىشىدى، ئاۋازى تورلۇق، ياڭراق چىقتى:
— سالام ئىنىلار، سىڭىللار!... مەن 1994 - يىلى

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇنىۋېرسال بىناسىنىڭ
516 - نومۇرلۇق يىغىن زالىغا ئىستۇدېنتلار
سائەت 4 بولمايلا كېلىۋالدى. ئورۇن تەگمىگەنلەر
ئۆرە، زالغا كىرمەي كارىدوردا تۇرغانلارمۇ ئۆرە...

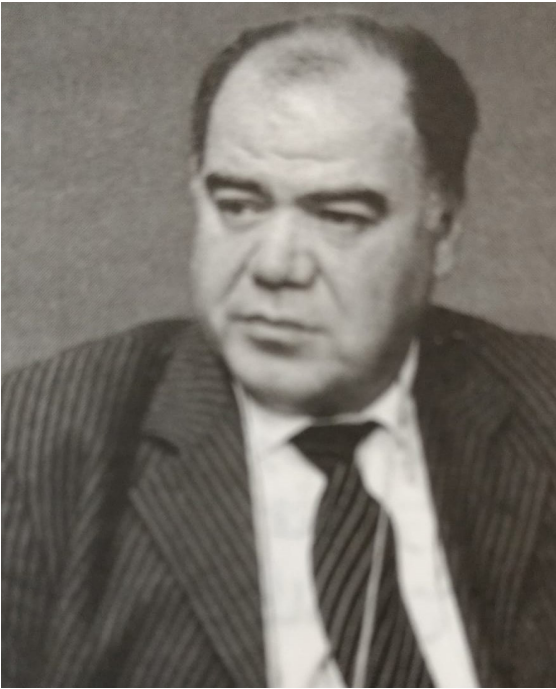
— «كەلدى!» دېگەن بىر ياڭراق ئاۋازغا قىيقاس-
چۇقانىلار، چاۋاك-ئالقىشلار قوشۇلۇپ كەتتى. زالغا
كىرىۋاتقانلار: بوكسىچى ئەزىمەتلىرىمىزدىن: 1 - دەرىجىلىك
تىرىپنېر - ئابلىكىم ئابدۇرەشىت، بوكسى پادىشاھى -
ئابدۇشۈكۈر مىجىت، ئاسىيا چېمپىيونى، ئولىمپىك
ئىشىگىنى ئۇيغۇردىن تۇنجى بولۇپ ئاچقان - ئابدۇراھمان
ئابلىكىم، چېمپىيون - ئەكرەم ئىسھاق...لار ئىدى.

ئەزىمەتلەر، ئىستۇدېنتلار ئۆزئارا ئىززەت-ئىكرام
بىلدۈرۈشۈپ، خېلى ئۇزاق چاۋاك چېلىپ ئۆرە تۇرۇشتى.
كەيپىياتقا قاراپ: «ئادەملەر ھۆكۈمدار-پۇلدارلىرى بىلەن
ئەمەس، قەھرىمان-باتۇرلىرى، ئىجادكارلىرى، ئەدەبىلىرى
بىلەن پەخىرلىنىدۇ» دېگەن ھېكمەتنى ئەسكە ئالدىم.

«بوكستا تەر چىقسا ھېساب ئەمەس، قان چىقسا ھېساب!»

ئاقسېرىق، كۆك كۆز، كېلىشكەن بەستىگە يارىشىملىق
كاستۇم-بۇرۇلكا كىيگەن، تىرىپنېر ئابلىكىم ئاۋۋال سۆزگە
تەكلىپ قىلىندى. ئۇ گەدنىڭىچە قىزىرىپ مۇنبەرگە
چىقتى. ئۇ ئۆسمۈر چېغىدىلا نەيزە ئېتىشتا چېمپىيون
بولۇپ، تەنتەربىيە ساھەسىگە قەدەم قويغان. 1979 -
يىلى شىئەن تەنتەربىيە ئىنىستىتۇتىغا كىرىپ، لايىقەتلىك
پۈتتۈرگەن، تۇنجى بوكسى تېرىپنېرىمىز ئىدى. توۋا،

تېرېنېر-ئابلىكىم ئابدۇرېشىت

ئۇلار بەلكىم بۇ كۆك كۆز تېرېنېرنى ئاللىقاچان تونۇۋالغانلاردۇر. ئۇنىڭ يېقىندىلا ئۈرۈمچىدە بولغان مەملىكەتلىك بوكس مۇسابىقىسىدە شاگىرتى ئابدۇشۈكۈر چېمپىيون بولغاندا، ئۆزىدىن يوغان بۇ شاگىرتىنى «دەسسەدە!» كۆتۈرۈپ، مەيدانىنى ئايلىنىپ يۈگۈرگەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلەردۇر ۋە يەنە 8 - نۆۋەتلىك جۇڭگو تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى شاخخەي مەيدانىدا 61 كىلوگراملىقلار چېمپىيونى ئەكرەم ئىسھاق قاتتىق مۇشت ئاتقاندا مۇرىسىدىن ئاچراپ كەتكەن ئوڭ قولىنى تېڭىپ بولغاندىن كېيىن سەپدىشى ئابدۇشۈكۈرگە ئېسىلىپ ھۆركىرەپ يىغلىغان مىنۇتلاردا ئابلىكىم تېرېنېرنىڭ مەيدانغا دۈمبىسىنى قىلىپ باتۇرى ئۈچۈن ئىسسىق ياش تۆككەنلىكىنى كۆرگەنلەردۇر...

«مېۋە كىمگە تەۋە؟»

ئاپتونوم رايونى دېمەكچىكى: ھاياتتا نىشان بەلگىلەش-ئۇنى بوكس مەيدانىغا باشلاپ كەلگەن بولسا، ئەركەكلىك ۋىجدانى-تەختكە چىقارغانىكەن.

- سىز نېمە ئۈچۈن بوكس كەسپىنى تاللىغان؟

90 كىلوگراملىق بويىچە ئۇدا بەش يىل چېمپىيون بولغان ئابدۇشۈكۈر مىجىت مۇنبەرگە چىقىشىغا شۇنداق سوئال تاشلىدى چولپان كۆزلۈك، زىلۋاغىنە ئىستۇدېنت قىز ھاۋاگۈل ئوسمان.

- كىچىكىمدىن تەنتەربىيەگە قىزىقتىم، مەكتەپتە 11 يىل تەنتەربىيە ھەيئىتى بولدۇم. ھېچكىمگە بەرمىدىم. ئىشەنمىسەڭلار ساۋاقداشلىرىمدىن سوراڭلار.

ھە دېگەندىلا يۇمۇرىستىك چاقچاقتىن باشلانغان جاۋابتىن زالدا قاقاھلىغان كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

- ئۈنۈش ياشتا ئىدىم. بىركۈنى ئامېرىكىنىڭ «روھ ۋە تەن» ناملىق فىلىمى قويۇلدى، يەتتە رەت كۆردۈم. فىلىمدە:

ئاپتونوم رايون بوكس كوماندىسىنى تاپشۇرۇۋالدىم. بوكس تېرېنېرى، بوكسچىلارنى قىيىنچىلىقى بەك كۆپ، ئېيتايلىق، ئادەم بەدىنى گۆش-سۆڭەكتىن پۈتۈلگەن. ئۆسۈپ-يېتىلىش دەۋرىدىكى شاگىرتلىرىمنىڭ بەدىنىگە تەگكەن ھەربىر مۇشت ۋۇجۇدۇمدا ئەنسىرەش، تەۋرىنىش قوزغىغان چاغلار دائىم تەكرارلىنىدۇ. تېرېنېرلىق ھاياتىمدا شاگىرتلىرىم بىلەن كۆرگەن راھەتتىن تارتقان جاپايىمىز كۆپ بولدى. بىراق، ئۆكۈنمەيمەن. چۈنكى، ئاشۇ جاپالار بەدىلىگە بىز ئۇيغۇر يىگىتلىرىنىڭ جاسارىتىنى كۆرسەتتۇق، ئۆزىمىزنى دۇنياغا تونۇتۇش پۇرسىتىنى ئۆزىمىز ياراتتۇق.

پۇرسەت بولمىسا، نەتىجىنىڭ يارىتىلىشى مۇمكىن ئەمەس. شاگىرتلىرىم ئالتە يىلدىن بۇيان، خەلقئارا، ئاسىيا ۋە جۇڭگودىكى مۇسابىقىلەردە 20 قېتىم چېمپىيون بولۇپ، بويىغا ئالتۇن مېدال ئاستى. ھەربىر ئالتۇن مېدال پۇرسىتىمىزنى كېڭەيتىش، ئۆزىمىزنى تونۇتۇشىمىزغا بىر پەلەمپەي بولدى. مانا ھازىر شۇنداق دېيەلەيمەنكى: بۈگۈن بىزنىڭ دۇنيامۇ، ئۇيغۇر جامائىتىمىزمۇ ئېتىراپ قىلغان پالۋانلىرىمىز بار!

- ئىنلار-سىڭىللار، شۇنى تەكىتلەيمەن: بوكس ئەزىمەتلىرىمىزنىڭ ئالتۇن مېداللىرى ئۈچۈن تەنتەنە قىلىۋاتقىنىڭلاردا شۇنى ئۇنۇتماڭلاركى، بوكسچى پالۋان بولۇش ئۈچۈن- تەر چىقسا ھېساب ئەمەس، قان چىقسا ھېساب!

بوكسچىلارنىڭ بۇ روھى-سىلەرنىڭمۇ ئۆگىنىش، ھاياتلىق يولۇڭلاردىكى توسالغۇلار ئالدىدا تەمتىرەپ يۈرمەسلىكىڭلارغا ئىسپات تەلەپ قىلمايدىغان ئۆرنەك!..

تېرېنېرنىڭ سۆزىگە ئىستۇدېنتلار ئاۋازلىرى يەتكۈچە چۇقان كۆتۈردى.

قاتتىق ئازابلاندىم. ئەمما، مەن بىر باتۇر ئىكەنمەن، قۇرۇق ئازابقا تېز چەك قويۇشۇم كېرەك! شۇ يىلى تاشكەنتكە بېرىپ، بەش ئايغىچە سىرت بىلەن ئالاقەمنى ئۈزدۈم. 40 گرادۇس ئىسسىقتا قاتتىق مەشىق قىلدىم. 9 - ئايدا شاڭخەيدە، يەنە ھېلىقى مەن يىقىلغان مەيداندا لىۋجۇن بىلەن ئېلىشىپ مۇتلەق ئۈستۈنلۈك بىلەن يېڭىۋالدىم. لىۋجەنخۇا بىلەن چېمپىيونلۇقنى تالاشقاندا بىر نومۇر كەينىدە قالدىم: ماڭا مەدەت تىلەپ ۋارقىرىشىۋاتقان مۇنۇ ئۇيغۇرلىرىم مەيداندا نېمانچە كۆپتۇ؟! ئەكرەمنىڭ قولى چىقىپ كەتتى. ئالتۇن مېدالنى مەن ئالمىسام، ئاۋۇ دەستە-دەستە گۈللەرنى پۇلاڭلىتىپ ۋارقىراۋاتقان ئۇيغۇر ئاغىنىلەر گۈللىرىنىڭ بېشىنى تۆۋەن قىلىشىپ، نەگىمۇ جىمىقتۇرا!... شۇچاغدا جاۋابكارلىق تۇيغۇسى يۈرىكىمنى سىرقىراتتى، يۈكسەك بۇرچ تۇيغۇسى ۋۇجۇدۇمنى چۇلغىۋالدى. قانلىرىم ئوقچۇپ، تومۇرۇمدىن تېشىپ ئېقىپ چىقىۋاتقاندا كەتتىم. ئاخىرقى 20 سېكونتتا كەينى-كەينىدىن شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىپ، ئۆلچەملىك مۇشتلارنى راسا جايىغا تەگكۈزدۈم. ئاخىرى 6:4 ئۈستۈنلۈك بىلەن بەدىنى مەندىن يوغان لىۋجەنخۇانى يېڭىۋالدىم!

باش قەھرىمان سىڭلىسىنىڭ راي كېسىلىنى داۋالاش ئۈچۈن بوكس مەيدانىدا ئېلىشىپ، پۇل تاپماقچى بولىدۇ. قېرىنداشلىق مېھرىنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئۇنىڭ تارتىمىغان

جاپاسى، يېمىگەن تايىقى، چاچرىمىغان قېنى قالمايدۇ... ئۇ بوشاشمايدۇ، ئاخىرى مەشھۇر بوكس چولپىنى بولىدۇ... شۇ كۈنلەردە مەن يۇرتۇم قورغاسىنىڭ كەڭرى داللىرىدا قىيغىنىپ يۈرۈپ، ئاپتاپتا پىشقان بەدىنىمگە دىققەت قىلدىم. ئۆزۈمنى بايقىغان كۈنۈم ئۆيگە كېلىپلا قۇم خالتا ياساپ، مۇشت ئېتىش مەشىقىنى باشلىۋەتتىم. ئامما، ھەممىسى ئۆلچەمسىز ئېتىلغان، پاخپاق مۇشتلار ئىدى...

پاراقلىغان شاد كۈلكىلەر زالىنى كۆتۈرۈۋەتتى. بوكسچى ئەزىمەتنىڭ سەمىمىي سۆزلىرى ياشلارنىڭ قەلبىنى دېڭىزدەك داۋالغۇتۇۋەتكەن ئىدى.

ئۈنەش ياشلىق ئابدۇشۈكۈر ئۆزىنى ئەنە شۇنداق بايقىغان، كېچىكتۈرمەي نىشان تاللىغان. ئاتا - ئانىسىنىڭ قوللىشى بىلەن «ئىلى تەنتەربىيە كومىتېتى» نىڭ بوكس كوماندىسىغا كىرگەن. ئۇزاق ئۆتمەي، ئۈرۈمچىگە كېلىپ، پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتىنىڭ تەنتەربىيە كۇرسىدا تولۇق كۇرسنى تاماملىغان. 1984 - يىلى كەسپىي بوكس كوماندىسىغا قوبۇل قىلىنىپ، «ئۆلچەمسىز، پاخپاق» مۇشتلارنى ئۆلچەملىك، دەل مۇشتلارغا توغرىلىغان.

— ئۇتتۇرغان چاغلىرىڭىزدا روھىڭىز چۈشكەنمۇ؟ — سورىدى ئېگىز بويلۇق بىر يىگىت. — ئۇتتۇرمىغان!

ھەم مەردانە، ھەم يۇمۇرىستىك جاۋابتىن زالدا ئەمدى قىيىقاس چىقىپ كەتتى...

— مەنمۇ ئۇتتۇرغان، يىقىلغان. ئەمما، يىقىلغان جايىمدىن دەست تۇرۇپ ئالتۇن مېدال ئالغان.

بۇ— 1997 - يىلى 4 - ئايدا شاڭخەيدىكى تەييارلىق مۇسابىقە ئىدى. لىۋجۇن بىلەن ئېلىشىپ يېڭىلىدىم،

ئىستۇدېنتلار ئورنىدىن «گۈرۈدە!» تۇرۇپ كەتتى، بوكسچىنىڭ سۆزى ئۇزۇلدى. — ياشاپ كەت! ئوغۇلبالا، ئەركەك، سەن بىزنىڭ باتۇرمىز!

ئەگەر يىغىن باشقۇرغۇچى قاتتىقراق تۇرمىغان بولسا، چاۋاكلا، مەدھىيەلىك شوئارلارنىڭ توختىشى تەس بولاردى.

— بۇ مۇسابىقە ھەقىقەتەن بايا تېرىپىرىم ئېيتقاندا بەدىنىمدىن تەر بىلەن قان ئارىلاش چاچرىغان بىر مەيدان مۇسابىقە بولدى. ئالتۇن مېدال بويىنۇمغا ئېسىلغاندا يوغان

تېرېنېر-ئابلىكىم ئابدۇرىشىت (ئوتتۇرىدا) ۋە ئوقۇغۇچىلىرى

ئوقۇغۇچىلارغا رەھمەت ئېيتقاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ئابدۇشۈكۈر، -بىز ئەزىز زېمىنىمىزغا ئۇيغۇر بوكسىچىلارنىڭ تۇنجى ئىزىنى قالدۇردۇق. ھېسابلىنىشىچە، بىر بوكسىچىنىڭ يىللىق چىقىمى-30 جاپاكەش دېھقاننىڭ بىر يىللىق ئەمگەك ھەققىگە توغرا كېلىدىكەن. مەن ئاشۇ دېھقانلىرىمىزغا قەرزدار. يېشىمۇ 30 غا بېرىپ قالدى. شۇنداق بولسىمۇ يەنە بىر يىل قاتتىق مەشىق قىلىپ، كېلەر يىللىق مۇسابىقىدە ئالتۇن مېدالدىن يەنە بىرنى خەلقىمگە سوۋغا قىلىمەن!

مېۋە ھەرگىزمۇ ئەپلەپ-سەپلەپ كۈن ئۆتكۈزگەنلەرگە تەۋە بولمايدۇ. ھەممىمىزدە ئۇلۇغ نىشان بولسۇن! ھاياتنى، كەسپىمىزنى سۆيىدىغان ئوتتەك يۈرەك بولسۇن! ئىشىنىمەنكى، شۇنداق قىلالىساق، سىلەر ئىلىم-پەن دۇنياسىدا، مەن ۋە كەسىپداشلىرىم بوكس مەيدانىدا كۆمۈلمەس ئىز قالدۇرالايمىز، مەھمۇد بوۋىمىزنىڭ روھىنى شاد قىلالايمىز!

باتۇر بولماقچى ئىدىم!

سىپورتچىلار شەپكىسىنى كۆزىڭىچە باسۇرۇپ كىيىۋالغان ئابدۇراھمان ئابلىكىم سەھنىگە چىقتى. ئابدۇراھمان سىدىنىي شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن 2000 - يىللىق ئولىمپىكتا تۇنجى مەيداندا ياۋروپا بويىچە رەت نومۇرى ئىككىنچى ئورۇندىكى پولشالىق پاكازېتىك بىلەن ئېلىشقان. ئۇ شىردەك ئېتىلىپ كەينى-كەينىدىن شىددەتلىك ھۇجۇم قىلغان. كېيىنكى مەيداندا پاكازېتىك جىق كۈچىگەن. ئاخىرى ئابدۇراھمان ئاز نومۇر پەرقى بىلەن ئۇنتۇرۇپ قويغان. ئەمما، ئۇنىڭ دۇنياۋى بوكس مەيدانىغا ئۇيغۇر نامى بىلەن مەيدانغا چۈشكىنىنىڭ ئۆزى دۇنيانىڭ يادىدىن چىقىپ كەتكەن خەلقىمىزگە

بەدىنىم گويما «ئېرىپ» كەتتى. كۆزۈمدىن ياش ئەمەس، ئوت ئاققان دەك يۈزۈمنى كۆيدۈردى: يىقىلغان جايىمدىن دەست تۈردۈم!... دەپ ۋارقىرىغۇم كەلدى... (بۇ چاغدا زال ئاجايىپ تىمتاس بولۇپ كەتتى). مەن سىلەرگە شۇنى دېمەكچىمەنكى: ھەممىمىز يىقىلغان جايىمىزدىن دەست تۇرالايدىغان روھنى يوقاتمايلى. بۇنى ئوقۇپ، بىلىمدە ئۈستۈنلۈكنى ئېلىشقا، كەسىپتە نەتىجە يارىتىشقا، تۇرمۇشتىكى ئوڭۇشسىزلىقلارنى يېڭىشكە...بولۇپمۇ، 21 - ئەسىردىكى ئىلغار مائارىپ، ئىلغار پەن-تېخنىكا رىقابىتىدە پۇت تىرەپ تۇرۇش-تۇرالماسلىققا تەتبىقلىساق بولۇۋېرىدۇ.

-بەزىلەر بوكس تەنھەرىكىتى ياۋايىلىقىنى تەلەپ قىلىدۇ، دەيدۇ. بۇ راستمۇ؟

-ياق! مەن كەسپىمنى سۆيىمەن. شۇڭا خۇددى بىر بوكس ماھىرى ئېيتقان دەك: «بوكس كۈچ-قۇۋۋەتنىڭ داۋامى، ئەقىل-پاراسەتنىڭ بايانى، شىجائەتنىڭ راۋاجى، سەنئەتنىڭ مۇبالىغىسى» دەك بىلىنىدۇ.

ھەرقانچە ئېغىر مەشىق قىلساممۇ، بىئاراملىق ھېس قىلمايمەن. مۇسابىقە مەيدانىدا چىرايلىق ھەرىكەت كۆرسىتىپ، پاكىزە ھەم قاتتىق مۇشت ئېتىپ، خەلقىمگە ھۇزۇر بېغىشلىسام دەيمەن. ئىستۇدېنتلار بۇ گۈزەل، قاراتمىلىقى كۈچلۈك سۆزلەرگە چىدىيالىمىدى. ئۇلار يەنە ئۆرە تۇرۇشۇۋالدى:

- ياشاپ كەت ئابدۇشۈكۈر، ياشا ئۇيغۇر ئوغلانى!... چاۋاكلار مۇزىكىدەك رېتىمغا چۈشۈۋالدى. -ئۇلۇغ ئالىمىمىز مەھمۇد كاشغەرىينىڭ: «زېمىندىكى قەدەم ئىزى بىراۋنىڭ ماڭغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.» دېگەن سۆزى بار، -ئوڭ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ،

سورىدىم.

– مەن ئۇيغۇرلارنى بىلىمەن. چىرايىڭىزدىن تەخمىن قىلىدىم. مەيدىڭىزدىكى ئىسىم كارتىڭىزدىن جەزملەشتۈردۈم،— دېدى ھەم ئەتراپىدىكىلەرگە مېنى ئۇيغۇر، ئۇيغۇر بوكسىچى ئىكەن، دەپ تونۇشتۇرۇپلا كەتتى...

– بوكستىن باشقا قىزىقىشىڭىز بارمۇ؟— سورىدىم يەنە.
– پەلسەپە، پىسخولوگىيە پەنلىرىگە قىزىقىمەن. شۇ پەنلەرنى ئۆزلۈكۈمدىن ئۆگىنىۋاتىمەن. بىلىم ئاشۇرغۇم، سىستېمىلىق ئۆگىنىش پىلانىمۇ بار. گىتار چېلىپ قويىمەن. ناخشا-مۇزىكا ئاڭلاشنى ياخشى كۆرىمەن.

سۆھبىتىمىزگە قىزىقىپ تۇرغان بىر توپ ئىستۇدېنتلار ئىككىمىزنى ئورۇۋالدى. ئۇلار بەلكىم تەنتەربىيەچىلەر ئىچىدە پەلسەپە، پىسخولوگىيە ئۆگۈنىدىغان بوكسىچىنى ماڭا ئوخشاشلا تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتسا كېرەك. يەنە تېخى ئاشۇ پولاتتەك قاتتىق قوللار نازۇك تارلار ئۈستىدە سېھىرلىك سادالار ياڭرىتار دەپ ئويلاش ماڭىمۇ مۆجىزىدەك تۇيۇلۇۋاتسا... بىزدە جىسمانىي قۇۋۋەت بىلەن ئەقلىي قۇۋۋەتتە ئۆزىنى تەڭ تەرەققىي قىلدۇرىدىغانلاردىن قانچىسى باردۇر. تېخىمۇ كۆپ ياشلىرىمىز ئابدۇراخمان تاللىغان ھايات يولىدىن ئۆلگە ئالغان بولسا - ھە؟

ئىستۇدېنتلار بەس-بەستە خاتىرە دەپتەرلىرىنى سۇنۇپ، ئابدۇراخماننىڭ ئىمزا قويۇپ بېرىشىنى ئوتتۇرىدى. ئابدۇراخمان بىرىنچى خاتىرىگە:

«ئۇيغۇر بوكس ماھىرى-ئابدۇراخمان ئابلىكىم» دەپ يازدى.

كېچىنىڭ جاندىن ئۆتۈمىدىغان سوغۇق شامىلى ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ كەڭرى قورۇسىدا ۋېشىلداشقا باشلىدى. ئەزىمەتلەرنى نەچچە قات مۇھاسىرىگە ئېلىۋالغان ئوقۇغۇچىلار سوغۇقنى سەزمىگەندەك،

ئۇلارنىڭ نۇرغۇن سوئاللىرى قېپقالغاندەك، ئەزىمەتلەرگە سالىدىغان مەسلىھەتى باردەك قىلاتتى. ئەزىمەتلىرىمىزنىڭ ھۆرمەتلىك ئاتىلىرى- ئابدۇرېشىت مېجىت، ئابلىكىم، ئىسھاقلارنىڭلا ئەمەس، خەلقىنىڭ ئوغلى بولالىغانلىقىنى ئىقرار قىلىشقىنىدا ۋۇجۇدلىرىغا ياشلىق ئوتتىنىڭ تېخىمۇ كۈچلۈك تۇتاشقانلىقىنى سەزگەندەك قىلاتتى. ئۇلارغا قاراپ ئىشەندىمكى، يۈزلىگەن ياشلار مۇشۇ كېچىدە، مۇشۇ ئۇچۇرۇشۇشتا «پۇرسەت يوق!» دەيدىغان ئاجىزلار باھانىسىنى يىراقلارغا ئېتىۋەتتى. توغرا تاللانغان غايە- نىشانغا يېتىش ئارزۇسىدا تۆلەنگەن بەدەلنىڭ ئەزىمەتلىرىمىزگە خەلقىمىز راسا ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان بۇ كۈنلەردە جاسارەت بەرگەنلىكىنى چۈشەنگەن ئەقىللىق ئىستۇدېنتلار ئۇلۇغۋار نىشاننى يېڭىباشتىن تاللىدى-چوقۇم!

– خەير ئەزىمەتلەر! يەنە كۆرۈشەيلى!
ئىستۇدېنتلارنىڭ خەيرلىشىش سادالىرى ئۈرۈمچىنىڭ قاراڭغۇ ئاسمىنى لەرزىگە سالدى!

2001 - يىلى 7 - دېكابىر كۈنى خاتىرىسى. «شىنجاڭ مەدەنىيىتى ژۇرنىلى» 2001 - يىلى 1 - ساندىن ئېلىندى.

ئالتۇن مېدالدىن كاتتا مۇكاپات بولغانىدى. ئاران 6 يىللىق بوكسىچىلىق تارىخى بار كوماندا ئەزاسىنىڭ 100 يىللىق بوكس تەنتەربىيە تارىخىغا ئىگە بىر ياۋروپالىق بىلەن خەلقئارا مەيداندا ئېلىشقانلىقىنىڭ ئۆزى ئالتۇن مېدالدىنمۇ قىممەتلىك روھ ئەمەسمۇ؟! ئۇ ھەقىقىي پالۋان سۈپەت يىگىت ئىكەن. شىرنىڭ بۇرۇندەك سەل يالپاقراق بۇرۇنى، توقماقتەك چىڭ تۈگۈلگەن مۇشتۇمى، كەڭ يەلكىسى، زور قەددى-قامىتى ھەقىقىي پالۋاننىڭ سىمىسى ئىدى.

– سىز نېمە ئۈچۈن بوكسىچى بولۇشنى تاللىدىڭىز؟
– ئابدۇراخمانغا بىرىنچى سوئال شۇ بولدى.
– باتۇر بولاي دېگەندىم، — ئۇ قىسقا جاۋابنى بېرىپلا، كۆپكۆك، ھاياتلىق كۆزلىرىنى يەرگە تىككەندە، ئاپتور ئويلىنىپ قالدى: ھازىر يېڭى پەن-تېخنىكا، تەنتەربىيە، ئەدەبىيات-سەنئەت... شۇ شەخس ۋە ئۇنىڭ مىللىتىنى، ۋەتىنىنى دۇنياغا تونۇتۇشنى مۇھىم ۋاسىتە بولماقتا. شۇنداق ئىكەن، 27 - نۆۋەتلىك ئولىمپىكتا ئابدۇراخمان ئابلىكىم مۇشتۇمى بىلەنمۇ، ئوبزارى بىلەنمۇ ئۇيغۇرنىڭ ۋەكىلى، تەشۋىقاتچىسى بولدى. «باتۇر بولغۇسى بار يىگىت» قەسىمىنى ئورۇنلىدى.

شۇ چاغدا ئارقامدىكى ئىككى يىگىتنىڭ سۆھبىتى قۇلىقىمغا كىردى:
– «شاھزاد» ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكى ئۈرۈمچىدە ئويۇن قويغاندا بەزى قىزلىرىمىز سەھنىگە يۈگۈرۈپ چىقىشىپ، ناخشىچى رەشىد ئەپەندىنى سۆيۈپ تەبرىكلىگەن ئىدى. مانا بۇ يىگىتىمىزنى سۆيۈپلا ئەمەس، بېشىمىزدا كۆتۈرۈپ تەبرىكلىسەك ئەرزىيدۇ-دە!
ئاپتور يىگىتنىڭ پىكىرىگە قوشۇلدى. ياپونلار پۈتۈل تۈرىدە ئاسىيادىن چىقىش ئۈچۈن، قانچە يىل، قانچە ئون مىلياردلاپ پۇل خەجلىمىدىمۇ؟ ھېچقانداق داۋراڭسىزلا ئاسىيادا چېمپىيون بولۇپ، دۇنيا سىپورت سورۇنىدا قاتارغا قوشۇلغان ئابدۇراخماننى قانچە ئەزىزلىسەكمۇ ئازلىق قىلىدۇ.

ئابدۇراخمان بەكمۇ كەم سۆز ئىكەن. ئۇ سەھنىدىن چۈشكەندىن كېيىن ئالدىغا باردىم. ئەھۋاللاشتىم ئاندىن كېيىن:
– ئولىمپىك كەنتىدە قانداقراق تۇردىڭىز، — دەپ ئاددىي سوئال بىلەن سۆھبەتنى باشلىدىم.
– باشقا دۆلەتلەردىن كەلگەن تەنھەرىكەتچىلەر بىلەن پىكىرلەشتىم. ئۇلاردىن تەجرىبە ئۆگەندىم.
– ئىنگىلىزچىنى بالدۇرراق ئۆگەنگىنىڭىز تازا ئەسقىتتېتۇ-دە؟
ئۇ كۆزلىرىنى قاچۇرۇپ كۈلۈمسىردى:
– بىركۈنى مەيداندا ئايلىنىپ يۈرەتتىم. بىر ئىنگىلىز يىگىت ئالدىمغا كەلدى. بىردەم ماڭا تىكىلىپ قاراپ ئاندىن:

– سىز ئۇيغۇرمۇ؟— دەپ سورىدى.
– قانداق بىلىدىڭىز؟— خۇشال بولۇپ، قايتۇرۇپ

ئەلۋىدا، چېمپىيون ئەلۋىدا!

خەلق تورى ئۇيغۇرچە قانىلىنىڭ 22 - يانۋار بېيجىڭدىن بەرگەن تېلېگراممىسى:

2015 - يىلى 21 - يانۋار چارشەنبە ئۇيغۇر خەلقىمىز ئۈچۈن ئېغىر يوقۇتۇش بولغان مۇسەبەت كۈنى بولدى. تۇنجى بولۇپ ئاسىيا سەھنىسىدە چېمپىيون بولۇپ، ھەممەيلەننى ھەيران قالدۇرغان شىر يۈرەك، غەيۇر ئەزىمەتتىن بىرى يۈرۈكىمىزنى زىددىلىدى، تەنتەربىيە ساھەسىدىكى ئەڭ يورۇق يۇلتۇز ساقىپ، تۈمەنلىگەن كۆزلەرنى ياشلىدى... ئۇرۇش مەيدانىدىكى بايراقدار يەر چىشلىدى...

«جۇڭگو ياخشى ئاۋاز» پروگراممىسىدا 2 - لىككە ئېرىشكەن، خەلق ئەڭ ياقتۇرغان ماھىر بولۇپ باھالانغان پەرھات خالىق «ئۇ ئون نەچچە يىل بۇرۇن مېنىڭ تەقدىرىمنى ئۆزگەرتتى، ئەگەر ئۇ بولمىسا كۆپچىك مېنى ھەرگىزمۇ تونۇيالمايتتى» دېگەن. دېمىسىمۇ تەنتەربىيە بىر مىللەتنىڭ دۇنيا سەھنىسىدە ئۆزىنى نامايان قىلىشتىكى ئەڭ مۇھىم بىر كۆزنىك. شۇنداقلا مىللىتىمىزنىڭ ئىرادىسىنى تاۋلاشتا، روھىيىتىنى چىنىقتۇرۇشتا كەم بولسا بولمايدىغان بىر تۈر. لېكىن بۇ تۈر ئىزچىل ھالەتتە يېتەرلىك قوللاشقا ۋە ئەھمىيەت بېرىشكە ئېرىشەلمىگەنلىكتىن چوڭ سەھنىلەردە شان قۇچۇۋاتقان ئەزىمەتلىرىمىز بارماق بىلەن سانئۇلغۇدەكلا. مانا بۈگۈن مۇشۇ ئەزىمەتلىرىمىزنىڭ سەركىسىدىن، غەيۇر ئوغلانىمىز ئابدۇراخمان ئابلىكىمىدىن ئايرىلىپ قالدۇق.

ھەممەيلەننىڭ يۈرىكىنى داغلاپ، ھەيرەتتە قالدۇرۇپ ۋاقىتسىز ساقىغان يۇلتۇز، باھادىر ئوغلان ئابدۇراخمان ئابلىكىم 1978 - يىلى ئالتايدا توغۇلغان. بوكسىغا ئوتتەك ئىشتىياق باغلىغان ئابدۇراخمان 16 يېشىدا شىنجاڭ بوكس كوماندىسىغا تاللىنىپ، شىنجاڭ بوكسىچىلىقىنىڭ بەرپاچىسى ئابلىكىم ئابدۇرىشىتنىڭ مەشقاۋۇللىقىدا تەربىيەلەنگەن. 1999 - يىلى ئۆزبېكىستان پايتەختى

21 - يانۋار ۋاپات بولغان ئاسىيا بوكس چېمپىيونى ئابدۇراخمان ئابلىكىمنىڭ مېيىت نامىزى 22 - يانۋار كۈنى ئۈرۈمچىدىكى نوغاي مەسچىتى، يەنى ھازىرقى بەيتۇلا مەسچىتىدە ئوقۇلدى. مەرھۇمنىڭ مېيىت نامىزىغا ناھايىتى كۆپ ئادەم قاتناشقان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۈرۈمچىدىن باشقا جايلاردىنمۇ كېلىپ قاتناشقانلارنىڭ بارلىقى ئىلگىرى سۈرۈلمەكتە.

تاشكەنتتە ئۆتكۈزۈلگەن ئاسىيا بوكس لەۋھە تاللىشىش مۇسابىقىسىنىڭ 75 كىلوگراملىقلار مۇسابىقىسىدە چېمپىيون بولۇپ بوكسىچىلىق ساھەسىدە شانلىق سەھىپە ياراتقان ئىدى. ئابدۇراخمان بۇ نەتىجىسى بىلەن 2000 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن سىدىنىي ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىش سالاھىيىتىگە ئېرىشكەن. ئۇ 2009 - يىلىدىن باشلاپ، شىنجاڭ بوكس كوماندىسىدا مەشقاۋۇلۇق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ، يېڭى بىر ئەۋلاد بوكسىچىلارنى تەربىيەلىگەن.

مەرھۇم قازا قىلغاندىن كېيىن داڭلىق يازغۇچىمىز ياسىنجان سىدىق چوغلان، تونۇلغان ئوبزورچى يالقۇن روزى، ياغاچ ئاتلىق شاھزادە ئابدۇسەمەدنىمىن كۆكتېكىن، مەرھۇمنىڭ ۋاپاتىغا بولغان قايغۇسىنى بىلدۈرۈپ يازما يازدى، باغداش، مىسرانىم، ئەلكۈيى تورلىرىدا تورداشلار مەرھۇمنىڭ ۋاپاتىغا بولغان قايغۇسىنى بىلدۈردى.

باللار ئەدەبىياتى

مېنىڭ ئانام - مۇئەللىم

تۇرغۇنجانۇۋ بەھرىمجان توغۇلۇقجان ئوغلى (قازاقىستان)

ئومۇمىي بىلىم بېرىدىغان 89N۵ مەكتەپنىڭ 9 - «گ»
سنىپ ئوقۇغۇچىسى

مىڭ بالىنى بالام دەپ،
مەكتەپ ئۇنىڭ ئۆز ئۆيى.
باللار سىز كۈلمەيدۇ،
ئانامنىڭ كۈلكە كۆزى.

سەبىلەرگە مېھرىۋان،
بىلىمسىزگە بىلدۈرەر.
ئانام تىككەن كۆچەتلەر،
كەلگۈسىگە ساي بولغاي.

مېنىڭ ئانام مۇئەللىم،
ئىلىم نۇرىن چاچقۇچى.
قاراڭغۇدا قالغاننىڭ،
يوللىرىنى ئاچقۇچى.

بەخت ئۇ ئائىلىدىن باشلىنىدۇ

ئاخمۇللابۇ رامننا (قازاقىستان)

ئومۇمىي بىلىم بېرىدىغان 89N۵ مەكتەپنىڭ 6 «گ» سنىپ ئوقۇغۇچىسى

ئۇكا-سىڭلىڭ، ھەدە-ئاكا! ئوينايسىچۇ
دېگەن سۆزى-
تاتلىق-تاتلىق قىلىقلىرى بولسا.
موماڭ-بوۋاڭ نەۋرەم قېنى؟ كەمپۈت
ئېلىپ كەلدۇق دېگەن ئۇنى بولسا!
مانا موشۇ ھەقىقىي بەخت!

بەخت ئۇ ئائىلىدىن باشلىنىدۇ،
ياڭ-يېنىڭدا، كۈلۈپ ئويىناپ يۈرسە.
سىلىق ئاناڭنىڭ قولى ئۈزۈڭگە تەگسە،
ئەزىز داداڭنىڭ سۆزى ئويۇڭغا يەتسە.
ھەدە-ئاكاڭنىڭ مەسلىتى، ھەر قاچان،
يېنىڭدا يۈرسە!

بەخت دېگەن نېمە ئۇ؟
بەخت ئۇ پۇل نۇرغۇن بولغاندىنمۇ؟
بەخت يە ئۆي يوغان بولغاندىنمۇ؟
ئۆي يوغان، پۇلۇڭ بولسا بەختمۇ؟
ياق!

ۋېلىسپېتچى شۇبۇرشۇن*

ئالېس كارليوكېۋىچ (بېلورۇسىيە)

ئاتلىسىنى سىزىشقا باشلايدۇ، راست، باشتا ئوڭاي بولمىدى. ئۇ باش-كۆزىنى بۇلغاپ، رەسۋا بولدى. ئامما ئاستا-ئاستا ئىشىنىڭ ئېيىنى بىلىۋالدى. پۇتلىرىنى دائىم تازا تۇتىدىغان بولدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ۋېرونىكا دەپتەرنىڭ يېنىغا يەنە بىر قۇتىدا ئىلمان سۇ ۋە يۇمشاق سۈرتكۈچ قويۇپ بەردى.

—خەپ، ئۆيىدە مېنىڭ پۈتۈن بىر دۇنيارىم قالدەدە، — دەپ ئۆكۈندى بولغاي ئاتلىسىنى ئەسلىپ، — ئەندى ئۇنىڭسىز قانداقمۇ قىلارمەن؟

ۋېرونىكا ۋە ئۇنىڭ مۇئەللىملىرىنىڭ ھېكايىلىرى بويىچە، ئۇ ئافرىقا، ئاسىيا، قاراقۇم، ساخارا، تىنىق مۇھىت، ئانتاركتىدا ۋە كۆپلىگەن جايلارنى ئاتلاشقا چۈشۈرگەن ئىدى. كېلەچەكتە شۇ يەرلەرگە ساياھەت قىلىشنى ئارزۇ قىلاتتى.

شۇبۇرشۇن ئەنە شۇنداق پۇشايمان قىلىۋاتقاندا، ئۇ تېخى يېقىندىلا ئۆزىنىڭ ئۆيى ھېسابلاپ يۈرگەن پەتەرنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى. ئاندىن ئۇچۇپ دېگۈدەك ۋېلىسپېتتىنى يېتىلەپ چىققان ۋېرونىكىنىڭ ئاكىسى مىشكا كۆرۈندى. ئۇ دەرھال لىفىت تۈگمىسىنى باستى. شۇبۇرشۇن ئۆزىنى يېنىك شامال ئۇچرىتىپ، ۋېلىسپېت چاقىغا يېپىشىپ قالغاندا ئاندىن ئىسىغا كەلدى. بۇ ئىلگىرىمۇ بالىقايىنى بىرنەچچە قېتىم ئىشىك قىسىپ، ھەتتا چەيلەپ ئېدەنگە چاپلىۋەتكەن ۋاقىتلارمۇ بولغان. لىفىتتا كېتىۋېتىپ چاقتا ئۆمۈلەپ يۇقىرىلاشقا باشلىدى. ئەمدى ئاتلاشنى ئويلاشنى ئۇنتۇپ قالدى. ھازىر ئۇنىڭغا ۋېلىسپېتتىن يىقىلىپ چۈشمەيدىغان ۋە مىشكا بايقمايدىغان ئەپلىك جاي تېپىش مۇھىم ئىدى. «ناسوسقا يېپىشىۋالسامچۇ؟ يولدا ئۇنىڭ

شۇبۇرشۇن ۋېرونىكا بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن، پەلەمپەيلىك ئايۋاندا خېلى ئۇزاق ئولتۇردى. بىرىنچىدىن، ئۇنىڭغا شەھەرگە قايسى يول بىلەن كەلگىنىنى ئەسكە ئېلىشقا ۋە بۇ يەردىن قانداق كېتىشى ھەققىدە باش قاتۇرۇشقا توغرا كەلدى. ئىككىنچىدىن، ۋېرونىكىغا رەنجىپ، ئالدىراش چىقىپ كەتكەن بولغاي بىر مۇھىم نەرسىنى ئۇنتۇپ قالغان ئىدى. ئۇ ۋېرونىكىنىڭ كۈندىلىكى ئىچىدە ياشىغان دەۋرىدە دەرس ۋاقتىدا مۇئەللىمنى، ئوقۇغۇچىلارنى زەڭ قويۇپ تىڭشىغاچقا، خېلى نەرسىلەرنى بىلىۋالغان ئىدى. بولۇپمۇ، جۇغراپىيە دەرسى ئۇنىڭغا تولمۇ يېقىپ كەتكەن. تۈنۈگۈنلا ئورماندا يۈرگەن نادان شۇبۇرشۇن يېڭىلىققا شۇنداق خۇشتار ئىدىكى، ھەتتا ئۆزىنىڭ شەخسىي ئاتلىسىنى تۈزۈشكە كىرىشكەن ئىدى. ۋېرونىكا ئۆز دوستىغا قېلىن مۇقاۋىلىق دەپتەر سوغا قىلغان. كېيىن چىرايلىق قەلەم ھەدىيە قىلماقچىمۇ بولۇۋىدى، لېكىن شۇبۇرشۇن ئۆزىنىڭ، شۇ چاغدىكى پەرىزى بويىچە، ئەڭ ياخشى ھەم دەسلەپكى ئۇستازىنىڭ مەردلىكىدىن ئارتۇقچە پايدىلىنىشنى توغرا كۆرمىدى. ئۇ پەقەت قەلەمنىڭ ئازراق سىياسىنى ھېچكىمگە كېرەك بولمىغان بوش قۇتىغا قويۇپ، يېنىغا دەپتەر ۋاراقلىرىنى يېپىپ قويۇشنى ئۇنتۇندى.

دەسلەپ ۋېرونىكا كىچىككىنە شۇبۇرشۇننىڭ قەغەز بېتىگە دۆلەتلەر، ئوكيانلار، قۇرۇقلۇق ۋە دېڭىزلارنى، تاغ-دەريالارنىڭ سۈرىتىنى سىزالايدىغانلىقىنى ئەقىلمۇ كەلتۈرمىگەن ئىدى. ھە، ئۇ بولسا ھەممىنى سىزىپ بولغان ئىدى. ئۇ ئىنچىكە پۇتلىرىنىڭ بىرىنى قۇتىدىكى سىياغا چىلايدۇ-دە، ئاپپاق قەغەز ئۈستىدە سەكرەپ، ئۆز

* بېشى ئۆتكەنكى ساندا.

ئۇلاردىن سۆزلەرنى تۈزۈشنى تېخى ئۆگەنمىگەنلىكىگە قاتتىق پۇشايمان قىلدى. «تېخى ئۆزۈمچە ناچار باھالار ئۈچۈن ۋېبرونىكىنى مازاق قىلغانلىرىمچۇ»، دەپ ئۆزىنى ئۆزى جېمىلەشكە باشلىدى كىچىككىنە يۇمىلاق. ماشىنىلار، ئەلۋەتتە، مىشكانى قوغلاپ ئۆتۈۋاتىدۇ. ئامما ئۇمۇ بوش كەلمەي ئىشتىك ماڭماقتا.

ئۇلار سۆنسلۈچ دەرياسىدىكى كۆرۈكتىن ئۆتكەندە كۈتمىگەن ۋەقە يۈز بەردى. شۇبۇرشۇننىڭ تىنچ ۋە خاتىرجەم ھاياتى خەتەر ئاستىدا قالدى. ئۇ بولسا خىيالەن ئۆز ئاتالسى بويىچە سەيلە قىلىپ يۈرەتتى. ھەتتا ۋېبلىسپىنتتا بېلوچكىغا يېتىپ كەلگىنىنى پەرەز قىلىپ، ئۆزىنى ئاجايىپ ھايۋاناتلار، قۇشلار ئارىسىدا يۈرگەندەك ھېس قىلاتتى... شۇبۇرشۇننىڭ بۇ ئارزۇ-ئارمانلىرى قانداق ئەمەلگە ئاشقانلىقىنى كەلگۈسىدە كۆرۈمىز. (داۋامى كېيىنكى ساندا)

رۇسچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى ئەخمەتجان ئىسرايىلوۋ (قازاقىستان)

مىشكانغا ھاجىتى يوق»، دەپ ئويلىغان شۇبۇرشۇن ئاجىز پۇتلىرى بىلەن ناسوسقا مەھكەم يېپىشتى. ناسوسنىڭ چاققا يەل ماڭغۇزىدىغان تۆشۈكىنى پانا قىلدى.

ئەندى يېڭى ۋېبلىسپىنتىنى ھەرخىل ئويلار چىرمىۋالدى. «ۋېبرونىكىنىڭ ئاكىسى نەگە ماڭدى؟ ئەگەر يولدا بۇ ماكاندىنمۇ ئايرىلىپ قالسا قانداق قىلىدۇ؟ ئۆز ئورمىنى بىلەن سۆيۈملۈك بولۇپانكىغا قانداق يېتىدۇ؟..»

ۋېبلىسپىنتىلارنىڭ سەپىرى مۇستەقىللىق مەيدانىدىن باشلىنىپ، ئۇ ۋېبرونىكا بىلەن بىرنەچچە قېتىم زىيارەت قىلغان بوتانىكىلىق باغ، چېلبوسكىنىچىلار پاركى ئارقىلىق داۋاملاشتى. ئايلىنىپ يولغا كەلگەندە مىشكان ئۇشتۇمۇتۇ ئوڭغا بۇرۇلدى. بالىقاي ئەتراپىغا سىنىچىلاپ قارىسىمۇ، ھېچنەرسىنى ئاڭقىرالماي قالدى. بۇ يەرلەر ئۇنىڭغا تونۇش ئەمەس ئىدى. يول بەلگىلىرىنى چۈشەنمەيتتى. ئۇ پەقەتلا ۋېبرونىكىنىڭ كۈندىلىكىدىكى سۆزلەرنىلا ئوقۇشنى بىلەتتى. باشقا ھەرپلەر ۋە

ئاتا - ئانام

ئادىكىرىموۋا دىيارا (قازاقىستان)

ئى. ساتتاروۋ ئوتتۇرا مەكتىپى، ك.م.م، (8 - ب) سىنىپ ئوقۇغۇچىسى، غەيرەت يېزىسى.

پەرزەنتلەر قەلبىنى يورۇتۇپ تۇرغان،
مەڭگۈگە ئۆچمەيدۇ سىلەر ياققان چىراغ.

سىلەر بار، ئاتا-ئانام چېچىپ بەخت - نۇر،
كېلىمىز ھاياتقا ئىشەنچلىك قەدەم.
بەختىم-تەختىم، شۆھرىتىم، بايلىقىم سىلەر،
ئەجىرىڭلارنى ئاقلايمەن - مېنىڭ بۇ ۋەدەم.

سىلەر بار، ئاتا-ئانام بىز شات-بەختىيار،
سىلەر بار، ھەر دائىم دىللاردا باھار.
ھاياتقا شۈكرى ساڭا دەپ يۈرمىز دائىم،
چۈنكى ئۆيىمىز تۆرىدە سىلەر بار.

سىلەر بار، قاينۇ-دەرد بىزدىن يىراق،
پەندى ھەم نەسەپتەكە سالىمىز قۇلاق.

ئەمگەك - ساڭا ئەمگەك

ئاۋايدۇللا بېۋا دىلنارا (قازاقىستان)

تۈگمەن ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپى «مەكتەپكىچە بولغان ئىخچام مەركىزى بىلەن» مەملىكەتلىك مەھكىمىسىنىڭ 8 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

ئەمگەك قىلغان باي بولار،
دېگەن دانا ھېكمەت بار.
قالغان ئىشقا قار ياغار،
دېگەن ئاتا بوۋىلار.

شائىرلارمۇ كۆپ يازغان،
ئەمگەك بەخت، ئامەت دەپ.
دانالار نەسەپت قىلغان،
ھۇرۇن بولما، ئىشلە دەپ.

ئەمگەك - ھەر كىمگە ئەمگەك،
ئېرىنمەستىن ئىشلىسەڭ.
ھۇرۇنلۇققا بېرىلمەي،
تىرىش، ئىشلە دائىم سەن.

تىنماي ئەمگەك قىلغانلار،
يېتەر مۇرات - مەقسەتكە.
ئاتاق ئالغان ئىنسانلار،
بولار كۆپكە چوڭ ئۈلگە.

مېنىڭ قىزىم

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت (شۋېتسىيە)

قىزىم قەلبىمىزنى چۈشۈنىدىغان، دەردىمىزگە ۋە شادلىقىمىزغا ئورتاقلىشالايدىغان ۋاپادار، مېھرىبان چوڭ بولدى. بىز ئۇنىڭ ئىنىسىگە بولغان كۆيۈمچانلىقىدىن چەكسىز تەسىرلىنىمىز. ئۇ ئۆزىنى ئىنىسى بىلەن بىر تەن، بىر جانىدەك ھېس قىلىدۇ. ئۇ ئىنىسىگە بالىلىقتىكى ۋە ياشلىققا قەدەم قويغان چاغلىرىدىكى ھېس-تۇيغۇلىرىنى بايان قىلىپ، سىردىشالايدۇ.

ئەمدىلىكتە قىزىم بىزدىن ئايرىلىپ، مۇستەقىل ھايات يولىغا قەدەم قويدى، ئاللاھ ئىگەم قىزىمنىڭ بەختىنى بەرسۇن، باسقان ھەربىر قەدىمى سائادەتلىك بولسۇن. دۇئاغا كۆتۈرگەن قوللىرىم سېغىنىش ۋە چەكسىز مەنۇنىيەتكە تولغان بىر ئاتىنىڭ كۆز ياشلىرى بىلەن ئەملەندى. قىزىم مۇستەقىل باسقان ھەربىر قەدىمىڭىزگە مۇبارەك بولسۇن، چۈنكى بىز مۇستەقىللىقتىن تولمۇ يىراق ياشىغان ئىنسانلارمىز.

2016 - يىلى 14 - ئاپرېل، شۋېتسىيە

قىزىم تېخى تۈنۈگۈنلا لىچىنكا دەك يۇمران ئىدى، ئەمدىلىكتە كېيىنكى قانات چىقىرىپ يېنىمىزدىن ئۇچۇپ كەتتى. قىزىمنىڭ قەلبىدىكى ئارمانلىرى ئۇنى ئىستىقبالىغا تۇتاشقان بىر مەزىلگە قارار تاپقۇزغان ئىدى. ئۇ پورەكلىگەن قىزىل گۈلدەك چىرايلىق، كۆل سۈيىدەك مۇلايىم، يۇمران مايىسىلاردەك ئەۋرىشىم چوڭ بولدى. ئۇ بۇلاق سۇلىرىدەك قايناپ تاشمايتتى، ناھايىتى كەم سۆز، جىمغۇر ئىدى، ئەمما كۆزلىرىدىن كېيىنكى شاش، چېچەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى. راست، ئۇ كىچىكىدىنلا ناھايىتى چېچەن ئىدى. ئۇ تېخى يېشىغا توشماي تۇرۇپلا بوۋاقلۇقى بىلەن خوشلىشىپ، بالىلار قاتارىغا قېتىلغاندا ياراتقان ئىگىمىزدىن قىزىمىزنىڭ بەختىنى ۋە ئۆمۈرىنى تىلىگەندۇق. كېيىن چۈچۈك تىللىرى بىلەن ئىستەكلىرىنى ئىپادىلەشكە باشلىغاندا پۈتۈن ۋۇجۇدىمىز قاردەك ئېرىدى. ئائىلىمىزدىكى بەختىنىڭ جىلۋىلىرىدىن مەنۇنىيەت ھېس قىلدۇق.

قىزىم شەھەرنىڭ سۆرەن-شاۋقۇنلۇق قىستىدا ھاياتىدا قىستىلىپ يۈرۈپ چوڭ بولدى، تەپەككۈرى چەكلەنگەن، ئىززەت-ئېكراملىرى سۇلغان مائارىپتا بالىلىقى ئۆتتى. ئۇ ھاياتىمىزدىكى بارلىق ئۆزگىرىشلەرگە شاھىت بولدى. سەرسان بولغان مۇساپىلىرىمىزگە جۇر بولدى، يىقىلغان يېرىمىزدىن دەس تۇرغان ھالىتىمىزنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. قىزىم بىزنىڭ ھېكايىمىزدا يېزىلىپ چىقتى. ئۇ چىدام، غەيرەت ۋە شىجائەتنى كىتابتىن ئەمەس ھاياتتىن ئۆگەندى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى كىچىك تۇرۇپلا تەجرىبىلەرگە غەزىنە بولدى. مەن قىزىمدىن پەخىرلەنگەن ھەربىر مىنۇتلاردا ئۆزۈمنىڭ ياشاۋاتقانلىقىمنى ھەقىقىي ھېس قىلىمەن.

ئۇنىڭ پۇرىقى دىمىقىمىزدىن، كۈلگەن چىرايى كۆزىمىزدىن كەتمەيدۇ. بىز ھەر كۈنى غىزاغا داخىل بولغان شۇ مىنۇتلاردا يېنىمىزدا بوش قالغان ئورۇنغا قاراپ ئىچىمىزگە پاتماي قېلىۋاتقان سېغىنىشىمىزدا تۇنجىقىمىز. بۇرۇن ئۇنىڭ خانىسىگە قۇيۇپ قويغان كىيىم-كېچەكلىرى، كىتاب - دەپتەرلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ۋاقتىمىزنى مالال قىلاتتۇق، ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ قېلىپ قالغان ئاشۇ نەرسىلىرىنى خانىسىگە خۇددى ئۇنىڭدەك تاشلاپ قۇيۇپ سېغىنىشىمىزنى باسىمىز.

باللارغا قانداق كىتاب تاللايمىز؟*

(ئامېرىكا) ئايكۇن

باللارغا قانداق كىتابلار تاللايمىز؟ بولۇپمۇ سەككىز ياشقىچە بولغان باللارغا كىتاب تاللىغاندا قايسى نۇقتىلارغا بەكرەك دىققەت قىلىش كېرەك؟ قانداق ئوقۇپ بېرىش كېرەك؟ بىر كىتابنىڭ بالغا ماس كېلىدىغان ياكى كەلمەيدىغانلىقىنى، قىزىقىدىغان ياكى قىزىقمايدىغانلىقىنى قانداق بىلىمىز؟

باللارغا ياخشى كىتابلارنى تاللاپ ئوقۇپ بېرىش ياكى ئوقۇتۇش بالىنىڭ ئۆگىنىش يولىغا قۇيۇلغان يول كۆرسەتكۈچ ماياكىغا ئوخشايدۇ، بالىنىڭ سۆزلۈكى، ئەتراپىدىكى شەيئىلەرگە ۋە دۇنياغا بولغان قىزىقىشىنى شەكىللەندۈرۈشتە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپلا قالماي، يەنە بالىنىڭ قەلبىدە ئۆمۈرلۈك گۈزەل خاتىرە قالدۇرىدۇ. بالىنىڭ يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ، ئۇچراشقان ياخشى كىتابلار بالىدا سۇسلاپ قالمايدىغان ئۆگىنىش قىزغىنلىقى ۋە ئىزدىنىشچان روھ شەكىللەندۈرىدۇ. كىتابنى كۆپ ئوقۇغان بالىنىڭ سۆزلۈك مىقدارىنىڭ كۆپ بولىدىغانلىقى، ئۆزىنى ئىپادىلەش قابىلىيىتىنىڭ كۈچلۈك بولىدىغانلىقىنى سۆزلەپ ئولتۇرمىساقمۇ بولىدۇ.

2. بالا تەۋسىيەلىك كىتابلاردىن نېمىلەرنى ئۆگىنىدۇ؟

بۇ ناھايىتى ئاچقۇچلۇق مەسىلە. ئۈچ ياشقىچە بولغان باللارغا ماس كىتابلار باللارنىڭ ئاساسىي بىلىملەرنى بېسىمىز ئۆگىنىشىنى مەقسەت قىلىدۇ. مەسىلەن، ھەرپلەر، سانلار، كەيپىيات، دوستلۇق، تەقلىد قىلىش، فونېتىكا... قاتارلىق تېمىلار بالىدا دەسلەپكى ئوقۇش ئىقتىدارىنى ھازىرلاشتا ئۇل بولىدۇ. تۆت ياشتىن يۇقىرى باللارغا نىسبەتەن، بالىنىڭ يۇقىرىقى ھازىرلىقىنى قانداق قىلغاندا بىر قەدەر يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولىدۇ، دېگەننى چىقىش قىلىش لازىم ۋە شۇنىڭغا ماس ھالدا كىتاب ۋە تېما دائىرىسىنى كېڭەيتسەك بولىدۇ.

مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمىزدا، ئۇيغۇر تىلىدىكى باللار كىتابلىرى ھەقىقەتەن يېتەرسىز، باشقا تىللاردىكى كىتابلارنى تاللىغاندا، بىزنىڭ قىممەت قاراشلىرىمىز ۋە ئېتىقادىمىزغا يات كىتابلارنى ئېلىپ قېلىشتىن ئامال بار ئېھتىيات قىلىش لازىم، بالا قىزىقىپ قالغان بولسا، بالىنى قايمۇقتۇرۇپ قويۇمىغان ئاساستا چۈشەنچە بېرىش، بالىنىڭ كىچىككىنە قەلبىگە ئۆچمەنلىك، يەكلەش، تىۋەن كۆرۈشتەك بىرقاتار پاسسىپ قاراشلارنى تىكىشتىن يىراق تۇرۇش لازىم.

3. تەۋسىيە كىتابلارنىڭ باش تېمىلىرى قانچىلىك مۇھىم؟

ئۈچ ياشقىچە بولغان باللارغا كۆز بىلەن كۆرگىلى، قۇلاق بىلەن ئاڭلىغىلى بولىدىغان قىسقىسى ئەتراپتىكى-ھاياتىمىزدىكى ناھايىتى كونا كىتاب، جانلىق بولغان تېمىلاردىكى كىتابلارنى تاللاش كېرەك.

بالىنىڭ يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ، ھېسسىي تەرەققىياتىمۇ ئويغىنىشقا، تەرەققىي قىلىشقا باشلايدۇ، خىيال قىلىشقا، تەسەۋۋۇر قىلىشقا باشلايدۇ،

باللارغا قانداق كىتابلار تاللايمىز؟ بولۇپمۇ سەككىز ياشقىچە بولغان باللارغا كىتاب تاللىغاندا قايسى نۇقتىلارغا بەكرەك دىققەت قىلىش كېرەك؟ قانداق ئوقۇپ بېرىش كېرەك؟ بىر كىتابنىڭ بالغا ماس كېلىدىغان ياكى كەلمەيدىغانلىقىنى، قىزىقىدىغان ياكى قىزىقمايدىغانلىقىنى قانداق بىلىمىز؟

باللارغا ياخشى كىتابلارنى تاللاپ ئوقۇپ بېرىش ياكى ئوقۇتۇش بالىنىڭ ئۆگىنىش يولىغا قۇيۇلغان يول كۆرسەتكۈچ ماياكىغا ئوخشايدۇ، بالىنىڭ سۆزلۈكى، ئەتراپىدىكى شەيئىلەرگە ۋە دۇنياغا بولغان قىزىقىشىنى شەكىللەندۈرۈشتە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپلا قالماي، يەنە بالىنىڭ قەلبىدە ئۆمۈرلۈك گۈزەل خاتىرە قالدۇرىدۇ. بالىنىڭ يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ، ئۇچراشقان ياخشى كىتابلار بالىدا سۇسلاپ قالمايدىغان ئۆگىنىش قىزغىنلىقى ۋە ئىزدىنىشچان روھ شەكىللەندۈرىدۇ. كىتابنى كۆپ ئوقۇغان بالىنىڭ سۆزلۈك مىقدارىنىڭ كۆپ بولىدىغانلىقى، ئۆزىنى ئىپادىلەش قابىلىيىتىنىڭ كۈچلۈك بولىدىغانلىقىنى سۆزلەپ ئولتۇرمىساقمۇ بولىدۇ.

تۆۋەندە مەن ئوقۇش ۋە خىزمەت جەريانىدا ئۆگەنگەنلىرىم، ئەمەلىيىتىمدىن ئۆتكۈزۈلگەنلىرىم ئاساسىدا، قانداق كىتاب تاللاش توغرىسىدا ئاتا-ئانىلار دېلىغۇل بولۇۋاتقان بىر قانچە نۇقتىنى يورۇتۇپ بەرمەكچىمەن:

1. تورلاردا تەۋسىيە قىلىنغان؛ بازارلىق كىتابلار بالىنىڭ يېشىغا توغرىراقى ياش دائىرىسىگە ماس كېلىشى كېرەك.

بالا مەيلى قايسى ياشتا بولسۇن، ئەڭ ئاۋۋال ھەر بىر كىتابنىڭ ماس كېلىش ياش دائىرىسىنى خاتىرىلەش، كىتابنىڭ مەزمۇنى ھەققىدە ئازراق بولسىمۇ مەلۇمات ئېلىش لازىم. مەسىلەن: ئۈچ ياشقىچە بولغان باللارغا رەسىملىرى سۈزۈك، تېكىستلىرى قىسقا ۋە چۈشىنىشلىك بولغان تاختا قەغەزلىك كىتابلار (board book) ۋە يۈزى ياخشى يۈزلۈكلەنگەن كارتىلار ياخشى تاللاش ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق كىتاب ۋە ماتېرىياللار مەزمۇن جەھەتتىن جانلىق بولۇش بىلەن بىرگە سۈپەت جەھەتتىنمۇ ياخشى، ھۆللۈككە چىداملىق، ئاسان يىرتىلمايدۇ، كىچىك بالىلار مەينەت قىلىۋەتكەن تەقدىردىمۇ سۈرتۈۋېتىپ، داۋاملىق ئىشلەتكىلى بولىدۇ.

ئۈچ ياشتىن كىيىن بالىلار نورمال قەغەزلىك كىتابلارنى ئىشلىتەلەيدۇ، بىر-ئىككى جۈملىلىك، رەسىملەر بىرئاز مۇرەككەپلەشكەن كىتابلارغا قىزىقىدۇ، رەسىملەرنى ئىزاھلىيالايدۇ، شۇنىڭغا ئائىت سوئاللارنى سورىيالايدۇ. 3 - 6 ياشقىچە بولغان بالىلار (pop-

* 8 ياشقىچە بولغان باللار ئۈچۈن (ئا)

5. تەڭپۇڭ ۋە ماس قەدەمدە بولۇش لازىم.

ئۆزى مۇستەقىل كىتاب ئوقۇيالايدىغان بالىلارغا كىتاب تاللىغاندا، كۆڭلىنى خۇش قىلىش بىلەن بىر نەرسىلەرنى ئۆگىنىش ئوتتۇرىسىدا تەڭپۇڭلۇق بولۇشى كېرەك، بۇ نۇقتىنى ئوچۇقراق قىلىپ شەرھىلەنگەندە، بەزى كىتابلار پەقەت بالىنى كۈلدۈرۈپ، كۆڭلىنى خۇش قىلالىشى ئەمما مەلۇم بىر ئىدىيە ياكى بىلىم بېرەلمەسلىكى مۇمكىن؛ ئەكسىچە بەزى كىتابلاردىكى مەزمۇنلارنىڭ ئېغىرلىقى بالىنى چارچىتىشى مۇمكىن، شۇڭا بۇلار ئوتتۇرىسىدا تەڭپۇڭلۇق ۋە ماسلىق بەرپا قىلغاندا، بالا كىتاب ئوقۇشتىن زېرىكىپ، ئوچ بولۇپ قالىدىغان ئەھۋاللاردىن ساقلىنىشى كېرەك.

بالىنىڭ ئۈنلۈك ئوقۇشى (ئۈنلۈك ئوقۇش نۇتۇق قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشتە ناھايىتى مۇھىم) ئۈچۈن، نادىر كىلاسسىك چۆچەكلەر كۆڭۈلدىكىدەك تاللاش. بۇ خىلدىكى چۆچەكلەردە سۆزلەر ئالاھىدە پىششىقلاشقان، ناھايىتى ئوبرازلىق ئىپادىلەشلەر قوللىنىلغان، بۇ تەرىپى بالىلارنىڭ ئېغىز تىلىنىڭ نەپىسلىكىنى ئاشۇرۇشقا پايدىلىق.

6. قانداق ئوقۇپ بېرىش كېرەك؟

بالىغا كىتاب ئوقۇپ بەرگەندە، ئوقۇغان تېكىستلەرنى بارمىقىڭىز بىلەن قۇرۇمۇ قۇر كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئوقۇپ بېرىڭ. كىتاب مەزمۇنىغا قاراپ، بالىدىن ئەڭ ئاز دېگەندە (يېشىغا قاراپ) كىتابتىكى رەسىملەر، ھېكايە سىيۇزىتى، پېرسوناژ ۋە خاراكتېرلەر ھەققىدە ئىككىدىن-ئۈچكىچە سوئال سوراش، كىيىنكى قەدەمدە نېمە بولىدىغانلىقىنى پەرەز قىلدۇرۇپ، پىكىرلىشىڭ. قىزىقىشىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ھەرخىل بارماق قورچاقلىرى ياكى باشقا ماتېرىياللار بىلەن كىتابتىكى قەھرىمانلارنىڭ رولىغا كىرىپ تۇرۇپ ئوقۇشىڭىز تېخىمۇ ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشىشكىلى بولىدۇ.

قوشۇپ قۇيۇشنى مۇۋاپىق كۆرگەن يەنە بىر نۇقتام، بالىنىڭ قايسى تىلدا ساۋاتى (يېزىش) ئاۋۋال چىققان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ياخشى كۆرگەن چىرايلىق بىرەر پارچە خاتىرە دەپتەر تاللىتىپ، بالىنى كۈندىلىك خاتىرە ياكى كۈندىلىك قىلغان ئىشلىرىدىن كىچىككىنە دوكلات ياكى ئەتە قىلماقچى بولغان ئىشلىرىدىن پىلان ۋە ياكى كىچىككىنە ھېكايە يېزىشقا ۋە ياكى كىتاب ئوقۇش خاتىرىسى يېزىشقا؛ يازغانلىرىغا ئاساسەن، رەسىملىرىنى سىزىشقا ئىلھاملاندۇرۇڭ.

ئەڭ ئاخىرىدا قوشۇپ قويماقچى بولغىنىم، مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنىڭ ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىشىدىن باشقا يەنە ئۆزلىرى تۇرۇۋاتقان دۆلەتنىڭ تىلىنى ۋە ئىنگىلىزچىنى ئۆگىنىشىنىڭ زۆرۈرلۈكى، بۇ نۇقتىدا يەنىلا بالىلارنىڭ يۈكى ئېغىر. بالا بوۋاق ۋاقتىدىن باشلاپ ئاتا-ئانىنىڭ ئاناتىلىدىن باشقا تىلدا كىتاب ئوقۇپ بېرىشى بالىنىڭ چوڭ مېڭىسىدىكى تىل بۆلىكىنى غەدىقلاشتا ناھايىتى ئاكتىپ رول ئوينايدىغانلىقى

شۇڭا تۆت ياشتىن كىيىن، بالىنىڭ قىزىقىشى سىزنى يېتەكلىسۇن، بالا ئۈچۈن كىتاب تاللاشتا ئىجادچان ۋە كەڭ دائىرىلىك بولۇڭ. مەسىلەن ئالايلىق، بالا قۇياش سىستېمىسىغا قىزىقىپ قالدى، ئۇنداقتا، بالىنىڭ ھۇجرىسىنى قۇياش سىستېمىسى تېمىسىدىكى تام بېرەكلىرى بىلەن بېزەپ بېرىڭ، تورۇسقا قۇياش سىستېمىسىنىڭ مودېللىرىنى ئېسىپ بېرىڭ، ھەتتا قول-ھۈنەرۋەنچىلىكى ئۇستىلار بالا بىلەن بىرگە پىلانېتلارنى ياساپ، بويۇسائۇلارمۇ بولىدۇ، مۇشۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك كىتابلاردىن نەچچە پارچە ئېلىپ بېرىشنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇماڭ؛ بالا يەنە دىنازاۋۇرلارغا قىزىقامدۇ؟ ئۇنداقتا بالىنىڭ ئۇخلاش ئالدىدا ئوقۇشى ئۈچۈن، بىر قانچە دىنازاۋۇر تېمىسىدىكى كىتابلارنى ئېلىپ سوۋغا قىلىڭ... بىر قانچە كۈندىن كىيىن، بالىدا بۇلارغا نىسبەتەن تەبىئىيلا تېخىمۇ چوڭقۇر قىزىقىش پەيدا بولۇشقا ۋە ئۆزى مۇستەقىل ئىزدىنىشكە باشلايدۇ. بۇنىڭدەك ئەھۋاللاردا ھەرخىل ئىلمىي فانتازىيە كىتابلىرىنىڭ بالىلارنىڭ قىزىقىشىنى ئاشۇرۇشتا رولى بەك ياخشى بولىدۇ.

4. كىتابتىكى مەزمۇن ۋە رەسىملەر بالىنىڭ

قىزىقىشىنى قوزغىيالىشى لازىم.

بۇ ئەڭ مۇھىم ئامىللاردىن بىرى. يۇقىرىدا دەپ ئۆتكىنىمدەك، رەسىملىك كىتابلارنى سېتىۋالغاندا، ئاۋۋال كىتاب ھەققىدە ئازراق مەلۇمات توپلاڭ، كىتابخانلاردىن بىللە تاللاپ ئالغان بولساڭلار، كىتابتىن بالىنىڭ ۋە سىزنىڭ دىققىتىڭلارنى تارتالايدىغان تونۇش پېرسوناژلار ۋە مەزمۇنلارنى ئىزدەڭ. سىز تاللىغان ياكى تەۋسىيە قىلغان بولسىڭىز، تاللىشىڭىز ئۇنى مەزمۇن ۋە رەسىملەرگە جەلپ قىلالايدىغان بولسۇن. ئۆزىڭىز كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن، بالىنىڭ تۇتۇپ بېقىشىغا، كۆرۈشىگە ۋە كىتاب ھەققىدە ئويلىغانلىرىنى سۆزلەپ بېقىشقا سۇنۇڭ. يەنە تاللىغان كىتابلارنى ئۈنلۈك ئوقۇشقا بولىدىغان ياكى بولمايدىغانلىقىنىمۇ ئوقۇپ تەكشۈرۈپ بېقىشنى ئۇنتۇماڭ. توردىن ئالغان بولسىڭىز، كىتابنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كىيىن، ئەڭ ئاۋۋال ئۆزىڭىز ئەستايىدىل ئوقۇپ چىقىڭ، كىتابنىڭ مەركىزى ئىدىيەسىنىڭ نېمىلىكىنى ئېنىق بىلىڭ، ئۇنىڭدىن كىيىن بالىغا ماس ياكى ئەمەسلىكىگە قارار بېرىپ، ساقلاپ قېلىش ياكى ياندۇرۇۋېتىشنى ئويلاشسىڭىز بولىدۇ. ناۋادا بالا سۆز-ئىبارلەرنى يۇقىرى ئاۋازدا تەكرارلاشنى ياكى ئوقۇشنى ياخشى كۆرسە، شېئىر ياكى يۇمۇرستىك كىتابلار ناھايىتى ياخشى تاللاش ھېسابلىنىدۇ.

بالىنىڭ مەلۇم بىر ئاپتور، رەسىملىك كىتاب سەنئەتكارى ياكى يۈرۈشلۈك ئەسەرلەردىن ھۇزۇرلىنىدىغانلىقىنى بايقىسىڭىز ياكى شۇنداق بولسا، شۇ ئىجادىيەتچىلەرنىڭ كىتابلىرىنى تاللاپ ئېلىپ بېرىڭ. يەنە مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ئىجادىيەتچىلەرنىڭ كىتابلىرىنى تاللاش سىزنىڭ ئەلا سۈپەتلىك كىتابلارنى تاللىيالىشىڭىزغا ياردەمدە بولىدۇ.

ماقالىدە سۆزلەپ يۈرۈشىنى مۇۋاپىق كۆرمىدىم. شۇڭا ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلارغا كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ، ئۆزلىرى بىلىدىغان چەتئەل تىللىرىدىكى كىتابلار بىلەنمۇ قەرەللىك ئۇچراشتۇرۇپ، ئوقۇپ بېرىشىنى كۈچلۈك تەۋسىيە قىلىمەن.

يازاغانلىرىم ئارىسىدا نىسپىيلىك بولۇشى مۇقەررەر، ھەممە ئاتا-ئانىلارغا ماس كېلىپ كەتمىسىمۇ، مۇشۇ نۇقتىدا ھودۇقۇپ قالغانلارغا ئازراق پايدىسى بولۇپ قالغۇسى!

2020 - يىلى 18 - دېكابىر، ئامېرىكا

بالىلار دوختۇرلىرى ۋە مائارىپچىلار تەرىپىدىن ئىسپاتلاپ چىقىلغان. ئامېرىكىدىكىدەك ئادەملىرىنىڭ كېلىپ چىقىشى كۆپ خىل بولغان دۆلەتنىڭ مەكتەپلىرىدە ئىشلەش جەريانىدا كۆرگىنىم بۇيىچە ئېيتسام، بىر ئۇيغۇر بالىنى ئۇيغۇرچە بىلەن باشقا بىر نەچچە خىل تىلنى ئوخشاش ئاكادېمىك سەۋىيەدە بىلىدىغان قىلىپ تەربىيەلەش تامامەن مۇمكىن بولىدىغان، ئەمما ئاتا-ئانىلارنىڭ قاتتىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىگە باغلىق ئىش ئىكەن. قوش تىللىق بالىلارنىڭ نۇرغۇن جەھەتتىن بىر تىللىق بالىلارغا قارىغاندا ئۆتكۈر كېلىدىغانلىقىنى بۇ

ئىناۋارە قىلىش ئەسلى مۇھىبەت سىدى
بىزىدە ھېچكىمنىڭ ئىناۋارە قىلىشنى ئويلاپ قالغىنىمىز. لېكىن
ئىناۋارە قىلغانلىق ئۈدەل مۇھىبەت سىدى. پەرزەنتلەرنىڭ ئاتا-ئانىسى
ئىناۋارە قىلىنغان ۋاقتى بەلكىم مۇستەققىل بولغان ۋاقتىدۇر. ئاتا-ئانىلىرىمىز
نىڭ سىزنى ئىناۋارە قىلىنغان ۋاقتى بەلكىم بۇ دۇنيادىن كەتكەن ۋاقتىدۇر
سۈيۈكلىڭىزنىڭ سىزنى ئىناۋارە قىلىنغان ۋاقتى بەلكىم سىزنىڭ بۇ مىردىنى
ئۆزۈپ كۆتكۈلى قالغان ۋاقتىدۇر. دوستلىڭىزنىڭ سىزنى ئىناۋارە قىلىنغان
ۋاقتى بەلكىم ئاراكلىرىدا بىر تام پەيدا بولغان ۋاقتىدۇر. كەسپىڭىزنىڭ
سىزنى ئىناۋارە قىلىنغان ۋاقتى سىز بىلەن ئۆزىڭىزنىڭ بىر كېمىدە
ئەمەسلىكىنى بايقىغان ۋاقتى بولۇشى مۇمكىن. ئەمەلىيەتتە ئىناۋارە
قىلىشنىڭ ئۆزى قۇچاققا پاتىمغۇدەك مۇھىبەت سىدى ئەسلى
ئىناۋارە قىلغۇدەك ئادىمى بولۇشىمۇ بىر بەخت.

خەتتات ئابلىكەم مۇھىبەت

موزدۇز ئۇستام

(ھېكايە)

ئە. ئازات

«بالىلارغا قىزىقارلىق، ئاسان چۈشىنىدىغان چۆچەك ۋە ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بەرگەندە، ئۇلار ئاڭلاش، ھېس قىلىش، ئويلاشنى ئۆگىنىۋالسايدۇ.»

– كارل ماركس

بولغىنى بىلەن ئىجى ناھايىتى ئىخچام، رەتلىك ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئادەم، ئۆزىنىڭ موزدۇزلىق ھۈنىرى بىلەن مەھەللىمىزنىڭ بىر ئەزاسى بولۇپ قالدى.

مەھەللىمىزنىڭ بۇ يېڭى ئەزاسى ھەر كۈنى دېگىدەك ئەتىگەندە كېلىپ، دۈككىنىڭ ئالدى-كەينىنى پاكىزە سۈپۈرۈپ، سۇ چاچاتتى. كەينىدىن، كىچىككىنە چاي چەينىكىگە چاي دەملەپ قويۇپ يىپ ئېشىپ مومايتى ياكى بولمىسا پاشنىغا نال قېقىش دېگەندەك ئىشلار بىلەن ھەپلىشەتتى. بىكار بولۇپ قالغان چاغلىرىدا دادامدىن كىتاب-ژۇرناللارنى ئارىيەت ئېلىپ، دۈككىنىڭ ئىچىدىكى خېرىدارلارنىڭ ئولتۇرۇشى ئۈچۈن قويۇۋالغان ئۇزۇن ئورۇندۇقتا پۈتتىنى سوزۇپ ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇيتتى. كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرغان ۋاقىتلىرىدا تۇبۇقسىز خېرىدار كېلىپ قالسا، مەيدە يانچۇقىغا سېلىۋالغان ئۇزۇنچاق گۈللۈك ئاتكىرىتىكىنى چىقىرىپ، كىتابنىڭ ئوقۇپ كەلگەن بېتىگە قىستۇراتتى - دە، پاكىزە يەرنى تېپىپ قويۇپ قوياتتى. خېرىدارلىرى كەتكەن ھامان قۇلىنى دائىم ئىشىكىنىڭ تۇتقۇچىدا ئېسىقلىق تۇرىدىغان لۆڭگە بىلەن پاكىزە سۈرتۈۋېتىپ، كىتابنى قايتا قولغا ئالاتتى. ئۇ ئادەم ئۆزىنىڭ تۇرمۇشتىكى ئاددىي - ساددىلىقى، چىقىشقا قىلغى، ھۈنىرىگە ماھىرىلىقى بىلەن ئۇزاق ئۆتمەيلا مەھەللىدىكى چوڭ-كىچىك ھەممىسىنىڭ ھۆرمىتىگە ئىگە بولدى.

بولۇپمۇ مەھەللىدىكى بالىلار ئۈچۈن ئۇ ئادەمنىڭ مۇشۇ مەھەللىدە بولۇشى بەك كۆڭۈللۈك بىر ئىش ئىدى. چۈنكى ئۇ ئادەمنىڭ بىلىدىغان ھېكايە-چۆچەكلىرى كۆپ بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈنمۇ ئەيتاۋۇر ھەپتىدە بىر ياكى ئىككى قېتىم مەھەللىدە ئوينىۋاتقان بالىلارنى يېنىغا يىغىپ يىپ ئەشكەچ ئۆزىنى چۆرىدەپ تەقەززالىق بىلەن ئولتۇرغان بالىلارغا قىزىق-قىزىق ھېكايە، چۆچەكلەردىن بىر نەچچىنى ئالدىرىماي، قىزىقارلىق، چۈشىنىشلىك قېلىپ سۆزلەپ بېرەتتى. بىز ئۈچۈن بۇنداق كۈنلەر بەكمۇ كۆڭۈللۈك ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن مەھەللىدىكى بالىلار ئۇ كىشىنى «ھېكايىچى ئاكاش» دەپ چاقىرىشاتتى. مەھەللىدىكى بالىلار كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ھېكايە ئاڭلاش ئۈچۈن، موزدۇزخاندا ئەتراپىدا، ھېكايىچى ئاكاشنىڭ بىكار بولۇپ ئۆزلىرىنى چاقىرىشىنى ساقلاپ ئولتۇرۇۋالاتتى. مۇبادا ھېكايىچىمىزنىڭ ئىشى تۈگىمەي سەل ئالدىراش بولۇپ قالسا بالىلارنى يېنىغا چاقىرىپ، ئىشىنى داۋاملاشتۇرغاچ، ئۆزىنى چۆرىدەپ ئولتۇرغان بالىلاردىن بىرىمىزنى ھېكايە ئېيتىشقا بۇيرۇيتتى. بىزمۇ بىلىدىغان ھېكايە - چۆچەكلىرىمىزنى دۇدۇقلاپ يۈرۈپ ئېيتاتتۇق، گەرچە بىز ھېكايىلىرىمىزنى چۈشىنىشلىك، تولۇق بىلەن ئېيتىپ بېرەلمىسەكمۇ، يوغان قوللىرى بىلەن بېشىمىزنى سىلاپ تۇرۇپ: «ياخشى ئېيتتىڭلار، بارىكالا،

بۈگۈن ھاۋا ئەتىگەندىن باشلاپلا ئىسسىپ كەتكەچكە ئايالىم بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، دېمىق ئىسسىقتا ئۆيدە ئولتۇرغاندىن كۆرە سالقىن ۋە ساپ ھاۋادىن ھۇزۇرلانغاچ دېڭىز بويىغا بېرىپ ئايلىنىپ كەلمەيلىمۇ دېيىشىپ، ئەتىگەندىلا ئۆيىمىزگە ئانچە يىراق بولمىغان دېڭىز ساھىلىگە قاراپ يول ئالدىق.

بىزنىڭ دېڭىز ساھىلىگە يېتىپ كەلگەن ۋاقىتىمىز ئەتىگەن تەرەپكە توغرا كەلگەچكە ئادەم ئانچە كۆپ ئەمەس ئىكەن. ئەر-ئايال ئىككىمىز، دېڭىز ساھىلىغا يېقىنلا يەردىكى ئەتراپىغا سايە تاشلاپ تۇرىدىغان يوغان بىر تۈپ يالغۇز دەرىخىنىڭ يېنىغا ئورنىتىلغان ئىككى تەرىپى ئۇزۇنچاق ئورۇندۇقلۇق ياغاچ ئۈستەلگە كېلىپ ئورۇنلاشتۇق. كېيىن، چايقىلىپ تۇرغان دېڭىز سۈيىنى تاماشا قىلىش ئۈچۈن سۇ بويىغا كېتىپ قالساق، ئۈستىلىمىزنىڭ بىردىن ئىككىدىن پەيدا بولۇۋاتقان ساياھەتچىلەر تەرىپىدىن ئىگەللىۋېلىنىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۈستەل ئۈستىگە داستىخان سېلىپ، ئۈستىنى ئۆيىدىن ئېلىۋالغان يېمەك - ئىچمەكلىرىمىز بىلەن تولدۇرۇپ قويۇپ، ساھىلىغا يۈرۈپ كەتتۇق. شۇ چاغدا، كۆز ئالدىمىدىكى بېياپان كۆك دېڭىز سۈيى ئورۇلۇپ تۇرغان قىرغاقلارنى كىچىك چاغلىرىمدا ئويىناپ چوڭ بولغان مەھەللىمىزدىكى مەنزىرىسى كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان چوڭ كۆلنىڭ قىرغاقلىرىغا ئوخشاتتىمۇ، ياكى دېڭىز ئەتراپىدا ئوينىۋاتقان بىر نەچچە بالىنى كۆرۈپ كىچىك چاغلىرىمىدىكى ئىشلار ئېسىمگە كېلىپ قالدۇمۇ، قانداق؟ خىيال-يېپىلىرىم شۇنچە ئۇزۇن يىللاردىن بېرى ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن مەھەللىمىزدىكى ھېكايىچى موزدۇز ئۇستامغا كېتىپ قالدى.

ئېنىق ئېسىمدە يوق، بەلكىم بەش، ئالتە ياش ۋاقىتلىرىم بولسا كېرەك، جەنۇبى شىنجاڭدىن مۇساپىر بولۇپ چىققان ئوتتۇز، ئوتتۇز بەش ياشلار چامىسىدىكى ئورۇق، بوي- تۇرقى ئېگىز كەلگەن، پاكىزە چۈشۈرۈلگەن بېشىغا دوپپا كىيىۋالغان، قاشلىرى قاپ- قارا، بۇرۇنى قاڭشارلىق، قارامتۇل بۇرۇت- ساقاللىرى بويۇنلىرىغىچە تۇتۇشۇپ كەتكەن بىر ئادەم، داداملارنىڭ ماقۇللىقىنى ئېلىپ، قورۇيىمىزنىڭ كەينى تەرىپىدىكى يولغا قاراپ تۇرىدىغان كىچىككىنە بوشلۇققا، يالاڭ خىشتىن، بىر تەرىپىنى قورۇ تېمىمىزغا چاپلاپ، ئالدى تەرىپىگە بىر ئىشىك بېكىتىپلا ئۈستىنى شاخ-شومبىلار بىلەن يېپىشتىن شەكىللەنگەن ئادىغىنە بىر كىچىك ئۆي سېلىۋالدى. كېيىن، كۆن، خۇرۇم ۋە چەم كېسىش پىچىقى، بىگىز، يىپ- يىڭنە، ئاق- قارا مۇم، قېلىپ قاتارلىق جابدۇقلارنى سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ، بۇ كىچىككىنە ئۆينى ئەپچىل بىر موزدۇزخانغا ئايلاندۇرۇۋالدى.

دۇكان، سىرتىدىن قاراشقا كىچىك، كۆرۈمىسىز

چۈنكى ھەممىنىڭ ئۆز ئىچىدىن چىققىنىنىڭ ئازابى يامان ئىكەن. بۇنىڭغا ئادىل ھۆكۈم قىلغايسىز دەپتۇ.

ھېكايىچى ئاكاش ھېكايىسىنى تۈگىتىپ بىزگە تەكشى بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن «چۈشەندىڭلارمۇ؟ ھەممىنىڭ ئۆز ئىچىدىن چىققىنىنىڭ ئازابى يامان، شۇڭا دوستلۇقۇڭلارنى قەدىرلەپ، بىر بىرىڭلارنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ ئىناق- ئىنتىپاق ئۆتۈڭلار» دېگەن ئىدى.

ھازىر ئويلاپ كۆرسەم، ھېكايىچى ئاكاش بىزگە ئەنە شۇنداق ئىبرەتلىك ھېكايە، چۆچەكلەرنى ئېيتىپ

بېرىش ئارقىلىق بىزنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىمىزگە پايدىلىق نۇرغۇن بىلىملەرنى ئۆگەتكەن ئىكەن.

كىيىن، مەھەللىمىزدىكى كونا ئۆيلەر چېقىلىشقا باشلىغاندا، ھېكايىچى ئاكىمىز، ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق ئۆز يۇرتلۇقلىرىدىن بىرىنىڭ قىزىغا ئۆيلىنىپ نەلەرگىدۇر كۆچۈپ كەتتى.

مەن دېڭىز بويىدىن قايتىپ كېلىپ، ئۆزۈمنىڭ بىكار بولۇپ قالغان چاغلىرىمدا، گەرچە ياخشى سىزالمىساممۇ، ئاز تولا رەسىم سېزىپ ئىچ - پۇشۇقۇمنى چىقىرىش قىزىقىشىم بويىچە ھېكايىچى ئاكاشنىڭ ئاشۇ كىچىككىنە موزدۇرخانىسى ئالدىدا، بېشىدىكى دوپپىسىنى چۆكۈرۈپ كىيىپ، ھېكايىسىنى ئاڭلاش ئۈچۈن ئەتراپىغا يىغىلغان بالىلارغا كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرۇپ ھېكايە سۆزلەپ بېرىۋاتقان ئوبرازىنى سىزنىش ئۈچۈن قۇلۇمغا قەلەم ئالدىم.

كۆز تەگمىسۇن! « دەپ بىزنى ماختاپ، رىغبەتلەندۈرەتتى.

سىم- سىم يامغۇر ياغقان بىر كەچقۇرۇنلۇقى، مەھەللىدىكى بالىلار بىلەن ئاشۇ كىچىككىنە موزدۇرخانىغا قىستىلىشىپ ئولتۇرۇپ ئاڭلىغان مۇنداق بىر ھېكايە ھېلىمەم ئېنىق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. ھېكايىچى ئاكاش قولىدىكى ياماپ يېرىمداپ قالغان ئاياغنى بىر يانغا قوپ قويۇپ، ھېكايىسىنى مۇنداق باشلىغان ئىدى:

بۇرۇنقى زاماندا تۆمۈر- تەسەك، ئالتۇن- كۆمۈش دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىگە گۆھەر پادىشاھ ئىكەن. بىر كۈنى ئالتۇن تۆمۈرنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ پادىشاھ گۆھەرنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ:

– ئى كەرەملىك شاھىم! مەن بۈگۈن پۇقرايىڭىز تۆمۈرنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ كەلدىم. تۆمۈرنىڭ گۇناھى كۈندىن – كۈنگە ئېغىرلىشىپ چىكىدىن ئاشتى. تۆمۈرنىڭ بولسا، قىممىتى يوق، پۇلى ئەرزان، ئەمما غەلۋىسى كۆپ. ئۇ تۆمۈرچىنىڭ دۇكىنىغا چۈشكەندىن كېيىن قىپقىزىل چوغ بولۇپ، بازغان بىلەن ئۇرغاندا گوبيا ئەجدىھاردەك كۆيدۈرگۈچى شۆلگەيلىرىنى ئەتراپقا چېچىپ، كىشىلەرنى كوچىدىن خاتىرجەم ئۆتكىلى قويمايدۇ، ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق تاراڭ- تۇرۇڭ نالە پەريادلىرىدىن كىشىلەرنىڭ قۇلاقلىرى پاك بولۇپ كەتتى. بۆشۈكتىكى بوۋاقلارمۇ ئارام خۇدا ئۇخلىيالمى يىغلاپ چىقىدۇ. مېنىڭ بولسا، قىممىتىم يۇقىرى، ئەمما غەلۋەم يوق. بولغا تەگكەندە تۆمۈردەك قاقشاپ كەتمەيمەن. ھەرقانچە ئۇرسىمۇ «جىق- جىق» قىلغان ئاۋازلا چىقىدۇ. كىشىلەرنىڭ ئارامىنى بۇزمايمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يىغلاڭغۇ تۆمۈرنى جازالاپ بەرگەيسىز، – دەپتۇ.

گۆھەر شاھ ئالتۇننىڭ ئەرزىنى ئورۇنلۇق بىلىپ، تۆمۈرنى كەلتۈرۈپ سوراق قىلىپتۇ:

– ئى تۆمۈر! سېنىڭ گۇناھىڭ چىكىدىن ئېشىپتۇ. سېنىڭ قىممىتىڭ ئەرزان، غەلۋەڭ جىقكەن، ئالتۇننىڭ قىممىتى يۇقىرى تۇرۇقلۇق غەلۋىسى يوقكەن. مۇشۇ سەۋەبتىن سەن زىندانغا لايىق بولدۇڭ، جازاغا تارتىمەن.

تۆمۈر دەپتۈكى:

– ئى ئادالەتلىك شاھىم، ئويلاپ كۆرگەيسىز، مەن گۇناھسىزەم.

– نېمە دەلىللىك بار؟ – دەپ سورايتۇ شاھ.

– مېنىڭ دەلىلىم شۇكى، – دەپتۇ تۆمۈر، – مېنىڭ باھايىمنىڭ ئەرزان، غەلۋەمنىڭ كۆپلۈكى راست، ئالتۇننىڭ قىممىتى يۇقىرى، غەلۋىسىنىڭ يوقلۇقىمۇ راست. ئەمما، ئالتۇن بىلەن مېنى ئىدارە قىلغۇچىلار ئوخشىمايدۇ. ئالتۇننىڭ تېگىدە قويىدىغان سەندىلى چويۇن، بولغىسى تۆمۈر، شۇڭا ئالتۇننى ھەرقانچە ئۇرسىمۇ، «ئېزىلىپ پارە بولۇپ كەتمىسۇن» دەپ ئانچە رەھىمسىزلىك قىلمايدۇ. شۇ سەۋەبتىن مەندەك قىيىنلىق كەتمىگەچكە كۆپ زارىلىنىپ كەتمەيدۇ. مېنىڭ بولسا، ئاستىمغا قويىدىغانمۇ تۆمۈر، ئۈستۈمدىن ئۇرىدىغانمۇ تۆمۈر. شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭ سالغان ئازابلىرىغا چىدىيالمى قاقشاپ كېتىمەن، ئەگەر ئالتۇننىمۇ، ئالتۇن بىلەن ئۇرسىڭىز، ئۇمۇ پايلىمى جىرىڭلاپ كېتىدۇ.

ئاجىزلىق پسخىكىڭىزغا تاقابىل تۇرۇڭ!

ئەمىرە ھاشىم (ئىراق)

بۇنىڭدا ئالدى بىلەن بىز ئۆزىمىزگە شۇ سوئالنى قويۇشىمىز كېرەك، بىز روھى ھالىتىمىز بىلەن ئىناق ۋە چىقىشىپ ياشىشىمىز ئۈچۈن، ئاجىزلىق ھېسسىياتىمىزغا قانداق تاقابىل تۇرىمىز؟

—پسخىك ئاجىزلىقىڭىزغا تاقابىل تۇرۇڭ، روھى ھالىتىڭىزدىن ياكى جامائەتچىلىكتىن قېچىشقا ئۇرۇنماڭ، ئۆزىڭىزگە تولۇق ئىشىنىڭ، چۈنكى جەمئىيەتتە روھىي ئاجىزلىق ھېس قىلىدىغان كىشى پەقەت سىز بىرلا كىشى ئەمەس.

—سىز باشتا ئۆزىڭىزدە ھېس قىلغان ئاجىزلىق تەرىپىڭىزنى ئويلاپ چۈشكۈنلىشىپ كەتمەڭ، ئالدى بىلەن ئۇنى ئىنچىكىلىك بىلەن ئانالىز قىلىڭ، ئاندىن ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسىنى تېپىپ، ئۇنى ياكى ئۇنىڭغا بولغان ھېسسىياتىڭىز ئۈستىدىن غالىب كېلىڭ!

—ئەگەر ھېسسىياتىڭىزدىكى ئاجىزلىق ئۆزگەرتىش ۋە ھالقىپ كېتىش قولاي تىپتىكى ئاجىزلىق بولغان بولسا، دەرھال ئۇنى ئۆزگەرتىش ۋە ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشقا ھەرىكەت قىلىڭ. شۇنداق قىلغاندا ئاندىن سىز ئۆزىڭىزدىكى ئاجىزلىق تۇيغۇڭىزنى يېڭەلەيسىز. سىز بۇنى ئالدى بىلەن ئۆز ئىرادە كۈچىڭىز بىلەن ئۆزگەرتىشكە باشلىشىڭىز كېرەك. سىز ئۆزىڭىزنىڭ ئاجىزلىق تەرىپلىرىڭىزنى ئۆزگەرتكەندىن كېيىنكى روھى ھالىتىڭىزنى تەسەۋۋۇر قىلىڭ ياكى ئۇنى خىيال قىلىپ كۆرۈڭ، بۇ سىزنىڭ سەۋرچانلىق ۋە قەتئىيلىك روھىڭىزنى ئۆستۈرىدۇ، ھەمدە، ئۆزىڭىزنى تېخىمۇ ئەۋزەل شارائىتتا ھېس قىلىشقا باشلايسىز. گەرچە تۇرمۇشىڭىزدا سىز ئۈمىد قىلغاندەك ئەۋزەل شارائىتقا ئېرىشەلمىسىڭىزمۇ، لېكىن بەختلىك تۇرمۇشقا ئېرىشەلەيسىز. جەمئىيەتتە ئەھۋالى ناچار، ئاجىزلىققا ۋە يوقسۇزلۇققا يېتىپ قالغان نۇرغۇن كىشىلەردىن سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنىڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى، يەنە نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ سىزدىن تېخىمۇ ئىزتىراپلىق ھاياتتا ياشايدىغانلىقىنى ئويلاڭ. بۇ دۇنيا ھاياتىدا ھەممە ئادەم سىناققا، ئىمتىھانغا ۋە تۇسالغۇلارغا يولۇقىدىغانلىقىنى، دۇنيا ھاياتىنىڭ ئىبىرەتلەر بىلەن تولۇپ تاشقانلىقىنى، شۇڭا ئۆزىڭىزدە بەزى ئاجىزلىقلارنىڭ كۆرۈلۈشى نورمال ئەھۋال ئىكەنلىكىنى، سىناققا دۇچ كەلگەن كىشى پەقەتلا سىز ئەمەسلىكىنى چۈشۈنۈپ يېتىڭ. شۇنداق قىلغاندا سىز ئۆزىڭىزدە تەسەللى تېپىشىڭىزنىڭ زۆرۈرلۈكىنى تونۇپ يېتىسىز، شۇنىڭدەك ھاياتىڭىزدا ئەھۋالىڭىزنىڭ مۇنەن ناچار شارائىتتا بولمايدىغانلىقىغا چوقۇم ئىشەنچ بەلەن قارايسىز.

سىز ھاياتىڭىزدا ھەممە نەرسىگە ئېرىشەلمەيسىز؟ سىزنىڭ بارلىق ئارزۇ - ئارمانلىرىڭىز ئەمەلگە ئاشتىمۇ؟ سىز بىر ئارزۇيىڭىزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بىلەن توختاپ قالامسىز ياكى باشقا ئىستەكلىرىڭىزنىمۇ روياپقا چىقىرىشقا تىرىشامسىز؟

ئەلۋەتتە مېنىڭ ھەممە نەرسىگە ئېرىشەلمىگىنىمدەك، چوقۇمكى سىزمۇ ھەممە نەرسىگە ئېرىشەلمەسلىكىڭىز مۇقەررەر. شۇنداقتىمۇ يەنە بۇ ھاياتتا ئەڭ ياخشىغا ئىنتىلىمەيدىغان كىشى بولمايدۇ. كىم بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر بۇ ئالەمدە ئۇنىڭ ھەممە نەرسىگە ئېرىشەلمەيدىغانلىقى ئېنىق. شۇڭمۇ بىز ھاياتىمىزدا ئارزۇ - ئارمانلىرىمىزغا ئېرىشەلمەيدىكەنمىز ياكى بۇ يولدا تۈرلۈك توسالغۇلاردىن قۇتۇلالمايدىكەنمىز دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئۈمىدسىزلىنىپ كېتىمىز. گەرچە كۆپىنچە ئەھۋاللاردا بىز بۇ خىل چۈشكۈنلۈككە لايىق بولمىساقمۇ يەنىلا ئاجىزلىق پسخىكىسىدىن قۇتۇلالمايمىز.

ئىنساننىڭ روھىي ھالىتىگە مۇناسىۋەتلىك پسخىك ئاجىزلىقى ئادەتتە تۈرلۈك بولىدۇ ۋە بىر - بىرىگە ئوخشىمايدۇ. بەزى ئۇ ئىنساننىڭ ئەقلىي، جىسمانىي، ماددىي، مەنىۋى ياكى ئىجتىمائىي تەرەپلىرىگە باغلىنىشلىق بولسا، بەزىدە ئۇ شەخسنىڭ ئۆزىدە ياكى ئەتراپىدىكى كىشىلەرنىڭ كۆزىدە چوڭ كۆرۈنۈپ كەتكەن ئىشلاردىن تۇغۇلىدۇ. بەزىدە بولسا كىشىنىڭ مۇبالىغە ھېس - تۇيغۇلىرىدىن كېلىپ چىقىدۇ. بىر قىسىم ئىشلار باركى ئۇ بەزى كىشىلەرگە نىسبەتەن ئىنتايىن چوڭ، شۇنىڭدەك يەنە بەزى كىشىلەرگە نىسبەتەن غايەت نورمال، ھالبۇكى ئۇ ئىشنىڭ ماھىيىتى ئاجىزلىققا سەۋەب بولغىدەك دەرىجىدە ئېغىر ئەمەس. ھەر ئىككى ئەھۋالدا ئاجىزلىق تۇيغۇسى بارلىق ئىنسانلار ئۈچۈن نورمال ئەھۋال دەپ قارىلىدۇ. بىزمۇ بۇنى نادىر ئەھۋال ياكى بىر قىسىم كىشىلەردەك روھىي كېسەللىك دەپ قارىيالمايمىز. ئەگەر بىز ئۆزىمىزنىڭ ئاجىزلىق نوقتىلىرىمىزنى ھېس قىلىپ، ئۇنى ئېتىراپ قىلىدىغان بولساق، باشقىلارنىڭ ئاجىزلىقىغا قارىتا پوزىتسىيىمىزمۇ ئىجابىي بولغان بولاتتى. چۈنكى ئۆزىدە بىرەر نۇقسان ياكى ئاجىزلىق ھېس قىلغان كىشى، بۇنى باشقىلار ياققۇرمايدىغان ۋە باشقىلاردىن تامامەن پەرقلىق بىر نۇقسان دەپ بىلىپ، نومۇس قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ بەدىنى، زېھنى، ئۆزى ياكى ئىجتىمائىي تۇرمۇشىدا كۆرۈلىدىغان ھەرقانداق بىر نۇقسان ياكى ئاجىزلىق تەرىپلىرىنى قوبۇل قىلغۇسى كەلمەيدۇ؟

تاقابىل تۇرۇش ئۇسۇلى:

مېدالغا ئېرىشىپسىز، بۇنداق ئەھۋالدا سىز ماتېماتىكىدىكى ئاجىزلىقىڭىزنى ئويلاپ چۈشكۈنلەشمەي، تەنتەربىيەدىكى نەتىجىڭىزگە قاراپ كەيپىياتىڭىزنى ئۈستۈن تۇتۇشقا تىرىشىڭ. بۇ سىزنىڭ روھى چۈشكۈنلىكىڭىزنى بېسىپ، ماتېماتىكىدىكى ئاجىزلىقىڭىزنى يېڭىشكە كۈچ بېرەلەيدۇ.

«بىن فورېستون» - ئۇ، 1939 - يىلى ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن بىر ھادىسىنى سۆزلەپ مۇنداق دەيدۇ: «مەن ئۆز ۋاقتىدا بېغىمدا غولداپ كەتكەن قومۇچلارنى كېسىۋېتىپ، ئورنىغا پۇرچاق يېتىشتۈرۈش قارارىغا كەلگەن ئىدىم. بىر كۈنى باغدىن بىر بۇغام قومۇچنى كېسىپ، ماشىنام بىلەن ئۆيگە قاراپ كېتىۋاتاتتىم. توساتتىن قومۇش ماشىنىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ كەتتى. بۇنىڭدىن مەن قاتتىق تەمتىرەپ كەتتىمۇ قانداق بىلمەيمەن ماشىنا بېرىپ چوڭ بىر دەرەخكە ئۈسۈپ، ئۆرۈلۈپ كەتتى. بۇ ۋەقەدە ئومۇرتقا سۆڭىكەم قاتتىق زەخمىلەنگەن ئىكەن. شۇنىڭدىن كېيىن مەن يېرىم پالەچ بولۇپ قالدىم. باشتا ھالىمغا قاتتىق ئېچىندىم، بەختىمنىڭ تەلەپسىزلىكىدىن ئاچىقلاندىم، ھەتتا ئۆزۈمنىڭ بۇنداق كاج تەلپىمنى لەنەتلەيتتىم. لېكىن ۋاقىتنىڭ ئۆتمىشى بىلەن بۇنداق غەزەپلىنىش، ئەلەم بىلەن غەمكىن ئۆتۈش ھاياتىمدا ھېچ نەرسىنى ئۆزگەرتەلمەيدىغانلىقىنى بايقىدىم. باشقىلارنىڭ داۋاملىق ماڭا كۆيۈنگەنلىكىنى، غەمخورلۇق قىلغانلىقىنى كۆردۈم. شۇڭا مەنمۇ ئۇلارغا ئاللىجانابلىق بىلەن ئۆزۈمنىڭ رولۇنى ئادا قىلىش قارارىغا كەلدىم. ئون تۆت يىل ئۈزلۈكسىز كىتاب ئوقۇدۇم. بۇ جەرياندا 1400 پارچىدىن كۆپ كىتاب ئوقۇيتتىم. ھەر بىر كىتابنى ئوقۇسام ماڭا يېڭى بىر ئۇيۇق ئېچىلىشقا باشلىدى. شۇنداق قىلىپ، ئاستا - ئاستا دۇنيانى چۈشىنىشكە ۋە ئۇنىڭ پىرىنسىپلىرىنى تونۇشقا باشلىدىم. كىتاب ئوقۇش ۋە ئۇنى مۇتالىئە قىلىش بىلەن بارا - بارا سىياسەت ۋە ئومۇمىي ئىشىغا قىزىقىدىغان بولۇپ قالدىم. مانا ھازىر مېھىپىلىك ھارۋىسىدا ئولتۇرۇپ خەلققە لېكسىيە سۆزلەۋاتىمەن».

يەنە بىر مۇھىم نۇقتا شۇكى، ئەگەر سىز ئۆزگەرتىش مۇمكىن بولمايدىغان ئاجىزلىقىڭىزنى ئۆزگەرتىمەن دېسىڭىز ياكى خاراكتېرىڭىزغا يات ۋە ئەسلا ماس كەلمەيدىغان بىر خىيالىنىڭ پىشىدىن قوغلاپ يۈرگەن بولسىڭىز ياكى ئەمەلىيلەشمەيدىغانلىقى ئاللىبۇرۇن ئېنىق بىر ئىشنى قىلىشقا كۈچ سەرپ قىلغان بولسىڭىز، بۇ تولىمۇ ئەخمىقانلىقنىڭ ئالامىتى، چۈنكى بۇ سىزنى ئاخىرىدا ئۈمىدسىزلىككە ئېلىپ بارىدۇ. كونتروللۇقنىڭىزنى يوقىتىسىز، بەلكى چۈشكۈنلۈك ۋە پىسخولوگىيەلىك بېسىم ئاستىدا قېلىشىڭىز مۇمكىن. بىز شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، بەزى ئاجىزلىقلىرىمىزنى ئىسلاھ قىلىپ، ئۆزگەرتكىلى بولسىمۇ، يەنە بەزى ئاجىزلىقلىرىمىزنى ئەسلا ئۆزگەرتەلمەيمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن سىز ئۆزىڭىزدىكى ئۆزگەرتىش ئىمكانسىز بولغان ئاجىزلىقلىرىڭىزنى تەن ئېلىپ، ئۇنى شۇ بويىچە قوبۇل قىلىشىڭىز، بۇنىڭدىن ئەسلا ئۆگىنىشنىڭىز لازىم.

«خارولد ئابىوت» - ئۇ ۋۇپپى شەھىرىدە بىر ئىسكىلاتنىڭ دېرىكتورى بولۇپ ئىشلىگەن. ئۇ ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «مىلادىيە 1934 - يىلى ئەتىياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە مەن يولدا كېتىۋېتىپ ئون سېكۇنتتەك بىر مەنزىرىگە قاراپ تۇرۇپ قالدىم. لېكىن بۇ ئون سېكۇنتتا مەن بۇندىن ئون يىل ئاۋۋال ئۈگەنگەنلىرىمدىنمۇ كۆپرەك ياشاشنى ئۈگەندىم. ئىككى يىل ئىلگىرى مەن ۋۇپپى شەھىرىدە بىر مېۋە چىۋە ئىسكىلاتىنى باشقۇراتتىم. بۇ جەرياندا مەن قول ئىلگىمىدىكى پۈتۈن مال - مۈلكۈمدىن ئايرىلىپ قالدىم، ھەتتا يەتتە يىل ئىشلەپمۇ تۆلەپ بولالمايدىغان دەرىجىدە قەرزگە پېتىپ قالدىم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئامبارنى تاقىدىم ۋە كەنساس شەھىرىگە بېرىپ ئىش ئىزدەش قارارىغا كەلدىم. بۇنىڭ ئۈچۈن سۇدا سانائەت بانكىسىدىن قەرز پۇل ئېلىشىمغا توغرا كېلەتتى. بۇ مەقسەتتە ئۆزىگە قاتتىق ئىشەنچ قىلىدىغان، جۇشقۇن بىر ئادەمدەك روھلۇق كېتىپ باراتتىم. بۇ چاغدا يولدا ئىككى پۇتى مېيىپ بىر ئادەمنىڭ مېيىپلار ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ ئىككى قۇلغا باغلانغان ياغاچ بىلەن ھارۋىنى ماڭدۇرۇپ چوڭ يولدىن قارشى تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقى دىققىتىمنى تارتتى. بۇ كىشى يولدىن ئۆتۈپ پىيادىلەر يولىغا چىقىۋاتقاندا ئىككىمىزنىڭ كۆزى ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ ماڭا ئاجايىپ بېقىملىق تەبەسسۇم بىلەن قاراپ: «ئەتتىگەنلىكىڭىز خەيىرلىك بولسۇن ئەپەندىم، بۇ نېمە دېگەن گۈزەل ئەتىگەن ھە!» دېدى. مەن ئۇ كىشىگە قاراپ ئۆزۈمنىڭ قانچىلىك باي ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتكەندەك بولدۇم. چۈنكى مېنىڭ ئىككى پۇتۇم ساق، ماڭالايتتىم. مەن ئۆزۈمدىن خىجىللىق ھېس قىلغان ھالدا خىيالىمدىن مۇنۇلارنى ئۆتكۈزدۈم: «ئىككى پۇتى يوق بۇ ئادەم شۇنچە ئۆزىگە ئىشەنچ بىلەن قاراپ، خۇشال ئۆتىدىكەن، مېنىڭ ئىككى پۇتۇم بار، ئۇنداقتا مەن قانداق بولۇشۇم كېرەك؟». مەن بۇلارنى ئويلاپ روھىي جەھەتتىن خېلىلا يېنىكلىپ قالدىم. ئەسلىدە مەن بانكىدىن يۈز دولار قەرز ئېلىش ئۈچۈن كېتىۋاتاتتىم. بۇ ئەھۋالدىن كېيىن ئىككى يۈز دولار ئېلىپ، كەنساس شەھىرىگە ئىش ئىزدەش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى چوقۇم ئىش تېپىپ ئىشلەش ئۈچۈن بېرىش قارارىغا كەلدىم ۋە بۇ ئىشەنچ بىلەن بانكىغا بېرىپ ئىككى يۈز دولار قەرز ئالدىم، نەتىجىدە كەنساس شەھىرىدە ئىشقا ئورۇنلاشتىم.

ئەگەر سىز پىسخىكىڭىزدىكى ئاجىزلىق تەرەپلىرىڭىزنى ئۆزگەرتەلمىگەن بولسىڭىز ياكى مەقسىدىڭىزگە سىز ئۈمىد قىلغان دەرىجىدە يېتەلمىگەن بولسىڭىز، ئۇنى ئۆزگەرتىشنىڭ يەنە باشقا يوللىرى بولىدۇ، ئۇ بولسىمۇ سىزنىڭ شەخسىيىتىڭىزدە مەۋجۇت باشقا ئارتۇقچىلىقلاردۇر. سىز ئۇنى كەشىپ قىلىش ۋە باشقىلاردا كۆرۈلمىگەن ئۆزگىچىلىكىڭىزنى قېزىش بىلەن ئاجىزلىقىڭىزغا غالىب كېلەلەيسىز. مەسىلەن: ئەگەر سىز بىر باسقۇچتىكى ئوقۇغۇچى بولۇپ، ماتېماتىكىنى تەلەپكە لايىق ئۆزلەشتۈرەلمەيسىز، ساۋاقداشلىرىڭىزغا قارىغاندا نومۇرىڭىز تۆۋەن ئىكەن، لېكىن تەنتەربىيەدە بىر قانچە

ھەرگىز ئېتىراپ قىلمايدۇ. شۇبھىسىزكى بۇ خىل خاراكتېر باشقىلارنىڭ نەپرىتىنى قوزغايدۇ. بۇنى نورمال ئەھۋال دېگىلى بولمايدۇ. قانداقلا بولمىسۇن، كىشىنىڭ ئاجىزلىق پىسخىكىسى ئالدىدا مەغلۇپ بولۇشى، ئۇنىڭ روھىيىتىدە ئاجىزلىق پەيدا قىلىدۇ. سىز ئېيتقاندىكى، ئەگەر ئۆزىڭىزدىكى ئاجىزلىقنى راستتىنلا يەڭمەكچى بولسىڭىز، ئۆزىڭىزدىكى ئاجىزلىق ئىللىتلەرنى لەنەتلەشنىڭ ئورنىغا، ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش ئارقىلىق مەغلۇپ قىلىڭ.

فىلورىدا ئىشتاتىدا ياشايدىغان بىر دېھقان ئۆز رايونىدىكى يەر تەقسىماتى قانۇنى بويىچە بىر بۆلۈك يەر سېتىۋالغان. دېھقاننىڭ سېتىۋالغان يېرى ئەسلىدە تېرىقچىلىققا يارمايتتى، دۇب دەرىخىدىن باشقا ئۆسۈملۈك ئۈنمەيتتى، زەھەرلىك يىلاندىن باشقىسى ياشايدىغان سارلىق يەر ئىدى. دېھقان يەرنى كۆرۈپ قاتتىق ئۈمىدسىزلەندى، چۈنكى ئۇ، بۇ يەر ئۈچۈن بىر مۇنچە پۇل تۆلىگەن، شۇڭا ئۇ نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتتە نېمە قىلىشى كېرەك ئىدى؟

ماقالىنىڭ داۋامىنى ئوقۇشتىن بۇرۇن، بۇنداق ئەھۋالغا سىز دۇچ كەلگەن بولسىڭىز قانداق قىلغان بولاتتىڭىز؟..

دېھقان دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ بىر پەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئويلىنىش ئىچىدە ئىلگىرىلەپ، ئاخىرى ئۇ زەھەرلىك يىلاندىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىش قارارىغا كەلدى. ئۈمىدسىزلىكتىن ھەيرەتتە قالغان قولۇم - قوشنا ۋە جامائەتچىلىكنىڭ ئالدىدا، ئۇ يىلان گۆشىنى كونسېرۋا قىلىشقا باشلىدى ۋە تەجرىبىخانا قۇرۇپ، يىلاندىن زەھەرلىك ماددىلارنى چىقىرىپ دورا زاۋۇتىغا سېتىپ بەردى. دورا زاۋۇتلىرى ئۇ زەھەرلىك ماددىلاردىن ئانتىبىيوتىك دورا ياساپ ئۈنۈملۈك پايدىلاندى. بۇ دېھقان ئۈچۈن زور پايدا ئېلىپ كەلدى. بۇنىڭ سىرتىدا ئۇ يەنە سارلىقتىكى يىلانلارنى رېسىمغا تارتىپ كارتا باستۇرۇپ ئەتراپتىكى پۈتۈن دۇكان ۋە كىتابخانلارغا تارقىتتى. بارا - بارا بۇ سارلىق يەر ساياھەتچىلەرنىڭ ئالاھىدە كېلىپ زەھەرلىك يىلانلارنى كۆرۈپ كېتىدىغان ساياھەت مەركىزىگە ئايلاندى، يىلدا ئاز دېگەندە يىگىرمە مىڭدىن ئوشۇق ساياھەتچى كېلىپ كېتىدىغان بولدى.

ھەر قانداق ئەخمەق ئادەممۇ ئۆزىنىڭ قول ئىلكىدىكى پايدىدىن نەپكە ئېرىشەلىشى مۇمكىن، ئەمما مۇھىم بولغىنى مەغلۇبىيەتنى غالىپلىققا، ئاجىزلىقنى مۇكەممەللىككە ئايلاندۇرىدىغان، زىياندىن پايدا ئۈندۈرەلەيدىغان كىشىلەرنىلا ئەقىللىك كىشى دېيىشكە بولىدۇ.

ئاخىرىدا، ئاللاھقا بولغان ئىمان يەنىلا كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئەڭ كۆپ تېۋىنىدىغان ۋە ئەڭ كۆپ ئىلتىجا قىلىدىغان بەدەل بولۇپ قالىدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر مەغلۇبىيەت، ئاجىزلىق، قايغۇ - ھەسرەت ياكى زىيان - زەخمەتنىڭ قۇربانىغا ئايلانغاندىن كېيىن، ئاندىن ئاللاھقا بولغان ئىمانى بىلەن تەسەللى تاپىدۇ. بەزىلىرىمىز ئويلىغاندىكى، دىن ئۇنداق ئاجىز - غۇرەبا ۋە بىلىمسىز -

سىز ئۆزىڭىزنىڭ روھىي ئاجىزلىقىڭىزغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن مەنئۇبىيەتنى كۆتۈرۈمەن، باشقىلارنىڭ تەنقىدىگە دۇچ كەلمەيمەن دېسىڭىز، ئالدى بىلەن روھىي ئاجىزلىقىڭىزغا جەسۇرلۇق بىلەن تاقابىل تۇرۇشىڭىز، مەسئۇلىيەتتىن قېچىش ئارقىلىق ئاجىزلىقنى ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنغانلارغا ئوخشاپ قالماسلىقىڭىز لازىم. دېمەكچى بولغىنىم، جەمئىيەتتە شۇنداق بىر قىسىم ئادەملەر باركى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئاجىزلىق تەرەپلىرىنى قەتئىي ئېتىراپ قىلغۇسى كەلمەيدۇ، ئېتىراپ قىلغاندىمۇ ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شۇنىڭغا مەجبۇر قالغانلىقىنى ئالدىغا سۈرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ ئاجىزلىقىنى (مەسىلەن، شەخسىيەتتىكى ئاجىزلىق ئەتراپىدىكى ماڭا پايدىلىق بولمىغان ئەھۋاللارنىڭ نەتىجىسى ياكى ئەجدادلاردىن ماڭا يۆتكەلگەن ئىرسىيەت ياكى بالىلىقىمدا دۇچار بولغان كېسەلنىڭ تەسىرى ياكى دوختۇرنىڭ كېسىلىمگە توغرا دىئاگنوز قويالماسلىقى دېگەندەك) تەسەۋۋۇردا ئويدۇرۇپ چىقارغان بىر قىسىم ئىللەتلەرگە ئىتتىرىپ قويۇشقا تىرىشىدۇ. بۇ تۈر باھانىلەر ئەلۋەتتە خاتا، شۇنداقلا ئۆزى ۋە باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىغا مۇناسىپ يول بىلەن تاقابىل تۇرۇش ياكى ئۆزگەرتىشنىڭ ئورنىغا شەخسىيەتتىكى ئاجىزلىقتىن قېچىش ۋە كىشىلىك مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالماسلىقتەك ئېغىر خاتالىققا ئېلىپ بارىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئاجىزلىقىنى ئېتىراپ قىلىپ، ئۆزى بىلەن يۈزلىشىشتىن قورقىدىغان كىشىلەردۇر. ئەسلىدە ھاياتقا توغرا يۈزلىنەلەيدىغان ئادەم چوقۇم ئۆزىدە ۋە ئەتراپىدا تىنچ مۇھىت ۋە خۇشال كەيپىيات يارىتالايدۇ. بىز ئىنسانلار ئەڭ يامان ئەھۋاللارنىمۇ كونترول قىلالايمىز ۋە ئەتراپىمىزدىكى ناچار شارائىتلارغا تەسلىم بولۇش ۋە ئۇلارغا تاقابىل تۇرۇشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇشنىڭ ئورنىغا ئۇنى ياخشىلىققا ئۆزگەرتەلەيمىز. بىز دۇچ كەلگەن يامان ئەھۋاللار ھېچ قاچان يىمىرىلىشىمىزنىڭ تۈپكى سەۋەبى بولالمايدۇ، بۇ پەقەت بىزنىڭ ئەھۋاللارنى ئويلاش ئۇسۇلىمىز. ئادەمنىڭ قەلبى بىلەن ئويلىغانلىرى، ئەقلى بىلەن تەپەككۈر قىلغانلىرى ئەتراپىدا يۈز بەرگەن ھادىسىلەرگە دەرس بولالمايدۇ، بەلكى ھەقىقىي دەرس بۇ توغرىدا نېمە قىلىۋاتقانلىقىدۇر. خۇددى جۇلىئۇس روسېنۋالد ئېيتقاندىكى: «ھاياتلىق سىزگە ئاچچىق لىمون بەرگەندە ... لىمون تەييارلاڭ».

ئۆزىڭىزنىڭ ئاجىزلىقىغا تاقابىل تۇرۇش روھىڭىزنىڭ بولماسلىقى ئادەتتە روھىي كەيپىياتىڭىزنىڭ چېكىنگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ سىزنى بارا - بارا ئۆزىڭىزدىكى ئاجىزلىق نوقتىڭىزنى ھېس قىلمايدىغان، باشقىلارنى مەنسىتمەيدىغان، ئۇلارنىڭ ئېرىشكىنى پەقەت بىر تاسادىپىيلىق، ياكى ئۇلار ماڭا قارىغاندا ئەبىزەل شارائىتقا ئىگە بولغانلىقتىن دەپ قارايدىغان، ئۆزىنى ئالداش خاراكتېرلىك روھىي كېسەللىككە گىرىپتار قىلىدۇ. بۇ خىل كىشىلەر باشقىلارنىڭ خاتالىقىنى قوغلىشىش ۋە ئەيىبلەشكە ئالدىرايدۇ، باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى

بۇمۇ يولۇچىلارنىڭ زېھنىنى ئاچىدۇ ۋە قەلبىنى يورۇتىدۇ، بۇنىڭدىن پەخىرلەنسەڭىز بولىدۇ.

داۋاملىق شۇنى ئېسىڭىزدە تۇتۇڭكى، قاراڭغۇلۇققا لەنەت ئوقۇماڭ، ئەمما شام يورۇتۇڭ! ئەرەبچىدىن تەرجىمە قىلغۇچى: تاھىرجان ئابباس (تۈركىيە)

جاھىللارنىڭ سېغىنىدىغان پاناھگاھى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇ پۈتۈن ئىنسانلار ئىنتىلىدىغان ئۈمىد مەنبەسىدۇر.

خۇلاسە سۆزىمىز شۇكى، ياش قېرىندىشىم! ئەگەر تاغنىڭ چوققىسىدىكى دەرەخ بولالمىسىڭىز جىلغىدىكى چاتقال بولۇڭ، ئەگەر چاتقال بولالمىسىڭىز ھېچ بولمىسا يول بويىدىكى ئوت - چۆپ بولۇڭ،

بولالماسمەن ئۇلاردەك...

گۈلنار ئابلىز (قازاقىستان)

بىلال، ھېزىمەت، ھېزىمدەك تارىخ قازسام،
ئۇجۇدۇمدا بولارمىدى بەلكىم تۈزۈم.

نۇزۇگۈمدەك قەھرىمانلىق بولسا بويدا،
ۋەتەن قەبرىگە كۆمۈلۈپ ياتماس ئىدى،
ئابدۇللا دەك ئۇچقۇرلۇق بولسا ئويدا،
خەلقىم تېڭى يىغا بىلەن ئاتماس ئىدى.

ئاماننىساخان دەك مۇقامنىڭ گۈلى بولسام،
خەلقىمنىڭ مۇڭ-زارىنى كۈيلەر ئىدىم.
ئابدۇخالىق دەك خەلقىمنىڭ دىلى بولسام،
جان بېرىپ، «ئۇيغۇرۇم» دەپ ئۆلەر ئىدىم.

ئامما بولمىدىم، ئۇلاردەك بولالماسمەن،
شۇڭا دىلنى مىڭ ئۆكۈنۈش تىلغار كۈندە.
ئۇلار كەبى تارىختىمۇ قالالماسمەن،
ئەۋلادلارغىمۇ بولالمىدىم ھەتتا ئۈلگە.

ئۇلار كەبى پەرزەنت ئەندى تۇغۇلارمۇ؟
شۇ ئۈمىد، ئارزۇلار تىنچ قويماستىن،
ۋەتەن دۈشمەن ئازابىدىن قۇتۇلارمۇ؟
توختارمۇ سۇدەك ئاققان خەلقىم قېنى.

شۇندىمۇ ياشاي مەن، كېلەچەك ئۈمىدىم بار،
يۈرىكىم ئەركىن سوقۇپ، كۈلەر جاھان.
ئۇلۇغ ئاللاھ ھەر دائىم بولغاندا يار!
خۇشال كۈلۈپ چوقۇم بىر كۈن ئاتىدۇ تاڭ.

قەشقەرىيەدەك ئەسەر يېزىش قولدىن كەلسە،
قەلىمىمنىڭ ئۈچىن ئۇچلاپ قويار ئىدىم.
نەسىردىندەك چاقچىقىمغا خەلق كۈلسە،
مەشرەپ قىلىپ، بىر تورپاقنى سويار ئىدىم.

غېنىدەك تاغ ئۆزىڭدەك قۇدرەت بولسا،
دۈشمەندىن ئازادلىقنى ئالار ئىدىم.
سادىردەك يۈرىكىمدە قۇۋۋەت بولسا،
پالۋان بوپ ئەل قەلبىدە قالار ئىدىم.

ئىپارخان دەك جەسۇرلۇققا تولسا دىلىم،
قىلىچ ئېلىپ، ئاتقا مىنىپ چاپار ئىدىم.
خاس ھاجىپتەك بېشىمدا بولسا بىلىم،
نە نادانلارنىڭ ئاغزىنى ياپار ئىدىم.

لۇتپۇللادەك خەلق ئۈچۈن بەرسەم جىنىنى،
يۈرىكىمدە ھېچ قورقۇنچ بولماس ئىدى.
ئوغۇزخان دەك ۋەتەن ئۈچۈن تۆكسەم قاننى،
خەلقىمنىڭ غېرىپ قەلبى سولماس ئىدى.

قاسىمىدەك باتۇرلۇق بولسا مەندە،
خەلقىم كۆزىدىن ئاققان ياش توختار ئىدى.
غوجەمىياروۋدەك تەبىيار تۇرسام جەڭگە،
دۇتوۋلارنىڭ بىر نەچچىسى يوقار ئىدى.

ئۆمەر، ئىلىيا، خېلىلار دەك شېئىر يازسام،
قالمايتتى قەلبىمدە ئېيتالمىغان سۆزۈم،

شېئىرلار

ئاخمېتوۋا ئائىدا بەختىيار قىزى (قازاقىستان)

دەۋر تەرەققىياتىغا ماس قەدەمدە خىزمەت ئىشلىپ كېلىۋاتقان ئاخېتوۋا ئائىدا بەختىيار قىزى 1984 - يىلى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ غالىجات يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. ئۇ مەكتەپنى ئەلا نەتىجىلەر بىلەن تاماملاپ، قازاقىستان قىزلار دۆلەت ئىنستىتۇتىنىڭ دۇنيا تونۇش فاكولتېتىنىڭ خىمىيە ۋە بىيولوگىيە كەسپىگە ئوقۇشقا كىرگەن. ئوقۇشىنى ئۇتۇقلۇق تاماملىغاندىن كېيىن، ھازىرغىچە 89 № رۇس ئوتتۇرا مەكتىپىدە خىزمەت قىلماقتا. بۈگۈنكى كۈندە ئۇستاز تالاي ئوقۇغۇچىلارنى تەربىيەلەپ، ھايات يولىغا ئۇچۇم قىلدى. ئۇ بىلىم ساپاسىنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈش ۋە يىراقتىن ئوقۇتۇش پروگراممىسى بويىچە يۇقىرى ساپالىق بىلىم بېرىش مەقسىتىدە، بىر يىل مابەينىدە ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىپ، ھازىر ئۈچ تىللىق مائارىپ بويىچە ئوقۇغۇچىلارغا دەرس بەرمەكتە.

ئۇ ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ، «ئوقۇتقۇچىلىق كەسپى توختىماي ئىزدىنىشنى تەلەپ قىلىدۇ، ساپالىق بىلىم بېرىش ئۈچۈن ئوقۇتقۇچى ئۆزىدە ھەر تەرەپلىمە ماھارەتلەرنى يېتىلدۈرۈشى شەرت، مانا شۇ چاغدىلا ئۆز ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىنى كۆرەلەيدۇ» دېگەن مەقسەت ئاساسىدا ئۆز كەسپىنى سۆيۈپ ئىشلەيدۇ. ئۇندىن باشقا ئائىدە بىر لايىقەتلىك ئانا بولۇپ، ئوغلىنىڭ تەربىيىلىنىشىگىمۇ ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدۇ. ئۇنىڭ ئوغلى «ئۇشۇ-ساندا» تەنتەربىيە تۈرىدە بىر نەچچە قېتىم چېمپىيونلۇقنى قولغا كەلتۈرگەن بولۇپ، كېلەچەكتە دۇنياۋى مۇسابىقىلەرگە قاتنىشىش ئۈچۈن تىرىشىۋاتىدۇ.

ئائىدەم بەختىيار قىزىنىڭ كىچىكىدىن تارتىپلا سەنئەت ۋە ئىجادىيەتكە بولغان قىزىقىشى ئىنتايىن چوڭقۇر ئىدى. ئۇ ئەۋلاد تەربىيەلەشتىن سىرت، يەنە ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ گۈللىنىشىگە بىر كىشىلىك ھەسسسىنى قوشۇپ كەلمەكتە. ئۇ ئۇيغۇر ئەدەبىياتى كېڭىشى تەرىپىدىن قۇرۇلغان «ۋارىس» ئەدەبىي-ئىجادىي بىرلەشمىسىنىڭ ئەزاسى بولۇپ، شېئىرلىرى «ئارزۇ بۇلاقلىرى» كىتابىدا، شۇنداقلا «ئىنتىزار»، «ئىجادكار»، «ئېھسان» ۋە باشقا ژۇرناللاردا، «ئۇيغۇر ئاۋازى»، «بۈگۈنكى ئاسىيا» قاتارلىق گېزىتلەردە نەشر قىلىنماقتا.

مۇھەببەت

تۈننى سۈپۈرۈپ قۇياشمۇ چىقار،
ئىللىق مېھرىنى ئالەمگە چاچار.
سەن بىر دەقىقە ئېسىمگە كەلسەڭ،
كۆكسۈمدە يۈرەك دۈپۈلدەپ ئۇرار.

سەن بىر گۈل بەرگى مەن بولسام غۇنچە،
سۆزلىرىڭ مارجان تىزىلغان ئۇنچە.
ئاشىق بولدۇم مەن ئاڭلىغىن جاھان،
مۇھەببەت تاتلىق بولار كەن شۇنچە.

ئاھ، بىر سېزىم بار سۆزلىرىم يەتمەس،
ئىللىق كۈلكەڭمۇ قۇلاقتىن كەتمەس.
كۆزۈڭگە كۆزۈم تىكىلىنىپ تۇرسا،
شېرىن سېزىمدىن بولۇپ قالسام مەس.

نازلىنىپ تۇردۇم سېنىڭ ئالدىڭدا،
رومال ياغلىقىم يارىم قولۇڭدا.
بەختلىك بولۇپ ياشايمەنكى مەن،
پەقەت سەن بولساڭ دائىم يېنىمدا.

كۈزدىكى يامغۇر

ئالتۇن جاھاننى يۇيۇپ بۈگۈنۈزە،
توختىماي ياغدى كۈزنىڭ يامغۇرى.
كۆل-كۆلچەكلەرگە سۇلار تولغىنىچە،
دىماقنى ياردى ئېسىل پۇرۇقى.

بۈگۈنكى ئەتراپ ئىنتايىن گۈزەل،
تەبىئەت سىرى مېھرىنى چاچقاندەك.
بىباھا دۇنيا سېنىڭ قوينۇڭدىن،
يامانلىق كېتىپ، ياخشى قالغاندەك.

ياققىن! يىغىۋەر شاقىراپ يامغۇر،
سېنىڭ ئورنىڭنى قار ئىگەللىگىچە.
كىمىلەردۇر كۆرەر، ھە بىرلىرى يوق،
باھار يامغۇرى بولۇپ قايتقىچە.

ئانىلارغا...

كۈلۈپ تۇرغان ھۆسنىدىن،
جاھانغا نۇر چاچقاندەك.
ھۇزۇر ئالغان مېھرىدىن،
كۆڭلۈم تولۇپ تاشقاندەك.

سىز كۈلگەندە ئالەمگە،
شادلىق كېلىپ قونغاندەك.
دائىم يۈرسە قېشىمدا،
ۋايىم كېچىپ كەتكەندەك.

ئامان بولسۇن ھەر دائىم،
مېھرى ئىسسىق ئانىلار.
كۈلۈپ يۈرسۇن ھەر دائىم،
كۆڭلى دەريا ئانىلار!

يۈرەك بىلەن سۆھبەت

كۆكسۈمنى ئۇزار، دۈپۈلدەپ ھەر كۈن،
بىر نەرسىلەر دەر، باقسام ئۇنىڭغا.
«يەنە ئالدىندىم» - دەپ قاتتى ئۇ ئۇن،
ۋاپاسىز سۆيگۈ، پاتتى جېنىمغا.

پاك ئىدى سېزىم، سۆيگۈ بېغىدا،
لالە گۈللەردەك، چېچەك ئاچاتتى.
ئۆزگىلەر قاراپ، زوقلانسا بىزگە،
مۇھەببەت گۈللەپ، پۇراق چاچاتتى.

بۈگۈن شۇ باغقا، كېلىپ يەتتى كۈز،
غازاڭلار ئوخشاش، تۆكۈلدى كۆز ياش.
سوئاللار كۆپتۇر، يە جاۋابى يوق،
بىزنىڭ سۆيگۈگە، پاتتىمۇ قۇياش.

ئازاب ئىلىكىدە، قاپتۇ يۈرىكىم،
بارچە گۇناھلار، مۇمكىن ئۆزۈمدە.
بار شادلىقىمنى، ساڭا بېغىشلاپ،
سالغان ئازابقا، كۆنگەنلىكىمدە!

يەنە بىر ياش...

يەنە بىر ياش قوشۇلۇپتۇ يېشىمغا،
يېتىپتىمەن يېرىم ھايات قىرىغا.
تېخى ئاخشام گۆدەكلىكتە يۈرەتتىم،
چۆمۈلۈپلا غەمىسىز ھايات سىرىغا.

ئاتا-ئانىم، قېرىنداشلار بىر ھويلا،
جەم بولۇشۇپ چاي ئىچەتتۇق بىر جورا.
كۆڭلىمىز توق، غېمىمىز يوق ھەر كۈنى،
ئويۇن ئويناپ، ئۈچكە تىزىپ ھەم ياڭزا.

دادام كەلسە ئىشتىن كەچتە بەك ھېرىپ،
چۈشەنمەيتتۇق، ئېسىلاتتۇق بوينىغا.
ئاپام بولسا ئىسسىق تاماق، چاي ئېتىپ،
ياتقۇزاتتى بىزنى ئاپپاق ئورۇنغا.

چۆچەك ئېيتىپ، پىچىرلىشىپ ئۇخلايتتۇق،
ئىنتىرنېتنى تېلېفوننى بىلمەيتتۇق.
سېغىنىمەن شۇ كۈنلەرنى ئويلىسام،
ئەڭ مۇھىمى، ھەممىمىز بىر يۈرەتتۇق.

نۆۋەتلىشىپ ئۇچۇپ كەتتۇق ئۇۋىدىن،
قېرىنداشلار ھەر ياقلىرىغا چېچىلدۇق.
كۆپ ۋاقىتلار ئۆتۈپ كەتتى ئارىدىن،
ھەر بىرىمىز ئۆزگىچە بوپ ئېچىلدۇق.

بەغباشلىقىم، گۆدەكلىكىم سەن يىراق،
چېچىمىدىكى ئاق ئىزلارمۇ گۇۋاھچى.
يىللار ئۆتسە كۆڭۈل دېگەن ياش بىراق،
بېسىلار كەن پەقەت ياشقا ئىمزا سى!

ئۈمىدىمنى ھەرگىز ئۈزگۈم كەلمەيدۇ

بۈگۈن مەندىن ئۈزۈلگەندەك ماغدۇرمۇ،
ئۇنتۇپتىمەن كۈلكەم بىلەن ياشاشنى.
مىڭ ئورلىپ، كۆپ چېگىلىگەن تەقدىرمۇ،
ئويلىماپتۇ مەن بەندىنى ئاياشنى.

بەخت نەدە؟ ئىنسان ساڭا يەتكەنمۇ،
شوخ ئىلىكىدە قېنىپ-قېنىپ كۈلگەنمۇ؟
ياكى ساڭا يېتىش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر،
ئازلىق قىلىپ بۇ دۇنيادىن كەتكەنمۇ؟

قالدى قانچە خۇشال ئۆتكەن شۇ كۈنلەر،
قول تۇتۇشۇپ، بىرگە يۈرگەن شۇ تۈنلەر.
يۇلتۇز كۆچسە كۆپ ئارمانلار قىلغاندۇق،
باغ ئىچىدە ئېچىلغاندا كۆپ گۈللەر.

ئۆمۈر قىزىق، تەقدىر سىزنى ئامال يوق،
ئايىرىلساقمۇ يۈردۈم سېنى سېغىنىپ.
بۇ ئۆمۈردە كىم ئۆتتىكىن كۆڭلى توق؟
مەن يۈرىمەن تەقدىرىمگە بېقىنىپ.

ئەسلىدىم يار، بۈگۈن يەنە ئۆزۈڭنى،
ماڭا ئېيتقان ھەر بىر ۋەدە سۆزۈڭنى.
مەيلى ئۇنتاي ئۆتكەن بىرگە كۈنلەرنى،
ئۇنتالماسمەن كۈلۈپ تۇرغان يۈزۈڭنى.

بۇ دۇنياغا سىناق ئۈچۈن كەلسەممۇ،
پۈتمەيدىكەن كۆڭۈللەرنىڭ ئاغرىقى.
بەخت ئىزدەپ مۇشۇ كۈنگە يەتسەممۇ،
كۆرۈنمەيدۇ شوخ كۈلكەمنىڭ بايرىقى.

كۆپ ۋاقىتلار چىداي مەيلى ئەلەمگە،
چىگىچ يوللار بىر كۈنلىرى تۈگەيدۇ.
يارىلىپتىمەن بۇ ۋاقىتلىق ئالەمگە،
ئۈمىدىمنى ھەرگىز ئۈزگۈم كەلمەيدۇ.

ئەسلىدىم

تولۇن ئاينىڭ بۇلۇت يېپىپ يۈزىنى،
سىم-سىم يامغۇر، يېغىپ ئۆتتى تامچىلاپ.
كۆرەلمەسمەن يارىم بۈگۈن ئۆزۈڭنى،
سېغىنىشىنى يازدىم قۇرغا قاچىلاپ.

شېئىر يازمايمەن ئەمدى

باھارىستان

كەچۈر مېنى ئۆگىنەلمىدىم،
ئاق چايكىدىن باتۇر بولۇشنى،
كۆك دېڭىزدا پەرۋاز قىلىپ،
دولقۇنلارنى سۆيۈپ ئۆتۈشنى.

ھېچ شېئىر يازمايمەن ئەمدى،
يازمايمەن قۇياشنىڭ تۇغۇشنى.
مەن كۆيگەن كەچكى شەپەق،
بېرەلمەس سەھەرنىڭ تىۋىشىنى.

شېئىر يازغۇم يوق پەقەت،
ئەنسىرەيمەن مىسرالىرىمدىن.
سەن ئوقۇغان دەقىقىدە،
بىردىن يىغلاپ تاشلىشىدىن.

ئۈمىد قىلاتتىم شۇنچە،
زىناقلىرىنىڭ گۈلدەك ئېچىلىشىنى.
شېئىرلىرىمنىڭ يۇلتۇز بولۇپ،
دېرىزەڭدە دائىما ئېسىلىشىنى.

ئاندىن تۇغۇلغاندا بىلىمىز تۇغۇلىدۇ،
بىلىم ئۆگىنىپ ئاندىن تۈرگە چىقىدۇ.

ئىككى شېئىر

ئەرکان (تۈركىيە)

ئانا

ئەي ئېسىمدە يېقىلغان گۈللەر پەريادى
يېقىنلا ماڭا ئىنتىلگەن دەمدىكى ئۈندە
ئۆتۈپ كەت بارچە ئىمكانسىزلىقتىن
ئېلىپ كەل ئۇ ئىللىق تىنىقلار شامىلىنى
سەن ياخشىمۇ؟... دەپ پىچىرلايدىغان...
ئېچىۋەت بۇ ئىسيانلار پەردىسىنى
چىچەكلەت
لېۋىمدە ئۇ سۆيۈلۈشنىڭ تاتلىقلىقىنى...

قىش رەھىمسىز ئەمەس،
شۇنىڭغا ئوخشاش
توزۇپ كەتكەن قارگۈلى ۋە زامان
لېكىن
نەقەدەر گۈزەل دەملەر ئىدى ئۇ!

مېھرىلىك ئالىقانلىرىنىڭنى ئۇنتۇپالمايمەن
قۇلاق تۈۋىمدە ئاۋازىڭنىڭ قوڭغۇراقلىرى
كۈتۈشتە تۈزىغان نەرگىس گۈلۈك
ئۆچۈۋاتقان بۇ ئۈنۈم كەبى...

ئەي مېنى يورۇتقۇچى نۇرلار جەۋھىرى
ئەنسىرىمە
يوشۇردۇم روھىمنى ئارزۇلىرىڭغا
چاچتىم جېنىمنىڭ بۇغدايلىرىنى
دۇئادىكى ئېتىزلىرىڭغا...

ئېقىۋاتقان يۇلتۇز
كۆزەتمەكتە... (ئۈمىدىكى سەن توزۇمىغايسەن)
ياكى ئىزدىمەكتە
بۇ ھاياتتىن باشقا بىر نەرسە...

كېچە تىنىقلىرىڭدا كۆيمەكتە
سەندە ئوقۇلماقتا
خىيالىمىزغا كەلمىگەن غەملەر...

قايسى يول ئۇ بىز ماڭماقچى بولغان؟
قايسى كېچە ئۇ بىزنى يوشۇرماقچى بولغان؟
قايسى تاڭ ئۇ بىزگە يورۇمايدىغان؟
ھەممىسى مەڭزىڭدىكى ئۇ دەريادا بولماقتا ئايان...

ئەۋەتكەن شاماللىرىڭدىن كۆردۈم
تۇغۇم ۋە ئۆلۈمدىكى روھ ئازابىنى
سۆيگۈ - نەپرەتنى، باشلىنىش ۋە ئاخىرلىشىشنى...
شۇنداق تۇرۇپمۇ دېيەلمىدىم يەنىلا:
ھالىڭ نېچكۈك ئەي پەرىشتەم ئانا!؟

دادا

لېۋىڭدىن چاقنىغان غېرىبىلىق ھىدى
كۆزۈڭدىن باشلىنىپ
جەننەتكە تۇتاشقان دەريا
تىنىقلىقىدىكى دەزاخنى ئۆچۈرگۈدەك «ئۇھھ...»
سېنى پاكلاۋاتقان بۇ دەملەردە
سەن بىلەن بىللە بولالمىدىم
ئاللاھ بىلەن سەنلا يالغۇز ئۇ قاراڭغۇدا...

*

سەن دۇنيانى يۈدۈپ ماڭغان شۇ دەمدە
مەن ئۇنىڭ بېغىدا سەيلىدە ئىدىم
سەن مېنىڭ غېمىمدە ئىگىلىگەن چاغدا
مەن كۈلدۈرۈۋاتقان ئۆزگە يۈزلەرنى
بەكلا كۆپ قارمۇ- قارشى پەيتلەرنى ئۆتكۈزدۈم...
ئەمدى مەن ھەسرەتتىڭدە بوغۇلغاندا
سەن ئاشۇ قاراڭغۇدا مۇناجاتتا...

بۇ رەت قولۇڭغا سۆيەلمىدىم
ئىزىڭنى تاۋاپ قىلالىدىم
بىر يارىماس ئىكەنلىكىمنى
ھېس قىلىدىم چوڭقۇر
ئىسمىڭنى تۈۋلاشقا جۈرئەت قىلالماي...

*

ھەر سەھەر
ئۇپۇقۇمنىڭ قۇياشى ئىدى ئاۋازىڭ
باغرىڭدا ئۈنلىگەن بىر دەمدە ئىدىم...
بۇ سەھەر
ئەڭ بوغۇق بىر ئۈندە ئۈنلەۋاتىمەن:
راھەتلەرنى قالدۇرۇپ ماڭا
يۈدۈۋېلىشقا بارچە دەردلەرنى
قانداق چىددىڭ ئەي سۆيۈملۈك باغرى تاش دادا!؟

مۇناجات

ئابدۇسالام تەكلىماكان (تۈركىيە)

ساڭا سانسىز سانانا يا رەب! نەپەس ئالغانچە ھەربىر جان،
مىدىرلاپ ماڭسا ھەر جانلىق، تومۇردا ئاقسا ئىسسىق قان.

ھەمدىڭگە تىللار ئاجىزدۇر، زىكرىڭدىن بۇ دىللار بىگان،
ئىستىغپار ئېيتقىلى يا رەب! قۇلۇڭغا بەرگىن مىڭ ئىمكان.

ھىدايەت مەڭگۈ سەندىندۇر، بۇڭا دىلىمدا بار ئىمان،
ساڭا يېقىنلىشاي دېگەچ، كۆزۈمدىن ئاقتى ياش ۋە قان.

ساڭا ھەمد ئېتىبار بۇلبۇل، سەھەردە چەككەندە پىغان،
زىكرىڭگە تەشنادۇر ھەتتا، بۆرە، يولۋاس، توخۇ، توشقان.

يۇلتۇزمۇ ساڭىلا تالىق، ساڭا تەلپۈنەر كەڭ ئاسمان،
دەرەخمۇ سېنىڭ زىكرىڭدە، سىلكىنىپ تۇرىدۇ لەرزىن.

سېنىڭ زىكرىڭ بىلەن مەۋجۇت دېڭىز، دەريا كەڭرى ئوكيان،
تۇپراقمۇ، قۇممۇ سېنى دەر، سۆيگۈڭ كۆزلەيدۇ ھەربىر دان.

رەھىمىتىڭ كەڭرىدۇر شۇنچە، گۇناھىم ھەممىگە ئايان،
قۇلۇڭنى سۆيۈندۈر يا رەب، شەرىمسار بولسۇن ئول شەيتان.

رىزايىڭ كۆزلىدىم يا رەب، ئاقتى بۇ كۆزدىن ياش ۋە قان،
ئازاد قىل دوزاختىن يا رەب، ئىنئام قىل جەننىتى رىزۋان.

2020 - يىلى 27 - ماي، ئىستانبۇل

ئىككى شېئىر

ئىمران سادائىي (تۈركىيە)

مەخپىيەت

ئەي تۇمان

قۇس!

قۇسۇۋەت ئىسمىمنى...

ئەي قاراڭغۇلۇق

سېقىپ چىقىرىۋەت ئىچىڭدىن

مېنى...

ئەي شېئىر

ئەمدى جۆيلىمە

مەندىكى ئەبلەخنى...

ئۆمۈچۈك توردىكى

(ئەركانغا ئاتاپ)

سېنى پۇتىغا ئېسىلغان ھالدا كۆردۈم

ئۇيقۇسىز كېچەلەرنىڭ.

سېنى پۇتىغا ئېسىلغان ھالدا كۆردۈم

كۆك رەڭدە چۈشلەرنىڭ.

سېنى پۇتىغا ئېسىلغان ھالدا كۆردۈم

مۇزىكىنىڭ

يۈرەك كېسىلىدەك بىر مۇزىكا...

سېنى پۇتىغا ئېسىلغان ھالدا كۆردۈم

يوشۇرۇنچە

ئۆلۈمنىڭ...

شېئىرنىڭ بۇقۇلداپ يىغلىشى كۆرۈندى

سېنىڭ پۇتۇڭغا ئېسىلغان ھالدا.

شېئىرلار

مۇھەممەت يارۇق (تۈركىيە)

شامالاردىن ئۆتۈنۈش

مەن بۈگۈندە ئېزىلگەن ۋۇجۇد،
ئەتىلەرگە ئىشتىھايىم يوق.
مەن ئۆزۈمدىن ئادىشىپ كەتتىم،
بولۇپ قالدىم ئۆزۈمگە ئوشۇق.

ئۇچۇرۇڭلار مېنى شاماللار،
قايتىۋالاي ئۆزۈمگە تولۇق.
تۇرغۇم كەلمەس ھېچيەردە چۈنكى؛
ھېچبىر يەردە ماھىيىتىم يوق.

ئىزغىرىنلار ئىستىكىم شۇدۇر؛
يۈرىكىمنى يۇيۇپ قويۇڭلار.
ئارتۇق نەرسە كۈتمەيمەن ھەرگىز،
مېنى ماڭا ئۇرۇپ قويۇڭلار.

ئۇچۇرۇڭلار مېنى سەلەكىلەر،
مەن ئۆزۈمسىز ياشىيالىمىدىم.
ھېچنېمە يوق ئىشقىمدىن بۆلەك،
بۇرۇن باسقان يوللىرىم ئۈچۈن.

يۈرىكىمنى تۇتتۇم سىلەرگە،
يوشۇرغۇم يوق كۆڭلۈم سىرىنى.
كۆرەشلىرىنىڭ باغرى ئىزلىدى،
تاپالماي مەن قايتا ئۆزۈمنى.

مەن ئۆزۈمنى تاپالمايغىچە،
دەۋر بولدى چەنلەنگەن بىر ئوق.
ئاھ شاماللار، ئەركىن شاماللار،
مېنى مەندىن قويماڭلار قۇرۇق.

25 - ئاۋغۇست

بۇ كېچە

بۇ كېچە ھىجراندا ئۆزلىدى ئاھىم،
تورۇسلار گۇۋاھچى چەككەنلىرىمگە.
ئۆزۈمنى تاپالماي ئۆزۈم-ئۆزۈمدىن،
بەزىدە ئۆزۈمدىن كەتكەنلىرىمگە.

قەلبىمنى ئۆرتىگەن ھىجران ھېسنىڭ،
ئۈگە-ئۈگىلەردىن ئۆتكەنلىكىگە.
سۇنۇق كۆڭلۈمنىڭ قايغۇلار ئىچىرە،
ئوخشاش تاڭلارنى كۈتكەنلىكىگە.

تېنىمنى ئۆلۈمگە سۆرەپ مەيۈسلۈك،
ئۈمىد تىنىقىنىڭ ئۆچكەنلىكىگە.
قايغۇلار چېچەكلەپ سۈبھىگە يېقىن،
ئېسەدەپ يۈم-يۈم ياش تۈككەنلىكىگە.

29 - ئاۋغۇست

ئاق ۋە قارا

كۆزۈمنى ئاچسام بەتەشەرە دۇنيا،
كۆزۈمنى يۇمسام قاراڭغۇ دوزاخ.
ھېچكىشى تىرىك كەتمىگەن جاھان؛
جەسەتتەك پۇرايدۇ تولغىنىپ گۇناھ.

قايناق شەھەرنىڭ كۆچىلىرى چۆل،
چۆللەردە چېچىلغان ئۆمۈرلەر بىتاپ.
ئۆلۈكلەر تىرىكتۇر كۆزۈمنى يۇمسام،
تىرىكلەر ھاڭگىرت پىيىدە كىلا تاپ.

ئۆمۈرنى ماربلاپ يۈرۈيدۇ ئۆلۈم،
ئۆمۈرلەر ئۆلۈمنى چوقۇپ قاقىلداپ.
تۇغۇلۇش ئۆلۈمنىڭ ئەلچىسى، يارى،
تىنىققا ئەگىشىپ يۈرەر سوڭۇلداپ.

تېنىدە مۇھەببەت چىقىلغان چاك-چاك،
شېئىرلار ئېسىلغان دارغا بىسوراق.
لېۋىگە تۈمەننىڭ يارەن ئېسىلغان،
قاتىل ئەينەكلەر ۋىجداننى غىرداپ .

سۈكۈتتە سالىپىيىپ تۇرىدۇ كۈندۈز،
كۆزۈمنى ئاچسام ئېغىر ئۇھسىنغاچ.
تۈنۈگۈن بۈگۈننىڭ، بۈگۈن ئەتىنىڭ؛
قەدىناس نىڭارى ئۆلۈمدە ھەرۋاخ.

31 - ئاۋغۇست

مېھمان

(ھېكايە)

ئاۋۇت مەسىموۋ (قازاقىستان)

ياقنىڭ تىلىدا سۆزلىشىدۇ، چۈشەنمەيسەن. چۈشكۈچە ئۇخلايدۇ، كېيىن «مېھمانغا چاقىرىپتۇ» دەپ كېتىپ، تۈن يېرىمىدا قايتىدۇ. ماڭغان-تۇرغان يېرى ئويۇن - كۈلكە. پۇلنى قانداق تېپىپ، قايسى ھۆكۈمەت ئۇنى بېقىۋاتقىنىنى زادىلا چۈشەنەلمىدىم. تەڭشەلمىگەن دۇنيا دېگىنى مۇشۇ ئوخشايدۇ» دېگەنلىرى كەلدى.

خىيال بىلەن بولۇپ ئۇنىڭ ماڭا گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى سەزمەپتىمەن، بىپەرۋالىق قىلغىنىمنى چاندۇرماسلىق ئۈچۈن گۇناھنى قۇلىقىمغا ئارتتىم، ئىككى دىڭ-دىڭنى شەرەت قىلىپ تۇرۇپ «قاتتىقراق سۆزلە» دېدىمدە، دىققىتىمنى ئەمدى مېھمانغا قاراتتىم.

قېزىلار يۇمشاق پىشىپتۇ، سېمىزلىكىنى قارا، - دېدى ئۇ تاۋاققا چىرايلىق تىزىلغان قېز، قارتىلارغا ئاچ بۆرىدەك كۆز تاشلاپ.

ھە، ھازىر توقچىلىق زامانغۇ. بازارغا كىرسەڭ ھەممە بار. ئالامسەن، يەمسەن سوراق يوق. پەقەت پۇلۇڭ بولسا جاڭگالدا شورپا،-دېدىم كۈلۈمسىرەپ.

مۇشۇنداق قېزىنى بىر ئولتۇرۇشۇمدا يەۋىتىمەن،- دېدى ئۇ، بىلىكىنى جەينىكىگىچە كۆرسىتىپ تۇرۇپ، ماختانغاچ.

چىرايلىرىدىن چىقىپ تۇرىدۇ، يېگەن-ئىچكەندەك، دېدىم ئۇنىڭ قىر-قىر بولۇپ ئېسىلىپ قالغان بويىغا

كەڭتاشا، ھازىرقى تىل بىلەن ئېيتساق، زامانىۋى سېلىنغان كافېدا* ئولتۇرىمىز. شامالدۇرغۇچتىن كېلىۋاتقان سوغۇق شامالدىنمۇ، ئەيتاۋۇر ئوينىڭ ئىچى ناھايىتى سالقىن بولۇپ تەنگە ئارام بېغىشلايتتى. سىرتتىن، 30 گىرادۇس ئىسسىقلىقتىن ئېزىلىپ كىرگەن ئادەم بېھىشتىن ئورۇن تەگكەندەك ھېسسىياتقا چۆمدۇ. نەزىرگە بالدۇرراق كەلگەن مېھمانلار راھەتلىنىپ، ئېچىلىپ-يېپىلىپ، ھەتتا گاھلىرىمىز نېمىگە كەلگىنىمىزنى ئۇنتۇغاندەك چاقچاقمۇ قىلىشىۋاتتىمىز. ئۇدۇلۇمدا ئاق يۈزلۈك، يېگەن-ئىچكىنى سىرتقا تېپىپ تۇرغان قاراقاشلىق، كېلىشكەن بىر يىگىت ئولتۇرىدۇ.

ئۇنى يىراقتىن بىر نەچچە قېتىم كۆرگىنىم بار. بۈگۈنكى نەزىر بېغىشلانغان كىشىنىڭ باجىسى ئىكەنلىكىنى بىلىمەن. ئاڭلىغىنىم، ئۇنىڭ چېگرا ئاتلاپ تۇرپاندىن كەلگەنلىكى، بىزنىڭ دىياردا تىجارەتچىلىك قىلىپ يۈرگەن «مېھمان» ئىكەنلىكى. يادىمغا باجىسىنىڭ «مەن مۇشۇ باجامغا ھەيران قالدىمەن. ئاتا-ئانا، قوۋم -قېرىنداشلىرىمنى تاشلاپ چىقىپ، ياقا يۇرتلاردا خوتۇن ئېلىپ، بالا-چاقىلىق بولدى. بىزىزە، مۇشۇ دىياردا تۇغۇلۇپ، ئۆسۈپ، ھەممە نەرسىمىز تەل-تۆكۈس بولسىمۇ، خوتۇن ئېلىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، بىر نېنىمىز ئىككى بولماي ئۆتۈۋاتىمىز. يە، پۇل بار يەرگە «ماڭغان ئاياققا توپا يۇقىدۇ» دېگەندەك، بەخت بىلەن خوتۇنلار چاپلىشامدىكىنىڭ. ئەيتاۋۇر، چۈشەنمىدىم. قارىسالاڭ، قىلىۋاتقان ئىشىنىڭ تايىنى يوق، تېلېفوننى قولدىن چۈشمەيدۇ. دائىملا بىزنىڭ ئەمەس، ئۇ

* كافي: قازاقىستاندا «رىستوران» مەنىسىدە ئىشلىتىلىدۇ. (ت)

ۋەتەنگە بارغاندا تاماق يېمىسىلىمۇ، بىرنەچچە يىل ئىچ مەي بىلەن جان باقىدىغان ئوخشاپلا، - دېدىم.

گېپىڭىزگە قۇلاق سالسام سىز ياز-ئىم-ئىمىشقا ئوخشايسىز، - دەپ بىر تۈرلۈك ئالپىپ قارىدى ئۇ ماڭا.

ئۇنىڭ رەنجىپ قالغىنىنى بىردىن چۈشەندىم. چۈنكى كېيىنكى گەپلىرىدە تېرىكشىنىڭ ئالامەتلىرى سېزىلىپ، دۇدۇقلاشقا باشلىدى.

توغرا دېدىلا. مەن باجلىرىنىڭ يازغۇچى ئاغىنىسى، - دېدىم.

مۇشۇ يازغۇچى- شائىرلارنى زادىلا ياقىتۇرمايمەن، ئۈچ كۆرىمەن، - دېدى ئۇ ئەمدى تۈكۈرگىنى چاچرىتىپ تۇرۇپ.

ئۇنىڭ ئاچچىقىنىڭ كەلگەنلىكى تېخىمۇ بايقالدى. تەخسىدىكى قېزىنى ئەتراپىدىكىلەرگە قارىمايلا، سېمىزلىكتىن ئىششىغان بارمىقى بىلەن قوشلاپ تۇرۇپ ئېلىپ ئاغزىغا تىقتى. يادىمغا دەرھاللا ئاغىنىنىڭ كېسىلى كەلدى، ئۇ كېيىنكى ۋاقىتلاردا قەنت كېسىلىگە مۇپتىلا بولۇپ قالغان. «بىلەمسەن، بۇ قەنت كېسىلى دېگىنىڭ خەتەرلىككەن. بىرسى ماڭا ئوخشاش ئۆزىدىن ئۆزىلا قۇرۇپ تۈگىسە، يەنە بىرلىرى «ئوپقان» ئاغزىغا مۇپتىلا بولىدىكەن. ئۇلار ئۆزىنىڭ ئىشتىنىنى توختىتالماي، تېرىكسىمۇ، خۇشال بولسىمۇ يەۋبىرىدىكەن» دېگەن ئىدى ئۇ.

مېھماننىڭ كېسىلى بارلىقى كۆرۈنۈپلا تۇراتتى. خىجالەتچىلىكتە ئۇنىڭ چىرايىغا قارىدىم.

نېمە قارايسەن؟ قىيىن قارىغان كۆزۈڭنى ئويۇۋالسىمەن. كۈچ-قۇۋۋەت، پۇل مەندە يېتەرلىك، - دېدى ئۇ قېزىنىڭ يەنە بىر پارچىسىنى تۈشۈكتەك ئېچىلغان ئاغزىغا كەپلەۋېتىپ.

ئۇكا، گېپىڭ توغرا. مۇنۇ بەستىڭ بىلەن كۆزۈمنى ئويۇۋالماق تۈگۈل، بېشىمنى ئۈزۈۋالدىغانغىمۇ ماغدۇرۇڭ يېتىدىغانغا ئوخشايدۇ. قول قويدۇم ساڭا، - دېدىم.

ئەمدىلىكتە ئەتراپىمدا ئولتۇرغانلارمۇ بىزنىڭ گېپىمىزگە قۇلاق سېلىشماقتا ئىدى.

ھە، يازغۇچىلار قورقۇنچاق كېلىدۇ. تېخى، شائىرنىڭ ئاغىنىسى مەن، دەيدۇ.

ئۇكا، گەپنى مۇشۇ يەردە توختاتساق، قانداق؟ - دېدىم سەۋر بىلەن، - بۈگۈن نەزىر، نەزىرچە بولسۇن.

يەنە قايتىلايمەن. يازغۇچى- شائىر بىزگە كېرەك ئەمەس، - دېدى ئۇ تېرىكسىپ.

خەپ، دەيمەن ئىچىمدە. نەزىرنىڭ

قارىغاج، - بايقىسىلا، تەخسىدە قېزا ئاز ئىكەن، مېنىمۇ قوشۇپ يەۋەتمىسىلە، - دەپ قوشۇپ قويدۇم. يەنە بىر نېمىلەرنى دېمەكچى ئىدىم، لېكىن كېيىن رايىمدىن قايتتىم.

مېنىڭ باجام شائىر بولىدىغان، بىر كۆيىنكى ئىككى بولماي ئۆتتى. ئىسىت، شۇمۇ ئۆمۈرۈم. يەنە «مەن ئۇيغۇرنىڭ زىيالىيسى» دەپ قويدۇ. مانا، ماڭا ئوخشاش پۇل تېپىشنى، ياشاشنى بىلىش كېرەك، - دەپ بېقىنغا يۆلىنىپ ئولتۇردى.

ئۇنىڭ قورسىقى ئۈستەلىنىڭ ئاستىدا بولغاچقا بايقىمىغان ئىكەنمەن، ھازىر بىر تەڭنە ماي سىرتقا ئېتىلىپ چىقتى، ئۇنى پەقەت تىرىشىپ تارتىلغان كۆيىنەك تۈگمىلىرىلا تۇتۇپ تۇراتتى.

شائىرغا مۇناسىۋەتلىك گەپ تېشىلىۋىدى، ئويلىرىم يىراقلارغا كېتىپ قالدى. شائىر مېنىڭ ئاغىنىم ئىدى. ھازىرقى زاماندا دوست-قاياشلارنىڭمۇ تۈر-تۈرى پەيدا بولدى. ئىلگىرى بىر نەچچە جان ئاغىنىگە بولسا، ھازىر نان ئاغىنىلەر ۋاچچىدە كۆپىيىپ كەتتى. ئەمدى مېھمان سۆزىگە مۇناسىۋەتلىك ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭمۇ تۈرى كۆپەيدى. «گاھىدا مېھمان كېلۇر قۇچاقلاپ سۆيگۈدەك، گاھىدا مېھمان كېلۇر كەينىگە كېلىشتۈرۈپ تەپكۈدەك» دېگەن ماقالىلارمۇ بىكاردىن چىقمىدى. ئۆزۈڭنىڭ ئايالىڭنىڭ قېرىنداشلىرى، ئاغىنىلىرىڭ، قوشنىلىرىڭ- بۇلارنىڭ ھەممىسى يېقىن مېھمانلار قاتارىغا ياتىدۇ. باشقا شەھەردە تۇرغۇچى تۇغقانلىرىڭمۇ ئالاھىدە مېھمان. ئەمدى قەدىمىي ئۇيغۇر دىيارىدىن چىقىپ خىزمەت قىلىۋاتقانلار بىز ئۈچۈن ئىككى ھەسسىلەپ ئەزىز مېھمانلار ھېسابلىنىۋ- دە؟! ئۇلار تۇغۇلغان يۇرت، ئاتا-ئانا، ئەزىز دىيارىنى تاشلاپ تىرىكچىلىك دەردىدە يۈرگەن بىچارىلەردۇر. ئۇلار بىلەن سۆھبەت قۇرغىنىڭدا گېپى، شېۋىسىدىن ۋەتەننىڭ پۇرىقى دىمىقىڭغا ئۇرۇلىدۇ. راھەتلىنىپ قالسىنەن. «بۇغداي نېنى بولمىسىمۇ بۇغداي سۆزى» بىلەن دىلغا ئارام بېغىشلاپ، قەدىمىي، مىڭ يىللىق تارىخىمىز، ئەدەبىياتىمىز، سەنئەت ۋە مەدەنىيىتىمىز، ئۆرپ-ئادەتلىرىمىز ھەققىدە تەۋرىنىپ سۆزلەيدىغان بولسا، كۆزلىرىڭدە ئۈمىد ئۇچقۇنلىرى لاۋۇلداپ كېتىدۇ.

مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، مېھمانلارغا چاندۇرماستىن ئاستا چىقىپ كەتتىم. بايامقى ھەرىكىتىم بىلەن دەلىللىمەكچى بولغىنىم، دىلى نازۇك شائىر، يازغۇچىلارنىڭ ۋەتىنىنى، ۋىجدانىنى، پاك دىلىنى پۇلغا ساتقان مۇنداق ئىنسابسىز، يىرتقۇچ ھايۋان قىياپىتىدىكى «مېھمان»لار بىلەن بىر داستاندا ئولتۇرمايدىغانلىقىنى ئۇنىڭ سېسىپ، چىرىغان قەلبىگە يەتكۈزۈش ئىدى...

ئوھۇ، قازاقىستان سىلىگە ياققان ئوخشىمامدۇ، بىر ئېشەكنىڭ قارىنى ئېسىۋاپلا.

داستىخنى بولۇپ قالدى، بولمىسا...

– ئۇكا، مىللەتنىڭ ئىپتىخارى بولغان شائىر، يازغۇچىلارغا تىل تەككۈزمە. شائىرلار سېنىڭ شەننىڭگە شارقىرىتىپ قويغانمۇ يە؟ يە يەۋاتقان بىر پارچە نېنىڭنى تارتىۋالغانمۇ؟

– تارتىپ كۆرسۈن، ئىككى پۈتتىنى بىر ئۆتۈككە تىقىپ قويىمەن، – دېدى مېھمان گېدەرەپ.

– بايقاپ سۆزلىسەڭ قانداق، ئۇكا؟ – سوئال تاشلىدىم يەنە، – قەيەردە، كىمنىڭ داستىخنىدا ئولتۇرغىنىڭنى ئۇنتۇما...

– بايقاپ سۆزلىمىسەم نېمە قىلاتتىڭ؟ سەن يازغۇچى، شائىرلارنىڭ قولىدىن نېمە كېلىدۇ؟

– ھوي، ئۇكا. سەن ئالدى بىلەن يازغۇچى نېمە يازىدۇ، شائىر نېمە يازىدۇ ئايرىۋال. شۇندىن كېيىن ئاغزىڭنى بۇلغىساڭ بولامدىكىن؟ – دېدىم.

– ئۇلارنىڭ نېمە كېرىكى؟ جېنىنى ئاران بېقىپ يۈرگەن تىلەمچىلەر ئۇ.

– توختا، ئۇكا. ئۇنچىمۇ قاتتىق كەتمە. قازاقىستانغا كېلىپ ئۆزەڭ بىرەر كىتاب ئوقۇدۇڭمۇ؟

– يېزىقنىڭنى بىلمىسەم...

– سۆزىڭگە قارىغاندا، ۋەتەندىكى يازغۇچى – شائىرلارنىڭ شەننىگە تېگىۋاتقان ئوخشىماسەن؟

– قەيەرنىڭ بولسىمۇ ماڭا ئوخشاش.

– كۆپۈرلۈق قىلما ئۇكا، ئاغزىڭنى چايقىۋېتىپ گەپ قىل...

– ھازىر دېموكراتىيەدە ياشاۋاتىمەن، نېمە دېسەم ئىختىيارىم.

– قازاقىستاندىكى دېموكراتىيەنى بىلىۋالغىنىڭنى قارا، ئۇنى مەن دېسەم بولاتتى.

– ئاغزىمنى ياپالمايسەن. پىكىرىمدىن قايتمايمەن.

– ئۇكا، كۈنلارنىڭ «كۈچۈكنى كۈچۈكۈم دەپ ئەركىلىتىپ، سىلاپ قويسا ئۇياتلىق يېرىنى كۆرسىتىپتۇ» دېگىنى بار. سېنى ئەزىز ۋەتەندىن كەلگەن مېھمان دەپ ھۆرمەتلىسەك، تازىمۇ گىدەرەپ كەتتىڭمۇ؟

– گېدېيىمىزدە! مانا، بىز ئوغۇل بالا، چېگرا ئاتلاپ كېلىپ پۇل تېپىۋاتىمىز. سىلەرچۇ؟ خەققە مالاي بولۇپ يۈرىشىسەن. يە يېگىنىڭنىڭ،

يە كىيگىنىڭنىڭ تايىنى يوق، قەلەندەرلەر.

خەپ، دەيمەن غەزىپىمىزدىن سەل – پەل قايتىپ. مۇنۇ كۆكەمىنىڭ نېمە دېگىنى؟ «بىر تال قۇمىلاق بىر قېرىن ماينى چىرىتىدۇ» دەيدىكەن. ۋەتەندىن كەلگەن مېھمان دەپ قويساق، ئەدەپ كەتكىنىنى قارا. بۇنىڭغا سۆز ئۆتكۈزۈش مۇمكىن ئەمەس ئوخشايدۇ. ئەتراپىمدىكى مېھمانلارغا بولسا ئەسەبىمنى بېسىشقا توغرا كەلدى.

– ئاللاھ تائالانىڭ بەرگىنىگە رازىمىز، ئۇكا. ئەمما مىللەتنىڭ تىلى بىلەن دىلىنى ساقلاش يولىدا جان تالىشىپ يۈرگەن ئەزىمەتلەر ھەققىدە گەپ قىلغاندا ئاغزىڭنى چايقىۋېتىپ سۆزلىسەڭ ئوبدان بولاتتى.

– چايقىماي گەپ قىلسام نېمە قىلاتتىڭ؟ دەپ باقە! قولۇڭدىن كەلگەننى كۆرەي.

ئاپلا، دەيمەن ئىچىمدە. ئادەملەر كافىغا لىققىدە تولۇشقا باشلىغان بولۇپ، قاتتىقراق ۋارقىراپ گەپ قىلىشنىڭ ئۆزى ئۇيات. يەنە بىر ئەيمەنگىنىم، ئۇ چېگرا ئاتلاپ ۋەتەندىن كەلگەن مېھمان، بۇ دىياردا ئۇ مۇساپىر. بىز قول – قانات بولۇشىمىز كېرەك. جان بېقىش كويىدا «بىكار پۇلنىڭ» قولى بولۇپ يۈرگەن ئۇنى بىز «ھە – ھۇ» دەپ قوللىمىساق كىم قوللايدۇ؟ ئەسلىغۇ، ۋەتەن ئۇقۇمى بار ھەر قانداق ئىنساننىڭ دىلىدا كىندىك قېنى تۆكۈلگەن خاسىيەتلىك يېرىگە، ئادىمى، ئۆلپەت – زىيالىيسىغا ھۆرمىتى، مېھىر – مۇھەببىتى بولىدىغان. مىللىتىمىزنىڭ ئەزىز تىلى، تارىخى، ئۆرپ – ئادەتلىرىنى ساقلاپ قېلىشقا كۈچ سېلىۋاتقان نازۇك دىللىق شائىر، يازغۇچىلارنى قارلايدىغان مۇنۇ كۆكەلتەينىڭ گېپىنى قارا؟ يە، بىزنى بوزەك قىلغۇسى بارمۇ؟ ھەي، مۇنۇنىڭ ئۆز مەيلى ئەمەس.

ئۇنىڭ دوللاردەك كۆكەرگەن چىرايىغا قاراپ «توۋا»، دەپ ياقامنى تۇتتۇم. مىللىي مەدەنىيەتتىم بىلەن ئۆرپ – ئادەت، تارىخ، سەنئەتتىم كانىدىن كەلگەن مۇنۇ مېھماننىڭ نېمە دېگىنى؟ شائىر، يازغۇچىلىرىمىز ھەققىدە سەلبىي پىكىردە يۈرگەن «مېھمان» نىڭ قەدىمىي ئەدەبىياتىمىزدىن خەۋىرى يوقمىكىنە؟ قەيەردە ئوقۇپ، بىلىم ئالغان ئىنسان بۇ؟ (ئەگەر ئىنسان دېيىشكە لايىق بولسا) خەيرىيەت، مۇنۇ داستىخانمۇ شائىر روھىغا بېغىشلانغانغۇ؟ ئەگەر شائىرنى ھۆرمەت قىلمىساڭ، ئۇنىڭ روھىغا باش ئەگمىسەڭ، نېمە دەپ كەلدىڭ؟ قورساق تۇيغۇزۇش ئۈچۈنمۇ؟ مۇنۇنىڭ ئالدىمىدە كىچىككىنە يۈرىكىنىڭ ئورنىدا دوللار بەلگىسىنى ئىپادىلەيدىغان قوش يىلان بار ئوخشىمامدۇ؟ بۇ ئادەم ئەمەس، تۇرغانلا بىر ھەزىلەك، ساتقۇنغۇ؟ ئەگەر بىز، بىزنىڭ مىللىي ئەدەبىياتىمىز روناق تاپمىسا، دېمەك، مۇشۇنىڭغا ئوخشاش «كالتە» چاپانلارنىڭ كاساپىتىدىن ئەمەسمۇ؟

«توۋا، شائىر، يازغۇچىلارغا مۇناسىۋەتلىك مۇنۇ ھەزىلەكنىڭ ئېيتىۋاتقان سۆزلىرىگە ئۆلەمسەن، ئۆچمەسەن؟ نېمە قىلىش كېرەك؟ يە، بايقىقى مويىسىپىتنىڭ «مۇشت بىلەن ھەل قىلسا بوپتىكەن» دېگىنى توغرىمۇ؟» مېھمانغا قارىدىم.

– نېمە قارايسەن؟ كۆزۈڭنى چەكچەيتمە! دەپ باقە، قولۇڭدىن نېمە كېلىدۇ زادى؟ – دەپ تەكرار سوراپ قالدى ئۇ شۆلگەيلىرىنى چاچرىتىپ.

سۆزىگە بار كۈچۈمنى يىغىپ چىداپ ئولتۇرغان بولساممۇ، شۆلگىيى يۈزۈمگە چاچرىغاندا، خۇددى شالاقىدە تۈكۈرگەندەك سېزىلىپ، تېنىم شۈركىنىپ كەتتى. كۆز ئالدىمغا ئاپپاق سەمرىگەن يۈزى، ھۈرپەيگەن چىرايى كېلىۋىدى، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالماي ئايلاندۇرۇپ سالغان بىر مۇشتتىن كېيىن، سېكۇنت ئىچىدە ئۇ غايىپ بولدى!

ئۆزۈمنى يوقىتىپ قويغان ئىدىم، پەقەت ئۆپ–چۆرەمدىكىلەرنىڭ «ھاي–ھېيىدىن» ھۇشۇمنى يىغدىم «نەزىر بولۇۋاتسا نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟ مەسىلىنى كېيىن، سىرتقا چىقىپ ھەل قىلساڭلار بولار ئىدى» دېگۈچىلەر چىقتى. ئۇلار توغرا دەيدۇ، مەنمۇ تامامەن قوشۇلمەن. ئەمما، ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ «تۆمۈرنى قىزىغىدا سوقۇش كېرەك» دېگىنىگە ئىتائەت قىلساق، مىللىتىمىز ئارىسىدا غۇرۇرى، ۋىجدانىنى سېتىپ جېنىنى بېقىۋاتقان ھەزىلەكلەرگە مۇشۇنداق جاۋاب بېرىش كېرەك ئىكەن. بەلكىم بۇ ئويۇم خاتادۇر، ۋەياكى توغرا. ئۇنى باھالاش سىلەرنىڭ ئىختىيارىڭلاردا.

قېنىم قايناپ، ئاران تۇرغىنىمدا يەنە بىر ۋەقەنى ئاڭلاپ قۇلقىمنى شۇ ياققا ياقتىم.

– «بالا- بالىنىڭ ئىشى چالا» دېگىنى راست ئىكەن، – دەپ سۆز باشلىدى بىزدىن بىر نەچچە ئادەم نېرى ئولتۇرغان مويىسىپىت، – قارىمامسىلەر، كېچە بولغان شەرمەندىچىلىكنى. تەپسە تۆمۈر ئۈزگۈدەك ئىككى ياش بالا كەينىنى ئويلىماستىن پۇل داۋاسى قىلىپ، بىرى يەنە بىرىنى ئېتىۋېتىپتۇ، بىرى ئۇ دۇنياغا «مېھمان» بولۇپ كېتىپتۇ. ھەسرەت كىمگە كەلدى؟ ئۇلارنىڭ يېڭىدىن ئۆي-ئوچاقلىق بولغان ئائىلىسىگە، ئاياللار تۇل، بالىلىرى يېتىم، بېقىپ چوڭ قىلغان، ياشانغاندا دۆلىتىنى كۆرەرمىز، دەپ ئارزۇ-ئارماندا يۈرگەن قېرى ئاتا-ئانىسى قايغۇدا قالدى. ئويلىنماستىن باسقان قەدەم ھەممىنى ئازابقا سالدى. ھەي، شۇ شور پېشانىلەرنىڭ ئارىسىغا كىرگۈدەك بىرەر ئىنسانلىق ئادەملەرنىڭ بولمىغىنىدىن شۇنداق بولغانمۇ؟ «قويۇڭلار، ئۇنداق قىلماڭلار» دېگۈچىلەر چىقىمىغانمىدۇ؟ ھەر ئىككىلىسى مۇسۇلمانغۇ؟ بىرى ئىككىنچىسىنىڭ جېنىنى قىيىپ ئۆلتۈرۈۋاتقاندا خۇدادىن قورقۇمىغانمۇ؟ بۇ نېمە ئالامەت؟ جاھىللىقنىڭمۇ چېكى بولۇشى كېرەككۇ، ئاخىر. ئەڭ بولمىغاندا، ئەركەكتەك مۇشت ئېتىشىپ مەسىلىنى ھەل قىلسا بوپتىكەن.

ئولتۇرغانلار ياقىلىرىمىزنى تۇتۇپ توۋا ئېيتىشتۇق. شۇ ئارىلىقتا ئىمام قۇرئان باشلاپ، تاماملىدى. خىيالىم يەنە ئۇدۇلۇمدىكى مېھمانغا ئاغدۇرۇلدى. ئۇ ئالدىغا قويۇلغان قونچىسىغا قېزا ۋە توخۇ گۆشلىرىنى تولدۇرۇۋاپتۇ. نېمەتلەرنى ئاغزىغا سالغۇچ، كۆشەپ ئولتۇراتتى.

گۈللە بولسا گۈل ئەمەس گۈلدەك پۇراقى بولما،
گەپلە بولسا گەپ ئەمەس مەنمۇن تۇراقى بولما.
ئىككى پۇتلاپ ماڭمىش سېقىمۇ بەزەن تىك تۇرۇپ،
ئەللا بولسا ئەمەس ئەدەم سىياقى بولما.

ئابدۇرەھىم ئۆتكۈر شېئىرى
خەتتات ئابدۇكەلىم ئەمەت

ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ ساقلىقنى ساقلاپ كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەققىدىكى كۆرسەتمىلىرى

مۇتەللىپ ئەلى ھاجى ئەمچى (تۈركىيە)

ئالدىنى ئېلىشتا ناھايىتى ئاددىي ئۇسۇللار قوللىنىلىدۇ. ھازىر كىشىلەر مېدىتسىنا پەنلىرى تەرەققىي قىلدى دەپ قاراپ، ساقلىقنى ساقلاشقا سەل قارايدىغان بولۇپ قالدى. چۈنكى ئۇلار كېسەل داۋالاشتا يۇقىرى پەن - تېخنىكىدىن چوڭ ئۈمىدلەرنى كۈتمەكتە. يۇقىرى پەن - تېخنىكىنىڭ ياخشىلىقىغا گەپ كەتمەيدۇ، ئەمما ئۇنىڭغا تۆلىنىدىغان بەدەللەرمۇ ئىنتايىن كۆپ. يەنە كېلىپ ئۇنىڭدىن ئاز سانلىق كىشىلەرلا بەھرىمەن بولالايدۇ. ھازىر ئەڭ كۆپ ئۇچرايدىغان، ئۆلۈش نىسبىتى ئەڭ يۇقىرى كېسەل تاجىسىمان يۈرەك كېسىلى بولۇپ، ئۇنى داۋالاش ئۈچۈن توسۇلۇپ قالغان تومۇرغا نەيچە ئىشلىتىپ، تىرىگۈچ (تىرەك) قويۇشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ تىرىگۈچنىڭ دىئامېتىرى ئۈچ مىللىمېتىر، ئېغىرلىقى 0.5 گراممىمۇ يەتمەيدۇ، ئەمما باھاسى 25 مىڭ تۈرك لىراسى بولۇپ، بىر قېتىمدا ئۇنىڭدىن ئىككى - ئۈچى ئىشلىتىلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر تال نەيچە قويۇلىدۇ، ئۇ نەيچىنىڭ باھاسى 18 مىڭ تۈرك لىراسى. ئۇ بىر قېتىم ئىشلىتىلگەندىن كېيىن تاشلىۋېتىلىدۇ. شۇ بىر قېتىملىق ئوپېراتسىيە ئۈچۈن 50 مىڭدىن 70 مىڭغىچە، ھەتتا يۈز نەچچە مىڭ تۈرك لىراسى كېتىدۇ. بىراق پەن - تېخنىكا بىمارنى ساق ھالەتكە كەلتۈرەلمەيدۇ.

يۇقىرى قان بېسىم كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش دەسلەپتە ئىنتايىن ئاددىي بولۇپ، تاماقنى ئازايتىش، ھايۋانات مېيى يېمەسلىك، كۈندە بىر قانچە تال مېۋە - چېۋە ۋە ئوت - ياشلارنى يېيىش بىلەن ھەرىكەتكە ئەھمىيەت بەرسىلا ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، مېڭىگە قان چۈشۈشنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ. مېڭىگە قان چۈشكەندە باش سۆڭىكىدىن تۆشۈك ئېچىپ، قاننى چىقىرىۋېتىشكە توغرا كېلىدۇ. بىمار تىرىك قالغان تەقدىردىمۇ يېرىم پالە چىلىنىپ چاقىلىق ئورۇندۇقتا قالىدۇ. شۇڭا كېسەل بولۇپ داۋالانغاندىن كۆرە، ساقلىقنى ساقلاپ كېسەل بولۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئەڭ ئاقىلانە چارە ھېسابلىنىدۇ.

ئۇيغۇر تېبابىتى ساقلىقنى ساقلاش ئىلىمىدە، ھەر قانداق جانلىقنىڭ چارە - تەدبىر ئىزدەپ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشى، ساغلام تۇرمۇش كەچۈرۈش ۋە نەسلىنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشى جانلىقلارنىڭ تۇغما تەبىئىتىدۇر. ئۇلاردىن باشقا كۆڭۈل ئېچىش، خۇشال - خۇرام ياشاش، باشقا روھىي تەلەپ - ئېھتىياجلىرىنى قاندۇرۇپ تۇرۇش ئۈچۈن ئەقىل - ئىدراكنىڭ ساغلام بولۇشى شەرت. «ساغلام تەندە ساپ ئەقىل» بولىدۇ، تېنى ساغلام بولمىغان كىشىلەر بۇ دۇنيادىن تولۇق ھۇزۇر

ئۇيغۇر تېبابىتى ساقلىقنى ساقلاپ كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىلمى بولسا ساقلىقنى ساقلاش قائىدىلىرىگە رىئايە قىلىپ، ئىنسان ھاياتىنى ساغلام ساقلاشنىڭ ئاساسىي شەرتلىرىنى نورماللاشتۇرۇشنى كۆرسىتىدۇ. ساقلىقنى ساقلاش قائىدىلىرىگە رىئايە قىلغان ئادەمنىڭ كېسەلگە قارشى تۇرۇش كۈچى (تەبىئەت كۈچى) كۈچلۈك بولغاچقا ئاسانلىقچە كېسەل بولمايدۇ. كېسەل بولغاندىمۇ ناھايىتى ئاسانلا تەلتۆكۈس ساقىيىپ تېزلا ئەسلىگە كېلەلەيدۇ. ئۇنداق كىشىلەر قېرىسىمۇ روھلۇق، ساغلام، كۈچلۈك ھالەتتە چىرايلىق قېرىيدۇ. ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەنلەرنىڭ كۆپىنچىسى مۇشۇنداق كىشىلەر توپىدىن چىققان. شۇڭا ھازىرقى زامان تېببىي خادىملىرى ئادەم بەدىنىنىڭ ئاناتومىيەلىك تۈزۈلۈشى، فىزىولوگىيەلىك خىزمەت ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ئادەم 120 ياشقا كىرىپ ئۆلسە نورمال ئۆلگەنلىك بولىدۇ، ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئۆلسە ساقلىقنى ساقلاش قائىدىلىرىگە رىئايە قىلماي مۇددەتتىن بۇرۇن ئۆلگەنلەر ھېسابلىنىدۇ دەپ قارايدۇ.

خەلقئارالىق مېدىتسىنا ئىلمىي جەمئىيىتى ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەنلەرنى تەكشۈرۈش، تەتقىق قىلىش ئارقىلىق خىتايىنىڭ گۇاڭشىدىكى بامبا، شەرقىي تۈركىستاندىكى خوتەن، پاكىستاندىكى خۇنزى، رۇسىيەدىكى زاكاۋكازى، ئېكۋاتوردىكى بىلكابامبا قاتارلىق بەش جايىنى «دۇنيادىكى بەش چوڭ ئۆمۈر چولپانلىرى يۇرتى» ① دەپ بېكىتتى. ئۇ يەرلەردىكى ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش چولپانلىرىنىڭ قان ئەۋرىشكىلىرىدىن بايقىلىشىچە، 100 ياشتىن ئاشقان بوۋايلىرىنىڭ قېنى تەركىبىدىكى ئالاقىدار ھورمۇنلارنىڭ سەۋىيەسى ئۇلارنىڭ ئەمەلىي يېشىدىن 25 تىن 40 ياشقىچە ياش ئىكەن. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ جىنسى ھورمۇنلىرىنىڭ ساقلىنىشى ياخشى بولۇپ، ئۇلار يەنىلا پەرزەنت كۆرۈش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەن. ② تەكشۈرۈلگەن ياشانغانلار ئىچىدىكى 105 ئادەمدىن 91 ئادەم ئۆمۈرىدە تاماكا چەكمىگەن، 86 ئادەم ھاراق ئىچمىگەن. 100 ياشلىقلارنىڭ 99 پىرسەنتى ئورۇق بولۇپ، سېمىزلىك كېسىلى ۋە يۇقىرى قان بېسىم كېسىلىگە گىرىپتار بولمىغان.

«دۇنيادىكى بەش چوڭ ئۆمۈر چولپانلىرى يۇرتى» غا خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كىرگۈزۈلۈشىدە، ئۇ يەردىكى ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەنلەر ئىچىدە ئۇيغۇر تېبابىتى بىلەن شۇغۇللانغانلار كۆپ ئىكەن. دېمەك، ساقلىقنى ساقلاش قائىدىلىرىگە رىئايە قىلغانلارنىڭ تېنى ساغلام بولۇش بىلەن بىرگە ئۆمرى ئۇزۇن بولغانلىقى، قېرىغاندىمۇ تېنى ساغلام ھالەتتە تېتىك ياشاپ دۇنيادىن كەتكەنلىكى خاتىرىلەنگەن.

ئەسلىدە ساقلىقنى ساقلاپ كېسەللىكلەرنىڭ

تەرەپ قىلىش ئۈچۈن باشقىلارغا خۇشاللىق ئاتا قىلىش، كەسىپدارلىق، قوشنىدارچىلىق قاتارلىقلارنى توغرا بىر تەرەپ قىلىش، زىممىسىدىكى خىزمەتلەرنى ياخشى ئورۇنلاش، ھەر ئىشتا ئۈمىدۋار بولۇش، كۆڭلى - كۆكسىنى كەڭ، ئازادە تۇتۇش، تۇرمۇشنى قىزغىن سۆيۈش قاتارلىق ياخشى بولغان پىسخىكىلىق ساپانى يېتىلدۈرۈشنى ئۈگىنىۋېلىش لازىم. ئۇنى يەنى روھىي جەھەتتىن توغرا بىر تەرەپ قىلالماي، داۋاملىق مەست قىلغۇچى نەرسىلەر يەنى نەشە، تاماكا، ھاراق، ئەپيۈن ۋە باشقا ئۇخلاشقۇچى زەھەرلىك نەرسىلەرگە ئۆزىنى مەجبۇرلاش شۇ كىشىنى ئەقلىي، ئەخلاىي ۋە جىسمانىي كېسەللىكلەرگە گىرىپتار قىلىدۇ.

7. چىقىرىپ تاشلاش بىلەن توختىۋېلىشنىڭ نورمال بولۇشى (ئادەم بەدىنىدە كىرىم - چىقىمىنىڭ نورمال بولۇشى) سالامەتلىك ئۈچۈن پايدىلىق ئىشلار بولۇپ، ئادەم بەدىنىدە ئالمىشىپ تۇرۇۋاتقان ھاۋا، سۇ، يېمەك - ئىچمەك قاتارلىقلارنى بەدەندىكى ماددا ئالمىشىش ۋەزىپىسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ بولغۇچە توختىتىۋېلىش، ۋەزىپىسىنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن ھاسىل بولغان تەرەت، سۈيدۈك، تەر، نەپەس قاتارلىقلار ئارقىلىق بەدەندە توپلىشىپ قالماي ئۆز ۋاقتىدا چىقىپ تۇرۇشنىڭ نورمال بولۇشى ئۈچۈن، قەۋزىيەتنى يوقىتىش مەقسىتىدە پات - پات مېۋە - چېۋە، سەي - كۆكتاتلارنى ئىستېمال قىلىپ تۇرۇش ياكى ئىچى سۈرۈپ توختىماي كەتسە ۋەياكى ئادەت قېنى، چىش تۈۋى قاناپ توختىمىسا ئۇنىڭغا ئامال قىلىپ توختىتىشقا ھەرىكەت قىلىش لازىم.

خۇلاسە قىلغاندا، ساقلىقنى ساقلاپ كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا، ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ يۇقىرىقى يەتتە تۈرلۈك مۇھىم ئامىلىغا تەڭ ئەھمىيەت بەرگەندە ھەر خىل كېسەللىكلەرنىڭ ئۈنۈملۈك ئالدىنى ئالغىلى، ھەتتا بەزى كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتقىلى بولىدۇ.

پايدىلانغان ماتېرىياللار:

1. مۇختەر ھوشۇر «خويمۇ ئۇز خوتەن» شىنجاڭ گۈزەل - سەنئەت فوتو - سۈرەت نەشرىياتى، 2010 - يىلى 12 - ئاي 1 - نەشرى 172 - بەت.
2. ھوشۇر ئەمەت «ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش چولپانلىرى» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 2004 - يىلى 8 - ئاي 1 - نەشرى.
3. «ئۇيغۇر تېبابىتى ئاساسىي نەزەرىيەلىرى ئىلمىي» ئالىي مەكتەپ دەرسلىكى، شىنجاڭ سەھىيە نەشرىياتى، 2011 - يىلى 4 - ئاي 1 - نەشرى.
4. «ئىسغىرى ئەزەم» شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى، 2006 - يىلى 9 - ئاي 1 - نەشرى، 2008 - يىلى 12 - ئاي 1 - بېسىلىشى.

ئالامىدۇ، دەپ كۆرسىتىلگەن. يەنە ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ ساقلىقنى ساقلاشنىڭ تۆۋەندىكى ئالتە قائىدىسى «سەنتى زۆرۈرىيە» گە رىئايە قىلغاندا، ھەر خىل كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئالغىلى، بەدەننىڭ كېسەللىكلەرگە قارشى تۇرۇش كۈچىنى ئاشۇرۇپ، بەزى كېسەللىك ئالامەتلىرىنى داۋالاپ ساقايتقىلى بولىدۇ، دەپ كۆرسىتىدۇ.

1. ئىنساننىڭ ھاۋاغا بولغان ئېھتىياجى. نورمال تەبىئىي، ساپ ھاۋا بىلەن تەمىنلىنىشى، ھاۋاسى ساپ بولمىغان تۇرالغۇلاردا تۇرۇش ياكى بۇلغانغان ھاۋادىن يىراق تۇرۇشى لازىم.

2. ئىنساننىڭ سۇغا بولغان ئېھتىياجى. ئىنسان بەدىنىنىڭ 60 پىرسەنتى سۇ بولغاچقا، ئادەم نورمال ئەھۋال ئاستىدا بىر سوتكا (24 سائەت) دا ئۈچ لىتىر ئەتراپىدا سۇيۇقلۇققا ئېھتىياجلىق بولىدۇ. شۇڭا ھەر دائىم پاكىزە، سۈزۈك، يېڭى سۇ ئىچمەك كاپالەتلىك قىلىش لازىم.

3. يېمەك - ئىچمەك بەدەنگە كېتىدىغان ئوزۇقلۇق، كۈچ - قۇۋۋەت ۋە ھارارەتلەرنىڭ كېلىش مەنبەسى بولۇپ، ھاياتلىق ۋە سالامەتلىكنى ساقلاش ئۈچۈن ھاۋا ۋە سۇدىن قالسىلا بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. شۇڭا ئىنسانلار يېمەكلىكلەرنى مىزاجىغا لايىق كەلتۈرۈپ، مىقدارىنى ئازايتىپ تۇرىشى كۆپەيتىش ۋە پاكىزلىقىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش، ھاراق - تاماكلاردىن ئۆزىنى چەكلەش، تاماقنى ۋاقتىدا يېيىش، بەك تويۇنۇپ يېيىشتىن ساقلىنىش لازىم.

4. ئۇيقۇ - ئويغاقلىقنىڭ نورمال (ئالتە سائەتتىن سەككىز سائەتكىچە) بولۇشى مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنىڭ تىنچلىق ھالىتى بىلەن ھەرىكەت ھالىتىنى تەڭشەش، نېرۋا چارچاشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتىنى ئاشۇرۇش، ئورگانىزمنىڭ كېسەلگە قارشى تۇرۇش كۈچىنى ئاشۇرۇش قاتارلىق رولى بار. شۇڭا ئۇيقۇنىڭ نورمال بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش لازىم.

5. ھەرىكەت ۋە جىملىق (سۈكۈت). ھەرىكەت ئەزالارنىڭ ماددا ئالمىشىش پائالىيىتىنىڭ توختاۋسىز داۋاملىشىش جەريانىنى، جىملىق (سۈكۈت) بولسا بەدەندىكى ھەرىكەت نېرۋىلىرىنىڭ ۋاقىتلىق ھەرىكەتسىز ياكى ئارام ئېلىش جەريانىنى كۆرسىتىدۇ. ھەرىكەت ۋە جىملىقنىڭ نورمال ھالەتتە بولۇشى سالامەتلىك ئۈچۈن پايدىلىق بولۇپ، ماددا ئالمىشىشنى تەڭشەيدۇ. ئەزالارنى قۇۋۋەتلەپ، ئۇنىڭ چىدامچانلىقىنى ئاشۇرۇپ، كېسەلگە قارشى تۇرۇش كۈچىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ.

6. روھىي كەيپىياتنىڭ نورمال بولۇشى سالامەتلىك ئۈچۈن پايدىلىق بولۇپ، ئىنسان ئۆزى ئارزۇ قىلغان نەرسىلىرىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى ئۇنى روھىي جەھەتتىن خۇشالاندۇرىدۇ. ئەكسىچە بولغاندا غەم - قايغۇ، سىقىلىش، دىققەتنى چېچىلىش، خىجالەتچىلىك، قورقۇش قاتارلىقلارنى پەيدا قىلىپ، ھەر خىل كېسەللىكلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولىدۇ. شۇڭا ئۇنى توغرا بىر

ئەجنەبىيلەرنىڭ يەنە بىر ئۇيغۇر دوستى - ئابدۇرېھىم

زۇلھايات ئۆتكۈر (شۋېتسىيە)

«قاراقوشۇن» دەپ ئاتايتتى. لوپنۇر خەلقى تەبىئەت ئېلان قىلغان جەڭلەرگە قارشى ئاخىرقى تىنىقىغىچە كۈرەش قىلغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا رەھىمسىز مۇھىت ئالدىدا ئاخىرقى تامچىلىرىمۇ قۇرۇپ تۈپ تۈز شورناڭلىققا ئايلىنىپ كېتىدۇ. پېرژاۋىلىسكىنىڭ بايانىغا ئاساسلانغاندا، لوپنۇر رايونىدا 1876 - يىللىرى جەمئىي 11 كەنت، 70 ئائىلە قالغان بولۇپ، 300 گە يېقىن كىشى بار ئىكەنتۇق. بۇ كەنتلەرنىڭ ئىچىدە ئابدال كەنتى ئەڭ باي ۋە يېڭىلىقلاردىن خەۋەردار بىر كەنت ئىدى.

ئارىدىن 20 يىل ئۆتۈپ مەشھۇر تەۋەككۈلچى شۋېتسىيەلىك سۈپىن ھېدىن بۇ يەرگە يېتىپ كېلىدۇ. پېرژاۋىلىسكىغا يول باشلىغان ۋە ياردەمدە بولغان لوپنۇرلۇقلارنىڭ ئاقساقىلى، كروراننىڭ ئەڭ ئاخىرقى پادىشاھى - كۈنچىققانىيەگ «ھېدىن تۆرە» نى كۈتۈۋالىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ھېدىن تۆرەمنىڭ لوپنۇرغا رىشتىسى باغلىنىپ، تەتقىقاتلىرىنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن 1899 - يىلى يەنە بىر قېتىم لوپنۇرغا سەپەر قىلىدۇ. بۇ قېتىم كۈنچىققانىيەگ ئالەمدىن ئۆتكەن بولۇپ، بۇ قېتىم ئابدال كەنتىدە سۈپىن ھېدىن قۇرۇق تاغقا جايلاشقان سىنگىرلىق ئابدۇرېھىم بىلەن ئۇچرىشىدۇ ۋە ئۆزىگە بىر سىرداش دوست، ئەقىل پاراسەت ئۆگەنگۈچى تېپىۋالىدۇ.

ئابدۇرېھىم سىنگىر كەنتىدە ياشايدىغان بولۇپ، لوپنۇر رايونىدىكى تاكى ئاتمىش بۇلاققىچە بولغان رايونلاردا ئوۋچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ساناقلىق 2 - 3 ئوۋچىنىڭ بىرى ئىدى. دادىسى تېگى تۇرپانلىق ۋە سىنگىردە ياشىغىنىغا 40 يىلدىن ئاشقان ئەخمەت پاۋان دېگەن كىشى بولۇپ، تۆت پەرزەنتى بارىدى.

18 - ئەسىردىن باشلاپ غەربلىك «گۆھەر ئىزدىگۈچىلەر» ئىچكى ئاسىياغا جايلاشقان تارىم ئويمانلىقىدىكى سىرلىق زېمىن لوپنۇر ۋە خوتەن رايونلىرىغا قەدەم بېسىپ، ئەسىرلەپ ئۇيقۇدا ياتقان تىنچ بوستانلىقنى ئويغىتىشقا باشلايدۇ. ئۆز تىرىكچىلىكى ۋە ئۆز ھايات چەمبىرىكىدە ياشاپ كەلگەن خەلق، بۇ ئەجنەبىيلەرنىڭ ئۆز زېمىنىدىكى يازما يادىكارلىق ۋە ئاسارە - ئەتىقىلەرنى گۆھەر ئورنىدا كۆرۈپ، ئۆز يۇرتلىرىغا ئېلىپ كېتىشىگە ئىشىكىنى ئېچىپ بەرگەن بولۇپ، بۈگۈنكى كۈندە ئۇ بايلىقلارنىڭ غەرب دۇنياسىدا تەتقىق قىلىنىپ، بىباھا باھالارغا ئېرىشىشىنى خىيالغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇلار سانسىزلىغان كارۋانلارغا ساھىبخانلىق قىلىپ، ئۆز يۇرتلىرىنىڭ بۇلۇڭ - پۇشقاقلرىغىچە باشلاپ بارغان، ئۇلارغا مايىك بولغانىدى. بۇ يەرلىك ئۇيغۇرلارنىڭ ياردىمىسىز ئەجنەبىيلەر نە لوپنۇر كۆلىنى، نە كروراننى، نە نىيە، مىرەنلەرنى بايقىغان بولاتتى.

يەرلىك ئۇيغۇر خەلقى ئەجنەبىي سەيياھلارغا ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ مېھماندوست، ئاق كۆڭۈل، تىرىشچان پەزىلەتلىرىنى ئۆز ھەرىكىتىدە كۆرسىتىپ، ئەجنەبىيلەرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىلىرى ۋە كىتابلىرىدىن گۈزەل ئەخلاقىي تۈزۈمنىڭ شەجەرىسى سۈپىتىدە ئورۇن ئالغان ھەمدە تارىختا مەدھىيەلەر ۋە رازىمەنلىك تۇيغۇسى بىلەن ياد ئېتىلگەن. بۇلارنىڭ ئىچىدە گەرچە سىتەيىن ئەپتى بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلىغان دۇنيادىكى داڭلىق كىشىلەرنى «يالغان قوليازما» ياساپ تارىختا نامى پۇر كەتكەن ئىسلام بابىغا ئوخشاش كىشىلەر؛ گۇننار ياررىڭنى ئالداپ «كىتاب سېتىش» باھانىسى بىلەن پۇل ئۈندۈرۈۋالغان روزى ئاخۇنغا ئوخشاش شەخسلەرنىڭ بولمىغۇ ئىپادىلىرى تارىخ بەتلىرىگە يېزىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئەجنەبىيلەر قەلبىدە مەڭگۈلۈك يۇقىرى ھۆرمەتكە ئېرىشكەن كىشىلىرىمىزمۇ بار ئەلۋەتتە.

كۆپ قىسىم كىشىلەر تارىم ۋادىسىدا سۈپىن ھېدىن، پېرژاۋىلىسكى، كوسلوۋ قاتارلىق ئېكسپېدىتسىيەچىلەرگە يول باغلىغۇچى بولغان، لوپ ئابدال كەنتىنىڭ ئاخىرقى ئاقساقىلى «كۈنچىققان بەگ» ۋە لوپنۇرلۇق دۇنياغا داڭلىق «5 - قەبىرە» نى بايقاشتا رول ئوينىغان «ئۆردەك» ھەققىدە مەلۇماتلارغا ئىگە بولغان بولسىمۇ، لوپلۇق يەنە بىر ئۇيغۇر - ئابدۇرېھىم ھەققىدە كۆپ مەلۇماتلارغا ئىگە بولمىسا كېرەك.

لوپنۇر رايونى شەرقىي تۈركىستانلىقلار تەرىپىدىن لوپ، ئاھالىلىرى لوپلىقلار دەپلا ئاتىلىدۇ. ئەمما خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ رايوننى «لوپنۇر» دەپ ئاتاشقا ئادەتلەنگەن ۋە دۇرال رايونىنى «لوپنۇر» ۋە چارقىلىق رايونىنى

ئەجنەبىيلەر بۇ زېمىندىن ھېچ مېھرىنى ئۈزەلمەيدۇ. 1930 - يىلى سۈپەن ھېدىن، نىلس ئامبولت، فولكى بېرگمان قاتارلىقلار بىلەن بىرلىكتە چوڭ ئەترەت بولۇپ، يەنە بۇ جايعا سەپەر قىلىدۇ. سۈپەن ھېدىن جىددىي ئىش بىلەن ئىستوكھولمغا قايتىدىغان بولۇپ قالىدۇ، بۇ ۋاقىتتا نىلس ئامبولت ئابدۇرېھىم بىلەن ئۇچرىشىدۇ. ئابدۇرېھىم قۇرۇق تاغنىڭ ھەر بىر گىياھسىغىچە تونۇش بولۇپ، بۇ چاغدا قۇرۇق تاغنىڭ ئاھالىسى 50 ئەتراپىدىلا كىشىلەر قالغانىدى. ئابدۇرېھىم قەيەردە تاتلىق سۇ بار، قەيەردە قۇدۇق بار، قەيەردە ھايۋانلار ئىچىدىغان سۇ بار دېگەندەك جۇغراپىيەلىك بىلىملەرگە پىششىق بولۇپ، بۇ ئەترەتكە شۇنداقلا 50 يىلدىن بېرى بۇ رايونغا كەلگەن سەيياھلارغا تاغقا چىقىش ۋە قىدىرىپ تەكشۈرۈش پائالىيەتلىرىدە مۇھىم ياردەمچىلىك رولىنى ئوينايدۇ. ئەترەتتىكىلەر نىڭ يېمەكلىك مەنبەسى كېسىلىپ قالغاندا، ئادەم ئورۇنلاشتۇرۇپ، قوي بوغۇزلىتىپ بېرىدۇ. چۈنكى يەرلىكلەر ياتلارغا ئاسانلىقىچە مال ساتمايتتى، ئابدۇرېھىمنىڭ يۈزى بىلەن يەرلىك خەلقىمۇ ئۇلارغا ياردەم قىلىشقا باشلايدۇ. ھەتتا سورۇن تۈزۈپ پات - پات بىرلىكتە قۇيرۇق يېغىدا پولۇ ئېتىپ بەزمە قىلىشىدۇ.

سۈپەن ھېدىن ئابدۇرېھىم بىلەن قايتا كۆرۈشكەندە، ئۇ سۈپەن ھېدىننىڭ 1901 - يىلى ئوتتۇرىغا قويغان نەزەرىيەسىنىڭ توغرىلىقىنى، لوپنۇر كۆلىنىڭ ئورنىدا ھەقىقەتەن ئۆزگىرىش بولغانلىقىنى، دەريانىڭ كۈنىگە چۆكىۋاتقانلىقىنى، 13 يىلدىن بېرى دەريانىڭ قۇمدەريا دېلتىسىغا ئېقىنىنى ئۆزگەرتكەنلىكى ھەققىدىكى كۆزقاراشلىرى بىلەن تەمىنلەيدۇ.

بۇرۇنقى چاققان ئەپچىل ھەرىكەتلىرى بىلەن توڭگىگە مىنىدىغان ئابدۇرېھىم ھازىر ياشىنىپ قالغان بولۇپ، دۇنخۇاڭ سەپىرىدىن بېرىم يولدا بەرداشلىق بېرەلمەي قايتىپ كېتىدۇ.

ئۇنىڭ 200 قويى، 27 تۈگىسى، 2 ئېتى ۋە 10 كالىسى بولۇپ، قوي يۇڭىدا كىگىز ئېتىپ تىرىكچىلىك قىلاتتى.

ئۇنىڭ سەككىز تۈگىسى بولۇپ، سۈپەن ھېدىننىڭ قۇمدەريا ئېقىنىدا تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىش تەتقىقاتى جەريانىدا، بۇرۇن رۇس ئېكسپېدىتسىيەچىسى كوسلوۋغا ياردەمچى بولغان ئابدۇرېھىمنى يول باشلىغۇچىلىققا تەكلىپ قىلىدۇ ۋە ئابدۇرېھىمنى ئۇنىڭ سەككىز دانە تۈگىسىنى قىممەت باھادا سېتىۋېلىش ئارقىلىق ئۆزىگە يول باشلىغۇچى بولۇشقا تەستە قايىل قىلىدۇ. ئابدۇرېھىم ئاتىمىش بۇلاققا بارغۇچە ھەر بىر تۈگىنى يېرىم سەر پۇلغا ئىجارىگە ئېلىشقا، ئاندىن ئۇ يەرگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن ئۆز يۇرتى سىنگىرغا قايتىپ كېتىدىغانلىقى ھەققىدە كېلىشىدۇ. چۈنكى سۈپەن ھېدىنمۇ ئابدۇرېھىمدىن باشقا، پەم پاراسەتلىك، ئەخلاقلىق باشقا بىر يول باشلىغۇچىنى ئۇچراتمىغانىدى.

ئابدۇرېھىم ئۆزى ئەدەپلىك، دۇرۇست، چىقىشقا كىشى بولۇپ، سۈپەن ھېدىن ئۇنىڭ سەمىمىيلىكى ۋە ئەدەپلىكلىكىگە ئەڭ قول قويمايتتى.

ئابدۇرېھىم ئۇستىنا، كۈچلۈك ئوۋچى بولۇپ، تۈگە ئوۋلاۋاتقىنىغا 6 يىلدىن ئاشقان ئىدى. ئۇ شۇ ۋاقىتلارغىچە 13 تۈگە ئوۋلىغان بولۇپ، خېلى ئاسان توختىغانىدى. ئەمەلىيەتتە تۈگە ۋە ياۋا تۈگە ئوۋلاش ناھايىتى مۇشەققەتلىك بىر ئىش ئىدى. سۈپەن ھېدىن باشلىغان كارۋان چۆلدە يېمەكلىك ۋە سۇدىن ئايرىلىپ قالغىنىدا ئابدۇرېھىم قارا بۇغرا (ئەركەك تۈگە) ئوۋلاپ، ئۇلارنى قۇتقۇزۇپ قالىدۇ. ئاخشاملىرى سۈپەن ھېدىن ئابدۇرېھىمنى چاقىرتىپ ھەر كۈنى بىرەر سائەت ئەتراپىدا مۇگدىشىپ ئۇنىڭ كالىسىدىكى بارلىق ئۇچۇرلارنى سۈمۈرۈۋالغىسى كېلىدۇ.

بۇ تۇپراقنىڭ ماگىنىتى شۇ قەدەر كۈچلۈككى،

پايدىلانغان مەنبەلەر:

1. «ناتونۇش يوللاردىكى مىڭ مىل» - سۈپەن ھېدىن، 1905 (شىۋېتچە)
2. «لوپنۇر رايونىدىكى تەتقىقات» - سۈپەن ھېدىن، 1902 (شىۋېتچە)
3. «كارۋان» - نىلس ئامبولت، 1935 (شىۋېتچە)

سۈرەتتە: شىندىدىكى ئۇيغۇرلار، ئوتتۇرىدىكى كىشى ئابدۇرېھىم

Abdu Rehim (i mitten) och två av hans fränder utanför hemmet i Schindi.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي بالىلار ئويۇنلىرى

روزبېۋا گۈلچېھرە سېلىماخۇن قىزى* (قازاقىستان)

ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئۇيغۇر تىلى دەرسلىكىدە بېرىلگەن، چۈنكى مەكتەپكە كىرگەندىن تارتىپ، ئانا تىلىمىزدا بىلىم ئېلىشىمىز بىلەن بىللە مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىمىزنىڭ ئۆز خەلقىنىڭ بارلىق قىممەتلىرىنى تولۇق ئۆزلەشتۈرۈپ ئۆسۈش-يېتىلىشى ۋە باشقا خەلقنىڭ مېنتالىتىغا ھۆرمەت قىلىشى دەۋرىنىڭ تەلپى دەپ ئويلايمىز.

خۇلاسە ئېيتساق، ئېتنولىنگۋىستىكا ساھاسىنىڭ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا بېرىدىغان پايدىسى كۆپ.

بۇنىڭدىن 5 - 6 يىل ئىلگىرى، يېزا-قىشلاق كوچىلىرىدا ئوشۇق ئوينىغان بالىلارنى كۆپ كۆرگەن بولساق، كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئوشۇق ئوينىغان بالىلار ناھايىتى ئاز ئۇچراتماقتىمىز. شەھەرلەردە بولسا مىللىي ئويۇنلارنى تامامەن بىلمەيدىغان بالىلارنىڭ سانى كۆپەيمەكتە.

يېزا بالىلىرى ئۆتمۈشتىمۇ، ھازىرمۇ جىسمانىي ئەمگەكنى كۆپ قىلىش بىلەن بىرگە، دالادا ئويناپ، ياخشى ئارام ئېلىشنى بىلمىدۇ. شۇڭلاشقا، سەھرا بالىلىرى جىسمانىي جەھەتتىن چېنىققان، ئۆي ئىشلىرىغا چاققان، پىششىق، ئەدەب-ئەخلاقلىق تەربىيىلىنىدۇ.

بالىلار مەزكۇر ئويۇنلارنى ئوينىغان چاغدا ھارمايدۇ، كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى ۋاراڭ-چۇرۇڭلاردىن بىر ئاز بولسىمۇ يىراقلىشىپ، ئۆزىگە لايىق ئىش-ھەرىكەت بىلەن شوغۇللىنىشى بالىنىڭ سالامەتلىكىگە پايدىلىق. خىيالىي ئويۇنلاردىن كۆرە، ساپ ھاۋادا ئوينىدىغان ئويۇنلار ئۇلارنىڭ چاققان، ئەپچىل ئۆسۈشىگە ئىجابىي تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ھەر بىر مىللەت ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ راۋاجلانغان جەمئىيەتتە تەرەققىي قىلىشىنى ئارزۇ قىلسا، ئۆز تىلىنى، دىنىنى، ئۆرپ-ئادىتىنى، قائىدە-يوسۇنلىرىنى ياخشى قوغدىشى ۋە ھۆرمەتلىشى كېرەك. بىز بىر خەلقنىڭ ئۆزىگە خاس ئۆرپ-ئادەتلىرىنى، كۆز قارىشىنى، خاراكتېرىنى باشقا بىر خەلق بىلەن سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق تونۇپ بىلەلەيمىز.

دۇنيادىكى مىللەتلەر ئەسىرلەر بويى بىر-بىرى بىلەن مەدەنىي ئالاقىدە بولۇپ، بىللە تەرەققىي قىلىپ، بىر-بىرىنى تولۇقلاپ كەلگەن. بۇ مەسىلە جەمئىيەتنىڭ ئىجتىمائىي، روھىي تەرەققىياتىغا ئۆز تەسىرىنى كۆرسىتىدۇ.

يېڭى دەۋر تەرەققىيات دەۋرى بولغانلىقتىن، مىللىي قىممەتلىرىمىزنى ئۆزلەشتۈرۈپ، باشقا خەلقلەر بىلەن سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق، ئىشلارغا ئىلمىي باھا بېرىپ ئۆگىنىش ئەمەلىي مەسىلە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ياش مەملىكىتىمىز - قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئۆز مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرگەندىن كېيىن، تۈركىي تىللىق مىللەتلەرنىڭ مۇناسىۋەتلىرى تېخىمۇ كۈچىيىپ، خەلقئارا سىياسىي، مەدەنىي مۇناسىۋەتلىرىمىز ياخشىلانماقتا.

بىز ئېتنولىنگۋىستىكا (مىللىي- تىلشۇناسلىق) ساھاسى ئارقىلىق ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەسىرلەر بويى توپلىغان ئەدەب-ئەخلاق، ئېتىكىسىنى، دۇنيا قارىشى قاتارلىق كۆز قاراشلىرىنى بىلەلەيمىز.

ئېتنولىنگۋىستىكا بۆلۈمى 11 - سىنىپلارغا

* ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى مۇئەللىمى، ئالمۇتا ۋىلايىتى ئۇيغۇر ناھىيەسى كىچىك دېھقان يېزىسى.

بالىلار ئويۇنلىرىدىن «ۋاللىھى»، «لىتىگىرتاقتاق»، «تۈگى-تۈگىلەك» ئويۇنلىرى بار.

11 - سىنىپلار ئۈچۈن تۈزۈلگەن ماتېرىياللار توپلىمىدا، ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلىرىدىن «ئوقيا ئويۇنى»، «جانبازلىق ئويۇنى»، ئۇيغۇر بالىلىرىنىڭ مىللىي ئويۇنلىرىدىن «چۆچۈرە قاينىتىش»، «دوپپا ئويۇنى»، «دارۋازلىق» ئويۇنلىرى توغرىلىق مەلۇماتلار بېرىلگەن.

11 - سىنىپلار ئۈچۈن تۈزۈلگەن كۆنۈكمىلەر توپلىمىدا (95-104-بەتلەردە) بالىلار ئويۇنلىرىدىن: «تاختامەك»، «چاقپىلەك»، «ئارغامچا تارتىشىش»، «چېلىشىش»، «پاپۇز» ئويۇنلىرى ۋە چوڭلار ئويۇنلىرىدىن: «ئات بەيگىسى»، «ئات پوڭزىگى»، «ئوغلاق تارتىشىش»، ئويۇنلىرى چۈشەندۈرۈلگەن.

10 - سىنىپلار ئۈچۈن تۈزۈلگەن كۆنۈكمىلەر توپلىمىدا (141 - 143 - بەتلەردە) ئۇيغۇر خەلق مىللىي ئويۇنلىرىدىن: «دارۋازلىق»، «ئات بەيگىسى»، «ئات پوڭزىگى»، «ئوغلاق تارتىشىش» ئويۇنلىرى ھەققىدە مەلۇماتلار بېرىلگەن.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ئويۇنلىرى چوڭلار ئويۇنلىرى، بالىلار ئويۇنلىرى بولۇپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ.

«ئات بەيگىسى» ئويۇنى ئۇيغۇرلاردا قەدىمدىن تارتىپ ئوينىلىپ، ئەۋلادتىن-ئەۋلادقا داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئويۇنلاردىن بىرى. ئۆز ۋاقتىدا ھۇنلار مۇنتىزىم قوشۇنلارغا لايىق ئاتلارنى بەيگە ئارقىلىق تاللىغان. ئۇلۇغ ئالىمىمىز مەھمۇد قەشقەرى «تۈركىي تىللار دىۋانى» دا «ئارغۇن، شالغۇت، ياۋا ئايغىر بىلەن ئۆي بايتىلىدىن تۇغۇلغان ئات بەيگىدە ئۈزۈپ چىقىدۇ... شوق ئېتىم تېزلىك بىلەن چاپتى. بەيگىدە ئۈزۈپ چىقتى» دەپ يازغان.

مۇشۇ پاكىتلاردىن ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمدىن تارتىپ ئاتتىن ئايرىلمىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئەنئەنىۋى پائالىيەتلىرىدە تۇرمۇش مۇھىتىغا خاس ئات ئۈستى پائالىيەتلىرى بولغانلىقىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ.

ئەسىرلەر بۇرۇن ئات بەيگىلىرىنى قەبىلە، يۇرت ئاقساقاللىرى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ ئۆتكۈزگەن. ئات بەيگىسىنىڭ كۆلىمى ئاشۇلارنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسىگە، چارۋىچىلىقنىڭ ئاز-كۆپلىگىگە قاراپ بەلگىلەنگەن. كىچىك كۆلەمدىكىلىرىگە 15 - 20 ئات چوڭ كۆلەمدىكىلىرىگە 200 - 300 ئات قاتناشقان. بەيگىدە ئۈزۈپ چىققانلارغا قارا مالدىن سوغا قىلىش ئادەتكە ئايلانغان.

ئۇيغۇرلاردا ئات بەيگىسى ئويۇنىغا ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى مۇنداق بىر ۋەقەدىن كۆرۈشكە بولىدۇ: 1983 - يىلى خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى ئىچكى موڭغۇلىيەدە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ئات ماھارىتى مۇسابىقىسىدە شۇرنىڭ

ئۇيغۇر، قازاق خەلقىنىڭ مىللىي ئويۇنلىرى ھازىرغىچە سېلىشتۇرۇپ تەكشۈرۈلمىگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئايرىم تۈردە قارىلىپ كەلگەن. قازاق خەلقىنىڭ مىللىي بالىلار ئويۇنلىرىنى تەتقىق قىلىش ۋە تەكشۈرۈش مەسىلىلىرى خېلى ئىلگىرى يولغا قويۇلۇپ، بۈگۈنكى كۈندە قازاق خەلقىنىڭ مىللىي ئويۇنلىرى ئۆز ئالدىغا تەكشۈرۈلگەن بولسىمۇ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ئويۇنلىرى تېخىچە تولۇق تەكشۈرۈلۈپ، تەتقىق قىلىنىپ، بىر سىستېمىغا كەلتۈرۈلگىنى يوق. پەقەت 11 - سىنىپلار ئۈچۈن تۈزۈلگەن ئۇيغۇر تىلى دەرسلىكىنىڭ ئېتنولىنگۈستىكا بۆلۈمىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ئويۇنلىرىنى چوڭلار ئويۇنلىرى ۋە بالىلار ئويۇنلىرى بولۇپ ئىككىگە بۆلۈشكە بولىدۇ دەپ كۆرسىتىلگەن.

11 - سىنىپلار ئۈچۈن تۈزۈلگەن ماتېرىياللار توپلىمىدا، 11 - سىنىپلار ئۈچۈن تۈزۈلگەن كۆنۈكمىلەر توپلىمىدا، 10 - سىنىپلار ئۈچۈن تۈزۈلگەن كۆنۈكمە توپلىمىدا ئۇيغۇر خەلق مىللىي ئويۇنلىرى ھەققىدە قىسقىچە مەلۇماتلار بېرىلگەن. شۇنداقلا، «ئارزۇ» ژۇرنىلىنىڭ بالىلارغا بېغىشلانغان «ئاق تېرەك-كۆك تېرەك» سەھىپىلىرىدە بىر ئاز مەلۇماتلار بېرىلگەن. بۇ ژۇرنال نەشىردىن قىلىنىشتىن توختىغاندىن كېيىن، بۇ مەسىلە باشقا نەشىرلەردە تىلغا ئېلىنغىنى يوق.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ئويۇنلىرى توغرىلىق مەلۇماتلار تېخى يېتەرلىك ئەمەس. مەسىلەن: «ئارزۇ» ژۇرنىلى نەشىر قىلىنغاندا، ئۇنىڭ «ئاق تېرەك-كۆك تېرەك» سەھىپىسى بالىلارغا بېغىشلانغان ئىدى. ھەر سانىدا مىللىي ئويۇنلار، بالىلار ئۈچۈن قىزىقارلىق تەجرىبىلەر بېسىلاتتى.

«چېلىشىش»، «پاپۇز»، «ئارغامچا تارتىشىش»، «چاقپىلەك»، «پۈتۈل»، «شاھمات» ئويۇنلىرى يېزىلغانىدى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ئويۇنلىرى تېخىچە تولۇق تەكشۈرۈلۈپ، تەتقىق قىلىنىپ، بىر سىستېمىغا كەلتۈرۈلگىنى يوق. 11 - سىنىپلار ئۈچۈن تۈزۈلگەن ئۇيغۇر تىلى دەرسلىكىنىڭ ئېتنولىنگۈستىكا بۆلۈمىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ئويۇنلىرىنى چوڭلار ئويۇنلىرى ۋە بالىلار ئويۇنلىرى بولۇپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ دەپ كۆرسىتىلگەن. چوڭلار ئويۇنلىرى تۆۋەندىكىدەك 9 تۈرگە بۆلۈنىدۇ:

1. «ئات بەيگىسى» ئويۇنى
2. «ئات پوڭزىگى» ئويۇنى
3. «دارۋازلىق» ئويۇنى
4. «جانبازلىق» ئويۇنى (مۇشت، پەشۋا ئېتىش)
5. «ئوقيا ئېتىش» ئويۇنى (ئوۋچىلىق)
6. «ئوغلاق تارتىش» ئويۇنى
7. «چاقپىلەك» ئويۇنى
8. «چېلىشىش» ئويۇنى
9. «چۆك-چۆك» ئويۇنى

بويىچە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى ئۆگىتىشتە مىللىي ئويۇنلىرىمىز چوڭ رول ئوينايدۇ، بالىنىڭ ئاڭ-سەۋىيەسىگە كىچىكىدىنلا ئۆزلەشتۈرۈلىدۇ.

بۇ ئويۇنلار ئاددىي ئويۇنلار بولسىمۇ، بالىلاردا، بولۇپمۇ قىزلاردا كىچىكىدىنلا ئۆي ئىشلىرىغا قىزىقىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشتە چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي بالىلار ئويۇنلىرى تېخى تولۇق تەكشۈرۈلۈپ، رەتكە سېلىنمىغان بولۇپ، قازاق ۋە ئۇيغۇر خەلقلەرنىڭ مىللىي بالىلار ئويۇنلىرىنى سېلىشتۇرۇش، ماتېرىيال توپلاش ئۈچۈن ئۆزۈمنىڭ تۇغۇلغان يۇرتۇمدىكى مۇنەۋۋەر ئاتا-ئانىلاردىن ئامان نۇراخۇن، سېلىماخۇن روزىپۇ، بايزۇما بايتورپۇلارنى ئىزدەپ، «ئاق تايلاق»، «كوداڭ» ئويۇنى، «ۋاللىي»، «ئوشۇقنىڭ تۈرلىرى» ۋە «قېچىپ پوڭزەك» ئويۇنلىرى توغرىلىق قوشۇمچە مەلۇمات ئالدىم.

ئالغان مەلۇماتلارغا ئاساسلىنىپ، قوشۇمچە ماتېرىياللارغا تايىنىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بالىلار مىللىي ئويۇنلىرىنى يىغىپ، رەتلەپ 45 تۈرنى ئېنىقلىدىم.

كوماندىسى ئولمىپىك تەنھەرىكەت ئۆلچىمى بويىچە 1000، 3000 مېتىرلىق، تېز سۈرئەتلىك بەيگىدىن ئىبارەت ئۈچ تۈرى بويىچە چېمپىونلۇققا ئېرىشكەن. 1984-يىلى بولسا، شۇندا ئۆتكۈزۈلگەن ئات بەيگىسى بويىچە مەملىكەتلىك لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسىدە شۇرنىڭ كوماندىسى بىرىنچىلىكنى قولغا كەلتۈرگەن.

بالىلار ئويۇنلىرى

ئۇيغۇرلار بالىلارنىڭ كىچىكىدىنلا ئىسسىق-سوغۇققا ماسلىشالايدىغان، تۈرگۈن، ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن، بالىلارنى ھەر خىل ۋاسىتىلەر بىلەن چېنىقتۇرۇشقا ئادەتلەنگەن. بالىلارنى چېنىقتۇرۇشنىڭ بىر ۋاسىتىسى ئۇلارغا ھەر خىل ئويۇنلارنى ئۆگىتىشتىن ئىبارەت. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇيغۇر بالىلىرى بىر قەدەر شوخ، تېتىك، ھەرىكەتچان كېلىدۇ. ئۇيغۇرلاردىكى «ئوغۇل بولساڭ شوخ بول، بولمىساڭ يوق بول» دېگەن ماقالدا بالىلارنىڭ ھەرىكەتچانلىقىنىڭ يۇقىرى بولۇش كېرەكلىكىنى تەكىتلىگەن.

بالىلار ئويۇنلىرىنىڭ تۈرى كۆپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرسى بالىنى بەلگىلىك بىر خۇسۇسىيەتكە ئىگە قىلىپ تەربىيەلەش مەقسىتىدە بارلىققا كەلگەن. مەسىلەن: «تاققا-تۇققا»، «ئاق ئۇستىخان»، «ئاق تېرەك-كۆك تېرەك»، «ئاق تاش-كۆك تاش»، «قارغۇ چاشقان» «ياغلىق تاشلاش»، «ساقا» ئويۇنى، «سالغا ئېتىش»، «تۈنەك» (سۇ مىلتىقى) ئويۇنى، «ئۆي سېلىش»، «چىۋىق ئات»، «لىڭگىرتاقتاق»، «يۈگۈرۈشمەك» ئويۇنى، «لەڭلەك»، «موللاق ئېتىشماق» «جەڭ قىلىشماق» ئويۇنى، «بەش تاش» ئويۇنى، «توپ» ئويۇنى، «قورچاق (قوچاق) ئويۇنى، «مېھماندارچىلىق» قا ئوخشاش ئويۇنلار كۆچ، ھەرىكەتچانلىق، پەم-پاراسەت، چېۋەرىلىكىنى يېتىلدۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ. «تاققا-تۇققا» ئويۇنى بالىلاردا باتۇرلۇق روھىنى يېتىشتۈرۈش رولىغا ئىگە بولسا، «چۆچىلىرىم» ئويۇنىدا سا بىلەن چۆچىگە سىمۋول قىلىنىپ قەيسەرلىك، ئۆملۈك، ھەمكارلىق روھى يېتىلدۈرۈشكە قارىتىلغان. ئەمدى «ئاق ئۇستىخان» ئويۇنى بالىلارنىڭ چېچەنلىكى بىلەن كۆرۈش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇشقا قارىتىلسا، «سالغا ئېتىش» ئويۇنىدا بالىلار مۇسكۇلىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش مەقسەت قىلىنغان. «گۈلەڭگۈچ»، «چۆچىلىرىم»، «بەش تاش» (چاكام)، «توپ» ئويۇنى، «قورچاق» (قوچاق) ئويۇنى، «مېھماندارچىلىق» ئويۇنىغا ئوخشاش ئويۇنلار قىزلار ئوينايدىغان ئويۇنلار بولۇپ، ئۇلاردا خەلقىمىز قىزلىرىمىزنىڭ كىچىكىدىنلا ئۆزلىرىگە خاس پىسخولوگىيەلىك ئالاھىدىلىكلەرنى يېتىلدۈرۈشىگە دەۋەت قىلغان.

ئاتا-ئانىلىرىنىڭ مېھماندوستلۇقى، ئۆي تۇتۇش، تاماق ئېتىش، بالا بېقىش، مېھمان ئۇزىتىش قائىدىسى

1. «ئاق ئۇستىخان» ئويۇنى*
2. «ئاق تېرەك-كۆك تېرەك» ئويۇنى
3. «ئاق تاش-كۆك تاش» ئويۇنى
4. «ئارغامچا تارتىشىش» ئويۇنى*
5. «بەش تاش» ئويۇنى*
6. «ۋاللىي» ئويۇنى
7. «ئىلەڭگۈچ» ئويۇنى*
8. «دوپ» ئويۇنى
9. «دۈم-دۈم» ئويۇنى
10. «يۈگۈرۈشمەك» ئويۇنى*
11. «جاڭزا» ئويۇنى
12. «جەڭ قىلىشىش» ئويۇنى
13. «جۈزۈلىرىم» ئويۇنى
14. «يەتتە تاش» ئويۇنى*
15. «كوداڭ» ئويۇنى
16. «كۈچ سىنىشىش» ئويۇنى*
17. «قارغۇ چاشقان» ئويۇنى
18. «قورچاق (قوچاق) ئويۇنى*
19. «قېچىپ پوڭزەك» ئويۇنى
20. «لەڭلەك» ئويۇنى
21. «لىڭگىرتاقتاق» ئويۇنى*
22. «موللاق ئېتىشماق» ئويۇنى
23. «مېھماندارچىلىق» ئويۇنى
24. «مۆكۈشمەك» ئويۇنى
25. «مۈشۈك-چاشقان» ئويۇنى
26. «ئوشۇق» ئويۇنى*
27. «ئوتتۇرىغا چۈشمەك» ئويۇنى
28. «ئۆي سېلىش» ئويۇنى

مەسىلەن: «جېستوكىي ئىگىز» ۋە باشقا بىر نەچچە ئويۇنلاردا مۇسۇلمانلار بىلەن كاپىرلارنىڭ ئوق ئېتىشىش قانلىرى، پۇل ئوغرىلاش، بۇلاڭچىلىق، ئادەم ئۆلتۈرۈشنىڭ بىر نەچچە تۈرلىرى بار. مانا مۇشۇ ئويۇنلار بالىنى رەھىمسىزلىككە، زورارلىققا، جىنايەتكە ئۈندەيدۇ.

1. ئۇزۇن ۋاقىت ئولتۇرۇپ ئويىنايدىغان بۇ ئويۇنلاردا ھەرىكەت ئاز؛
2. بالىنىڭ سالامەتلىكىگە (كۆرۈش قۇۋۋىتى، قان ئايلىنىش، ساغلام ئۆسۈش-يېتىلىشى قاتارلىقلار) زىيانلىق؛
3. بالىلارنى مىللىي بۆلگۈنچىلىككە، رەھىمسىزلىككە، ئادەم ئۆلتۈرۈشكە، جىنايەتكە كۈشكۈرتۈپ، مىللىي كۆز قاراشلىرىنى، ئەدەب-ئەخلاقىنى، ئادەمگەرچىلىكىنى يوقىتىپ، بالىنىڭ پسخولوگىيەسىنى بۇزىدۇ.

بۇ ئويۇنلارنى بالىلارنىڭ ئوينىشىنىڭ ھاجىتى يوق.

ئاخىرىدا مىللىي ئويۇنلارنى ساقلاپ قېلىش ئارقىلىق مىللىيلىكىمىزنى، دوستلۇق مۇناسىۋىتىمىزنى ساقلاپ قېلىشىمىز ئۈچۈن تۆۋەندىكى تەكلىپ-پىكىرلەرنى بېرىمىز:

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي ئويۇنلىرى بىر سىستېمىغا كەلتۈرۈلۈپ، نەشرىياتلاردىن بالىلارغا بېغىشلانغان كىتابلار، كىتابچىلار بارلىققا كەلسە؛

باشلانغۇچ مەكتەپ، تەييارلىق سىنىپلىرىدا، بالىلار باغچىلىرىدا مۇئەللىم ۋە تەربىيىلىگۈچىلەر مىللىي ئويۇنلارنى ئۆگەتكەندە ئۇنىڭ تەربىيىۋى ئەھمىيىتىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇپ، قىز بالىلارغا ئايرىم، ئوغۇل بالىلارغا ئايرىم ئۆزلىرىگە خاس ئويۇنلارنى ئۆگەتسە؛ ئومۇمىي ئوينىلىدىغان ئويۇنلارنى ئۆگەتكەندە بالىلارنىڭ ياش ئالاھىدىلىكلىرىنى كۆزدە تۇتۇپ، بالىلارغا كىچىك چېغىدىن باشلاپ ئەتراپلىق مەلۇماتلار بېرىلسە، بالىلار ئۇ ئويۇنلارنى مەڭگۈ ئۇنۇتمايدۇ.

تەكلىپ-پىكىرىمىزنى خۇلاسەسىگە «ئەل بولمەن دېسەڭ- بۆشكىڭنى تۈز!» دېگەن ماقالغا ئاساسلىنىپ، XI چى ئەسىردە ياشىغان دانىشمەن، پەيلاسوپ، شائىر يۈسۈپ خاس ھاجىپ بوۋىمىزنىڭ بالا تەربىيەسىنى مۇھىم بىلىپ: «كىچىك چاغدا بىلسە بالا نېمىنى، قېرىپ ئۆلگىچە ئۇنۇتماس ئۇنى»- دەپ بىكار ئېيتىمىغان.

29. «پوپۇز» ئويۇنى
29. «ساقا» ئويۇنى
30. «سانماق» ئويۇنى*
31. سالغا ئېتىش» ئويۇنى
32. «تاختامەك» ئويۇنى
33. «تاققا-تۇققا»
34. «توۋۇق» ئويۇنى
35. «توپ» ئويۇنى
36. «توققۇز تاش» ئويۇنى*
37. «تۆگى-تۆگىلەڭ» ئويۇنى
38. «تۈنەك» (سۇ مىلتىقى) ئويۇنى
39. «ئۇچتى-ئۇچتى» ئويۇنى*
40. «ئۈزۈك سېلىش» ئويۇنى
41. «چاقپىلەك» ئويۇنى
42. «چۆچۈرە قايىنىتىش» ئويۇنى
43. «چىۋىق ئات» ئويۇنى
44. «چېلىشىش» ئويۇنى
45. «ياغلىق تاشلاش» ئويۇنى*

مىللىي ئويۇنلىرىمىز ئارقىلىق ئوغۇل بالىلاردا ئوغۇل بالىلارغا لايىق: باتۇرلۇق، چەبەدەسلىك، چاققانلىق، مەرگەنلىك، تېتىكلىك، ئېھتىياتچانلىق، ھازىر جاۋابلىق ۋە باشقىمۇ خىسلەتلەر يېتىلدۈرۈلسە، ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ ئۆزلىرىگە خاس مەدەنىيەتلىك، گۈزەل ئەدەب-ئەخلاقلىق، كىچىك پېئىل، كېلەچەكتە تىرىشچان كىشىلەردىن بولۇپ يېتىلىشىگە چوڭ تۈرتكە بولىدۇ.

ئومۇمىي جەھەتتىن ئېيتقاندا، ھەر بىر ئويۇننىڭ كەينىگە بالىنى بىرەر خىسلەتكە ئىگە قىلىپ تەربىيەلەش يوشۇرۇنغان بولسىمۇ، كۆپىنچە بالىلار ئوينىدىغان ئويۇنلاردا بىرلىككە، دوستلۇققا، ئىناقلىققا ئىگە قىلىپ تەربىيەلەيدىغان تەربىيىنىمۇ ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن مىللىي ئويۇنلىرىمىزنى ئۇنۇتماي، بالىلىرىمىزغا ئۆگەتسەك بىز تېخىمۇ گۈللۈپ ياشىمايمىز، چۈنكى ئۇ ئويۇنلاردا ئويۇندىن-بىلىمگە، ئادەمگەرچىلىككە، كۈندىلىك تۇرمۇشنى قانداق ئۆتكۈزۈشكە ئەڭ ياخشى يۆنىلىشلەرنى تاپقىلى بولىدۇ.

21 - ئەسىر ئاخبارات تېخنىكىسى تەرەققىي قىلغان ئەسىرى بولغانلىقتىن، بۈگۈنكى كۈندە كومپيوتېردا ھەر خىل ئويۇنلار بار. ئاشۇ ئويۇنلارنىڭ ئارىسىدا بالىنىڭ تەرەققىياتىغا ئىجابىي تەسىر قىلىدىغان ئويۇنلار بىلەن بىر قاتاردا بالىنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىشىگە سەلبىي تەسىر كۆرسىتىدىغانلىرىمۇ بار.

جەنۇبىي ئاۋسترالىيە ئۇيغۇر تىلى مەكتىپىدە ئۇيغۇر مەدەنىيەت كۈنى

ماھى ئاي

مېنى كۈندە دېگۈدەك ئەسكەرتىپ تۇرغان بالىلىرىم بۇ كۈنى سەھەردىلا مېنى ئالدىرىتىپ ھالىمنى قويمىدى. ئۇيغۇر مەكتەپىگە بارغاندىن كېيىن كۆز ئالدىمدىكى مەنزىرە مېنى بالىلىرىمدىنمۇ بەكرەك ھايانغا سالدى، چۈنكى مەن ھاياتىمدىكى ئۇنتۇلغۇسىز سەبىي ۋاقىتلىرىمغا قايتقاندا ھېسسىياتقا كەپ قالغان ئىدىم. بالدۇر كەلدىمغۇ، دېگەن خىيالىمنىڭ ئەكسىچە مەكتەپ مەيدانى ئاللىبۇرۇن قاينام - تاشقىنلىققا چۆمگەن ئىدى.

جەنۇبىي ئاۋسترالىيە ئۇيغۇر تىلى مەكتىپىنىڭ كىشىنى سۆيۈندۈرىدىغان تەرىپى پەقەتلا مۇھاجىرەتتىكى ھەرقايسى ئۇيغۇر تىلى مەكتەپلىرىگە سېلىشتۇرغاندا قۇرۇلغىغا بىر قەدەر ئۇزۇن بولغانلىقى، ئوقۇغۇچى سانىنىڭ ئالاھىدە كۆپلۈكى بولۇپلا قالماستىن، مۇھىمى، مىللىي كىملىككە توپۇنغان، ئىجادچانلىققا ۋە جەلپكارلىققا ئىگە بولغان تۈرلۈك پائالىيەتلەرنى قەرەللىك ھالدا ئۇيۇشتۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپكە بولغان قىزغىنلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئارقىلىق، ئانا تىل ۋە مىللىي خاسلىقىمىزنى ئەۋلادلارغا مىراس قالدۇرۇشتا كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشۇۋاتقانلىقىدىن ئىبارەت نېگىزلىك ئامىلدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ.

ئوسام يارىشپىتىمۇ؟

2020 - يىلى 9 - ئاينىڭ 27 - كۈنى جەنۇبىي ئاۋسترالىيە ئۇيغۇر تىلى مەكتىپىنىڭ 3 - مەۋسۈم دەرسلىرى ئاخىرلىشىپ تەتىل قويۇپ بېرىلدىغان كۈن ئىدى. ھەر قېتىمقىغا ئوخشاش بۇ مەۋسۈمنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۈنىمۇ دەرس ئۆتۈلمەي بالىلار ۋە ئاتا- ئانىلارنىڭ قاتنىشىشى بىلەن پائالىيەت ئېلىپ بېرىلماقچى ئىدى. ئادەتتە ھەر قېتىملىق پائالىيەتنىڭ مەزمۇنى ئوقۇغۇچى ۋە ئاتا- ئانىلارغا يۈزەكى ھالدا ئالدىن ئۇقتۇرۇلاتتى. بۇ قېتىملىق پائالىيەتنىڭ قىسقىچە مەزمۇنىنى ئاڭلىغان بالىلاردا ئاجايىپ بىر قىزىقىش ۋە ئىنتىزارلىق پەيدا بولغان ئىدى، چۈنكى، بولۇپمۇ «قىز ئوقۇغۇچىلارغا ئوسما قويۇش، كەشتە تىكىش كۆرسىتىلىدۇ ۋە ئۆگىتىلىدۇ ھەمدە بىرلىكتە بەش تاش ئوينايىمىز» دېگەن مەزمۇنلار بالىلار ئۈچۈن پۈتۈنلەي يېڭىلىق تۇيۇلغان ئىدى.

نەچچە كۈندىن بۇيان بۇ پائالىيەت توغرىلىق

قارا، قويۇق چىقىشى ئۈچۈن قاشلىرىغا قويۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى ۋە يەنە باشقا پايدىلىق تەرەپلىرىنى تەپسىلىي چۈشەندۈرسە يەنە بىر ئوقۇتقۇچى ئوسمىنى سىقىپ سۈيىنى چىقىرىشتىن تارتىپ پاخىتىدا پەلكۈچ ياساپ قېشىغا قويۇشقا بولغان بارلىق جەريانلارنى قىزلارغا بىرمۇ بىر كۆرسەتتى ۋە قىزلارنى بۇ مەشغۇلاتلارنى قول سېلىپ ئۆزلىرىنى قىلىپ بېقىشقا رىغبەتلەندۈردى. بىر نەچچە توپقا بۆلۈنۈپ ئوقۇتقۇچىلىرىغا ئوسما قويدۇرۇۋاتقان قىزلارغا قاراپ مىللىيچە كىيىنىپ بۇ پائالىيەتكە تېخىمۇ ھۆسن قوشقان ئانىلارنىڭمۇ سەبىي بالىلىقى ئېسىگە كەلدى بولغاي، ئۇلارمۇ بۇ سەپكە قېتىلىپ ئوسما قويۇش خېلى بىر ۋاقىتقىچە داۋاملاشتى.

ئۇنىڭدىن كېيىن قىزلارغا بەش تاش ئويۇنى ئۆگىتىلدى. كەشتىچىلىك، بىگىزدە ھەر خىل نەرسىلەرنى توقۇش قاتارلىق ھۈنەرلەرنىڭ ئۈلگىلىرى كۆرسىتىلىپ، بۇ توغرىلىق بىلىملەر قىسقىچە سۆزلەنگەندىن كېيىن، قىزلار ئوقۇتقۇچى ۋە ئانىلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە بۇ ھۈنەرلەرنىڭمۇ دەسلەپكى مەشغۇلاتىنى ئۆگىنىشتى.

ئانچە چوڭ بولمىغان مەكتەپ قورۇسىنىڭ چاققانغا تەنتەربىيە مەيدانىدا كانىۋاي كۆينەك، بادام دوپپىلارنى كىيىشكەن ئوغۇللار چۇقىرىشىپ پۈتۈپل ئويىنىشۋاتاتتى، رەڭدار ئەتلەس كۆينەكلەرگە ماسلاشتۇرۇپ كىيىۋالغان دوپپىلىرى بىلەن بەئەينى گۈلزارلىقتىكى كېيىنەكلەرگە ئوخشاپ قالغان ئوماق قىزلار سۇپا شەكلىدە ياسالغان ئەپچىلگىنە سەھنىگە سېلىنغان گىلەمچاقنىڭ ئۈستىدە ئۇيغۇر مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشۇپ ئۇلارنىڭ ئوسما توغرىسىدىكى چۈشەندۈرۈشلىرىنى پۈتۈن زېھنى بىلەن ئاجايىپ بىر قىزىقىش ئىچىدە ئاڭلاۋاتاتتى.

ئوقۇتقۇچىلاردىن بىرى ئوسمىنى بالىلارغا كۆرسىتىپ ئۇنىڭ ئۆستۈرۈلۈش جەريانى، قەدىمدىن بۇيان ئۇيغۇر خوتۇن - قىزلىرىنىڭ ئۇنى قاشلىرىنىڭ

بۇ جەرياندا ئوغۇل ئوقۇغۇچىلارمۇ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۇنتۇلۇپ كەتكەن بىر قىسىم چېنىقىش خاراكتېرىدىكى ئويۇنلارنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەن ئىدى.

دېمەك، ئاساسەن كىچىك ياشتىكى ئوقۇغۇچىلار قاتناشقان بۇ پائالىيەت ئىلگىرىكى ۋاقىتلارغا قارىغاندا تېخىمۇ مول مەزمۇنلۇق، بەكرەك جەلپ قىلارلىق، تەربىيەۋى ئەھمىيىتى كۈچلۈك، ئەڭ مۇھىمى ئۇنتۇلۇپ كېتىۋاتقان قىممەتلىك ئۆرپ - ئادەتلىرىمىزنى، بالىلارنىڭ زېھنىنى ئېچىشقا، بەدەن ساپاسىنى ئۆستۈرۈشكە پايدىلىق بولغان ئويۇنلارنى ئەۋلادلارغا مىراس قالدۇرۇشتا كەڭ سورۇن ھازىرلانغان، ئەمەلىيەتچانلىقى كۈچلۈك بىر پائالىيەت بولدى. كۆپ قىسىم ئاتا - ئانىلارغا بەكرەك تەسىر قىلغان ۋە قايىل قىلغان يېرى بۇ پائالىيەتنىڭ نەتىجىسى بولدى. چۈنكى، پائالىيەت ئاخىرلىشىپ ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن

خىللىقىغا زور دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىپ، بالىلارنىڭ دەرسلىرىگە بولغان قىزغىنلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشى، كۆپ تەرەپلىمە تىرىشىشى نەتىجىسىدە، بالىلارنىڭ يېشى ۋە سەۋىيەسىگە ئاساسەن ئالتە سىنىپقا ئايرىلىپ سىستېمىلاشقان، مۇنتىزىم بىر مەكتەپ ھالىتىگە كەلگەن جەنۇبىي ئاۋسترالىيە ئۇيغۇر مەكتىپىدىن ئەلۋەتتە بۇ يەردە ياشاۋاتقان ئاتا - ئانىلارلا ئەمەس، بەلكى خۇددى باشقا دۆلەتلەردىن تۈرلۈك سەۋەبلەر بىلەن ئاداپلىدىقا كەلگەنلەر ئۇيغۇر مەكتەپنى زىيارەت قىلىشتىن ئالغان تەسىراتىدا ھاياجانلىنىپ ئېيتىشقىنىدەك مۇھاجىرەتتىكى ھەر بىر ئۇيغۇر پەخىرلىنىشكە ئەرزىيدۇ.

نۇرغۇن بالىلار ئاتا - ئانىلىرىدىن پائالىيەتتە ئوينىغان ئويۇنلىرىنى بىللە ئويناشنى تەلەپ قىلىشقان. ئەلۋەتتە، ھازىرقى دەۋردە ھەرقانداق ئاتا - ئانىغا نىسبەتەن زور باش ئاغرىقى بولۇۋاتقان بالىلىرىنىڭ تور ئويۇنغا بېرىلىپ كېتىشى ۋە ئۇلارنى تور دۇنياسىدىن رېئال دۇنياغا قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇۋاتقانلىقىدەك شارائىتتا بۇ بىر چوڭ نەتىجە ۋە خۇشاللىقلارنى ئىش ئىدى.

مەكتەپ مۇدىرىنىڭ جان كۆيدۈرۈپ خىزمەت قىلىشى، كۈچلۈك تەشكىلچانلىقى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پىدائىيلىقى، پىداكارلىقى، دەرس مەزمۇنىنىڭ كۆپ

پائالىيەتتىن كۆرۈنۈشلەر

سىز زىيادە سەزگۈرمۇ؟ ئۆزىڭىزنى ئۆزگەرتىشىڭىز كېرەكمۇ - يوق*؟

دوكتور مەرۋە ئازاب (ئامېرىكا)

تەرجىماندىن ئىلاۋە :

– بالام، بۇنداق بىر بۇغدايدا سەمرىپ، بىر بۇغدايدا ئورۇقلىساڭ بولمايدۇ، ئېغىرراق بول، – دەيتتى جان ئاپام.

– قىزىم، ھاياجانلانماي، ئاستا-ئاستا سۆزلە. بىز بىر يەرگە قېچىپ كەتمەيمىز. ھاياجانلىرىڭ ئۆزۈڭنىمۇ، بىزنىمۇ چارچىتىپ قويىدىكەن دەيتتى، – دادام.

– ئازراق ئۆزۈڭنى بېسىۋالساڭ نېمە بولار، چېچىڭغا بىكار ئاق كىرمەيدۇ سېنىڭ، – دەيدۇ ئېرىم.

– ئاپا، يېڭىندەك ئىشلارغىمۇ چېچىلىدىكەن سەن، دۇنيادا ھېچكىم سەندەك قىلمايدۇ. ئورۇنسىز چېچىلىدىڭ، كىمگە پايدا؟ – دەيدۇ قىزىم.

– ئوقۇغۇچىلىرىڭ دەرسكە دىققەت قىلمىسا، سېنىڭ سەۋەنلىكىڭمىنى، نېمە ئانچە ئويلاپ كەتكۈلۈك. بىز كونترول قىلالمايدىغان ئىشلارنى تولا ئويلاپ، چارچاپ تۈگەيسەنغۇ ئاخىر، – دەيدۇ خىزمەتدەشىم.

– ئەجەبمۇ چارچىدىم، ھېس تۇيغۇلىرىم باغچىدىكى سىرلىما پەلەك پويىزىدەك، بىردەم خۇشاللىق چوققىسىدا تەنتەنە قىلىپ، بىردەم ئازابلىنىش ھاڭلىرىدا چوڭقۇرچاقلىرىدا ئۆكسۈپ يۈرىدۇ. ئەمدىلىكتە بولسىمۇ ئىچكى دۇنيام سەل تىنىچراق بولسا بولاتتى، ھېس - تۇيغۇلىرىم بۇنداق زەربىلىك دولقۇنلاۋېرىپ، يۈرىكىمنى ھالسىراتتى، – دەپ پىچىرلايدۇ ئىچىمدىكى مەن.

سىز مۇمكىن ئەندەك مۇرەككەپ ئىچكى كەچۈرمىشلەر ئىچىدە ھېرىپ ياشامسىز، ئەتراپىڭىزدىكى كىشىلەر سىزنىڭ بەكلا سەزگۈرلىشىپ كەتكەنلىكىڭىزنى سەمىڭىزگە سالامدۇ؟ مەن تۈنۈگۈن دوكتور مەرۋە ئازابنىڭ تەد ئېكىستىكى نۇتۇقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆزۈمنىڭ زىيادە سەزگۈر كىشىلەر تىپىغا كىرىدىغانلىقىمنى يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا جەزملەشتۈردۈم، شۇنداقلا پىسخىك ھاياتىمنىڭ بەكلا چىڭىش ۋە مۇرەككەپ ئىكەنلىكىمنىڭ سەۋەبىنى بىلىۋالغاندەك بولدۇم. ھېس - تۇيغۇلىرىمنىڭ ئاسانلا تۆۋەن نۇقتا بىلەن يۇقىرى نۇقتا ئوتتۇرىسىدا ئالمىشىپ يۈرۈشىنى ھەرگىزمۇ خاراكتېرىمىزدىكى ئاجىزلىق دەپ ئۆزۈمنى ئەيىبلەمەسلىك قارارىغا كەلدىم ھەمدە بىيولوگىيەلىك، ئېرسىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن مېڭەمنىڭ ئىنسۇلا رايونىنىڭ ھەددىدىن ئارتۇق ھەرىكەتچان ھالەتتە تۇرىدىغانلىقى ئۈچۈن مۇشۇنداق پىسخىكىلىق ھالەتكە ئىگە ئىكەنلىكىمنى چۈشىنىۋالدىم. دوكتور مەرۋە ئازاب ئېيتقانندەك ئۆزىنى بايقاشتىنمۇ تاتلىقراق بىر تۇيغۇ بولمىسا كېرەك، ئىچىمدىكى مەن ئۇنى چۈشەنگەنلىكىم ئۈچۈن تەنتەنە قىلغاندەك بىر تۇيغۇدا بولدۇم. سەزگۈرلۈكۈم ئېلىپ كەلگەن مۇرەككەپ ئىچكى ھاياتىمنى قەغەز

* تەد ئېكىس پىروگراممىسىدا سۆزلەنگەن نۇتۇق | Marwa Azab | TEDxOakland Are you too sensitive? Should you change?

يۈزىگە تۆكۈپ، ئۆزۈمگە شىپا ئىزدىشىمنىڭ توغرا بولغانلىقىنى تېخىمۇ جەزملەشتۈردۈم. ئۆز نۆۋىتىدە مۇرەككەپ ئىچكى كەچۈرمىشلەرنىڭ كەلكۈندىن قانداق ساقلىنىش توغرىلىق ئىستراتېگىيە ئىگەللەپ قالغاندەكمۇ بولدۇم.

دوكتور مەرۋە ئازابنىڭ ئېيتىشىچە، ئارىمىزدىكى تەخمىنەن 20 پىرسەنت ئادەم زىيادە سەزگۈر كىشىلەر تىپىغا كىرىدىكەن. ئەگەر سىز مۇشۇ 20 پىرسەنت ئادەمنىڭ قاتارىدا بولسىڭىز، ئۇنداقتا قانداق قىلىپ زىيادە سەزگۈرلۈكتىن ئىبارەت بۇ خاراكتېرىڭىزنىڭ سىزنى ھالسىرىتىپ قويۇشىدىن ساقلىنالايسىز، قانداق قىلىپ بۇ خىل ئالاھىدىلىكىڭىزنى چاقىتىپ نۇر چاچقۇزالايسىز؟ بۇلارغا جاۋاب ئىزدىسىڭىز دوكتور مەرۋە ئازابنىڭ تۆۋەندىكى نۇتۇقىغا مەرھەمەت.

دوكتور مەرۋە ئازاب كالىفورنىيە شتاتلىق ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ پىسخىكا ۋە ئىنسان تەرەققىياتى پەنلەر پروفېسسورى بولۇپ، ئۇ دوكتورلۇق ئۇنۋانىنى نېرۋا ئىلمى ساھەسىدە ئالغان. ئۇ بىر مۇسۇلمان ئايال دوكتور بولۇپ، تەد ئېكىس پىروگراممىسىدا سۆزلىگەن نۇتۇقلىرى تولىمۇ يۇقىرى سەۋىيەدە بولۇپ، كىشىنى ھەقىقەتەن قايىل قىلىدۇ. ئۇ مەزكۇر نۇتۇقنىڭ ئاخىرىدا زىكىر ۋە ئىبادەتنىڭ زىيادە سەزگۈر كىشىلەرنىڭ چىڭگىش روھى ھالىتىدە شىپالىق رول ئوينايدىغانلىقىنى تەكىتلەپ ئۆتىدۇ.

ئۇ مۇسۇلمان كىملىكى، مول بىلىمى، ئىشەنچلىك ۋە جاراڭلىق ئاۋازى بىلەن غەرب دۇنياسىدا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ ياشاۋاتقان مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ ۋەكىللىرىدىن بىرى.

نۇتۇق تېكىستى

قىلمەنكى: ئۆزىنى بايقاشتىنمۇ ياخشىراق بىر ئىش، ۋەياكى ئۇنىڭدەك تەس، ئازابلىق، بىراق نەتىجىلىك ھەمدە تاتلىق بىر جەريان بولمىسا كېرەك. «زىيادە سەزگۈر ئادەم»، ۋە بەزىدە «سەزگۈر بىر تەرەپ قىلىش سېزىمچانلىقى» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ ئاتالغۇ دوكتور ئېلەيىن ئەرىن تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ، ئەمەلىيەتتە ئارىمىزدا 20 پىرسەنت ئادەم زىيادە سەزگۈر كېلىدۇ. شۇڭلاشقا بۇ خىل ئالاھىدىلىك، يىغىنچاقلاپ ئېيتقىنىمىزدا ناھايىتى مۇرەككەپ بولغان ئىچكى نۇيغۇ ھاياتىغا ئىگە بولغان كىشىنى تەسۋىرلەپ بېرىدۇ. شۇنداقلا، بۇ خىل ئالاھىدىلىك يەنە ئۆز نۆۋىتىدە تەندىكى ئىچكى بىيولوگىيەلىك ئالاھىدىلىكتۇر، بىراق مەن ئۆزۈم مەلۇم خىلدىكى بالىلىق كەچۈرمىش بۇ خىل ئېرسىي خاھىشنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋېتىدۇ ۋە ياكى بۇ خىل ئالاھىدىلىكنى مەيدانغا كەلتۈرىدۇ دەپ قارايمەن. ئەمەلىيەتتە، زىيادە سەزگۈر ئادەملەرنىڭ مېڭىسىنىڭ تۇتىشىشى بىر ئاز پەرقلىق بولىدۇ. بىز ئۇلارنىڭ مېڭىلىرى سايلىگەن ۋاقتىمىزدا ھەمدە تەتقىقاتچىلار ئۇلارغا فوتو-سۈرەتلەرنى بېرىپ: «بىلەمسىز، بىزگە بۇ مەنزىرىدە قانداق ئۆزگىرىش بولغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەمسىز؟» - دېگەن ۋاقتىدا پەرز قىلىپ بېقىڭچۇ. زىيادە سەزگۈرچان كىشىلەرنىڭ مېڭىسىدە، ئۇلارنىڭ كۆرۈش سەزگۈر رايونى ۋە مېڭىسىنىڭ دىققەت مەركىزى رايونى سەزگۈرچانلىقى تۆۋەن كىشىلەرنىڭكىگە قارىغاندا بەك كەڭ ئاكتىپلىشىپ كېتىدۇ. مەن پەقەت زىيادە سەزگۈر كىشىلەرنى سۈرەتلەپ بېرىشكە تىرىشتىم خالاس، ھەرگىزمۇ بۇلارنىڭ پەرقى توغرىلىق بىر تەكشۈرۈش تىزىملىكى ۋە ياكى نەرسە-كېرەك سىنىپلىشىش تىزىملىكى تۇرغۇزماقچى ئەمەسمەن.

بۇنداق قىلىشنىڭ ئورنىغا مەن زىيادە سەزگۈر كىشىلەرنىڭ ھېكايىسىنى ئوتتۇرىغا ئالغان ھالەتكە كەلتۈرۈپ، تۆۋەندىكى قىسقا ھېكايىغا ئىخچاملايمەن. بۇ مانا مۇنداق. جېنا تەبىئەتنىڭ قۇچىقىدا يۈرۈشنى بەك ياخشى كۆرىدۇ. ئۇ دېڭىزنىڭ كۆكلىكىنى ھېچكىمگە ئوخشىمىغان بىر ھالەتتە سېزىدۇ. ئۇ يول مېڭىۋاتقاندا، دەرەخلەرنى

مەن يامغۇرلۇق، تۇتۇق، پانتاق كۈنلەردە سىرتلارنى ئايلىنىشقا ئامراق. نۇرغۇن كىشىلەر بۇ خىل ھاۋارايىنى سىرتلارنى ئايلىنىشقا تازا ماس كەلمەيدىغان، ئانچە كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغان بىر ۋاقىت دەپ قارايدۇ، بىراق مەن ئۇنداق دەپ قارىمايمەن. چۈنكى ئەگەر شۇنچە بىپايان كەتكەن تەبىئەتنىڭمۇ تازا مۇكەممەل بولمىغان پەيتلىرى بولىدىكەن، ئۇنداقتا مېنىڭمۇ بەزى نۇقتىلاردا مۇكەممەل بولماسلىق ھوقۇقىم بار دەپ قارايمەن. كىشىلەر يېنىمىدىن ئىتتىك قەدەملەر بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، مەن ئاز دېگەندە ئىككى قېتىم مۇشۇنداق ئويلاردا بولىدۇم، ھەمدە قەدەملىرىمنى بارغانسېرى ئاستىلاتتىم. مەن مېڭىۋېتىپ ئانچە سېمىتىرىك ئۆسمىگەن دەرەخلەرنى ماڭا ئېگىلىپ سالام بېرىۋاتقاندا، مېنى قارشى ئېلىۋاتقاندا ھېس قىلىپ قالدىم. يېنىمىدىن ئىتتىك قەدەملەر بىلەن ئۆتۈپ كەتكەن كىشىلەر، ئەكسىچە، بۇ دەرەخلەرگە پەقەتلا دىققەت قىلمىغاندەك. شۇنداق قىلىپ نەزەرگە ئېلىنمىغانلىقى تۈپەيلىدىن رەنجىگەن بۇ دەرەخلەر، ئاچچىقنى چىقىش ئۈچۈن، تەكەببۇرلۇق بىلەن غادىيىپ، قەددىنى تېخىمۇ ئېگىز كۆتۈرۈشتى. بۇ خىل ئويلار، يەنى بۇ خىل ئۇچۇر بىر تەرەپ قىلىش جەريانى مەندە دائىم كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ.

مەن بىر زىيادە سەزگۈر ئادەم. مېنىڭ بۇ نۇقتىنى چۈشىنىپ يەتكەن ۋاقىتىم نېمە دېگەن ئېسىل ئۆزىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش پەيتى ھە! مەن بۇ نۇقتىنى روھى ساغلاملىق خادىملىرىغا ئاتالغان بىر مۇھاكىمە يىغىنىغا تەييارلىق قىلىۋاتقان ۋاقىتىمدا بايقىۋالدىم. مەن قولۇمدىن چۈشۈرگۈم كەلمەيدىغان بۇ ماقالىنى شۇ چاغدا تېپىۋالغان ئىدىم. بۇ ماقالە «سەزگۈر بىر تەرەپ قىلىش سېزىمچانلىقى» دېگەن بىر نەرسە بىلەن مۇناسىۋەتلىك بىر گېن توغرىلىق توختىلاتتى.

شۇنىڭ بىلەن مەن بۇ ماقالىنى قانچىلىك چوڭقۇر قازالمىسام شۇنچىلىك چوڭقۇر قېزىپ باقتىم. شۇنى ئىقرار

زىيادە سەزگۈر كىشىلەر ئىنچىكە بىر تەرەپ قىلىش ياكى چوڭقۇر بىر تەرەپ قىلىش جەريانى تۈپەيلىدىن، پاسسىپ باھا دېگەندەك ئىشلارنى ئالدىراپ بىر تەرەپ قىلىۋەتمەيدۇ، شۇنداقلا قايتا-قايتا ئېلىپ بېرىلغان ئانالىز ھەمدە بۇ توغرىسىدا يۈز بېرىۋاتقان ھەرخىل روھى گېمناستىكىلار تۈپەيلىدىن، بۇنداق ۋاقىتلاردا بەكلا بېسىم ئاستىدا قالىدۇ. چۈنكى زىيادە سەزگۈر كىشىلەرنىڭ نېرۋا سىستېمىسى شۇنداق غىدىقلىنىشچان كېلىدۇكى، خىزمەت جەريانىدا چارچاپ-تۈگىشىپ، خىزمەتتىن ۋاز كېچىپ كېتىدىغان خېيىم -خەتىرى چوڭ بولىدۇ. بىز يۇقىرى سەزگۈرلۈك ۋە پىسخولوگىيەلىك قىيىنچىلىق ئوتتۇرىسىدىكى بۇ مۇناسىۋەت، پەقەت ئازابلىق بالىلىق كەچۈرمىشكە ئىگە كىشىلەردىلا مەۋجۇت دەپ قارايمىز. ئەمەلىيەتتە، بۇنىڭ ئەكسىچە، يامان ئەمەس ۋە ياكى ئىنتايىن ياخشى بالىلىق كەچۈرمىشلەرگە ئىگە بولغانلاردىمۇ بۇ خىل زىيادە سەزگۈرلۈك مەۋجۇت بولىدۇ. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، بۇ خىل ئالاھىدىلىك ھەرخىل ئاكتىپ مەنىدىكى سۈپەتلەر بىلەن باغلىنىشچان بولىدۇ. شائىر، رەسسام، مۇزىكانتلاردا بۇ خىل ئالاھىدىلىكنىڭ مۇتلەق ئۈستۈنلۈك بىلەن كۆرۈلىدىغانلىقى پەقەتلا ھەيران قالدۇرۇشقا ئەمەس. شۇنداقلا يېقىنقى يىللاردا ئېلىپ بېرىلغان مېڭە تەتقىقاتلىرىدا، ئۇلار شۇنى بايقىدىكى بۇ خىل ئالاھىدىلىك ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان رايون باشقىلارغا بولغان ھېسسىيات ۋە پوزىتسىيەنى قوللايدىغان رايون بىلەن بەزىدە كېسىشىپ كېتىدۇ. مېڭە توغرىلىق سۆز قىلىۋاتقان بولغاندىن كىيىن، يەنە بىر نۇقتىنى دەپ ئۆتەيلى: ئىنسىۋا دەپ ئاتىلىدىغان مېڭە رايونى زىيادە سەزگۈر كىشىلەردە ئالاھىدە ھەرىكەتچان ھالەتتە بولىدۇ. ئۇنداقتا ئۇ نېمە ئىش قىلىدۇ؟ ئىنسىۋا ئىچكى سەزگۈرلەرنى بىر تەرەپ قىلىشقا مەسئۇل. شۇڭا سەزگۈر كىشىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى تىڭشاپلا يۈرىدىغانلىقى ھەيران قالدۇرۇشقا ئەمەس. بۇ دېگەنلىك يەنە ئۇلار ئاغرىق، ئاچلىق ۋە كوفېئىنغىمۇ ئىنتايىن سەزگۈر كېلىدۇ. شۇڭا مېنىڭ چۈشىنىشىمچە، بىزنىڭ بۇ ئېغىر بېسىملارغا تولغان جەمئىيەتمىز سىزنىڭ سەزگۈرلۈكتىن ئىبارەت بۇ ئالتۇندەك خاراكتېرىڭىزنى داتلاشتۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن. قانداق قىلىپ بىز ئۇنى قايتىدىن نۇر چاچقۇزالايمىز؟ قانداق قىلغاندا سەزگۈرلۈكىڭىزنى ئەڭ ياخشى دەرىجىدە ئىشلىتەلەيسىز؟ مانا بۇيەردە ئېسىڭىزدە چىڭ تۇتۇۋېلىشقا تېگىشلىك بىر پىرىنسىپ بار: بۇ ئېشىپ كەتكەن سەزگۈرلۈك ھەمدە ئۇنىڭ پايدىسى يۇقىرى دەرىجىدىكى مېتابولىزم ئېھتىياجغا ئىگە بولغان مۇرەككەپ نېرۋا سىستېمىسى، زىيادە ھەرىكەتچان نېرۋا سىستېمىسى، زىيادە قوزغالغان مېڭە رايونلىرىنىڭ بىئولوگىيەلىك تەننەرخىنى بېسىپ چۈشكەندىلا بۇ بىر خىل ئارتۇقچىلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. لېكىن، بۇ ئۇنداق ئاددىي ئەمەس. بىز بۇنى كونكرېتلىق، ئەمەلىيەتتە

ئازراق ئېگىلىپ ئۆزىگە پىچىرلاۋاتقاندا ھېس قىلىدۇ. تاغلار ئۇنىڭغا ھەيۋەتلىكلىكىنى ھېس قىلدۇرىدۇ، خۇددى كۆرۈنۈشىدىنمۇ ھەيۋەتلىكەك بىر نەرسىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەنگەندەك بىر خىل تۇيغۇ بېرىدۇ. ئۆيىگە كىرگەندە بولسا، ئۇ بىرىنچى بولۇپ ئەڭ نازۇك ئۆزگىرىشلەرنى، ھەر قانداق بىر غەيرى پۇراقنى ۋە ياكى غەيرى ئاۋازلارنى بىرىنچى بولۇپ بايقايدۇ، ئۇ يەنە ئاسانلا ھودۇقىدۇ. ئەگەر ئۇ بىرەر كىنو ياكى كۆپ قىسىملىق تىياتىر كۆرۈۋاتقان بولسا ۋە ياكى كىتاب ئوقۇۋاتقان بولسا، ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ھەر بىر پېرسوناژغا كىرىشىپ كېتىدۇ. دېمىسەكمۇ ئايانكى، ئۇ قورقۇنچىلىق كىنو كۆرۈۋاتقان بولسا ياكى ۋەقەلىكى مۇرەككەپ بىر كىتاب ئوقۇۋاتقان بولسا ئۆزىنىڭ نورمال تۇيغۇسىغا قايتىپ كېلىشى ئۈچۈن ھەپتىلەر سەرپ قىلىدۇ. خىزمەتتە، ئۇ ناھايىتى ئېسىل خىزمەتچى، بىراق خوجايىنى ئۇنى كۆزەتكەن ۋاقىتلاردا، ئۇنىڭ خىزمەت ئىپادىسى دائىم ناھايىتى ناچار بولۇپ قالىدۇ. ئۇ بەكلا ئېھتىياتچان بولۇپ كېتىدۇ، چۈنكى ئۇ خاتالىق سادىر قىلىپ قويۇشنى خالىمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئادەتتىكىگە ئوخشىمايدىغان بۇ خىل ئەھۋالدا ئۆز ئىش-ھەرىكىتىگە زىيادە دىققەت قىلىپ كەتكەنلىكى تۈپەيلىدىن ساراسىمىگە چۈشۈپ قالىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ ئۆزىنىڭ پاسسىپ باھاغا يۈزلىنەلمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ. زىيادە سەزگۈر ئادەملەر خىلمۇ-خىل كېلىدۇ. شۇڭلاشقا مەن ئېيتقان بۇ ھېكايىنى ئۆزىڭىزنى زىيادە سەزگۈر ئادەم كاتېگورىيەسىگە ئايرىش ياكى ئايرىماسلىقتىكى ئۆلچەم قىلىۋالسىڭىز بولمايدۇ. ھازىر دەيدىغىنىم، زىيادە سەزگۈرلۈك ۋە ياكى زىيادە سەزگۈر ئادەم دېگەن گەپ تارتىنچاق ياكى ئىچ مېجەز دېگەن سۆزلەر بىلەن مەنىداش ئەمەس.

ئەمەلىيەتتە، زىيادە سەزگۈر ئادەملەرنىڭ 30 پىرسەنتى تاش مېجەزلىك كىشىلەردۇر. شۇنىسى ئېنىقكى، سەزگۈر بولماسلىق جەمئىيەتتە ئېنىقلا قارشى ئېلىنمايدۇ، بىراق ئۇنداق دېگەنلىك، ئەكسىچە بولۇش يەنى سەزگۈر بولۇش جەمئىيەتكە خۇش كېلەمدۇ-يوق؟ نەتىجىدە، جەمئىيەتمىز بۇ توغرىلىق پەقەتلا بىر قارارغا كەلگىنى يوق. جەمئىيەت ھەر ئىككىلىمىنى ئانچە قارشى ئېلىپ كەتمەيدۇ. خوش، ئەگەر سىز سەزگۈر بولمىسىڭىز، ئۇ سىزنىڭ ئەتراپىڭىزدىكى ئادەملەرنى كۆپرەك ئويلاپ قويۇشىڭىزنى خالايدۇ. ئەگەر سىز سەزگۈر بولمىسىڭىز، ئۇ سىزنىڭ يۈز تېرىڭىزنى قېلىنراق قىلىۋېلىشىڭىزنى خالايدۇ، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، مېجەزىمىزنىڭ قايسى خىل تىپتا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بىز يەنىلا ئەركىن بولالمايمىز. ئۇنداقتا، قىزىق ئىش ھە، بىراق جەمئىيەتنىڭ تەلپى، بىزنىڭ ھەر كۈنلۈك ئالدىراش ھاياتىمىز، يەنى بۇ كۈنلەردە بىز ياشاۋاتقان بۇ خىل ھاياتىمىز بىلەن بىزنىڭ مېجەز تىپىمىز ئوتتۇرىسىدىكى ماس كەلمەسلىك ھالىتى چۈشكۈنلىشىش، خامۇشلۇق كېسىلى ۋە باشقا پىسخىك كېسەللەرنى پەيدا قىلىدۇ. چۈنكى

نېمە بولسا شۇنى قىلىڭ: سىزنىڭ، بويىڭ، يېزىڭ، ئاخىرىدا دەيدىغىنىم، ئۆزىڭىزدە راھەت تۇرۇڭ، ئۆزىڭىزنىڭ ئېرسىي (تۇغما) خاراكتېرىڭىزدە راھەت بولۇڭ، ئۆزىڭىزنىڭ شۇنداق يارىتىلغانلىقى ئۈچۈن راھەت ھېس قىلىڭ. ئۇنىڭغا ئىگە بولۇڭكى، زىنھار ئۇنىڭدىن نومۇس ھېس قىلماڭ. ھەمدە شۇنى يادىڭىزدا تۇتۇڭكى، بۇ خىل ئالاھىدىلىكىڭىز تۇغما تالانتىڭىز ھەمدە يېڭىلىق يارىتىش روھىڭىز ھەم بارلىق ياخشى نەرسىلەر بىلەن باغلانغان. ئۇزۇن مۇددەتلىك مۇناسىۋەت باغلىغان كىشىلىرىڭىزگە بۇ خىل ئالاھىدە تەرىپىڭىز (دوكتور مەرۋە يۇمشاق ئىقتىدار دەپ ئالغان) توغرىلىق توختىلىشتىن تارتىنىپ ئولتۇرماڭ. بۇ خىل ئالاھىدىلىكىڭىزنى ئەڭ ياخشى ئۆزىڭىز بولۇش ئۈچۈن، ئەڭ ياخشى ئاتا-ئانا، ئەڭ ياخشى پەرزەنت، ئەڭ ياخشى بىر تۇغقان، ئەڭ ياخشى باشقۇرغۇچى، ئەڭ ياخشى جۈرە (ئايال ياكى ئەر دېمەكچى) بولۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇڭ. مەن ئېتىراپ قىلىدىغان ئەڭ ئاخىرقى ئىش، مېنىڭچە مۇنداق: مېنىڭ روھىمنىڭ يىپىلىرى يېشىلگەندە، ئارقىدىنلا بىر قايىمۇقۇش دەۋرى ئەگىشىپ كېلىدۇ، ھەمدە ئەڭ ئاخىرىدا، يۈرۈكىمنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يەرلىرىنى تىڭشىغان ۋاقىتلىرىمدا ھېچنېمىنى بىلەلمەسلىك ئەندىشىسى بۇ چىڭىشنى تېخىمۇ يامان ھالەتكە ئېلىپ كېلىدۇ. تاكى مەن ئۇنىڭغا بىر ئىسىم قويىمىغۇچە، ئۇنى تەسۋىرلىمىگۈچە، ئۇ توغرىلىق سۆزلىمىگۈچە بۇ خىل ھالەت پەسكويغا چۈشمەيدۇ. بىلىمەنكى ماڭا ئوخشاش بۇنداق ھالەتنى بېشىدىن كەچۈرىدىغان كىشىلەر چوقۇم بار. ھازىر مەن ئىشەنچ بىلەن شۇنداق دېيەلەيمەنكى، مەن ھاياتىمنىڭ ئامبىلىرىنى مېنى راھەت قىلىدىغان، مېنى چاقىتىدىغان، مېنى تېخىمۇ ياخشى قىلىدىغان، ئەڭ مۇھىمى، مېنىڭ قەلبىمنى تۇنجۇقتۇرمايدىغان بىر رەۋىشتە قۇراشتۇرۇپ چىقالايمەن. مەن ھەممىڭلارنى بۇ نەتىجىلىك ھەمدە قىيىن سەپەرگە ئاتلىنىشقا تەكلىپ قىلىمەن. بۇ سەپەرگە ئاتلىنامسىز؟ مەن شۇنداق بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن. تەلەي سىلەرگە يار بولغاي، رەھمەت!

ئىنگىلىزچىدىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغۇچى سەرۋى (ئامېرىكا)

قىلغىلى بولىدىغان ئىشتەك چۈشەندۈرۈپ باقايلى. سىزنىڭ ئىنتايىن ھاياجانلىنىدىغان نېرۋا سىستېمىڭىز بولغانلىقى تۈپەيلىدىن، سىز مۇھىتىڭىزدىكى سىزنى قوزغىغۇچىلارنى ئازايتىشنى خالىشىڭىز، شۇڭا سىز كۈچلۈك غىدىقلايدىغان ئامبىلارنىڭ سانىنى ئازايتىشىڭىز كېرەك. سىز سەزگۈ يۈكىڭىزنىڭ بەرداشلىق بېرىش كۈچىڭىزدىن ئېشىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشىڭىز كېرەك. ئەگەر سىزنىڭ خىزمىتىڭىز ياكى ھاياتىڭىز سىزنىڭ بىر نەچچە ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشىڭىزنى تەلەپ قىلسا، ئۇنداقتا سىز ئوخشاش ۋاقىتتا بېجىرىدىغان ئىشلىرىڭىزنىڭ سانىغا چەك قويۇشىڭىز لازىم. ئەگەر سىز ئىجتىمائىي ئالاقە ۋاسىتىلىرى ئىشلەتسىڭىز (بۇنداق قىلىشىڭىز پەقەتلا خاتا ئەمەس)، سىز ئىشلىتىدىغان ئىجتىمائىي ئالاقە قاناللىرىنىڭ سانىغا چەك قويۇشىڭىز كېرەك. قەرەللىك ھالدا نېرۋا سىستېمىڭىزنى مەجبۇرى ئېتىپ قويۇشىڭىز كېرەك: نەپەس ئېلىش مەشىقلىرى، خىلۋەتتە تەپەككۈر قىلىش، جىمجىت ۋاقىت ئۆتكۈزۈش دېگەندەك ئىشلار بىلەن شۇغۇللانىشىڭىز بولىدۇ. ئەگەر جىمجىت ۋاقىت ئۆتكۈزۈش سىزنى پائىسىپ خىياللار قايىنىمدا ئېقىتىپ كەتسە، ئۇنى تاللىماڭ. ئۇنداقتا سىز بۇ خىل خىياللارنى سۈرۈپ، بۇ خىل ئاۋازنىڭ (ئىچكىڭىزدىكى ئاۋاز) ئورنىغا باشقا تىپتىكى ئاۋازلارنى قويۇڭ. ئەگەردە سىز ھەقىقەتەن كىرىشەلسىڭىز ئىبادەتنىڭ بۇ جەھەتتىكى رولى ھەقىقەتەن ياخشى. شۇڭلاشقا مەن «زىكىر» دەپ ئاتىلىدىغان ئىبادەتنى قىلىشقا ئامراق. زىكىر مەلۇم ساندا تەكرارلىنىدىغان، بۇيرۇلغان مىننەتدارلىق بايانلىرىنىڭ تەكرار ئېيتىلىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەگەر سىزنى نۇرغۇنلىغان ئوي-خىياللار چىرمۇالغان بولسا، ئۇلار ھۆكۈم چىقىرىش ئىقتىدارىڭىزنى غۇۋالاشتۇرۇپ قويدۇ، چۈشىنىش ئىقتىدارىڭىزنى ئاستىلىتىپ قويدۇ. ئۇلارنى (ئوي-خىياللىرىڭىزنى دېمەكچى) قەغەزگە تۆكۈڭ، كالىڭىزدىن چىقىرىپ تاشلاپ قەغەز يۈزىگە پۈتۈپ قويۇڭ. كىم بىلىدۇ، ئىنتايىن گۈزەل، ئېسىل، شىپالىق نەرسىلەر چىقىپ قالامدۇ تېخى. ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، سىز ئىنتايىن يېڭىلىق يارىتىش روھىغا باي بىر ئادەم. شۇڭا تالانتىڭىز

ئالدىراپ قىلىنغان ئىشلار خام بولىدۇ،
ئاش - تاماقنىمۇ ئالدىراپ يېسە كېسەللىك كەلتۈرىدۇ.

قايتىش

(ھېكايە)

ئابدۇلھەكىم ئايدىن

(1)

نامايەن قىلىۋاتاتتى. دۇنيانىڭ خىلمۇ-خىل جايلىرىدىن كەلگەن ساياھەتچىلەر، تەتقىقاتچىلار، سەيياھلار، بىر يىل تىنماي ئىشلەپ دەم ئېلىش كۈنلىرىنى ئائىلە بويىچە ياكى يەككە ھالدا ئەڭ گۈزەل يەرلەردە ئۆتكۈزۈشنى، ھاردۇقىنى چىقىرىشنى خالىغان كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ دۇنيانىڭ ئادەم ئەڭ كۆپ شەھەرلىرىدىن بىرىگە ئايلىناتتى. مانا بۇ باغرى كەڭرى، مېھرى ئىسسىق، جەلپ قىلىش كۈچى ئىنتايىن يۇقىرى شەھەردە مەن ۋە تىنىم شەرقىي تۈركىستاندىن بىراق ھالدا يېرىم ئۆمرۈمنى، ياشلىق باھارىمنى ئۆتكۈزگەن ئىدىم. ئانا- ئانا، ئۇرۇق- تۇققانلىرىمنى بىر كۆرۈۋېلىپ ئۆلۈپ كەتسەم، ئۇلارنىڭ دىدارىغا بىر قارىۋېلىپ بۇ دۇنيادىن ئايرىلسام ئارمىنىم يوق دەپ ياشاۋاتقىنىمغا خېلى يىللار بولۇپ قالغان ئىدى. ۋەتەندىن چىققىنىمغا ساپساق 16 يىل، 3 ئاي، 8 كۈن بولۇپ قايتۇ، بۇ جەرياندا ئاز بولمىغان جەۋر، جاپا- مۇشەققەتلەرنى چەككەن، ئوقۇش، خىزمەت ۋە تۇرمۇش ھاياتىمدا غەم - ئەندىشە ئىچىدە ياشىغان بولساممۇ، رەببىمنىڭ ئاسانلىق بېرىشى، ئائىلىمنىڭ بەرىكىتى بىلەن شەرىئەت پەنلىرى بويىچە دوكتۇرلۇق ئۇنۋانىنى ئالغان ۋە تۈركىيەدىكى مەلۇم ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ ئىسلام بىلىملىرى فاكولتېتىدا ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئىدىم. ئائىلەمنىڭ گۈللىرى بولغان كۈيۈمچان ئايالىم، ئەقىللىق قىزىم ۋە تىرىشچان ئوغلۇمنىڭ ھاياتىمغا قانچىلىك مەنا ئاتا قىلغىنىنى تىل بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. چۈنكى ئۇلار ۋەتەنسىز، تۇپراقسىز، ئورۇق- تۇققانسىز، يەككە- يىگانە قالغىنىمدا ھەمراھ بولغان، 15 يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە ھەر قېتىم چۈشكۈنلەشكەن، ئۆزۈمنى يوقاتقان ۋاقىتتا زىدە قەلبىمگە مەلھەم بولغان ۋە ماڭا ئۈمىد بېغىشلىغان غەمگۈزارلىرىم ئەمەسمۇ؟ بۇ تۇيغۇنى پەقەت مۇھاجىرلىق دەردىنى تارتىپ باققان كىشىلەرلا ھېس قىلالايدۇ، بەزى ئۆزۈڭدىن ئاغرىنسىن، ئەپسۇسلىنسىن، ئۆزۈڭنى يارىماس دەپ ئەيىپلەپ باقسىن. دىن، ۋەتەن، مىللەت، ئالدىدىكى بۇرچۇڭنى ئادا قىلالمىغان، ئۆز تۇپرىقىڭنى ياۋلار قولىدىن قۇتقۇزالمىغان بىر ۋىجدانسىز، غورۇرسىز ئادەم دەپ تىللاپ باقسىن، ئەمما يەنىلا قولۇڭدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ. مۇشۇنداق ۋاقىتتا ساڭا كۈچ- قۇۋۋەت بېغىشلىيالايدىغان، ئۈمىد ئۇچقۇنىنى قەلبىڭگە تاشلىيالايدىغان ۋە سېنى ئۈمىدسىزلىك ۋە ئازاپ جەھەننىمىدىن ئۈمىدۋارلىق ۋە ئاكتىپلىق جەننىتىگە چىقىرالايدىغان بۇ كىشىلەر، خۇددى سۇسىز چۆلدە ھاياتلىق ئۈچۈن جان تالىشىپ قالغىنىڭدا ساڭا ئابىي ھايات بېرىپ ھاياتلىققا ئېرىشتۈرگەن «قۇتقۇزغۇچىلار» غا ئوخشايدۇ. شۇنداق غەمگۈزارلىرىڭىز، يېقىنلىرىڭىز ياكى دوستلىرىڭىز بولسا چوقۇم قەدىرلىشىڭىز كېرەك.

(2)

ساھىل يولى بۈگۈن تولىمۇ تىنىچ ۋە گۈزەل كۆرۈنەتتى، ئايرىلىشقا قىيىنغانلىقتىن بولسا كېرەك بۈگۈن ئىستانبۇل باشقىچە بىر تۈسكە كىرگەندەك بىلىنىۋاتاتتى، كۆپ-كۆك دېڭىز بىلەن بىرلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنىدىغان مارمارا دېڭىزىنىڭ قارشى تەرىپىدىكى ئاراللاردىن بىرگە خوشلىشىش سادالىرى چىقىۋاتقاندا، ئۇيغۇرنىڭ نۇرغۇن ئاھۇ- زارىغا شاھىد بولغان زەيتىنئورۇن: مۇبارەك بولسۇن! ئانا ۋەتىنىڭلار ئامان بولسۇن! ئاق يول بولسۇن!... دۇئالىرى بىلەن بىزنى ئۇزىتىۋاتقاندا ھېس قىلىۋاتاتتىم. ئادەتتە بۇنداق تۇيغۇلار ئادەمنى خۇددى كۆنۈپ قالغان يېزىسىدىن ئالىي مەكتەپكە بېرىش ئۈچۈن ماڭغان، ئايرىلىشقا قىيىن كەينىگە نەچچە قېتىملاپ بۇرۇلۇپ قاراپ قويدىغان، ئەمدىلا ياشلىق دەۋرىگە قەدەم قويغان يىگىتلەرنى ئەسلىتىدۇ. مەنمۇ شۇلارغا ئوخشاش ئىستانبۇلدىن ئايرىلىۋاتاتتىم، ئەمما ۋەتىنىمگە بولغان سېغىنىش ئوتىنىڭ ئالدىدا بۇ ھېچنەرسە ئەمەس ئىدى، ئەگەر ۋەتىنىمگە پىيادە كېتىدىغان ئىش بولسىمۇ ھەر ۋاقىت مېڭىشقا ھازىر ھالدا نەچچە ئون يىل ياشىدىم ئەمەسمۇ؟ بۈگۈن مەن ئەڭ بەختلىك، ئەڭ خۇشال ۋە ئەڭ ھوزۇرلۇق بىر كۈننى ئۆتكۈزۋاتىمەن. نېمىشقا ئۇنداق بولمىسۇن! ۋەتەن ئوتىدا پۇچىلىنىپ ھاياتىنى چەتئەللەردە، مۇساپىرچىلىقتا ئۆتكۈزگەن نۇرغۇن مۇھاجىرلارنى كۆرگەنمەن، ۋەتەن تۇپرىقىنى قۇچاقلىيالمى، بىر قېنىپ پۇرىيالمى قەبرىسى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا قالغان نۇرغۇن ئۇيغۇرنى كۆرگەنمەن. ئەمما بۇ بەخت ماڭا نىسبەت بولدى ئەمەسمۇ!

كۈز ئايلىرى - پەسىللەرنىڭ سەركىسى، ئايلارنىڭ گۈزىلى، توقلۇق ۋە باياشاتلىقنىڭ، گۈزەللىك ۋە لاتاپەتنىڭ سىمۋولى، دەپ تەرىپلىنىدۇ. چۈنكى بۇ ئايلاردا يىل بويى جاپالىق ئىشلىگەن دېھقان- چارۋىچىلار، مالچى- باغۋەنلەر مول- ھوسۇل شاتلىقىغا چۆمدۇ. تىجارەتچىلەر بىر يىللىق ھېساۋاتلىرىنى قىلىشىپ يىل ئىچىدە تاپقان پايدىسىنىڭ زاكىتىنى بېرىشكە ئالدىرىشىدۇ. ئوقۇغۇچىلار بولسا يېڭى ئوقۇش مەۋسۈمىنى باشلاش بىلەن تەڭ ئىلىم دېڭىزىغا سال سالىدۇ. ھەتتا چۆمۈللىرىمۇ قەھرىتان قىشنىڭ تەييارلىقىنى ئالدىراش باشلاپ كېتىدىغان ئىدى. مانا مۇشۇنداق گۈزەل كۈنلەردە ياۋرۇپا بىلەن ئاسىيا قىتئەسىنىڭ تۈگەنچىسىگە جايلاشقان، تۈركلەرنىڭ ئەڭ تەرەققىي قىلغان شەھىرى، دۇنيانىڭ جەننىتى، دەپ تەرىپلىنىدىغان ئىستانبۇل شەھىرىمۇ پۈتۈن گۈزەللىكىنى

مانا بۈگۈن يۈك- تاقىلارنى ئاران تەستە دېگۈدەك يېغىشتۇرۇپ 5 - قەۋەتتىن پەسكە توشۇۋاتىمەن، ئاخشام كەلگەن ياخشى خەۋەر پۈتۈن ئائىلىمىزنىڭ ئاتموسفىراسىنى پۈتۈنلەي ئالماشتۇرىۋەتكەن، خۇددى لاچىن سوقىۋەتكەن كەپتەردەك ئەقلىمىزنى يوقىتىپ ئىختىيارسىز ھالدا بايرام تەنتەنىسىگە چۆمدۈرگەن ۋە خۇددىمىزنى يوقاتقان، ھەممىنى ئۇتۇغان ھالدا ھەرىكەت قىلىۋاتاتتۇق. ۋەتەنگە قايتىش، ئۈرۈمچى ئايروودۇرۇمى، مېنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن چىققان مېھرىبان ئانام، قاپقى يامان، خۇشاللىقنى ئەسلا تىلىدا ئىپادىلىمەيدىغان قەھرىمان دادام ۋە ئىنى - سىڭىللىرىمىزنىڭ ئالدىمغا يۈگۈرۈپ كېلىپ قۇچاقلاشلىرىنى ئويلىساملا ھەممىنى ئۇنتۇپ كۈچ- قۇۋۋەتكە تولاتتىم. چوڭ قىزىم 15 ياشقا توشۇپ قالغان مۇشۇ كۈنلەردە ۋەتەن دېسە پۈتۈن ۋۇجۇدىدا بىر خىل تەلپۈنۈش ۋە سېغىنىش ئاشكارا بولاتتى، ھەر قېتىم ئۇنىڭ بۇنداق تۇيغۇغا چۆمگەنلىكىنى كۆرگىنىمدە، ئۆزۈمنى قويغۇدەك يەر تاپالماي قالاتتىم؛ پەرزەنتلىرىمنى «ۋەتەن قوينىدا ياشاش» دىن ئىبارەت ئەقەللىي ئىنسانىي ھوقۇقىغا ئېرىشتۈرۈلمىگەنلىكىمدىن ئۆكۈنەتتىم ۋە گۇناھكار ھېس قىلاتتىم. قىزىم ھازىر تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان بولۇپ، ۋەتەنگە قايتىدىغانلىقىمىزنى ئاڭلاش بىلەنلا تۇرالماي قالدى ۋە دەرھال ۋەتەنگە قايتىش، ئوقۇشنى ۋەتەندە تاماملاش كويىغا چۈشتى، مىڭ تەسلىكتە ۋەتەندە زىيارىتىمىزنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن ئىستانبۇلغا قايتىش شەرتى بىلەن ئىككى ئايلىق رۇخسەت ئېلىپ تەييار قىلدىم. ئوغلۇم ئىبراھىم ئاچىسىغا ئوخشاشلا ناھايىتى تىت- تىت بولىۋاتاتتى. مەن سۆزلەپ بەرگەن كىچىك ئېرىق، باسما قۇدۇق، باراڭ ئاستىدىن ئاقىدىغان ئۆستەڭ، ئۆستەڭ تۈۋىدە بىر ساپاق ئۈزۈمنى يېپقا باغلاپ سۇغا ساڭگىلىتىپ قويۇپ بىر پارچە قاتتىق كاكاچىنى ئۆستەڭنىڭ ئۈستىدىن قوپۇپ بېرىپ ئالدىمىزغا كەلگەندە ھېلىقى ئۈزۈم بىلەن بىر چىشلۇپلەپ يەنە سۇغا ئېتىپ يېيىش، توپىلىق يوللاردا يالاڭئايغا مېڭىش، ئاچىماق ياغاچتىن رەگەتكە ياساپ ئويناش، ۋېلىسپىت كامبىرنى دۈگىلىتىپ ئويناش، قىشتا بولسا چوڭ ياساش، چانا ياساش، مۇز تېپىلىش، نۇر پىرقىرىتىپ ئويناش... قاتارلىق ئويۇن ۋە ھېكايىلەرنى ئۆزى بىۋاسىتە سىناپ باقىدىغانلىقىنى سۆزلەپ ئېغىزى بېسىقمايۋاتاتتى. شۇنداق، ۋەتەن ئۇ ئىنسان يارىتىلغان چاغدا ئاللاھ تەرەپتىن بەندىگە ئاتا قىلىنغان، ھېچقانداق سىرتقى تەسىرگە ئۇچرىمايدىغان، يوقىمايدىغان، كۈنراپ ئۇنتۇلۇپ كەتمەيدىغان، ياخشىغىمۇ يامانغىمۇ ئورتاق بېرىلگەن بىر گۆھەر بولۇپ، ئىنسانىيەت تارىخى بۇ ھەممىگە ئايان ھەقىقەت بىلەن تولغان. مانا مېنىڭ بالىلىرىمۇ ئەسلى تەبىئىيىتىدىكى بۇ ھەقىقەتنىڭ تەمىنى تېتىيدىغان، ھالاۋىتىنى سۈرىدىغان، يېنىپ تۇرغان يۈرىكىگە ئارامبەخش مەلھەم سۈركەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى ئەمەسمۇ؟

شۇنداق قىلىپ تەييارلىقلارمۇ پۈتۈپ قالدى. يۈك تاقىلىرىمىزنى تاكسىغا جايلاشتۇرۇپ ئوپۇل- توپۇل

مېڭىشقا تەمشەلگىنىمىزدە قوشنىمىز باھادىر بەي ئۇچراپ قالدى، ئەھۋاللىشىپ ئۆزۈمنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا، ئانا ۋەتىنىمگە قايتىدىغانلىقىمنى ئېيتقىنىمدا، مەڭزىللىرىمگە سۆيۈپ مۇبارەكلەپ كەتتى، ۋە: ئىنسان ئۈچۈن تۇغۇلغان جاي ئىنتايىن مۇقەددەس، پۈتۈن تۈرك ئۇرۇقى- قەبىلىلىرىنىڭ تۇغۇلغان جايى، ئانا يۇرتىمىز بولغان شەرقىي تۈركىستان تېخىمۇ مۇقەددەس. ئۇ يۇرت پۈتۈن تۈركلەرگە ئامانەت. سىلەرگە ئامانەت، يۇرتىمىزنى چوقۇم قوغداپ قېلىڭلار، ئاللاھ مۇبارەك قىلسۇن. دېدى مېنىڭ قولۇمنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغىنىمدا ئىختىيارسىز ئۆزۈمىزنىڭ تۈركلەر ئۈستىدىكى مىللىي پەرز كۇپايىنى ئادا قىلىۋاتقان قەھرىمان مىللەت ئىكەنلىكىمىزنى ئويلاپ ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم ۋە تولمۇ ئىپتىخارلاندىم.

شۇنداق خىياللار ئىچىدە ئايروودۇرۇمغا كېلىپ قالغانلىقىمىزنىمۇ بىلمەي قاپتىمەن. بىر- بىرلەپ تەكشۈرۈشلەردىن ئۆتۈۋاتتىمىز. ساياھەت مەزگىلى بولغاچقا ئىستانبۇل خەلقئارا ئايروودورومى ناھايىتى بېسىق ئىدى، ئۇزۇن- ئۇزۇن ئۆچرەتلەر ھەر مىللەتتىن بولغان، رەڭگى، تىلى ۋە دىنى ئوخشىمايدىغان يولۇچىلار بىلەن تولغان بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە زۇلۇمدىن قۇتۇلۇپ ئەركىن، ھۆر ھاياتقا ئېرىشكەن، مۇستەقىل دۆلىتى يېقىلىپ بىر ئەسىردىن كېيىن قايتىدىن قۇرۇلغان بىر دۆلەتكە قايتىۋاتقان پەقەت ۋە پەقەت بىز بولساق كېرەك، بەلكىم ئۇلارمۇ يۇرتلىرىغا قايتىۋاتقان بولمىشى مۇمكىن، ئەمما بىز مۇستەقىل دۆلىتىمىزگە قايتىۋاتاتتۇق، ئەركىنلىك ۋە ئازاتلىق ئۈچۈن بىر ئەسىر كۈرەش قىلىنغان، مۇجاھىد ئەزىمەتلىرىمىزنىڭ ئىسسىق قېنى بىلەن سۇغۇرۇلغان ئەزىز تۇپراققا قايتىۋاتاتتۇق...

ئالدىمىزدىكى ئۆچىرەت بارا- بارا يېقىنلاۋاتتى، خىزمەتچىلەر توختىماي ئىشلەۋاتاتتى، شۇنداق بولسىمۇ خۇددى ساۋەت توختاپ قالغاندەك، ھەممە نەرسە ناھايىتى ئاستا خىزمەت قىلىۋاتقانداك ھېس قىلىۋاتاتتىم، شۇ سەۋەپ پات- پات سەپنىڭ سىرتىغا بىر قەدەم چىقىپ بوينۇمنى سوزۇپ تۇرۇپ ئالدىمىزغا قاراپ باقاتتىم، ئەيتاۋۇر بىر مەھەلدىن كېيىن نۆۋەت ئاخىرى بىزگە كەلدى، ئۈستىگە ئاي يۇلتۇز بېسىلغان كۆك رەڭلىك شەرقىي تۈركىستان پاسپورتىنى چىقارغىنىمدا، خۇددى پۈتۈن ئايروودۇرۇم ماڭا قاراۋاتقانداك، قولۇمدىكى مۇستەقىللىق ۋە ئەركىنلىك بەلگىسىگە قاراۋاتقانداك ھېس قىلىپ كەتتىم ۋە تاۋكادا تۇتقان قىمارۋازدەك مەغرۇرلارچە پاسپورتۇمنى ئۇزاتتىم. ئايروپىلان خىزمەتچىسىنىڭ ھەيران قالماستىقى ۋە نورمال ئىش بىجىرىشى كۆڭلۈمنى بىر قىسىملا قىلىپ قويغان ئىدى. بىلەت ئىشلىرى ئاخىرلىشىپ يۈك- تاقىلارنى ئۆتكۈزۈپ بولۇپ تۇرۇشۇمغا، ئايروودۇرۇم خىزمەتچىسى: سىز شەرقىي تۈركىستانلىقمۇ؟ دەپ سورىدى.

مەن: ھەئە، 15 يىلدىن كېيىن ئاخىرى يۇرتىمىزغا قايتىدىغان بولدۇق.

ئايروپىلان خىزمەتچىسى: ماشائاللاھ! ئاللاھ مۇستەقىللىقلىرىڭلارنى داۋاملاشتۇرۇشقا نىسىپ قىلسۇن.

مەن: ئامىن، رەھمەت، ئىشلىرىڭلار ئاسان بولسۇن...

ئېچىلدى، مەن ئاستا قەدەم ئېلىپ مېڭىشقا باشلىدىم، ئەمما باسقان قەدەملىرىمنى ھېس قىلالمايۋاتاتتىم، مەن مېڭىۋاتامدەم ؟ دەپ سورىدىم ئايالىمدىن، ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ: ھەئە، ئايروپىلانغا قاراپ مېڭىۋاتىمىز، دادام، ئاياملارنىڭ قېشىغا كېتىۋاتىمىز. دېدى كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ. مېنى چىمداپ باقە قېنى! چۈشۈم ئەمەستۇ؟ دېدىم، ئۇ شۇنداق تاتلىق بىر چىمىدىكى ئاغرىقتىن ۋايىجان دەپ توۋلىۋەتكىلى تاس قالدىم، شۇندىلا بۇنىڭ چۈش ئەمەس رىئاللىق ئىكەنلىكىگە ئىشەندىم.

تار كارىدورلاردىن ماڭغانچە ئايروپىلاننىڭ ئىشىكىگە يېتىپ كەلدۇق، بېشىغا دوپپا، ئۇچىسىغا كانىۋاي كۆپىنەك كەيگەن بىر ئۇيغۇر يىگىتى مېھمانلارنى قارشى ئېلىۋاتاتتى؛ ئەسسالامۇ ئەلەيكمۇ ئەزىز مېھمانلار! خۇش كەپسىلەر! ئاۋايلاپ مېڭىڭلار... دېگەندەك تەكەللۈپ سۆزلىرى بىلەن مۇلازىمەت قىلىۋاتاتتى، ئۇنى كۆرۈپ يۈرىكىم تېخىمۇ تېز سوقۇشقا باشلىدى، چۈنكى مەن سېغىنغان يۇرتۇمنىڭ ئايروپىلاندا، مەن سۆيىدىغان مىللەت يىگىتى، مەن سۆيگەن مىللەت ئۇچۇن، مەن سۆيگەن تىلدا خىزمەت قىلىۋاتاتتى. ئايروپىلاننىڭ ئىچىگە كىرگىنىمدە ئۆزۈمنى خۇددى قەشقەر كۈنئەھەرنىڭ ياسىداق ئۆيلىرىگە كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلدىم، ئايروپىلاننىڭ ئوتتۇرىسىغا سېلىنغان تار خوتەن گىلىمى، ئەتلەستىن تىكىلگەن ئورۇندۇق قاپلىرى، كۈتكۈچى قىزىلار كەيگەن خىزمەت كىيىملىرىمۇ مىللىيلىك ۋە ئۇيغۇرلۇقنى ناھايىتى ياخشى ئىپادىلەپ تۇراتتى؛ بىر قاراپلا ئۇيغۇرنى ھېس قىلغىلى بولاتتى.

بىز ئورنىمىزنى تېپىپ ئولتۇردۇق، ھەممە ئادەم ئورۇنلىشىپ بولغاندىن كېيىن ئايروپىلاننىڭ ئىشىكى تاقالدى دە، ئاستا ئارقا تەرەپكە قاراپ ھەرىكەت قىلىشقا باشلىدى. ئايروپىلان خادىمى يىگىت بىزگە بىخەتەرلىك تاسمىسىنى قانداق تاقاش، جىددى ئەھۋاللارغا قانداق تاقابىل تۇرۇشنى ئۆلچەملىك ئۇيغۇر تىلىدا ۋە ئىنگىلىز تىلىدا چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى، ئايروپىلاننىڭ سۈرئىتى بارغانسېرى تېزلىشىۋاتاتتى، بۇ تېزلىك ماڭا ۋەتەنگە قاراپ ئاتلىنىشنىڭ ھوزۇرىنى بېرىۋاتاتتى، مانا ئايروپىلان كۆتۈرۈلدى، شۇنچە يىللىق ئايرىلىشتىن كېيىن ئۇچرىشىشقا قاراپ كۆتۈرۈلگەن ئىدى، ئىستانبۇلنىڭ بىناللىرى، يېشىللىقلىرى بارا-بارا غايىپ بولدى ۋە بىردىنلا بۇلۇت ئۈستىگە كۆتۈرۈلدى، ئايروپىلاننىڭ قايسى ھاۋا بوشلۇقىدا ئۇچىۋاتقانلىقىنى پەقەت ئالدىمىزدىكى ئېكراندا كۆرۈۋاتاتتۇق، بىز ھەممىمىز مەنزىلگە يېقىنلىشىۋاتقانلىقىمىزنى ھېس قىلىشىپ چەكسىز لەززەتكە غەرق بولغان ئىدۇق، مەن بۇ گۈزەل تۇيغۇلار ئىچىدە ۋەتىنىمگە قاراپ ئۇچىۋاتاتتىم.

ئاھ گۈزەل يۇرتۇم! سېنى بەكمۇ سېغىندىم، سەنمۇ مېنى سېغىنىدىڭمۇ؟ سېنىڭ تۇپرىقىڭغا يەنە بىر قېتىم دەسسەگەن ۋاقىتتا قانداق تۇيغۇ بولار؟ سېنى سۆيىمەن مېنىڭ جان ۋەتىنىم ئەزىز، ھۆر شەرقىي تۈركىستان!

2020 - يىلى 10 - ئىيۇل

مۇشۇ قىسقىغىنە دىئالوگ بىلەن ئۆزۈمنىڭ مۇستەقىل دۆلىتىمگە قايتىۋاتقانلىقىمنى، ئۇ دۆلەتتە ئەمدى ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز ئىگە بولالايدىغانلىقىمنى جاكارلىۋالغان، خۇشاللىقىمنى يەنە بىر قېتىم ئىپادىلىۋالغانلىقىمدىن، خۇددى ئۆزۈمنى چېلىشىشتا يېڭىۋېلىپ مەيداندا: ماڭا تەڭ كىلەلگۈدەك ئەزىمەت بارمۇ؟ بولسا چىقسۇن! دەپ ۋارقىراۋاتقان پالۋان ھېس قىلىپ كەتتىم، ئەركىنلىكنىڭ پارىڭىمۇ شۇنچىلىك ھوزۇر بولىدىكەن دېسە...

ئايروپىلان كۈتۈش زالىغا كىردۇق، قارىسام قارشى تەرەپتىكى ئورۇندۇقلاردا بىز بىلەن تەڭ چەتئەلگە چىققان، ئاندىن تۈركىيەگە كەلگەن بەزى ئوقۇغۇچىلارنىڭ بالىلىرىنى كۆرۈپ قالدىم، ئۇلار بىلەن چىرايلىق سالام-سائەت قىلىشقاندىن كېيىن ئاتا-ئانىلىرىنى سورىدىم، ئۇلار ئاتا-ئانىلىرىنىڭ قايتىشىنى خالىمىغانلىقىنى، تۈركىيەگە كۆنۈپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ قايتىشقا ئۇنىمىغانلىقى ئۈچۈن بالىلار ئۆزلىرىنىڭ ۋەتەننى زىيارەت قىلىپ چىقىش ئۈچۈن ماڭغانلىقىنى ئېيتىشتى. توۋا! دېگىنىمچە ياقامنى چىشلىدىم، ئەينى چاغدا نامايىش، يېغىلىشلاردا: ۋەتەن ساڭا جېنىم پىدا! دەپ تازا توۋلاشمىغانىدۇق؟ بىر نامايىش ئۈچۈن ئاپتۇبۇسلاردا يىراق-يىراقلارغا بارمىغانىدۇق؟ ۋەتەن ئازات بولسا بۇ يەردە بىر مىنۇتمۇ تۇرغۇم يوق! دەپ ئېغىزىمىزغا توشقۇزۇپ سۆزلەشمىگەنمىدۇق؟ ئەمدىلىكتە بولغاندا خىزمىتىم، شېركىتىم، ئۆيۈم، دۇكىنىم، ماشىنىم ... دەپ ۋەتەننى ئۇنۇتۇڭلارمۇ؟ سىلەرنىڭ ۋىجدانىڭلار نەگە كەتتى؟ دەپ تازا تىللىغۇم كەلدى. بىز ئۆگەنگەن ۋەتەن سۆيگۈسى مۇشۇنداقمىتى؟ بىز ۋەتەننى ئازاد قىلىش، ھۆرلۈككە چىقىرىش، كېيىن تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئوقۇمۇدۇقمۇ؟ مانا ھازىر ۋەتەن بىزگە ئەڭ مۇھىتچا ۋاقىتلار، يېڭى مۇستەقىللىقنى قولغا كەلتۈردۇق، ئەمدى ئۇنى ساقلاپ قېلىش ۋە گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئىختىساس ئىگىلىرىگە ئەڭ ئېھتىياجلىق ئەمەسمۇ؟ دېگەندەكلەرنى ئويلاپ ئۈلگۈردۈم ۋە تولىمۇ ئەپسۇسلاندىم.

ۋاقىت بارا-بارا يېقىنلىشىۋاتاتتى، بىزنىڭ بالىلار ھېچ بېسىقىدىغاندەك ئەمەس، ئۆيىدىن چىققاندىن بېرى توختىماي پاراك سېلىۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ قانچىلىك خۇشال ئىكەنلىكىنى تىل بىلەن ئىپادىلەش مۇمكىن بولمىسا كېرەك! چۈنكى ئۆسمۈرلەر سەمىمىيەت، ھېس-تۇيغۇ ۋە روھىي كەيپىياتىنى ئىپادىلەشتە چوڭلارغا قارىغاندا تېخىمۇ تەبىئىي بولىدىكەن، ئۇلاردا چوڭلاردىكى ھاياتنىڭ بېسىملىرى ئاستىدا زورغا كۈلىدىغان، ھەر ئىشتا كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرىدە پىلان تۈزىدىغان ئىنسانىي قەدىر-قىممەتكە مۇخالىپ ئەھۋاللار يوق ئىدى، بۇنداق ئەھۋالدا پەقەت بالىلاردىلا بۇ خىل تۇيغۇنىڭ ئەڭ ساپ ھالىتىنى كۆرگىلى بولىدىكەن، مانا مەن بۈگۈن بالىلىرىمدىن بۇ ھالەتنى كۆرۈۋاتاتتىم...

مانا دېرىزىدىن قۇيرۇقىغا ۋەتىنىمىزنىڭ ئاي يۇلتۇزىلۇق كۆك بايرىقى چۈشۈرۈلگەن ئايروپىلان چىقىش ئېغىزىنىڭ ئالدىدا توختىدى، بۇ چاغدىكى تۇيغۇلارنى قانداق ئىپادىلەپ بېرىشنى بىلەلمەيۋاتىمەن، ئىشقىلىپ كۆزۈمگە ئىسسىق ياش كەلگەن ئىدى، چىقىش ئىشىكىمۇ

ئەقلىيە سۆزلەر

مەجھۇل تەييارلىغان (گېرمانىيە)

- ◆ بىز ئۆزىمىزنىڭ كىم ئىكەنلىكىمىزنى بىلىمىز، كىم بولالايدىغىنىمىزنى بىلمەيمىز.
- ◆ ئۆزۈمنىڭ قانچىلىك بەختلىك ئىكەنلىكىمنى بىلگىنىمدە، پۈتۈن دۇنيارم ئۆزگەردى.
- ◆ مېنىڭ بەدىنىمگە بىر نەچچە تاتۇق چۈشۈرمەي ئۆلۈپ كەتكىم يوق.
- ◆ پەقەت يولنىڭ تۈگەپ قېلىشىدىن قورقۇنغانلارلا يولنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى بىلەلەيدۇ.
- ◆ تاشقىن كۆتۈرۈلگەندە بېلىق چۈمۈلە يەيدۇ، تاشقىن يانغاندا چۈمۈلە بېلىق يەيدۇ.
- ◆ تايپلاند خەلق ماقال - تەمسىلى
- ◆ كىشىلەر ئۆزى ئارزۇ قىلغان ئەمەلىيەتكە ئىشىنىدۇ.
- ◆ ئۆزىڭىزنىڭ نېمىگە ئەڭ ئىنتىلىدىغىنىڭىزنى قارار قىلىڭ، ئاندىن ئاشۇ نەرسە ئۈچۈن نېمىنى قۇربانلىق قىلىشقا رازى ئىكەنلىكىڭىزنى قارار قىلىڭ، ئاندىن ئىشنى باشلاڭ.
- ◆ كىچىك خارولدسون لافايەتتە خانى (ئامېرىكا)
- ◆ ئۆلۈم كالىپنداردا قارىمايدۇ.
- ◆ يەتتە قېتىم يېقىلسىڭىز سەككىز قېتىم ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ.
- ◆ ھەقىقىي باراۋەرلىك بولمىسا ھەقىقىي مۇھەببەتمۇ بولمايدۇ.
- ◆ بەش كىلومېتىرغا پىيادە مېڭىش ساغلام كىشىنىڭ پەرىشانلىقىنىڭ ئەڭ ياخشى دورىسىدۇر.
- ◆ بىر تېمىم تۇغقانلىق بىر چىشلەم دوستلۇقتىن مۇھىم.
- ◆ ئىسپانىيە خەلق ماقال - تەمسىلى
- ◆ نىشان بىزنى رىغبەتلەندۈرىدىغانلا نەرسە ئەمەس، ئۇ ھەم بىزنى ھايات ساقلايدىغان نەرسىدۇر.
- ◆ «قىلالمايمەن» سۆزى بەل قويۇۋېتىشكە ئەمەس، بەلكى تېخىمۇ تىرىشىشقا سەۋەب بولسۇن.
- ◆ روبېرت شۇللىر (ئامېرىكا)
- ◆ ھاياتتىكى ئەڭ چوڭ خاتالىق خاتالىق ئۆتكۈزۈشتىن قورقۇشتۇر.
- ◆ ئالبېرت خۇببارد (ئامېرىكا)
- ◆ شەيتان شەيتان مەجەزنى ئىزدەيدۇ.
- ◆ قاراڭغۇدىكى سىز - ھەقىقىي سىز.
- ◆ مەن ئەتىدىن قورقمايمەن، چۈنكى مەن تۈنۈگۈننى كۆردۈم ۋە بۈگۈنگە كۆيدۈم.
- ◆ ئادىللىق؟ ئادىللىقنى ئۆلگەندىن كىيىن كۆرۈڭ، بۇ دۇنيادا پەقەت قانۇنلا بار.
- ◆ ئالبېرت گەددىس (ئامېرىكا)
- ◆ ئەمەلىيەتتە پەقەت ئەتراپىمىزدىكى نەرسىلەرگە دىققەت قىلساقلا نۇرغۇن ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرايلىمىز.
- ◆ كىئانۇ رىئۇس (كانادا)
- ◆ پەقەت دانالارلا ئاددىي بولۇشقا چىقىش قىلالايدۇ.
- ◆ سىتەندال (فرانسىيە)
- ◆ ئېسىللىقنىڭ ئۆلچىمى بولۇڭ، بەزى كىشىلەر ئېسىللار بىلەن تولغان مۇھىتقا كۆنمىگەن.
- ◆ ستىۋ جوبس (ئامېرىكا)

ياغاچچى بىلەن بوياقچى

(چۆچەك)

دېسەم، جانابلىرىنىڭ بەرگەن تۇزىنى ئاياق-ئاستى قىلغاندەك بولۇپ قالارمەنمىكىن دەپ قورقتۇم. ئاخىرى ئويلاپ، جانابلىرىغا بولغان ساداقىتىمنى يوقىتىشنى ئۆزۈمگە ئىككىلا ئالەمدە گۇناھ دەپ بىلىپ، بۇنى بايان قىلىش ئۈچۈن ھۇزۇرلىرىغا كەلدىم، - دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ پۈتۈن دىققىتىنى بوياقچىغا قارىتىپ:

- قېنى، ماڭا بولغان ساداقىتىڭنى بېجىرگەيسەن، دەپ بۇيرۇپتۇ ۋە قىزىقىپ جاۋاب كۈتۈپتۇ.

- تەخسىر، پېقىرلىرى ئاخشام - ئۇلۇغ ئازنا ئاخشىمى ئاجايىپ بىر سىرلىق چۈش كۆرۈپتىمەن. چۈشۈمدە جەننەتنىڭ ئىچىدە يۈرگۈدەكمەن. جەننەتنىڭ ئاجايىپ گۈزەل باغلىرىنى ئارىلاپ، ھۈرى-غۇلمانلار ئىچىدە مەيلى تاماشا قىلىپ، بىر پېشايۋاننىڭ قېشىغا بارسام، كۆزۈمگە تونۇش بىر زات كۆرۈندى. تەنلىرىم ياپرىغاندەك بولدى. بايقىغۇدەك بولسام، بۇ، جانابلىرىنىڭ ئاتىسى مەرھۇم شاھىمىز ئىكەن. ئۇ زات مېنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى ۋە يېنىغا چاقىردى. قېشىغا باردىم، ئاتىلىرىنىڭ يۈز-كۆرى نۇرغا تولغان، ئەتراپىدا ھۇر قىزلار جەۋلان قىلىپ تۇرۇپتۇ. لېكىن پادىشاھىمنىڭ ئۇلار بىلەن زادى كارى يوق ئىدى. مەن، پادىشاھىمنىڭ نېمە ئۈچۈندۇر خاپا بولۇپ تۇرغىنىنى بايقىدىم. شاھىمدىن ئەھۋال سورىدىم.

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھنىڭ بىر ياغاچچىسى بىلەن بىر بوياقچىسى بار ئىكەن. بۇ ئىككى ئۇستىنا پادىشاھنىڭ پۈتۈن ئوردا-سارايلىرىنى ياساپ زىننەتلەيدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ پادىشاھ ئۆلۈپ، ئورنىغا ئۇنىڭ ئوغلى پادىشاھ بولىدىكەن. ياش پادىشاھ ھېلىقى ئىككى ئۇستىنى خۇددى ئاتىسىدىن مىراس بولۇپ قالغان خىزمەتچىلەردەك ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىدىكەن. بولۇپمۇ ياغاچچى ئۇستىنا تولمۇ تەدبىرلىك، توغرا ئادەم ئىكەن. لېكىن بوياقچى ئىچى تار، كۆرەلمەس، قارا كۆڭۈل ئادەم ئىكەن. ئۇ، پادىشاھنىڭ ياغاچچى ئۇستىنى ياخشى كۆرگىنىنى كۆرەلمەيدىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن دائىم ياغاچچىنىڭ بىرەر ئەيىبىنى ئىزدەپ يۈرۈپتىكەن. لېكىن چوچىلىغا توختىغۇدەك بىر ئەيىب تاپالمايدىكەن. ئىچى يامان بوياقچى ئۇنداق ئويلاپ-مۇنداق ئويلاپ ئاخىرى ياغاچچىنى كۆزدىن يوقىتىشنىڭ ئامالىنى تېپىپتۇ-دە، بىر كۈنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپتۇ.

- پادىشاھى ئالەم، - دەپتۇ قول قوشتۇرۇپ، ئۆز مەقسىتىنى بايان قىلىشقا باشلاپتۇ بوياقچى.

-جانابلىرىغا ناھايىتى بىر نازۇك ئىش بىلەن كەلدىم. ئېيتاي دېسەم، قاراپ تۇرۇپ ئۆز ھەمراھىم ياغاچچى ئۇستىنىڭ بۇ دۇنيادا تۇرماسلىقىغا زامان بولۇپ قالارمەنمىكىن دەپ قورقتۇم. ئېيتماي

شۇنىڭ بىلەن ياش پادىشاھنىڭ كۆڭلى ئارام تېپىپتۇ.

ياغاچچى ئۆيىدە ئىككى ئايغىچە ۋاقتىنى ھېچكىمگە كۆرۈنمەي ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇ ئويلا-ئويلا: «مەن بوياقچىغا ھېچبىر يامانلىق قىلمىسام، نېمە ئۈچۈن مېنى ئۆلتۈرۈشنى قەست قىلىدۇ؟ زادى ئۇنىڭ كۆڭلى قارا ئادەم ئىكەن. ئەمدى ماڭا كولىغا ئورغا ئۆزى چۈشسۇن» دەپ بىر ئامال ئويلاپتۇ-دە، بىر كۈنى سەھەر تۇرۇپ پادىشاھنىڭ ئوردىسىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ.

ئەمدى تاڭ ئېتىۋاتقان ۋاقت ئىكەن. ئۇ، دەرەخلەرگە يامىشىپ چىقىپ، پادىشاھ ياتىدىغان ئۆينىڭ ئۈستىگە سەكرەپ چۈشۈپتۇ. ئۆگزىنىڭ قاتتىق غاراسلاپ كەتكىنىدىن پادىشاھ چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىپتۇ. دەررۇ پاشىۋانلىرىغا نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى بىلىپ كىرىشكە بۇيرۇپتۇ.

پاشىۋانلار ئۆگزىگە چىقىپ قارىسا، ھېلىقى ياغاچچى تۇرغىدەك. ئۇلار ھەيران بولۇشۇپتۇ. ياغاچچى ئۇلارغا:

– مەندىن قورقماڭلار، مەن ئەرشىدىن چۈشتۈم. مەرھۇم پادىشاھمغا جەننەتتە ئىمارەت ياساپ بېرىپ پۈتتۈردۈم. خۇدايىتائالا تېخى مېنى ئەجىلىم پۈتمىگەنلىكى ئۈچۈن يەنە بۇ دۇنياغا قايتۇرۇۋەتتى، – دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان پاشىۋانلار ياغاچچىنى ئۆگزىدىن چۈشۈرۈپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ. پادىشاھمۇ ھەيران قاپتۇ. ياغاچچى پادىشاھقا تازىم قىلىپ، ئۆز سۆزىنى بايان قىپتۇ:

– ھەي ئۇلۇغ شاھىم، خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن مەن جانابلىرىنىڭ ئاتىلىرىنىڭ خىزمىتىگە بېرىپ قايتتىم. ئۆينى ياساپ بەردىم. ئاتىلىرى بۇ ئىشىم ئۈچۈن سىلىگە ناھايىتى كۆپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى ۋە جانابلىرىنىڭ دۆلىتىنىڭ كۈندىن-كۈنگە ئۇلغىيىشى ئۈچۈن دۇئا قىلدى. خوش، ئەمدى گەپكە كەلسەك، تەخسىر، مەن ئىمارەتنىڭ ياغاچچىلىق ئىشلىرىنى تاماملىدىم. بىراق، سىر-بويىقلار بىلەن قىلىنىدىغان زىننەتلىرى تېخى ئىشلەنمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتىلىرى رەھىمىتى تېخى ئۇ ئۆيگە ئورۇنلىشالمىدى.

مەن بۇ ياققا قايتىشتا ئاتىلىرى: «ئۆينىڭ زىننەتلىرى تېخى ئىشلەنمىدى، ئوغلۇم دەرھال بوياقچى ئۈستامنى ئەۋەتىۋەتسۇن. ئەگەر ئوغلۇم بۇنىمۇ بېجىرسە مەن ھەددى-ھېسابسىز خوش بولاتتىم»، – دېدى ۋە بۇ ۋەزىپىنى ئۆزلىرىگە يەتكۈزۈپ قويۇشنى ماڭا تاپشۇردى.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ ياغاچچىدىن ناھايىتى مىننەتدار بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاتىسىنىڭ ئىككىنچى ئارزۇسىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن بەل باغلاپ، نۇرغۇن ئوتۇن يىغدۇرۇپ، يەتتە كۈندىن كېيىن بوياقچىنى كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ.

شاھىم مېنىڭ سوئالىمغا جاۋاب بەرمەي، جانابلىرىنى سورىدى. مەن: «ئوغلۇللىرى ياخشى سەلتەنەت بىلەن پادىشاھلىقىنى قىلىۋاتىدۇ» دېدىم. لېكىن شاھىم بۇ جاۋابقىمۇ قىزىقمىدى. مەن ھەيران بولدۇم. ئاخىرى شاھىم: «مەن بۇ جەننەتتە خۇدانىڭ ئۇلۇغ رەھىمىتىگە ئىگە بولدۇم. كۆرۈپ تۇرۇپسەن، جەننەتنىڭ ئىچى راھەت بىلەن تولغان. بىراق، بۇ يەرلەردىكى ئىمارەتلەرنىڭ ئۇ ئالەمدە ياساتقان ئىمارەتلىرىمگە ئوخشىمىغانلىقى ئۈچۈنمۇ، مېنى ئانچە قىزىقتۇرالمىدى. مەن ئۆزۈمنىڭ ئۇ دۇنيادىكى ئىمارەتلىرىمگە ئوخشاش ئىمارەتلەردە تۇرۇشنى خالايتتىم. لېكىن جەننەتتە ئۇنداق ئۆيلەرنى ياسايدىغان مېنىڭ ياغاچچى ئۈستام يوق. ئەمدى سەن ئۇ دۇنياغا قايتساڭ، ئوغلۇمغا ئېيتىپ قويغىن، ئىلاجى قىلىپ شۇ ياغاچچى ئۈستامنى مېنىڭ قېشىمغا ئەۋەتسۇن» دېدى. دەل شۇ ۋاقىتتا ئاتىلىرى كۆرۈمىدىن غايىب بولدى. مەن ھاياجان ئىچىدە ئويغىنىپ كەتتىم. ئويغانسام مەزىن نامىزىغا ئەزان ئوقۇۋېتىپتۇ. دەررۇ ئورنۇمدىن تۇرۇپ تەرەت ئالدىم، ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ، مەرھۇم شاھىم ئۈچۈن دۇئا قىلدىم. مانا بولغان ئەھۋال شۇ. بۇنى جانابلىرىغا يەتكۈزۈمەسلىكىنى ئۆزۈمگە مۇناسىپ كۆرمىدىم، – دەپ بوياقچى كۆز يېشىنى قىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ چوڭقۇر خىيالغا چۆكۈپتۇ ۋە ئاخىرىدا ئاتىسىنىڭ بۇ ئارزۇسىنى يەردە قويماسلىق ئۈچۈن، قانداق قىلىش لازىملىقىنى ئويلاپتۇ. دەرھال ئۆلىمالارنى چاقىرىپ مەسلىھەت سوراپتۇ. ئۆلىمالار كىتاب ئېچىپ ئاخىر:

– بۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈن شەھەر ئاھالىسىگە جاكا قىلىپ، بىر ھەپتىگىچە ئوتۇن يىغدۇرۇش لازىم. يەنە شۇ ئوتۇننىڭ ئېگىزلىكلىرىگە كۆز يەتمەيدىغان بولغاندا ئۇنىڭغا ئوت يېقىش كېرەك، ياغاچچى ئۈستامنى بولسا، شۇ ئوتۇننىڭ ئاستىغا باستۇرۇپ كۆيدۈرسەك شەرت ئادا بولىدۇ. ئوت كۆيۈپ بولغاندىن كېيىن، پەرىشتىلەر ياغاچچىنى كۆتۈرۈپ ئۇ دۇنياغا ئاپىرىپ قويىدۇ، – دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

ئۆلىمالارنىڭ بەرگەن مەسلىھەتى بويىچە پادىشاھ ياغاچچىغا بىر ھەپتە مۆھلەت بېرىپ، ئاھالىگە جاكارلاپ ئوتۇن يىغدۇرۇپتۇ. بۇنى ئۇققان ياغاچچى دەررۇ ئۆيىگە بېرىپ ئۆزىنى قۇتقۇزۇشنىڭ چارىسىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ ئۆينىڭ ئىچىدىن تاكى ئوتۇن دۆۋىلەنگەن يەرگە قەدەر يەر ئاستى يولى كولاپتۇ. بىر ھەپتىدىن كېيىن پادىشاھنىڭ جاللاتلىرى كېلىپ، ياغاچچىنى ئوتۇن دۆۋىلەنگەن يەرگە ئېلىپ بېرىپتۇ. ئۆلىمالارنىڭ دۇئاسىدىن كېيىن، ئۇنى ئوتۇننىڭ تېگىگە باستۇرۇپتۇ. ياغاچچى ئوتۇننىڭ ئاستىغا كىرىپ، مىڭ بىر تەسلىكتە ھېلىقى تۆشۈكنى تېپىۋېلىپ، يەر ئاستى يولى بىلەن ساق-سالامەت ئۆيىگە كىرىۋاپتۇ. ئوتۇن بىر قانچە كۈن كۆيۈپ ئۆچۈپتۇ.

شېئىر قانداق ئوقۇلىدۇ؟

مەردان ئەھمەتئېلى

(1)

ئاغزىمىدىكى كولدۇرما

ئەخمەتجان ئوسمان

تۇتاشماقتا قەلبىمگە
شەپقەتنىڭ ئوتى.
كولدۇرلايدۇ ئاغزىمدا
تەڭرى سۈكۈتى.

«ئەخمەتجان ئوسمان تاللانما شېئىرلىرى»دىكى تۇنجى شېئىر ئوقۇرمەنلەر ئۈچۈن شېئىرىيلىققا ئائىت ياخشى بىر «تۇنجى دەرس» بولالايدۇ دەپ ئويلايمىز. شەپقەتنىڭ يالقۇنى دىلدىن ئۇپۇققىچە تۇتاشقان شۇ كۆيۈشنىڭ ئايان بولۇشىدۇر. شائىرنىڭ ۋۇجۇدى ئاشۇ كۆيۈشتە بولغاچ، ئۇنىڭ دىلىمۇ، تىلىمۇ شۇ كۆيۈشنىڭ بىر يالقۇنى خالاس. يەنە كېلىپ، كۆيگۈچىنى تىۋىشىسىز كۆيدۈرگۈچى چاراسلاتقانلىقتىن، يالقۇننىڭ لاۋۇلدىشىدىكى تەۋرىنىشتە چېلىنغان تىلدا جاراڭلايدىغىنى تەڭرىنىڭ سۈكۈتىدۇر. يەنى، شائىر ئۈچۈن سۆز دېمەك، تەڭرى سۈكۈتىنىڭ سۆزلىنىشىدۇر.

تەڭرىنىڭ سۈكۈتى بولسا، سۆزسىز تەڭرىلىكنى يەنى شەرتسىز ۋە شەكسىز يەك- تەگ- تەڭلىكنى كۆرسىتىدۇ.

كۆيۈشنىڭ يەنە بىر ئاتىلىشى قۇربان بېرىش، تەڭرى سۈكۈتىنىڭ يەنە بىر ئاتىلىشى نامەلۇملۇققا تىنىچىشتۇر. مەسىلەن مۇنداق:

شائىر

غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت

كىشىلەر ئىزدىگەن ئاشۇ نەرسىگە
مەن تامام ئۆزۈمنى ئەيلىدىم قۇربان.
كىشىلەر ئېيتالماي يۈرگەن سۆز ئۈچۈن
شائىر بوپ تىنچىدىم مىسكىن، باغرى قان.
دەرخا،

بىلىمەيمەن، نېمە ئۇ ئۇلار ئىزدىگەن؟

قانداق سۆز ئۇلارنىڭ ئېيتماق بولغىنى؟!

1994 - يىلى 19 - ئۆكتەبىر، خوتەن

(2)

قارار

نەسرېن

ئەي قېنىمغا ئارىلىشىۋالغان گۈلدۈرماملار
ئەي بوغۇزۇمدا تۇرۇپ قالغان زاۋاللار
ئەي مېنى ئايلىنىۋاتقان قۇياشلار
ئەي يېزىلغان ۋە يېزىلمىغان شېئىرلار
ھىجراننى تۇغقان
ۋىسالنى ئۆلگەن بىر يول بار
مەن ئۇنىڭدا ھالاك بولۇشنى سۆيگۈچىمەن

تۆۋەندە شېئىرنى مىسرامۇ- مىسرا ئوقۇيىمىز.

قارار: شۇ يولدا ھالاك بولۇش.

يول: ھىجراننى تۇغقان، ۋىسالنى ئۆلگەن.
ھىجران: - (بىر ئىشقتا) ئايرىلىش - پەرق؛
(ئاشىقنىڭ ھاياتى بىلەن)
تۇغۇش: - داۋاملىشىش؛
ۋىسال: - (بىر ئىشقتا) قوشۇلۇش - بىرلىك؛
(ئاشىقنىڭ ئۆلۈمى ئارقىلىق)
ئۆلۈش: - توختاش؛

يول: ئۆلۈمدىكى ھايات شۇنداقلا ھاياتتىكى ئۆلۈم.

تېكىستتە «ئەي» دەپ ئاتالغانلىرى بولسا، ئاتىغۇچى بىلەن بولغان پەرقلىق مۇناسىۋىتىگە ئاساسەن، ئىككى خىل ئوقۇلىدۇ: بىرىنچى:

قېنىمغا ئارىلىشىۋالغان گۈلدۈرماملار

قان: - ھاياتلىق؛ كىملىك؛ (تۆكۈلۈش) تەسەددۇق.
گۈلدۈرماما: - گۈلدۈرلەش- تەۋرىنىش- زىلزىلە.
ئارىلىشىۋېلىش: - قول تىقىش- بەلگىلەش؛ (زىلزىلىنىڭ) سېلىنىشى.

بوغۇزۇمدا تۇرۇپ قالغان زاۋاللار

بوغۇز: - (دېيىلىش- دېيىلمەسلىك) دېمەكنىڭ پاسىلى.
زاۋال: - چۆكۈشنىڭ يۈز بېرىشى.
تۇرۇپ قېلىش: - پاسىل.

ھەر بىر بايراق بىردىن ئالغان
ھەر بىر ئالقىنىم
يول ئېغىزى بىلەن مۇقىملاشتۇرۇلغان.

ھەر بىر يول ئېغىزى بىردىن ماشىنا
: - تاللاش ماشىنىلاشقان؛

ھەر بىر ماشىنا بىردىن كۆچەت
: - ماشىنىلىشىش - تىكىلىگەن، ئۆستۈرۈلگەن، پىتىلدۈرۈلگەن؛

ھەر بىر كۆچەت بىردىن بايراق
: - ھەر تىكىلىش تىكىلەنگىنى تەرىپىدىن تىكىلىدۇ؛

ھەر بىر بايراق بىردىن ئالغان
: - تىكىلەنگىنى ئىلىك؛

ھەر بىر ئالقىنىم
يول ئېغىزى بىلەن مۇقىملاشتۇرۇلغان.
: - ئىلىك يولغا قويۇش بىلەن بېكىتىدۇ.

ئۇيغۇ:

ئىلىك تەرىپىدىن بېكىتىلگەن يېتىلدۈرۈشىدە ماشىنىلاشقان
يولغا قويۇلۇش.

مېخانىك ئۇيغۇ كېچە-كۈندۈزنىڭ ئالمىشىشىدىن - سوتكا.
سىياسىي ئۇيغۇ - سىياسىي ئاڭدىكى بىخۇدلۇق.

ئۇيغۇ:

كەلگەن ھەم بېسىلغان؛

ئۇيغۇ:

مەۋجۇد بولغان سەزمەسلىكتە ئۇيۇش.

(4)

مۇشۇ چاغدىكى تەڭرى

تاھىر ھامۇت ئىزگىل

بۇنچە غاپپىل بولماس ئىدىم
ئاشۇ قېتىم يولنىڭ قىرىدا ماڭغان بولسام
بىر تۈز سىزىقىنىلا دەسسەپ.
بۇنچە ئازغۇن بولماس ئىدىم
ئاشۇ كېچە قولۇمنى دەرىزىدىن چىقارمىغان بولسام
ھۇۋۇشنىڭ قاناتلىرىنى سىلايمەن دەپ.

ئەمما

مۇشۇ چاغدىكى تەڭرىنىڭ نېمە كارى؟
يول بويىدىكى ئاق تېرەكنىڭ ۋەسىيىتى بىلەن
قاناپ كەتكەن بارماقلار بىلەن
ئۆسمۈر چېغىمىزدىلا سەۋدا بولغان بىز بىلەن

مېنى ئايلىنىۋاتقان قۇياشلار
قۇياش: - يورۇتقۇچى.
مەن: - مەركەز؛ مەنبە (قۇياشلارنىڭ قۇياشى).
ئايلىنىش: - قۇياش بولۇپ يورۇغان چۆرە.

يېزىلغان ۋە يېزىلمىغان شېئىرلار
: - شېئىرىيلىق.

ئىككىنچى:
گۈلدۈرماما: - (گۈلدۈرى بار، يامغۇرى يوق) قۇرۇق ھەيۋە-
دەبدەبە.
ئارىلىشىۋېلىش: - زورلۇق.

بوغۇزۇمدا تۇرۇپ قالغان: - گالىدىن سىقىلىش، سۆزدىن
توسۇلۇش.
(يۇنقىلى بولمايدىغان زەرداب، چىقارغىلى بولمايدىغان سۆز)
زاۋال: - گۇمرانلىق؛ ئۆچۈش.

مېنى ئايلىنىۋاتقان قۇياشلار: - مەبۇد قىلىپ تىكىلىنىش.
شېئىر: - شېئىرىيلىقنىڭ يېزىقتا خاتىرىلىنىشى؛ شېئىرلار.

ھەمدە، قازار دېمەك بىر يولغا كېلىش بولغانلىقتىن،
يۇقىرىدىكىلەر بىر يولى مۇنداق ئوقۇلىدۇ:

پەرقىتە داۋاملاشقان، بىرلىكتە توختىغان شۇ يولدا)
ئۆلۈمدىكى ھايات(ھاياتتىكى ئۆلۈمدە) ؛
ئەي، كىملىكىمگە زورلۇق قىلغۇچى دەبدەبىلەر، ھاياتىم
بولغىنىمدىن بولىدىغىنىمنى بەلگىلىگۈچى زىلزىلىگە
تەسەددۇق.

ئەي، سۆز توسقۇنچىلىرى، زەردابلار، دېمەك پاسىلىغا
چۆكۈۋاتقان شۇ يۈزدە ئۆچكۈنلەر.

ئەي، تىكىلەنگەن مەبۇدلار، سىلەر پەقەت ئۇنىڭ يورۇق
گىرۋىكى.

شېئىرلاردا خاتىرىلەنگەن شېئىرىيلىق.

ھالاك :

دەبدەبىدىن - زىلزىلىگە؛
سۆزدىن - دېمەككە؛
يورۇق گىرۋەكتىن - قاراڭغۇ مەركەزگە؛
شېئىردىن - شېئىرىيلىققا
بولىدۇ.

(3)

ئۇيغۇ

پاسنام

ھەر بىر يول ئېغىزى بىردىن ماشىنا
ھەر بىر ماشىنا بىردىن كۆچەت
ھەر بىر كۆچەت بىردىن بايراق

شائىر تەڭرىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ ھېچنېمە ئەمەسلىكىنى بىلىدۇ، ئۇ ھەرگىزمۇ تەڭرىگە "مەن بىلەن چوقۇم كارىڭ بولۇشى كېرەك" دېمەيدۇ (نە ھەددى؟).

كۆرگەنمۇ سەن؟
ئاشۇ يەردە
قۇش بالىلىرىنىڭ كۆزلىرى روشەن...

تەڭرىنىڭ مۇشۇ چاغدىلا ئەمەس، ھەرقانداق چاغدا كارى بولمىغان؛
ياكى تەڭرىنىڭ كارى بولۇپ بولغان. ئاشۇ چاغدا.
قايسى چاغدا؟
باشلىنىشتا، سەۋدالىقنىڭ باشلىنىشىدا.
قانداق قىلىپ؟
بارماقلىرىنى قاننىتىپ.
نېمە دەپ؟
ئاق تېرەكلەرنىڭ ۋەسىيىتىدە سۆزلەپ.

بىرسى سەۋدا بولماي تۇرۇپ، شائىر بولمايدۇ. شۇنىڭغا كۆرە، شائىرغا بولغان ھەرقانداق (شېئىرىي) ئىش شائىرنىڭ شائىرلىق تەقدىرىنىڭ سىرتىدا ئەمەس دېيەلەيمىز. ئەگەر ئۇ بىر تۈز سىزىقتا ماڭغان، دەرىزىدىن قولىنى سىرتقا چىقارمىغان بولسا، ئۇ شائىر (مۇشۇ چاغدىكى ئۇ)مۇ بولمايتتى. ئاشۇ چاغدىن بېرى بارماقلار قانداق كېلىۋاتىدۇ، ئاق تېرەكلەر شۇ كەبى ۋەسىيەتلەرنى قالدۇرۇۋاتىدۇ. مانا بۇ تەڭرىنىڭ باشتىن-ئاخىرى بولۇۋاتقان بىردىنبىر «كارى».

شۇڭلاشقا،
شائىرنى يولنىڭ قىرىدىن چىقارغىنى،
دەرىزىسىگە ھۇۋۇقۇشنى قوندۇرغىنى ۋە سىلانغىنى
تەڭرى. شائىرنىڭ «غاپىللىقى» ۋە «ئازغۇنلىقى»
تەڭرىدىن. (ئەگەر شائىرنى ھەقىقەتەن ئازدى
دېيىشكە توغرا كەلسە) شائىر ھەقىقەتكە ئازىدۇ.
(5)

توسۇقلارنىڭ بىرسى بوزلان

توزان ئارقىلىق ھەقىقەتنى ئىشارە قىلدىم
ئىشارەم ھەقىقەتنىڭ توسىقىدۇر!
قۇياش يورۇغاندا
ھالسىزلانغان روھ كېمىلىرى ئاداشقان ئارالنى

بىز «دۇنيا» دەپ ئاتاۋاتقان، بىز شۇنىڭدا بولغان بۇ
«مەۋجۇداتلىق مەۋجۇدىيە» مۇمكىنات» قەدىمكى تىلىمىزدا
«ئازۇن»، يەنى «ئازىدىغان يەر» دەپ ئاتالغان. بۇ يەردىكى
«ئېزىش» قانداقتۇر مەلۇم بىر خاتا يولغا مېڭىپ قېلىشقا
ئەمەس، بەلكى ھەر تەرەپكە ئوچۇق، ھەر تەرەپكە مېڭىش
مۇمكىنلىقىمىز ۋە ھامان ئادىشىش ئېھتىماللىقىمىز بولغان
بۇندا بولۇشتىكى يۈزلىنىش مەھكۇملىقىغا قارىتىلىدۇ.

نېتەي، مەشرەب، بۇ يولدا ماڭا ھېچكىم بولماي رەھبەر،
ئاداشتىم، يول يىتۈردۈم، نە پەيامۇ نە خەبەر تاپتىم.

زاھىد ئېلىگە فاسقۇ، گۇمراھۇ، ئاسىي، پۇر گۇناھ،
ھەقىقەتنىڭ قاشىدا مەرتەبەم ئۆممەتى مۇستەفا ئۆزۈم.

- مەشرەب

ئالدىراغۇلۇق بارلىق خاتالىقلارنىڭ بېشى،
ئېغىر - بېسىقلىق ياخشىلارنىڭ ئىشى.

«يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ نەسىھەتلىرى (1001 ھېكمەت)» ناملىق كىتابدىن ئېلىندى

رەنا غوپۇر قەلىمىدىكى «باھارغا خەت» ناملىق ھېكايە ھەققىدە

ئابدۇراخمان سادىق (شۋېتسىيە)

رەنا غوپۇر قەلىمىدىكى «باھارغا خەت» ناملىق ھېكايىنى زوق - شوخ بىلەن ئوقۇپ تۈگەتتىم. ئەدەبىي ئەسەر ئوقۇمىغىلى ئۇزۇن بولغان ماڭا نىسبەتەن بۇ ئەسەر باشقىچە ھۇزۇر بېغىشلىدى.

ئەسەر باش پېرسوناژ زىبانىڭ نىكاھ تۇرمۇشىنى مەركەز قىلىپ تەرەققىي قىلغان. ئەسەرنىڭ سۆز بايلىقىنىڭ مول، تىلىنىڭ راۋان، پېرسوناژلار خاراكتېرى ۋە ۋەقەلىكلەرنىڭ مەنتىقلىق ۋە زىددىيەتسىز بولۇشى قاتارلىقلارنى تەلەپكە لايىق پروزا ئەسەرلىرىدە تېپىلىدىغان ئەقەللىي ئالاھىدىلىك دەپ قارىغان تەقدىردە، مەن تۆۋەندە ئەسەردىكى ئۆزۈم ئالاھىدە دەپ قارىغان بىرقانچە نۇقتىنى قىسقىچە تىلغا ئېلىپ ئۆتەي:

1. ئەسەرنىڭ بايان ئۇسلۇبى ئۆزگىچە. ئەسەر باشتىن-ئاخىر باش پېرسوناژ زىبانىڭ دوستى باھارغا يازغان خەتلەردىن تەشكىل تاپقان بولۇپ، زىبا جەمئىي 38 پارچە خەت بىلەن ئۆزىنىڭ بىرقانچە يىللىق ھاياتىنى بىرىنچى شەخس تىلىدا بايان قىلىدۇ. بۇخىل بايان شەكلىنى ئۇيغۇر پروزىچىلىقىدا ئاز ئۇچرايدۇ، دەپ قارايمەن. (شەخسەن مەن باشقا بىر ئەسەرنى بىلمەيمەن). ئەسەر بۇخىل بايان شەكلى بىلەن ئوقۇغان كىشىگە 2019 - يىلى تۈركىيەدە سېتىلىش مىقدارى جەھەتتە بىرىنچى بولغان «ھۇزۇرسىزلىق» دېگەن روماننى ئەسلىتىدۇ.

2. ئەسەرنىڭ ۋەقەلىك تەرەققىياتى تېز. ئەسەردە ۋەقەلىكلەر بىرىنچى كەينىدىن بىرى ئۇلىشىپ ناھايىتى تېز تەرەققىي قىلىدىغان بولۇپ، سىزنى ھە دېگەندە بىر كىرىۋالسا ئىچىدىن چىقالمايدىغان، ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان، بىر قىردىن ئاشالمايدىغان تەپسىلاتلاردىن ئازاد قىلىدۇ.

3. كۇلىمىناتسىيە نۇقتىلىرى كۆپ. ئەسەر بىر ھېكايە بولۇشىغا قارىماي، باشلىنىپ ئاخىرلاشقۇچە بىرقانچە چوڭ كۇلىمىناتسىيە نۇقتىلىرىنى بېسىپ ئۆتىدۇ. بۇنىڭغا قوشۇلۇپ، قەدەمدە بىر دېگۈدەك ئۇچرايدىغان كىچىك كۇلىمىناتسىيەلەر سىزدىكى ھاياجاننى باشتىن-ئاخىر يۇقىرى گىرادۇستا ساقلايدۇ. ئويلىمىغان يەردىن چىقىۋاتقان چوڭ-كىچىك كۇلىمىناتسىيەلەر سىزنى بىر تەرەپتىن جىددىيلەشتۈرسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزگىچە بېشىملىرى سىزنى راھەتلەندۈرىدۇ.

4. ئەسەردىكى پېرسوناژلار ئوبرازى كۆپتۈرۈۋېتىلمىگەن. ئەسەردە مۇتلەق ئىجابىي ياكى مۇتلەق سەلبىي پېرسوناژ مەۋجۇت ئەمەس. ھەر بىر پېرسوناژ ئۆزىنىڭ پوزىتسىيەسى ۋە ھەرىكىتىدە ئۆزىنى ھەقىقەت ھېس قىلىدۇ ۋە ھېس قىلدۇرىدۇ. پەزىلەتلىكلەرنىڭ ئۆزىمۇ تۇيماي ئەخمەقلىق ياكى رەزىللىكلەردىن ئاز-پاز نېسىۋە ئېلىشى، پەزىلەتسىزلەرنىڭ ئۆزىنىڭ قىلمىشلىرى ئالدىدىكى ئەقلىي دەلىللىرى كۆپىنچە پروزا ئەسەرلىرىدە يارىتىلىدىغان، ئەمما رېئاللىقتىن يىراق بولغان پەرىشتە ياكى ئىبلىس سۈپەت پېرسوناژلاردىن زور دەرىجىدە پەرقلىنىدۇ.

5. ئەسەردىكى ۋەقەلىك ۋە ئوبرازلارنىڭ ئەمەلىيەتچانلىقى كۈچلۈك. ئاپتور ئەسەردە رېئاللىقتا يۈز بېرىش ئېھتىماللىقى ئىنتايىن تۆۋەن بولغان ئىجابىي - غارايىپ ۋەقەلىكلەرنى ئويدۇرۇپ چىقىشقا زورۇقماستىن، بەلكى ئوقۇرمەننى ئۆزى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ۋە ئۆتكۈزۈۋاتقان رېئال ھاياتنىڭ دەل ئۆزىگە باشلاپ كىرىدىغان بولۇپ، ئەسەردىكى ئوبرازلارمۇ بىزگە بىر قارىسا ئۆزىمىزنى، يەنە بىر قارىسا بىز بىللە ياشىغان ۋە ياشاۋاتقان، بىزگە تونۇش ئاللىكىملىرىنى ئەسلىتىدۇ. ئوبرازلارنىڭ خاراكتېرى، تۇيغۇ، پوزىتسىيە ۋە ھەرىكەتلىرى رېئال ھاياتقا شۇ قەدەر يېقىنكى، سىزنى شۇ ئەسەر ئىچىدىكى ھەر بىر پېرسوناژنىڭ ئورنىدا ۋەقەلىككە قاتناشتۇرىدۇ. ئەمما ۋەقەلىكلەرنىڭ شۇنچە تونۇش ۋە ئاددىي بولۇشىغا قارىماي، سىزنى ئۆزىگە تارتىپ، ئىچىگە ئەكىرىپ كەتكىنىنىڭ ئۆزى ئەسەردىكى چوڭ مۇۋەپپەقىيەت.

6. ئەسەر ئارتۇقچە تەسۋىرلەردىن خالىي. ئۇيغۇر پروزا ئەسەرلىرىدە يۇقىرى سالماقنى ئىگىلەيدىغان، ئەسەرنىڭ ھەجىمىنى ئاشۇرۇش، ئوقۇغۇچىنىڭ دىققىتىنى بۆلۈش ۋە چارچىتىشتىن باشقا يارمايدىغان زۆرۈرىيەتسىز مەنزىرە، پورتىت ۋە ئىچكى ھېسسىيات تەسۋىرلىرىنى بۇ ئەسەردە ئاساسەن ئۇچراتقىلى بولمايدۇ. ئەسەر بۇ ئالاھىدىلىكى بىلەن «قارىسا بىر غۇلاچ، يىغسا بىر غېرىچ» كېلىدىغان پاختاق ئەسەرلەردىن روشەن پەرقلەنىپ تۇرىدۇ.

ئەسەرگە تەكلىپلەر:

1. خەت خاراكتېرىنى تېخىمۇ گەۋدىلەندۈرۈش ۋە رېئال تۇيغۇنى تېخىمۇ كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن ھەرپارچە خەتكە زىبا تىلىدا باھارغا خاس كىرىش ۋە ئاخىرلىشىش قىسمى، شۇنداقلا چېسلا قوشۇلسا.
2. ئارىلاپ چېلىقىدىغان ئىملا خاتالىقلىرى تۈزىتىلسە.

2020 - يىلى 19 - ئاۋغۇست

ستوكھولم

2 - قېتىملىق «مەن — ناتىق» ئۇيغۇر غۇنچىلىرى نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسى توردا ئۆتكۈزۈلدى

مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر بالىلىرىغا ئانا تىلىنى ئىشلىتىدىغان بىر سەھنە يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن تۈركىيەدىكى «ئايخان مائارىپى» 2019 - يىلى 8 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئىستانبۇلدا «مەن — ناتىق» دېگەن تېمىدا بالىلار نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزگەن ۋە بۇ مۇسابىقىنى ھەر يىلى داۋاملاشتۇرۇشنى پىلانلىغانىدى. بۇ قېتىمقى مۇسابىقىنى بۇ يىللىق ئالاھىدە شارائىتتا قۇرۇلغان «ئۇيغۇر ئانا تىل تور مەكتىپى» توردا ئۇيۇشتۇردى.

مۇسابىقىگە ئامېرىكا ئالەم قاتنىشى ئىدارىسىنىڭ ئىنژېنېرى، دوكتور ئەركىن سىدىق ئەپەندى، «ئوقۇ ئۇيغۇر - بىلىگ يۇرتى» مەكتىپىنىڭ مۇدىرى ھەبىبۇللا كۈسەنى، دوكتور مەمتىمىن ئەلا قاتارلىقلار تەبرىك سۆزى ئەۋەتىپ، بۇ خىل مۇسابىقىلەرنىڭ مۇھاجىرەتتە ئۇيغۇر كىملىكىمىزنى ساقلاپ قېلىشتىكى مۇھىملىقىنى تەكىتلىدى.

مۇسابىقىگە تۈركىيە، ئاۋسترالىيە، ئامېرىكا، ياپونىيە، نورۋېگىيە، گوللاندىيە قاتارلىق دۆلەتلەردە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر بالىلىرىدىن 25 ماھىر قاتناشقان. ماھىرلار يېشىغا ئاساسەن «7 - 8 ياشلىقلار»، «9 - 10 ياشلىقلار» ۋە «10 - 14 ياشلىقلار» دېگەن ئۈچ گۇرۇپپىغا ئايرىلغان. ماھىرلارنىڭ مۇسابىقىگە قاتناشتۇرغان ئەسىرى چوقۇم ئۇلارنىڭ ئۆز ئىجادىيىتى بولۇشى شەرت قىلىنغان. بالىلار ئەسەرلىرىنى يادا ئوقۇپ سىنغا ئېلىپ، «ئۇيغۇر ئانا تىل تور مەكتىپى» نىڭ «مەن — ناتىق» ئۇيغۇر بالىلار نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسىنى باھالاش ھەيئىتىگە ئەۋەتكەن. ئەسەرلەرنىڭ مەزمۇنى «ۋەتەن»، «سېغىنىش» ۋە «ئانا تىل» قاتارلىق تېمىلارنى چۆرىدىگەن.

ئەنقەرەدىكى ئۇيغۇر نەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ تەتقىقاتچىسى ئادىلجان ئەرئۇيغۇر، ياۋروپا ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسىنىڭ باش كاتىپى زۇلھايات ئۆتكۈر، غازى ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ماگىستىر ئاسپىرانتى مەھمۇدجان ياسىن قاتارلىقلار باھالىغۇچىلىققا تەكلىپ قىلىنغان. باھالىغۇچىلار ئەسەرنىڭ مەزمۇنى، ماھىرلارنىڭ ئىنتوناتسىيەسى، نۇتۇق سۆزلىگەن ۋاقىتتىكى بەدەن تىلى ۋە كىيىم - كېچەكلىرى قاتارلىق ئامىللار بويىچە ئەستايىدىل باھالاپ چىققان.

«7 - 8 ياشلىقلار» گۇرۇپپىسىدىن ياپونىيەدە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان سەككىز ياشلىق تەفەدە غوپۇر، «9 - 10 ياشلىقلار» گۇرۇپپىسىدىن ئۈچ ياش ۋاقتىدا يۇرتىدىن ئايرىلغان، ھازىر تۈركىيەدە ياشاۋاتقان توققۇز ياشلىق بىلال ئابدۇلۋاھاب، «11 - 14 ياشلىقلار» گۇرۇپپىسىدىن ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان 13 ياشلىق نازاكەت مۇتەللىپ قاتارلىقلار بىرىنچىلىككە ئېرىشكەن.

مۇسابىقىگە قاتناشقان ماھىرلار بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتلاردىن سىرت، يەنە «ئەڭ جانلىق ناتىق»، «ئەڭ جەسۇر ناتىق»، «ئەڭ تەمكىن ناتىق» تۈرلىرى بويىچە مۇكاپاتلانغان. نەتىجىگە ئېرىشكەن ماھىرلارغا مۇكاپات بويۇمى سۈپىتىدە «تۈركىي تىللار دىۋانى»، «قۇتادغۇ بىلىك» ۋە «12 مۇقام تېكىستلىرى ئۈستىدە تەتقىقات» قاتارلىق چوڭ ھەجىملىك قىممەتلىك كىتابلار ۋە بالىلارغا خاس ئوقۇشلۇق كىتابلىرى ئەۋەتىلىدىكەن.

«ئۇيغۇرلۇقىمىزدا بالىلىرىمىزنىڭمۇ ھەقىقى بار!» دېگەن شوئار بىلەن قۇرۇلغان «ئۇيغۇر ئانا تىل تور مەكتىپى» تەرىپىدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان بۇ مۇسابىقە مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلارغا كەلگۈسىگە نىسبەتەن كۈچلۈك بىر ئۈمىد بېغىشلىدى.

خەندان (تۈركىيە)

ئاۋسترالىيەدە ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى تونۇشتۇرۇش ۋە كۆرگەزمە قىلىش پائالىيىتى - «مىراس» داۋاملىشىۋاتىدۇ

«ئاۋسترالىيە ئۇيغۇر جەمئىيىتى» نىڭ «سىدىنىي خانىم - قىزلار» گۇرۇپپىسى نامىدىن تەشكىللەنگەن، شۇنداقلا فېدېراتىپ شەھەر مۇزېيى ۋە كۆرگەزمە (Fairfield city museum & Gallery) ئىدارىسىنىڭ يېقىندىن قوللاپ-قۇۋۋەتلىشى بىلەن، بەش ئايلىق جاپالىق ئەمگەك ئارقىلىق تەييارلانغان «مىراس» ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى تونۇشتۇرۇش ۋە كۆرگەزمە پائالىيىتى 2020 - يىلى 17 - ئۆكتەبىردە رەسمىي ئېچىلىش مۇراسىمى قىلىنىپ، كەڭ جامائەتنىڭ ھۇزۇرىغا سۇنۇلدى.

مەزكۇر پائالىيەت كۆرگەزمە ئىدارىسىنىڭ رەسمىي تور بېتىدە ئالاھىدە ئېلان قىلىنغان بولۇپ، ھازىرغىچە بىر نەچچە قېتىم تەكرار ئېلان قىلىندى. «سىدىنىي خانىم - قىزلار» گۇرۇپپىسىنىڭ بۇ پائالىيەتنى ئورۇنلاشتۇرۇشتىكى مەقسىتى، مەۋجۇتلۇقىمىزنىڭ بىردىنبىر نامايەندىسى بولغان مىللىتىمىزنىڭ دىنىنى، تىلىنى، ئەنئەنىۋىي ئۆرپ-ئادەتلىرىنى، مىللىي سەنئەت ۋە يېمەك - ئىچمەك مەدەنىيىتىمىزنى ئاۋسترالىيەدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە، ئىدارە ئورگانلارغا تونۇشتۇرۇشتىن ئىبارەت. بۇ پائالىيەتنىڭ ئەڭ مۇھىم ئەھمىيەتلىرىدىن بىرى، مەدەنىيىتىمىزنى پەقەتلا باشقا مىللەتلەرگە تونۇشتۇرۇش بولماستىن، بەلكى، ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنى ئۆز مەدەنىيىتى توغرىلىق تېخىمۇ كۆپ ساۋاتقا ئىگە قىلىش ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ مەدەنىي مىراسلىرىمىزغا ۋارىسلىق قىلىشى ئۈچۈن زېمىن ھازىرلاپ بېرىشتىن ئىبارەتتۇر.

«مىراس» دەپ ئىسىم قويۇلغان، مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىسىنى، ئۆرپ ئادىتىنى ئەۋلادلىرىمىزغا مىراس قىلىشىنى ئارزۇ قىلغان بۇ ئۇلۇغ ۋەزىپىدە ھازىرلانغان ھەر بىر رەسىم ۋە سىندىكى كۆرۈنۈشلەرگە ۋەتەن، مىللەتكە خىزمەت قىلىش ئۈچۈن سوققان گۈزەل يۈرەكلەرنىڭ ئەجىرى ۋە ئەمگىكى سىڭگەن. مەزكۇر پائالىيەت 2020 - يىلى 17 - ئۆكتەبىردىن 2021 - يىلى 17 - فېۋرالغىچە جەمئىي تۆت ئاي داۋاملاشتۇرۇلىدىغان بولۇپ، ھازىرغىچە كۆپ قىسىم دۆلەت خادىملىرى، ئاۋسترالىيەدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار ۋە ئاۋسترالىيەدىكى ھەرقايسى مىللەتلەر، شۇنداقلا ساياھەتچىلەر تەرىپىدىن زىيارەت قىلىندى.

ئاۋسترالىيە ئۇيغۇر جەمئىيىتى «سىدىنىي خانىم - قىزلار» گۇرۇپپىسى

پائالىيەتتىن كۆرۈنۈشلەر

FC MG Fairfield City Museum & Gallery
 @FairfieldCityMuseumGallery · Community Museum
 Sign Up
 confirmsubscription

Home About Events Reviews More ▾ Like Message

FC MG Fairfield City Museum & Gallery
 October 14, 2020 · 🌐

Install is underway for MIRAS: Celebrating Uyghur Culture. We are thrilled to have worked with the local Uyghur community over the past year to curate a celebration of their ancient and vibrant culture.

MIRAS is the sharing of Uyghur cultural heritage and knowledge through carefully curated objects, documented practices and customs that includes music, dance, food, costume and poetry.

MIRAS opens this Saturday, 17 October 2020 - we hope to see you there. Our opening hours on Saturday are 10am to 2pm.

شائىر بوغدا ئابدۇللاننىڭ «سالغا تېشى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى قازاقستاندا نەشر قىلىندى

يېقىندا، ئالمۇتا شەھىرىدىكى قۇددۇس غوجامياروۋ نامىدىكى دۆلەت ئاكادېمىيەلىك ئۇيغۇر مۇزىكىلىق-كومپىدىيە تىياتىرىدا، ئاتاقلىق شائىر بوغدا ئابدۇللاننىڭ «سالغا تېشى» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنىڭ كىرلچە نۇسخىسىنى تونۇشتۇرۇش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پىروفېسسورى، شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى قاتارلىق مۇھىم خىزمەتلەرنى ئۈستىگە ئالغان، ئەمما ئىزچىل ئىجادىيەتتىن قول ئۈزمىگەن ئەدىبىنىڭ «يەلكەن»، «چۈش كۆرىدۇ بىر تۈپ ئانارگۈل»، «كومزەك كۆتۈرگەن قىز» ۋە باشقا شېئىرىي توپلاملىرىمۇ ئوقۇرمەنلەر تەرىپىدىن قىزغىن قارشى ئېلىنغان. شائىرنىڭ زامانداشلىرى شائىرنىڭ شېئىرىي تىلىنىڭ راۋانلىقى، ئەدەبىي ئۇسلۇبىنىڭ ئىنچىكە ۋە ئۆزگىچە ئىكەنلىكىنى قەيىت قىلىشتى.

ئەپسۇس، ۋەتەن كۈيچىسى بوغدا ئابدۇللا ئارىمىزدا بۇ يېغىغا قاتنىشالمىغان بولسىمۇ، شائىرنىڭ بىللە ئۆسكەن، مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان قەدىناس دوستى رەسسام كامىل موللاشېۋ، دوستىنىڭ شېئىرلار توپلىمىنى قايتىدىن نەشر قىلدۇرۇپ تارقىتىش ئارقىلىق ئۇنى بۈگۈنكى پائالىيەتكە كىتابى ئارقىلىق قاتناشتۇردى. كامىل موللاشېۋ ئەسلى تاتار بولۇپ ئۈرۈمچىدە تۇغۇلغان. ئۇ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن نەمۇنىلىك ئەربابلىرىدىن بىرى بولۇپ، تاتارىستاننىڭ خەلق رەسسامى، فرانسىيە رەسساملار ئاكادېمىيەسى قاتارلىق ئورگانلار تەرىپىدىن مۇكاپاتلانغان، شۇنداقلا ئاباي ۋە ئابدۇللا توقاي ناملىق شەرەپ ئوردىلىرى بىلەن مۇكاپاتلانغان. ئۇ رۇسىيە ۋە خىتاي رەسساملار ئاكادېمىيەسىنىڭ پەخرىي ئەزاسى، «پاراسەت» ۋە «دوستلۇق» ئوردىلىرىنىڭ ساھىبى.

– مەن دوستۇم ۋە ئۇيغۇر خەلقى ئالدىدىكى بۇرچۇمنى ئادا قىلىشنى خالىدىم. ئۇ – شائىر، مەن – رەسسام. ھەر ئىككىمىز گۈزەللىك شەيداسى. دېمەك، نىيىتىمىزمۇ بىر. بۇ – ۋەتەنگە بولغان مۇھەببەت. گەرچە ئارىمىز يىراق بولسىمۇ، بىز ھەرقاچان بىر-بىرىمىزگە ساداقەتمەنلىك بىلەن ياشىدۇق. مېنىڭ بۇ نىيىتىمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ياردەم قىلغان كەسىپداش ئىنىم كۈرەش زۇلپىقار، دوستۇم ئابلىز غوپۇر ۋە «مىر» نەشرىياتىغا مىننەتدارلىقىم چەكسىز، – دەيدۇ كامىل موللاشېۋ.

كېچىلىككە رىياسەتچىلىك قىلغان تىياتىرىمىز ئارتىسى گۈلباھار ناسىروۋا شائىرنىڭ ئەسەرلىرىنى تەسۋىرلىك ئوقۇسا، «ناۋا» ئانسامبلىنىڭ ناخشىچى، سازەندىلىرى ئۆز ماھارەتلىرىنى نامايان قىلىشتى. مۇراسىمدا تونۇلغان شائىر ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق، ژۇرنالىست نائىلەم ھەمراپۇۋا ۋە باشقىلار ئەسەر قىممىتىگە ئالاھىدە باھا بېرىشتى ۋە ئۇنى خەلقىمىزگە سۇنغان ئاتاقلىق رەسسام كامىل موللاشېۋقا تەشەككۈر بىلدۈرۈشتى.

خۇرشدەم ئىزموۋا (قازاقىستان)

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى شۋېتسىيەدە رەسمى تىزىمغا ئېلىندى

خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىگە قاراتقان يوقۇتۇش خاراكتېرلىك قاتتىق قول سىياسىتىنى كۈچەيتكەندىن بۇيان بىر تۈركۈم يازغۇچى، شائىر ۋە ئەدىبلەر بىر تۈرۈمگە تاشلاندى، لاگېرلارغا سولاندى، ئىجادىيەت ھوقۇقلىرى تارتىۋېلىندى ئەسەرلىرى چەكلەندى. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاسمىنى زۇلمەت قاپلىدى. قار، بورانلىق بۇ جۇدۇندىن ئۆزلىرىنى دالدغا ئېلىشقا ئۈلگۈرگەن بىر قىسىم يازغۇچى شائىر ۋە ئەدىبلەر بىر ئۆز ۋەتىنىنى تاشلاپ باشقا دۆلەتلەردە سەرسان بولۇشقا مەجبۇر بولدى. گەرچە ئۇلارنىڭ سانى ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ، ئەمما بار ئىمكانىيەتلىرىدىن پايدىلىنىپ، يات تۇپراقلاردا ياشاۋاتقان ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ ئارىسىدا مۇناسىۋەت ئورنۇتۇش، ئۆز تۇپرىقىدا چەكلەشكە ئۇچۇرغان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ھازىرقى يۈزلىنىشى ۋە تەرەققىياتى ھەققىدە پىكىر ئالماشتۇرۇش، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ باشقا دۆلەتلەردە تونۇشتۇرۇلىشىغا يول تېپىش ۋە ئۇيغۇر تىلىدا ئەسەر يازدىغان قەلەمكەشلىرىنىڭ كەلگۈسى ئەۋلادلار ئۈچۈن ياخشى ئەسەرلەرنى قالدۇرۇشقا تۈرتكە بولۇش ئۈچۈن، بىر قىسىم يازغۇچى، شائىرلارنىڭ تەشكىللىشى ۋە تۈركىيەدىكى بىر قىسىم ئەدەبىيات سۆيەر قېرىنداشلارنىڭ ھەمكارلىقى بىلەن 2018 - يىلى 4 - ئايدا تۇنجى نۆۋەتلىك يىغىنى ئىستانبۇلدا چاقىرىشقا مۇئاپقەت بولدى. يىغىننىڭ بىرىنچى كۈنىدە «تۇنجى نۆۋەتلىك ئۇيغۇر شېئىرىيىتى مۇھاكىمە يىغىنى» نامىدا شېئىرىيەت يىغىنى بولۇپ ئۆتتى. ئىككىنچى كۈنى ھەرقايسى دۆلەتلەردىن كەلگەن يازغۇچى، شائىرلارنىڭ ئىشتىراك قىلىشى بىلەن «دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى» قۇرۇلۇپ چىقىلدى ۋە دېموكراتىك ئۇسۇلدىكى سايلام بىلەن دائىمىي ھەيئەتلەر سايلاپ چىقىلدى.

ئۇيۇشما قۇرۇلغاندىن كېيىن ئەسەر كىتاب چىقىرىشنى كۈتۈۋاتقان ئاپتورلار بىلەن ھەمكارلىشىپ، دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ نامىدا مۇتەللىپ سەيدۇللانىڭ «دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى 2019 - يىلى، پاتىمە سەيياھنىڭ «ئاتونۇش شەھەر» ناملىق شېئىرلار توپلىمى 2018 - يىلى، ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتنىڭ «ئانامنىڭ ئەسلىملىرى» ناملىق ماقالىلەر توپلىمى ۋە «سەرسان ئۇيغۇرلار» ناملىق شېئىرلار توپلىمى 2018 - يىلى ئۆمەر ئىمىننىڭ «پانىي دۇنيادىكى دوزاخ» ناملىق لاگېر شاھىتلىرىنىڭ ھاياتىغا بېغىشلانغان كىتابى 2020 - يىلى نەشر قىلىندى. ئابىدە نەسىرىنىڭ «تۇرنا» ناملىق تۇنجى شېئىرلار توپلىمىنى دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى نەشرىگە تەييارلاپ 2002 - يىلى نەشر قىلدۇردى. بۇ يەردە ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدىغان بىر ئىش شۇكى، دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ بىۋاسىتە تەشكىللىشى ۋە نەشرىگە تەييارلىشى بىلەن «تىلسىز قۇشلار» ناملىق چەتئەلدىكى ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ تۇنجى قېتىملىق كۆلپىكتىپ شېئىر توپلىمى 2020 - يىلى نەشر قىلىنىپ ئوقۇرمەنلەرنىڭ قىزغىن ئالقمىشىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتتىكى بىر قىسىم ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ تۈركچە شېئىر توپلىمى ئۇيۇشما تەرىپىدىن نەشرىگە تەييارلىنىپ، نەشر قىلىنىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ.

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ھەمكارلىقى بىلەن خەلقئارا قەلەمكەشلەر جەمئىيىتىنىڭ شۋېتسىيە شۆبىسى ئۆزلىرىنىڭ ئىنتېرنېت ژۇرنىلىنىڭ 33 سانىنى ئۇيغۇرلارغا بېغىشلىدى ۋە ئۇيۇشمىنىڭ بىر قىسىم ئەزالىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلدى. يېقىندا يەنە دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ھەمكارلىقى بىلەن خەلقئارا قەلەمكەشلەر جەمئىيىتىنىڭ شۋېتسىيە شۆبىسى تۈرىدىكى ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى ھەققىدە بىر دوكلات تەييارلاپ 2020 - يىلى 12 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئېلان قىلدى.

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغىنىغا ئۇزاق بولمىغان ۋە 2020 - يىلى 10 - ئايدا شۋېتسىيەدە رەسمى تىزىمغا ئېلىنغان ياش بىر ئۇيۇشما بولسىمۇ، ئۆزىدىكى بار ئىمكانىيەتلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ، جۈملىدىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ چەتئەللەردە پۈت تىرەپ تۇرۇشىغا تىرىشىپ كەلمەكتە. ئىشلىنىمىزكى، ئالدىمىزدىكى يىللاردا تېخىمۇ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرىدۇ.

دۇنيا ئۇيغۇر يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسى ھەيئىتى

ئەسەر ياكى ئاپتور بويىچە ئىزدەڭ

- باشبەت
- تۈرلەر
- نەشرىياتلار
- تەۋسىيەلىك كىتابلار
- ئاۋازلىق ئەسەرلەر
- ماقالىلەر ئامبىرى

تەۋسىيەلىك كىتابلار

ئۇيغۇر كىتاب تورى ۋە ماقالىلەر ئامبىرى 21 مىڭ 500 پارچە ماتېرىيال بىلەن ئوقۇرمەن ۋە تەتقىقاتچىلارنى كۈتۈپ تۇرماقتا

بۇ ئامباردا 1000 پارچە چاغاتايچە، ئۇيغۇرچە قوليازما ۋە قەدىمىي ئەسەر، 1500 پارچىدىن ئارتۇق گېزىت - ژۇرنال، 4000 پارچىغا يېقىن ئۇيغۇرچە كىتاب، 15 مىڭ پارچە ئۇيغۇرچە ماقالە مەۋجۇت. ماقالە ئامبىرىدىكى ماقالىلەر 100 خىلغا يېقىن ژۇرنال، بىر قىسىم ماقالە توپلاملىرى، مەجمۇئەلەر ۋە تور بەتلىرى قاتارلىقلاردىن ئېلىنغان بولۇپ، ماقالىلەر داۋاملىق قوشۇلىدۇ.

باشبەت كىتابلار جەمگامى ماقالە ئامبىرى ھەققىدە ئىئانە قىلىڭ زىيارەتچى خاتىرىسى ئەزالىق يېزىق تاللاش

ماقالىلەر

ئۇيغۇرچە ماقالىلەر ئامبىرى

ئىزدەش

ماقالە ئىسمى، ئاپتور ئىسمى ياكى خالىغان بىر سۆز يېزىپ ئىزدەڭ

بارلىق تۈرلەردىن

- ماقالە توپلاملىرى ۋە مەجمۇئەلەر**
- يەكەننىڭ ئون يىللىق تارىخى ھەققىدە ئەسلىمە
 - ئاتلىق 5 - كورپۇسنىڭ شىنجاڭدىكى پائالىيەتلىرى
 - «تۇيۇق» نامىنىڭ كېلىپ چىقىشى توغرىسىدا
 - پەن ياۋەننىڭ ياڭ زېڭشىنى ئۆلتۈرۈشتىن ئىلگىرىكى ۋە كىيىنكى ئەھۋاللار
 - 1931 - 1934 - يىللىرى شىنجاڭدا بولغان خەلق قوزغىلاڭلىرىدىن قىسقىچە ئەسلىمە
 - تۇرپان قوزغىلىڭىنى بېسىقتۇرۇشنىڭ ئۆتمۈشى
 - ئوسمان زادى قانداق ئادەم
 - «تورپاق يېغىلىتى» توغرىسىدا
 - ئۇيغۇر تەرجىمانى ۋە قان بىلەن پۈتۈلگەن پۈتۈك
 - خوتەننىڭ چىڭچى - مۇرەككەپ يىراق قەدىمكى زامان مەدەنىيىتى
 - 1950 - يىلىدىن بۇرۇن ئىلىدا چىققان گېزىتلەر توغرىسىدا
 - يولۇس قانداق ئادەم؟
 - ئۇيغۇر يېڭى مائارىپى ۋە تەنتەربىيىسىنى تارقاتقۇچى ئاكا - ئۇكا مۇساياپلار
 - ئاستانە يېزىسىدا يېقىنقى زامان پەننى مائارىپىنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە تەرەققىيات تارىخى
 - قەشقەر يېقىنقى زامان تىبابەتچىلىكى ۋە مەشھۇر تېۋىپلار

- ژۇرنال ماقالىلىرى**
- سوفى ئاللايار ۋە تەجىنىسى
 - تەڭرىتاغ بۈركۈتى ئابدۇنىياز كامال
 - توختاش بەكرى بالىلار چۆچەكلىرىنىڭ تەربىيە ۋە قىممىتى توغرىسىدا
 - «- لىق// - لىك، - لۇق// - لۈك» ۋە «زار» قوشۇمچىلىرىنى توغرا ئىشلىتىلىشى
 - يىلپىزخان (داستان)
 - چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدىكى ۋەسىقىلەردىن پارچە
 - ئىسلامدا ئەر-ئاياللارنىڭ باراۋەرلىكى
 - تەنقىدى تەپەككۈر
 - ئۇيغۇر خەلق ئەپسانىلىرىدىكى ئۆسۈملۈك قارشى توغرىسىدا دەسلەپكى ئىزدىنىش
 - دەريا بويلىقلارنىڭ ئۆزۈپ-ئادەتلىرى
 - مەكارمۇل - ئەخلاق
 - ئۇيغۇر يېڭى پىروژېكتى ھەققىدە
 - تارىخى جاھان كۇشاي
 - مەشھۇر تارىخچى ۋە ئەدىب شاھ مەھمۇد جورراس
 - ئامېرىكىلىقلار نېمىشقا چوغلارنى بىزدىنمۇ بەك ھۆرمەتلەيدۇ؟

كاتېگورىيىلەر

- ژۇرنال ماقالىلىرى
- ماقالە توپلاملىرى ۋە مەجمۇئەلەر
- تور بەت ماقالىلىرى
- تەرمە ماقالىلەر
- ماگىستىرلىق ۋە دوكتورلۇق دىسسىپلېناتىيەلىرى

ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە

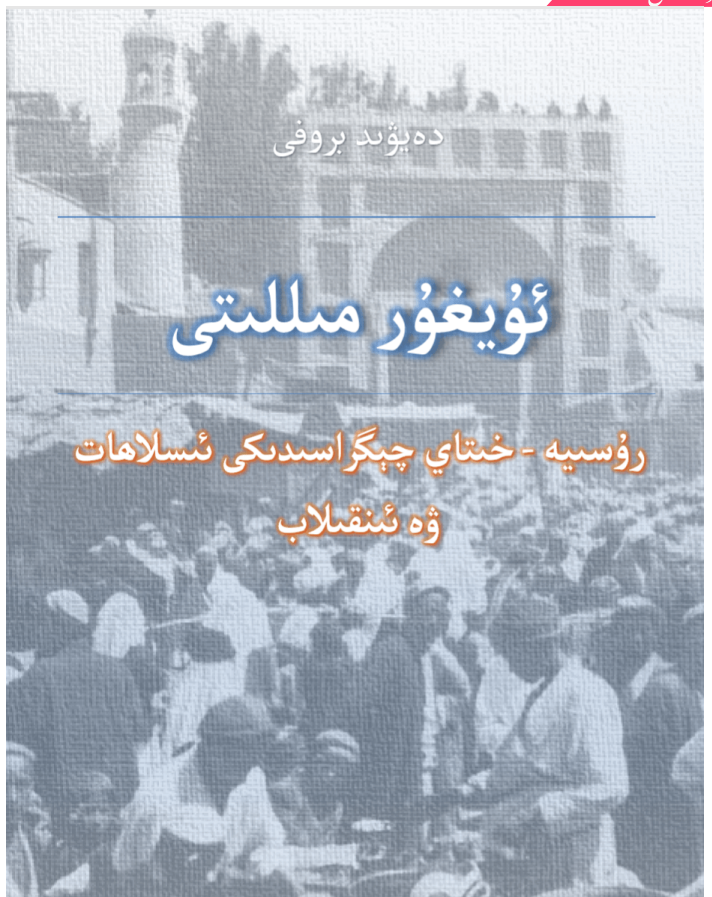
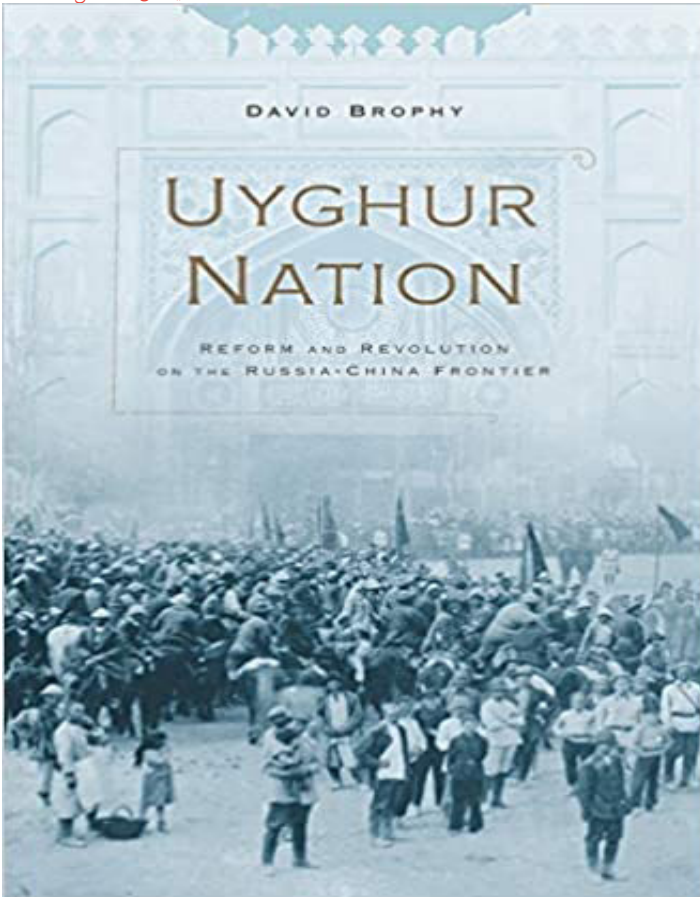
- ئا
- ب
- پ
- ت
- ج
- چ
- خ
- د
- ر
- ز
- ژ
- س
- ش
- غ
- ق
- ك
- گ
- ل
- م
- ن
- ھ
- و
- ئۇ
- ئۆ
- ۇ
- ۋ
- ۋى
- ئى
- ي
- ي

مەنبە بويىچە

- ئاقسۇ ئەدەبىياتى ژۇرنىلى
- ئانا يۇرت ژۇرنىلى
- ئەدەبى تەرجىمىلەر ژۇرنىلى
- ئۆتۈشنىڭ تامغىسى - يەر ناملىرى (5-توم)

تەرمە ماقالىلەر

تور بەت ماقالىلىرى

دەپۋىد بروفى

ئۇيغۇر مىللىتى

رۇسىيە - خىتاي چېگراسىدىكى ئىسلاھات
ۋە ئىنقىلاب

ئۇيغۇر مىللىتى*

«ئۇيغۇر مىللىتى» دېگەن بۇ كىتابنىڭ تەرجىمىسىنى كەندەك يېپىشىپ جاھىلانە بىر ئىشتىياق بىلەن تۈگەتتىم. كىتابنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىنى ئاخبارات، تەتقىقات ۋە تۇرمۇشقا بەند بولۇپ ئالدىراش ئىشلەۋاتقان 2018-يىلىنىڭ ئاخىرى ھاياتىمنىڭ قاتتىق چاغلىرىدا قولدىن چىقاردىم. چۈنكى كىتابتا ئۇيغۇرلار بىلمىسە بولمايدىغان، بولۇپمۇ مۇشۇ پاجىئەلىك كۈنلەردە بىلىشى كېرەك بولغان تارىخ، قىسمىتىمىزگە سەۋەب بولغان دۇنياۋى مۇھىت ھەققىدە تەھلىللەر، ئىبىرەتلىك، پاجىئەلىك ھادىسىلەردىن چىقىرىلغان قىممەتلىك پىكىرلەر، مۇلاھىزىلەر بار ئىدى.

كىتاب رۇس، خىتاي، ئىنگلىز، ئۇيغۇر ۋە تۈرك تىللىرىدىكى مەنبەلەرنى ئاساس قىلىپ يېزىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇچۇر مەنبەسى ھەقىقەتەن مول ئىدى. بولۇپمۇ رۇس تىلىدا يېزىلغان ئاتالغۇ ۋە سۆزلەرنى ئۆزۈش مەندەك رۇسچە بىلمەيدىغان ئادەمگە قىيىن ئىدى. كىتاب ئۇيغۇرنىڭ تەقدىرىنى خىتاي، ئوسمان ۋە رۇس ئىمپېرىيەلىرىنىڭ زىددىيەتلىرى ئىچىگە قويۇپ بايان قىلغانلىقى ئۈچۈن مۇرەككەپ مۇھاكىمە ۋە تەھلىللەر بىلەن بېزەلگەن ئىدى. شۇڭا ھەر قانچە كۈچىسەممۇ ئىنگلىزچە مەنە بىلەن ئۇيغۇرچە تەرجىمەم بويلىشالماي، ئۆزۈمنىڭ ئۇيغۇرچە گېپى ئۆزۈمگە يارىماي قالاتتى.

تەرجىمە «مەندەك دوراشقا ئۆچ، ئەينەن تەكرارلايدىغان گەپلەردىن ئاسانلا زېرىكىپ قالدىغان ئادەمنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس ئىكەن» دەپ ۋاز كەچكىدەك بولدۇم. ئاخىرىدا بىر چارە تاپتىم. ئىنگلىزچە كىتابنى ئۇيغۇرچىلاپ ئايالىم ۋە ئىنى ئاغىنەم قۇربانجانغا ئوقۇپ بەردىم. ئۇلارنىڭ چىرايدىن دەرھال بىر مەمنۇنلۇق، ھەيرانلىق ۋە ياكى ئېچىنغانلىق ئەكس ئەتسە تەرجىمەمگە جەزم قىلىدىم، ئۇلار ئاڭقىرالماسا راۋان بولمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ تۈزەتتىم. نەتىجىدە بىر مەزگىلدىن كېيىن كىتابتىكى ياغاچتەك ھاكاۋۇر يات ئىنگلىزچە سۆزلەر پىلىك تەك يۇمشاپ ئانا تىلىمغا باش ئەگدى.

مەن بۇ كىتابنى ئۇيغۇر تارىخىدا بەرھەق دەپ قوبۇل قىلىنغان بەزى قاراشلارنى تارىخى ئىسپاتلار بىلەن رەت قىلغانلىقىنى كۆردۈم. مەسىلەن، كىتابتا ئىسپاتلىنىشىچە «ئۇيغۇرلۇق» كىملىكى قانداقتۇر بىرەر رۇس تىلىشۇناس ياكى سىياسەتچىلىرىنىڭ شاپائىتىدە ياساپ چىقىلغان ئەمەس، بەلكى زامانىۋىلىققا يۈزلەنگەن ئۇيغۇر كوممۇنىستلار ۋە جەدىتچىلەرنىڭ تىرىشچانلىقى جەريانىدا تىرىلدۈرگەن.

مەن بۇ كىتابتىن ئۇيغۇرلۇقىمىزنىڭ تارىختا ھەر خىل ئىسىملارنىڭ قېتىغا مۆكۈنۈپ قالغانلىقىنى بىلىۋالدىم. ئۇيغۇر كىملىكى تارىمدىكى بوستانلىقلار ۋە تەڭرىتاغنىڭ ئىككى قانىتىدا

* بۇ ماقالە مەزكۇر كىتابنىڭ «تەرجىماندىن» ناملىق بۆلىكىدىن ئېلىندى (ت)

ئىزچىل كۈچلۈك مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان بولۇپ ھېچ قاچان پۈتۈنلەي ئۆچۈپ كەتكەن ئەمەس، پەقەت «يەرلىك، مۇسۇلمان، ئالتە شەھەرلىك، تارانچى» دېگەن ناملارنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنغان ئىكەن.

2013 - يىلى تۈركىي مىللەتلەرنىڭ ئۆلۈم يوسۇنلىرىنى تەتقىق قىلىدىغان بىر تۈرك دوكتور مەندىن «باشقا تۈركىي مىللەتلەردە ئۆلۈمدە قارا كىيىدۇ، نېمىشقا ئۇيغۇردا ئەرلەر ئاق باغلايدۇ، ئاياللار ئاق رومال سالىدۇ؟» دەپ سورىغاندا جاۋاب بېرەلمىگەن ئىدىم. بۇ كىتابنى ئوقۇپ جاۋابىنى تاپتىم.

مەن ئۇيغۇر نۇپراقلىرىغا ۋاھابىيلىقنى 90 - يىللاردا كىرگەن دەپ قارايتتىم، كىتابتىن بۇ قاراشلارنىڭ خاتا بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىۋالدىم. شامى داموللام شۇ يۈز يىل بۇرۇن ئارمىزدا بۇ مايسىنى كۆچۈرۈپ قەشقەردە ئۆستۈرۈشكە كىرىشكەن ئىكەن. كىشىلىرىمىزنىڭ 90 - يىللاردا ئەرەبىستاندىن كەلگەن، كېيىنچە پاكىستاندىن ئېقىپ كېلىپ يۇرتىمىزدا پەيدا بولغان، 2000 - يىللاردا تۈركىيەدىن كەلگەن كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىكى «ماشائاللاھ، ئىنشائاللاھ» دېگەن مۇبارەك سۆزلەرگە ئالدىنىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم. بۇ يېڭىلىق ئەمەس ئىكەن. 1900 - يىللارنىڭ باشلىرىدا ئەرەبىستاندىن ۋە تۈركىيەدىن كەلگەن بىر قىسىم ئاتالمىش «پەيغەمبەر ئەۋلادلىرى» دېيىلگەنلەرنىڭ بىزنىڭ ياركەنت، كۇچالاردا ئالدامچىلىق قىلىپ يۈرگەن ئىكەن. بۇنى ئوقۇپ تارىختىن ئىبەرەت ئالمىغان كىشىلەرنىڭ تارىخى خاتالىقلارنى قايتا قايتا سادىر قىلىدىغانلىقىغا ئىشەندىم.

كىتابتىن ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ بېيجىڭ بىلەن بىرلىشىپ غەربكە تاقابىل تۇرۇش پىلانىدىن تاكى چىڭ ئىمپېرىيەسى پۈتۈنلەي خارابىلاشقۇچە قانداق ۋاز كەچمىگەنلىكىنى ئۆگەندىم. سۆيۈملۈك ئۇيغۇرلارنىڭ ئەكسىچە ئوسمان ئىمپېرىيەسى ئۈچۈن ئالتۇن كۆمۈش يوللاپ، ئۇرۇشلاردا جانلىرىنى پىدا قىلىپ ئالدىنقى سەپكە قانداق ئاتلانغانلىقىنى ئوقۇدۇم.

كىتابتا بۈگۈنكى بىزنىڭ چۈشەنچىمىزدىن پەرقلىق ھالدا خەلقىمىزنىڭ يۈز يىل بۇرۇنقى ئوي خىيالىنىڭ ئۇچۇرلىرى بار ئىكەن. بۇندىن يۈز يىل بۇرۇنغا قايتساق خەلقىمىزنىڭ «مۇسۇلمان» دېگىنى «ئۇيغۇر» دېگىنى، «ياخشى ئادەم» دېگىنى ئىكەن. «كۆپپار» دېگىنى «خىتاي» دېگىنى، «قاباھەتچى مەلىۇن» دېگىنى ئىكەن. ئۇلارنىڭ «قەشقەرلىك» دېگىنى شەرقىي تۈركىستاننىڭ جەنۇبىدىكى ئۇيغۇرنى كۆرسىتىدىكەن. «تارانچى» دېگەنلىك ۋەتەننىڭ شىمالىدا بولۇپمۇ ئىلى ۋادىسىدا ياشايدىغان، ھەمدە شۇ دىياردىن ئوتتۇرا ئاسىياغا كۆچۈرۈلگەن ئۇيغۇرنى كۆرسىتىدىكەن.

كىتابنىڭ ئىسمى «ئۇيغۇر نەيشىن» بولۇپ بۇ يەردىكى «نەيشىن» ئۇيغۇر تىلىدىكى «مىللەت» دېگەن سۆزنىڭ ئۆزى ئىدى. ئۇيغۇر تىلىدا «مىللەت» دېگەن بۇ سۆز ھەم دۆلەت ھەمدە شۇ دۆلەتكە پۇقرا بولغان بارلىق خەلق دېگەن مەنىنى بىلدۈرەتتى. بۇ سۆزنىڭ سۈپەت شەكلى «مىللىي» بولۇپ «دۆلەت تەۋەلىكى»، «دۆلەتلىك خەلق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرەتتى. شۇ سەۋەبتىن 1944 - يىلى قۇرۇلغان قۇرۇلغان دۆلەت ئارمىيەمىز «مىللىي ئارمىيە» دېيىلگەن ئىدى. دۆلەتنىڭ يىللىق كىرىمى «مىللىي دارامەت» دېيىلگەن. ئۇ چاغدا دۆلەتنىڭ مەنپەئەتى «مىللىي مەنپەئەت» دېيىلەتتى. ئەمما بۈگۈن ئۇيغۇرچە مىللەت سۆزىنىڭ «دۆلەت تەۋەلىكى» دېگەن مەنىسىمۇ، «دۆلەتلىك» دېگەن مەنىسىمۇ يوق. ھالبۇكى بۇ كىتابتا تىلغا ئېلىنغان «مىللەت» سۆزىنىڭ «دۆلەتنى» كۆرسىتىدىغانلىقى ئېنىق. شۇڭا بۇ كىتابنىڭ نامىنى «ئۇيغۇر دۆلىتى» دېيىشكەمۇ، «ئۇيغۇر مىللىتى» دېيىشكەمۇ، ۋەياكى تۈركچە بويىچە ئاتىساق «ئۇيغۇر ئۆلۈسى» دېيىشكەمۇ بولار ئىدى. ئەمما كۆنگەن ئاتالغۇ بولغان «مىللەت» دېگەن سۆز بويىچە ئاتاشنى قارار قىلدۇق.

كىتابتا ۋەتەننىمىزنىڭ نامىنى تارىختا قانداق ئاتالغان بولسا شۇنداق يازغان. 1882 - يىلىدىن كېيىنكى مەزمۇنلار ھەققىدە توختالغاندا ئاپتور شەرقىي تۈركىستانغا «شىنجاڭ» دېگەن سۆزنى ئىشلىتىپتۇ. بىز بۇ سۆزنى دەسلەپتە پۈتۈنلەي «شەرقىي تۈركىستان» دەپ ئېلىشىنىمۇ ئويلاشقان، ھەم تەرجىمە شۇنداق قىلغان. كىتابنى قايتا تەھرىرلىگەن م. ئىبراھىم بىلەن كېڭەشسەك، خاتالىق كۆپ چىقىدىكەن. مەسىلەن، «شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ دۇبەنى شىڭ شىسەي» دېيىلگەن جۈملىدە «شىنجاڭ» دېگەن سۆزنىڭ ئورنىغا «شەرقىي تۈركىستان» دېسەك ئوقۇرمەنلەرگە خاتا بىر مەنە بېرىپ قويىدىكەن. جۈملىلەرنىڭ ئۇراندىن قارىغاندا، كىتابتىكى «شىنجاڭ» دېگەن ئاتالغۇلارنى ئۆزگەرتىش كىتابتىكى مەنىنى قالايمىقان قىلىپ، تارىخنى بۇرمىلاشقا ئېلىپ بارىدىكەن.

كىتابنى ئوقۇپ ئۆگەنگەن بىلگەنلىرىم ھەقىقەتەن كۆپ، بايقىغان ئىبەرەتلەرنىمۇ يازسام ئۇزۇن بىر ماقالە چىققۇدەك ئۇزۇن، شۇڭا ئوقۇرمەنلەرنىڭمۇ مەن ئېرىشكەن بىلىشنىڭ ھۇزۇرى، نەپەككۈر قىلىشنىڭ شادلىقىغا ئۆز مەيلىچە، مۇستەقىل ئېرىشىشۈن دەپ گېپىمنى مۇشۇ يەردە چېكىتلىدىم.

ئاخىرىدا بۇ كىتابنى تەرجىمىگە تەۋسىيە قىلغان ۋە نەشرىدىن چىقىشقا مەدەتكار بولغان ئابدۇجېلىل تۇران ئاكىمىزغا، ئۇيغۇر پرۇجەكت فوندىغا، شۇنداقلا كىتابنى ئىنگىلىزچە نۇسخا بىلەن قۇرۇمۇ-قۇر سېلىشتۇرۇپ چىققان دوستۇم م. ئىبراھىم ئەپەندىگە چىن يۈرەكتىن رەھمەت ئېيتىمەن. ئۇنىڭ تەھرىرلىكى بولمىغان بولسا كىتابتىكى سەۋەنلىكلەر تۈزەشسىز قالغان، مۇگدەك باسقاندا يېزىلغان خەتلەرنىڭ ئوڭ-تەۋرى ئارىلىشىپ كەتكەن بولاتتى.

ئابدۇۋەلى ئايۇپ (نورۇبېگىيە)

DENİZİN
SÖYLEDİKLERİ

MUTALLİP SAYDULLA

DENİZİN
SÖYLEDİKLERİ

Elinizdeki bu eserde Uygur şair Mutallip Seydulla bize tipki deniz ona koşuyormuşçasına konuşmaktadır. Şurası gayet açıktır ki burada ona konuşan bilinen kumsal bir zemin ya yabancı kavak ağacı değil, bilakis bizim yeniden betimlemeye alışmakta olduğumuz denizdir. Genellikle merkezi Asya bozkırlarında yaşamlarını sürdüren Uygurların hayatı ile deniz arasında hiçbir ilişki yokmuş gibidir. Fakat bu ilişkiyi şair Mutallip kendi şiirlerinde oluşturmaya çalışmıştır.

Biz Uygurların, özellikle Teklimakan kumsalında tevellüt etmiş olan bir Uygur şairin denizin söylediklerine kulak vermesi öncelikli olarak bize mekânsal bir değişim duygusunu yaşatmaktadır. Bu onun ait olduğu mekândan mensubu olmadığı ya da olamayacağı bir mekâna intikalini ifade eder. Bu salt bir coğrafi mekân değişikliğini ifade etmez ya da onun bir kültürden ayrılıp, başka bir kültüre entegre olmasını ifade etmez. Bilakis o şairin mekân değişiminden kaynaklanan duygularının idrakteki mekân değişimini nasıl yorumladığını gösterir. Başka bir deyişle o, şairin bütün değişimler sonra erdikten sonra manevi huzura kavuşma isteğine göre yeni mekândaki tanınmama, dışlanma ve yabancılaşmanın getirdiği bütün psikolojik buhranların tümünü zihninde yeniden yerleştirme çabasını gösterir.

MUTALLİP SAYDULLA

BENGÜ
"B'N ANSIZIN YAZARININ RİFİKİ KUMHAYAT"

BARKOD

Uygur Edebiyatı
Şiir

BENGÜ

دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى

2020 - يىلى دېكابىردا، نورۇبېگىيەدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر شائىرى مۇتەللىپ سەيدۇللانىڭ «دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى تۈركىيەنىڭ «مەڭگۈ نەشرىياتى» تەرىپىدىن تۈركچە نەشر قىلىندى. «دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى 2019 - يىلى ئىستانبۇلدىكى «تەكلىماكان نەشرىياتى» تەرىپىدىن ئۇيغۇرچە نەشر قىلىنغان بولۇپ، بۇ كىتاب دوكتور نورۇبېگىيە قۇرباننىڭ تۈركچىگە تەرجىمە قىلىشى بىلەن بۇ قېتىم تۈركىيە ئوقۇرمەنلىرىگە سۇنۇلدى.

شائىر مۇتەللىپ سەيدۇللا مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر قەلەمكەشلىرىنىڭ ئىچىدە بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئىزچىل قەلەم تەۋرىتىپ كېلىۋاتقان قەلەمكەشلىرىنىڭ بىرىدۇر. 2020 - يىلى يازدا ئۇنىڭ «ئىككى كۆز، ئىككى يۈز» ناملىق شېئىرلار توپلىمى تۈركچە ۋە ئۇيغۇرچە قوش تىللىق قىلىنىپ «داھىي نەشرىياتى» تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان ئىدى.

تۈركىيەنىڭ «مەڭگۈ نەشرىياتى» 2007 - يىلىدىن ئېتىبارەن خەلقئارا نەشرىياتچىلىق ساھەسىدە ئاكتىپ پائالىيەت قىلىۋاتقان نەشرىياتلارنىڭ بىرىدۇر. مەزكۇر نەشرىياتتىن چىققان كىتابلارنىڭ تارقىلىشى يالغۇز تۈركىيە بىلەنلا چەكلەنمەستىن 20دىن ئارتۇق تۈركىيە مىللەتلىرىنى ئاساس قىلغان دۆلەتلەردىمۇ تارقىتىلدى. ئىگەللىنىشىچە مەڭگۈ نەشرىياتىدىن چىققان كىتابلار تۈركىيەنىڭ مۇھىم كۈتۈپخانىلىرىغا ئەۋەتىلگەندىن باشقا، تۈركىيە مىللەتلەرنى مەركەز قىلغان ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرى ۋە شەرقىي ياۋروپا شۇنداقلا بالقان يېرىم ئارىلىدىكى بەزى دۆلەتلەرنىڭ كۈتۈپخانىلىرىغىمۇ ئەۋەتىلدىكەن.

مەڭگۈ نەشرىياتى تۈركىيەدىكى تۈركىيە تىللىق مىللەتلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى نەشر قىلىشنى ئاساس قىلغان نەشرىيات بولۇپ، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە باشقا تۈركىيە تىللىق مىللەتلەرنىڭ مىللىي ئېڭى كۈچلۈك، يات مىللەتلەرنىڭ مۇستەملىكىچىلىكىگە ئاڭلىق قارشىلىق كۆرسەتكەن ياكى مۇشۇنداق مەزمۇندىكى ئەسەرلەرنى ۋە يازغۇچىلارنى تونۇشتۇرۇشتا كۆۈرۈكلۈك رول ئويناپ كەلگەن.

ھازىرغىچە بۇ نەشرىيات سوۋېت دەۋرىدە مەقسەتلىك تىلغا ئېلىنمىغان ياكى سەل قارالغان ئەدىبلەردىن ئۆزبېك شائىرى چولپاننىڭ شېئىرلار توپلىمىنى، قازاقلارنىڭ سوۋېت مۇستەملىكىسىگە قارشى پائالىيەتچىلىرىدىن مۇستافا چوقاي، داڭلىق تاتار يازغۇچى جەنگىز داغى قاتارلىقلارنى تونۇشتۇرۇش بىلەن بىرگە بىر قىسىم چاغداش تۈركىيە تىللىق يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى نەشر قىلدى. ئۇلارنىڭ يالغۇز چىڭغىز ئايتماتوۋنى تونۇشتۇرغان ئەسەرلىرىلا 4 - 5 كىتابتىن ئاشىدۇ.

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىن «بالدۇر ئويغانغان ئادەم»، قازاقىستانلىق ئۇيغۇر يازغۇچى ئەخمەتجان ھاشىرىنىڭ «ئىدىقۇت»، زىيا سەمەدىنىڭ «ئىپارخان» ناملىق كىتابلىرىمۇ مۇشۇ نەشرىيات تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان بولۇپ، شائىر مۇتەللىپ سەيدۇللامۇ «دېڭىزنىڭ ئېيتقانلىرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى بىلەن مەڭگۈ نەشرىياتىنىڭ تۈركىيە تىللىق يازغۇچىلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. بۇ ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ۋە شائىر مۇتەللىپ سەيدۇللا ئۈچۈنمۇ تەبرىكلىگۈدەك خۇشاللىقلىرىمۇ ئىش ئەلۋەتتە.

بىز بۇنىڭدىن كېيىنمۇ، ئۇيغۇر يازغۇچى-شائىرلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ تۈركچە نەشر قىلىنىشىغا تىلەكداشمىز. شۇ ئارقىلىق ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تۈركىيە ئوقۇرمەنلىرى ۋە قېرىنداش تۈركىيە تىللىق مىللەت ۋە دۆلەتلەرگە تونۇلىشىنى چىن دىلىمىزدىن ئۈمىد قىلىمىز.

ھەسەنجان ئابدۇۋاپىت

Haيات تىۋىشلىرى

پېشقەدەم ئەدەبىيات تەتقىقاتچىسى، ئۇزۇن يىللىق ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى، مەرھۇم پىروفېسسور ئابدۇلكەرىم رەھمان 2016 - يىلى 4 - ئايدا تۈركىيەگە كەلگەندە يېڭىدىن يېزىپ تاماملىغان، ئەمما تېخى ۋەتەن ئىچىدە نەشر قىلىشقا ئۈلگۈرەلمىگەن بىر كىتابى بارلىقىنى ۋە مەزكۇر كىتابنى مەندە ئامانەت قويۇشنى خالايدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن مەمنۇنىيەت بىلەن قوبۇل قىلىپ ساقلايدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. كىتابنىڭ كومپيۇتېر نۇسخىسىنى ماڭا بەرگەندىن كېيىن، مەن:

– «بۇ كىتابنى ۋەتەندە نەشر قىلىش پەقەت مۇمكىن بولمىغاندا بىز نەشر قىلامدۇق» دەپ سورىدىم.

– مەرھۇم: «شۇنداق بولسۇن» دەپ قىسقىلا جاۋاب بەردى.

سىزەرگە تەقدىم قىلىنىۋاتقان مەزكۇر كىتاب مەن تۆت يىلدىن بۇيان ساقلاپ كېلىۋاتقان مەرھۇمنىڭ تەۋرەك ئاماننىتى – «Haيات تىۋىشلىرى»، مۇئەللىپنىڭ ئاز كەم بىر ئەسىرلىك Haيات مۇساپىسىنىڭ بايانىدۇر. مەزكۇر كىتاب ۋەتەن ئىچىدە نەشر قىلىشنى كۆزدە تۇتۇپ يېزىلغان بولغاچقا، ئەزىز كىتابخانلارنىڭ كىتابقا توغرا مۇئامىلە قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

كىتابتا ھازىرقى ياش ۋە ئوتتۇرا ياش كىشىلەرگە سۆزلەپ چۈشەندۈرۈش قىيىن بولغان بالايىئەپەتلىك 1960 - 1970 - يىللاردا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بېشىغا كەلگەن - گەرچە بۈگۈنكى پاجىئەدىن باشقىچە بولسىمۇ، ئېغىر كۈنلەرنى يېڭىدىن جانلاندىرۇپ كۆز ئالدىمىزدا نامايان قىلىدۇ. مۇئەللىپ ئۆزىنىڭ Haيات مۇساپىسى ئارقىلىق بىزگە كوممۇنىزم زۇلمى ئاستىكى 65 يىللىق تارىخنى جانلىق سۈرەتلەپ بېرىدۇ. كىتابنى ئوقۇغىنىمىزدا ئەينى دەۋردىكى سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي تارىخىمىزدىن خەۋەردار بولىمىز. كىتابنى قانداق چۈشىنىش، قانداق مۇھاكىمە قىلىش، قانداق تەھلىل قىلىش ۋە قانداق باھا بېرىشنى كىتابخانلارنىڭ مۇلاھىزىسىگە ھاۋالە قىلىمىز.

2020 - يىلى 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى مەرھۇمنىڭ ۋاپات خەۋىرى تارقالغاندىن كېيىن، كىتابنى دەرھال نەشر قىلىشنى كۈن تەرتىپكە قويۇپ، ئىملاسىنى تۈزەتكەندىن باشقا ھېچقانداق ئۆزگەرتىمەستىن ئەينەن نەشر قىلىپ ھۇزۇرۇڭلارغا سۇندۇق.

2020 - يىلى 10 - سېنتەبىر، سەلىم پاشا - ئىستانبۇل

ئابدۇجېلىل تۇران (تۈركىيە)

مۇقام يۇرتىدا مۇقام

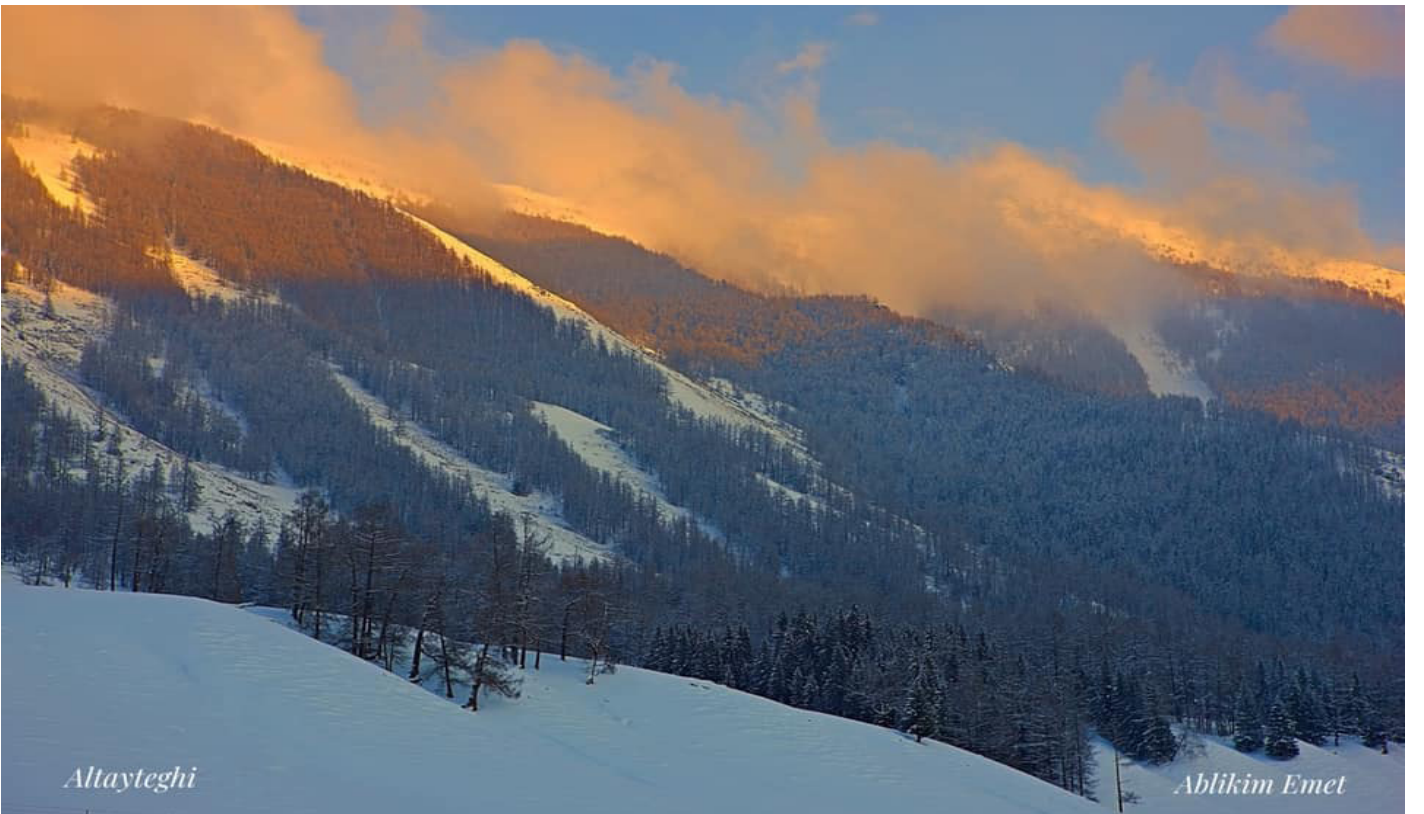
مىسكەرچى

Boghdakoli

Ablikim Emet

بوغدا كۆلى

Altayteghi

Ablikim Emet

ئالتاي تېغى